

तुलादानादिपद्धतिः ।

कलिकातासंस्कृतविद्यामन्दिराध्यक्षेण
श्रीतारानाथतर्कवाचस्पतिभट्टाचार्येण
विरचिता ।

परिष्कृतकुलपतिना
वि ए उपाधिधारिणा
श्रीजीवानन्दविद्यासागरभट्टाचार्येण
संस्कृता प्रकाशिता च ।

॥ त्रितीयसंस्करणम् ॥

कलिकातानगर्याम्
कलिकातायन्त्रे मुद्रिता ।

शुद्धिपत्रम् ।

सर्वत्र यजुर्वदिमन्त्रे अन्तःस्थोऽवर्णेषु परतः पूर्वपदान्तं
स्थानुस्वारस्थान (७) इति पाठ्यम् ।

यत्र कुत्रचित् (प्रार्थयित्) इत्यशुद्धं तत्स्थानं प्रार्थयेत्
इति शुद्धम् ।

पञ्चषष्टिसूक्तात्मकं प्राप्तमानसूक्तं २३७ पृष्ठाया १७ पङ्क्तौ षट्,
षष्टीत्यशुद्धं पञ्चषष्टीति शुद्धम् ।

सूचीपत्रम् ।

प्रकरणनाम	पृष्ठा	पङ्क्तौ
मण्डपनिर्माणविधि	१	
मण्डपद्वारनिर्माणविधि	२	५
तोरणनिर्माणप्रकार	”	१५
ध्वजनिर्माणप्रकार	८	१
घताकानिर्माणप्रकार		१६
ग्रहवेदिनिर्माणप्रकार	५	२८
कुण्डस्थण्डिलनिर्माणविधि		२६
महाटानप्रयोगारम्भ	५	१
अधिवासमकल्प	”	२
मातृकापूजादि	६	
पुण्याहवाचनादि	”	
आचाय्यादिवरणम्	८	
वरणीयद्रव्यकथनम्	१	
वरणप्रकार	५	८
पूर्वादिकुण्डे ऋत्विगादिवरणविधि	५	२
ऋग्वेदि मधुपर्क	१	१२
यजुर्वेदि मधुपर्क	१२	५
सामग मधुपर्क	१४	१
आथर्वणमधुपर्क	१६	१०
भूम्यादिसंस्कार	१८	८
रक्षामन्त्रा	”	१
यज्ञगव्यशोधनमन्त्रा	२१	
गमिप्रार्थना	२२	४

प्रकरणनाम	पृष्ठा	पङ्क्तौ
वास्तुपूजावलिदानादिमन्त्रा	२२	१६
ध्वजपूजादि	”	२५
तोरणपूजादि	२१	८
कलसस्थापनम्	”	१५
ध्वजपताकादिसंस्कार	३५	१
मण्डपमध्यस्थमहाध्वजसंस्कार	४२	१
मण्डपवशादिसंस्कार	४३	१
जापकादिविनियोग	”	१८
मेखलादि संस्कार	४४	१३
वह्निस्थापनम्	”	१८
वह्निध्यानम्	४५	८
ईतोभद्रलिखनविधि	”	१८
एतद् देवावाहनादि	४६	३
एतद् ग्रहमण्डलावाहनादि	५१	२१
मणाधिदेवावाहनादि	५६	१८
प्रत्यधिदेवतावाहनादि	५८	२३
पञ्चलोकपालावाहनादि	६३	११
क्रमेण दिक्पालावाहनादि	६४	३
वस्त्रादिदेवावाहनादि	६८	१८
पञ्चाशोतिदेवताविवरणम्	७१	१७
क्रमेण रथ्यादीना ध्यानादि	७२	१
अधिदेवताध्यानादि	७६	२
प्रत्यधिदेवताध्यानादि	८	१
पञ्चलोकपालध्यानादि	८२	२६
दिक्पालध्यानादि	८४	२

प्रकरणनाम	पृष्ठा	पङ्क्तौ
समुदितवसुध्यानमन्त्रादि	८८	११
प्रत्येकवसुध्यानमन्त्रादि	"	१७
समुदितरुद्रध्यानादि	८	२१
प्रत्येकरुद्रध्यानादि	८१	१
समुदितादित्यध्यानादि	८३	१२
प्रत्येकादित्यध्यानादि	"	१८
मरुद्गणध्यानादि	८५	१४
ब्रह्मादिध्यानादि	८६	५
पूज्यदेवतापूजनप्रकारतद्व्यादि	८७	२३
षोडशीपचारकथनम्		२६
अर्घद्रव्याणि	८८	४
दशाङ्गधूपद्रव्याणि		८
शान्तिकलसंस्थापनादि	,	१३
ऋग्वेदिवक्त्रिस्थापनम्	८८	६
वरुपाकप्रकार	१	१४
आधाराज्यभागादि	१०४	१२
होम्यदेवताभेदेन संख्याभेद	१ ५	८
रव्यादीनामृग्वेदोक्ताहुतिमन्त्रा	"	२३
अधिदेवाहुतिमन्त्रा	१०७	१६
प्रत्यधिदेवताहुतिमन्त्रा	१ ८	८
पञ्चलोकपालहोममन्त्रा	११	२४
दिक्पालाहुतिमन्त्रा	१११	२
नखादीनामाहुतिमन्त्रा	११३	१३
अधिप्रत्यधिदेवतासहितरव्यादीनाम् ऋग्वेदोक्तजप्यमूक्तादि	११५	२३

प्रकरणनाम	पृष्ठा	पङ्क्तौ
लोकपालसूक्तादि	१३५	२१
दिकपालसूक्तादि	१३७	१८
वस्त्रादिसूक्तादि	१३८	२०
ऋग्वेदिकतत्त्वोत्तराङ्गकर्म	१४४	२५
दिकपालवलिदानम्	१४६	२२
ग्रहादिवलिदानम्	१४७	३
यजुर्वेदिवह्निस्थापनादि	१४८	३
ग्रहाहुतिमन्त्रा	१५	१६
अधिदेवाहुतिमन्त्रा	१५२	७
प्रत्यधिदेवताहुतिमन्त्रा	१५३	२३
पञ्चलोकपालाहुतिमन्त्रा	१५५	७
दिकपालाहुतिमन्त्रा	१५६	७
वस्त्राद्याहुतिमन्त्रा	१५७	२१
यजुर्वेदिजप्यख्यादिसूक्तादि	१५८	१२
अधिदेवसूक्तादि	१६१	२६
प्रत्यधिदेवसूक्तादि	१६५	२३
लोकपालसूक्तादि	१६८	१८
दिकपालसूक्तादि	१६८	१३
वस्त्रादिसूक्तादि	१७०	१७
उदीच्यकर्म	१७१	५
सामगवह्निस्थापनम्	१७३	१४
चरुहोमादि	१७८	२६
ख्याद्याहुतिमन्त्रा	१८१	८
अधिदेवताहुतिमन्त्रा	१८२	१८
प्रत्यधिदेवताहुतिमन्त्रा	१८३	२६

प्रकरणनाम	पृष्ठाया	पङ्क्तौ
लोकपालाहुतिमन्त्रा	१८५	६
टिकपालाहुतिमन्त्रा	१८५	२५
वस्वाद्याहुतिमन्त्रा	१८७	७
सामग जप्य रव्यादिसूक्तादि	१८८	२०
अधिदवसूक्तादि	१८८	१८
प्रत्यधिदेवतासूक्तादि	१८७	१६
लाकपालसूक्तादि	१८८	३
टिकपालसूक्तादि	१	८
वस्वादिसूक्तादि	२०	१८
उत्तीच्यकम्	११	८
वामदेवशान्ति	१४	८
अथर्वणिकवज्रिस्थापनादि	२५	४
रव्याद्याहुतिमन्त्रा	२१२	१
अधित्वाहुतिमन्त्रा	२१४	१
प्रत्यधिदेवताहुतिमन्त्रा	२१५	११
लोकपालाहुतिमन्त्रा	२१६	२१
टिकपालाहुतिमन्त्रा	२१७	१६
वस्वाद्याहुतिमन्त्रा	२१८	४
अथर्वणिकजप्यरव्यादिसूक्तादि	२२	२१
अधिदेवसूक्तादि	२२३	१८
प्रत्यधिदेवतसूक्तादि	२२६	२१
लाकपालसूक्तादि	२२८	१७
टिकपालसूक्तादि	२२८	२५
वस्वादिसूक्तादि	२३१	१
उत्तराङ्गकम्	२३१	२०
ऋग्वेदिसर्वकर्मसाधारणपाठ्यसूक्तादि	२३६	८
श्रोसूक्तम्	२३६	१३
पावमानसूक्तम्	२३७	१६
तन्मध्ये तरत्सममित्यादिसूक्तम्	२५८	१
सोमसूक्तम्	२६५	१६

प्रकरणनाम	पृष्ठाया	पङ्क्तौ
सुमङ्गलसूक्तम्	२६५	१७
शान्त्यध्याय	२६५	२६
इन्द्रसूक्तम्	२६७	६
रत्नोन्नसूक्तम्		८
यजुवेदिद्वारपालपाठ्यसूक्तादि		११
रुद्रसूक्तम्	,,	१४
पुरुषसूक्तम्		१५
श्लोकाध्याय	,,	१६
शान्त्यध्याय	२७	४
मण्डलाध्याय	२७१	२६
सामवेदिद्वारपालपाठ्यसूक्तादि	२७५	८
बृहत्साम	२७५	१४ ^५
ज्येष्ठसाम	,	२६
रथन्तरम्	२७६	५
पुरुषसूक्तम्	,,	१८
रुद्रसूक्तम्	,,	२०
आज्यदोहानि	,,	२२
शान्तिकम्	,,	२४
भारुडनामसाम	२७७	८
आथर्वणिकद्वारपालपाठ्यसूक्तादि	२८०	५
अथर्वसूक्तम्	२८०	८
आङ्गिरससूक्तम्	,,	१३
नीलरुद्रसूक्तम्	,	२४
अपराजिता	२८१	४
मधुसूक्तम्	,,	१
रौधससूक्तम्	,,	११
शान्त्यध्याय	,,	१८
तुलादान विशेषकृत्यानि	२८३	४
षोडशारचक्रनिर्माणम्	,,	५
तुलादण्डनिर्माणप्रकार	२८४	२०

प्रकरणनाम	पृष्ठाया	पङ्क्तौ
तुलाब्रह्मस्थ २४ देवावाहनमन्त्रादि	२८६	८
तुलास्तम्भादिपूजा	२८१	२२
दिक्पालावाहनम	२८२	१५
गन्धादिद्वारा गोविन्दाद्यधिवासनम	२८३	॥
अधिवासनदक्षिणा	,	१८
आत्ययिकं मन्त्रोऽधिवासनम	,	२३
तुलादानदिनकृत्यम	२८४	१
तुलाङ्गहोमदक्षिणा	॥	५
सूर्यादीना धन्वादिदानमन्त्रा		६
अभिषेक वेदिकमन्त्रा	२८५	८
तत्र पौराणिकमन्त्रा	२८७	१७
तुलाभिमन्त्रणमन्त्रा	२८८	७
तुलारोहणे पाठ्यरुद्राध्याय	,	२६
तुलादानवाक्यादि	३०३	४
तुलाद्रव्यदाने पात्रादि	३०४	१
तत्प्रतिग्रहे कामस्तुतिपाठ	३०४	२३
तुलादानदक्षिणा	३०५	३
दक्षिणासख्याद्रव्यादि	३०५	७
गुर्वाद्यनुमत्या अन्येभ्योऽपि तुलाद्रव्यदानम	३०५	१८
देवविसर्जनम	॥	२१
पूजाद्रव्यप्रतिपत्ति	३०६	६
ब्रह्मापणम्	॥	१८
रौप्यस्वर्णाभावेऽन्यद्रव्यतुलादानम	३०७	४
तुलादानपद्धतिम्भामि	,	६
महादानलक्षणविभागौ	,	८
अन्यदाने तुलादानविधानातिदेश	३०८	१३
धान्याचलादौ जप्यसूक्तभिन्नाधिवासनादि		
कर्मातिदेश	३०८	२२
तत्र मण्डपद्वयम	३०८	७
नवग्रहयाग	॥	१३

प्रकरणनाम	पृष्ठाया	पङ्क्तौ
तत्र कर्त्तव्यकर्मसमुदायोक्तेष्व	३०८	२०
तत्र पूज्यदवविवरणस्थापनमन्त्रा	३१०	१४
स्थापनमन्त्रभेदे प्रमाणोपन्यास	,	२३
शान्तिकलमस्थापनम्	३१२	१२
चरुपाकतद्धोमादि	३१३	३
दशमङ्कगानुसारिसङ्कगया ग्रहमन्त्रजप	३१४	१
होम्यदेवताहोममन्त्रभेदे प्रमाणम्	,,	८
समिल्लक्षण तद्विशेषादि	३१५	१६
समिल्लेदे फलभेद	३१६	१
अयुतसंख्यकव्याहृतिहोम	,	१०
ग्रहजन्मभूम्यादि	,	१५
शय्यादिदानमन्त्रा	३१८	१
अनिष्टकारकेकग्रहयागे विशेष	,	१५
प्रायश्चित्तविधान सत्येशप्रदक्षिणादि	,	२३
पर्षदग्रे प्रार्थनादि	३१८	१५
प्रायश्चित्तपूर्वाह्णकृत्यम्	३२	१२
दशविधस्नानम्	३२१	५
ब्रह्मकूर्चसंस्कारहोमादि	३२३	२३
ततप्राशनम्	३२४	२१
प्रायश्चित्तानुकल्पधेन्वादिदानादि	,,	२३
पार्वणश्राद्ध ब्रह्मकूर्चादिहोम	,,	२६
विष्णु यागप्रयोगे न्यासादि	३२६	८
विष्णु ध्यानम्	,	२६
षोडशोपचारदानमन्त्रा	३२७	१८
रुद्रब्रह्मपूजाहोमादि	३२८	२५
विष्णु होमे मन्त्रभेदद्रव्यभेदौ	३३	२
होमावशिष्टचरुभोजनम्	,	१३
दम्पतिनियमादि	,,	१३
ग्रहयागसहितविष्णु यागफलम्	,,	१८
अन्यसमाप्ति	३३१	८

तुलादानादिपद्धतिः ।

चिदानन्द चिन्तयित्वा तुलादानादिपद्धति ।
तन्यते बहुयत्नेन प्रीतारानाथशम्भुणा ॥
हेमाद्रिपारिजातादिनिबन्धे दशित बहु ।
भाराशमात्रमादाय तन्मूल लिख्यते मया ॥
कभाङ्गसूक्तमन्त्रादेराद्यभागो निदर्शित ।
मूलग्रन्थेषु मवपु वेदाङ्गानां न तद् ग्रह ॥
ततः पूणसूक्तमन्त्रादिज्ञानायाविदुषा कृते ।
ऋग्वेदादीन् समालोक्य क्रियते तत्समाहृति ॥
मन्त्रादिक फलायोग्यमाषादिज्ञानमन्तरा ।
आषादिकमथो वक्ष्य सम्पूर्णफलमिदमेव ॥
उत्सवे हविर्गृहीत स्यादित्यादिवेदवाक्यतः ।
ध्यानमावश्यकं पूज्यदेवानां तदिहोच्यते ॥
प्रो मन्त्रो यत्र पठितो यत्र सूक्तं यत्र च स्थितम् ।
तदन्ते चिह्नभेदेन ततः स्थानं बोधयिष्यते ॥
व्याख्यानं सूक्तमन्त्रादेन कृतं ग्रन्थगौरवात् ।
चिह्नानुसारतो भाष्यदशने दुष्करं न तत् ॥
प्रमाणं लिखितं नात्र मूलग्रन्थेषु तत् स्थितम् ।
इति कर्तव्यतामात्रं कर्मसापेक्षमुच्यते ॥

तत्रादौ सर्वकर्मभाङ्गतया विहितस्य मण्डपस्य विधानप्रकारं
तावदभिधीयते । विहितेषु तीर्थादिस्थानेषु समीकृताया भूमौ
दीर्घविस्तारयोदशहस्तो द्वादशहस्तो वा कनिष्ठ चतुर्दशहस्त

ध्रुवांसु देया । ततो वेदिकोणस्थस्तम्भानामुपरि शिरस्ता
 कारताम्यादिकाश्चतस्रो वलिता देया इत्येव षोडश वलिता
 यत्नतः प्रमाणेन उभयोर्याजन शिरस्ता च भवेत् तावन्मिता
 कार्य्या । ततो मण्डपस्य प्राच्यादिषु दिक्षु दयोनयो स्तम्भयः
 मध्ये वा षडङ्गिस्त्रयमधमखरडमध्यभागेषु चत्वारि
 कार्य्याणि । तानि चाल्ये मण्डपे द्विस्तुकरविस्तृतानि मध्यमे
 चतुरङ्गनाधिकद्विहस्तविस्तृतानि श्रेष्ठे अष्टाङ्गुलाधिकद्विहस्त
 विस्तृतानि चतुर्हस्तदीर्घाभ्यां द्वाभ्यां स्तम्भाभ्यामुपरिस्थया
 पूर्वोक्तविस्तारविशेषयुक्तया एकेकया वलिकया प्रत्येक युक्तानि
 कार्य्याणि । स्तम्भादिकं सर्वमेव सारदारुप्रभव कार्य्यम् ।
 प्रतिहारं द्वौ द्वौ कुम्भौ स्थापयेत् कोणेषु एकेकमिति
 विशेषः । ततो तारिकेलदलपल्लवकारवशादिभिहारवर्जं सवत्स्रं
 मण्डपमाच्छादयेत् । दण्डवामरवस्त्रादिभिश्च षोडश स्तम्भान्
 भूषयेत् । द्वारदेशे च कदलीस्तम्भादिशोभां विदध्यात् ।
 ततो मण्डपाद्वाह्ये द्वारसम्मुखे हस्तान्तरितस्थाने तोरणगव्यानि
 बाह्यद्वाराणि कुर्यात् । तानि चाल्ये मण्डपे पञ्चकरोन्नतानि
 मध्यमे षट्करोन्नतानि उत्तमे सप्तकरोन्नतानि स्वस्वप्रमाणार्द्धं
 विस्तृतानि कार्य्याणि । सर्वाणि च तत्तत्प्रमाणयोः स्तम्भयोरु
 परिस्थया स्वस्वार्द्धप्रमाणया एकेकया वलिकया युक्तानि
 कार्य्याणि । तत्रायं विशेषः प्राच्यामश्वत्थजं याम्यायामुदुम्बरजं
 प्रतीच्यां प्लवजमुदीच्यं न्यग्रोधजं वलिकोपरि फलककाष्ठं
 देयमिति । तोरणानि च तत्तत्काष्ठजातानि सारदारुभवानि
 वेति सम्प्रदायः । शैवयागे तु चतुर्षु फलकेषु शूलाकृतयः कीला
 देया । ते चाल्ये मण्डपे नवाङ्गुलदीर्घा मध्यमे एकादशाङ्गुल
 दीर्घा उत्तमे त्रयोदशाङ्गुलदीर्घा स्वस्वतुरीयाशविस्तारा फलक
 जातीयकाष्ठविशेषजा अल्पादिभेदेन द्वित्रिचतुरङ्गलप्रमाणेन

फलक मध्य भाग निविष्ट मूलेनाध स्थ कीलकान्तरेणीपलक्षितम्
 ऋग्या । वैष्णवयागे तु अस्यादिभेदन दशह्वादागचतुर्दशाङ्गुल
 दोषा स्वस्वतुरीयागविस्तारा निवेशनाथ यथाक्रममधीभागे
 द्वित्रिचतुरङ्गुलप्रमाणकीलकान्तरेण सहिता प्राच्यादिषु प्राद
 क्षिण्यन षड्भुजक्रगदापद्माक्षतय कीला स्थाप्या । तत पञ्च
 वणवितानेन विचित्रवस्त्रे मफलकदलीस्तम्भै क्रमुकनारिकेलादि
 फलविविधभोज्यदण्णचामरादिभिश्च मण्डप भूषयत । ततो
 द्विहस्तनिखातस्य दशहस्तमितवशस्योपरिस्थितान पञ्चहस्त
 दीधान् द्विहस्तविस्तारान चतुष्कोणाकारान गैरिकादिभिलि
 खितस्वस्वदिकपालवाहनान प्राच्यादिक्रमेणाष्टौ पीतादिवर्णान
 पटनिर्मितध्वजान दद्यात् । यथा प्राच्या पीतवर्णे ध्वज स्वदिक
 पतिवाहनमैरावतमाम्नेय्या रक्तवर्णे क्राग याम्याया कृष्णवर्णे
 महिष नैऋत्या नीलवर्णे मिह वारुण्या श्वेतवर्णे मत्स्य वायव्या
 धूम्रवर्णे हरिण सौम्याया श्वेतवर्णे अश्वमेशान्या श्वेतवर्णे वृषभ
 क्रमात् लिखित्वा दद्यात् । तत पूर्वोक्तदिकपालध्वजवर्णानु
 रूपा अष्टौ पताका दया । ताश्च गैरिकादिभिलिखितवज्रा
 यस्त्रयुक्ता सप्तहस्तदीर्घा एकहस्तविस्तारास्त्रिकोणाकारा वस्त्र
 निर्मिता द्विहस्तनिखातस्य दशहस्तवशस्योपरिधृता कार्या ।
 यथा प्राच्या पीताया वज्रमाम्नेय्या रक्ताया शक्ति धार
 कृष्णाया दण्ड नैऋत्या नीलाया खड्ग वारुण्या श्वेताया
 वायव्या धूम्रायामङ्गुश सौम्याया श्वेताया गदामैशान्या श्वे
 त्रिशूल लिखित्वा प्रान्ते किङ्किणीचामरादिभिर्भूषयेत् । नवमो
 च पताका पूवेशानयोर्मध्ये आचार्यकुण्डसमीपे श्वेता तथैव
 दया । ततो मण्डपस्थेगानकोणे हस्तमात्रदीर्घायामा वितस्ति
 मात्रोच्चा द्वाङ्गुलोच्चप्रद्वयवती ब्रह्मवेदि कार्या । तत प्राच्या
 दिषु दिक्षु त्रिदिक्षु चाष्टौ पेशान्यामेकमाचार्यकुण्डमिति नव

कुण्डं नि कुर्यात् । तदशक्तौ चतुर्दिक्षु चत्वारि ऐशान्यामेक
मिति पञ्च तत्राप्यशक्तौ एककुण्डमात्रं कुर्यात् । कुण्डनिर्माण
स्वातीत्र दुष्करतया न्यूनाधिकताया दोषश्रवणाच्च कुण्डस्थानं
स्थण्डिनान्येवाधुना कुर्यात् । कुण्डानि स्थण्डिलानि च मध्यम
वेद्या सपादकरान्तरितदेशेषु प्राच्यादिषु कारयेत् । आचार्यीयन्तु
ग्रहवेदिनः सपादकरान्तरदेशे कार्यमिति विवेकः । तानि च
स्वल्पे होम हस्तमात्रदीर्घविस्ताराणि कार्याणि । षडस्त्रादि
भेदस्य दुष्करतया चतुरस्राख्येव सर्वाणि कुर्यात् । स्थण्डिल
करणपक्षे पीतवर्णमृदा सितवालुकाभिर्गकाङ्गुलोच्चता विधेया ।

अथ तुलापुरुषमहादानादिप्रयोगः । तुलापुरुषादिमहादान
चिकीर्षुर्यजमानोऽधिवासदिनात् पूर्वदिने कृतैकभक्तादिनियम
परदिवसे प्रातः कृतनित्यक्रिय प्रागुदकप्लवने गोमयोपलिप्ते शुद्ध
भूभागे शुद्धासने प्राङ्मुखोऽन्तर्जानुकरं कुशमुद्यादिसहितं उप
विश्य विष्णुं स्मृत्वा द्विराचम्य प्राणानायम्य देशकालौ सकीर्त्य
सर्वपापेषु गमनपूर्वकचतुर्दशमन्वन्तरकालावच्छिन्नसवलोकपाल
स्थानाधिकरणाधिवासोत्तरकालाप्सरोगणाधिष्ठितकलरणत्वनक
किङ्किणीगणमण्डिताकवणविमानकरणवैकुण्ठस्थानगमनानन्तरं
कल्पकोटिशतावच्छिन्नतल्लोकभोग्यभोगोत्तरकालाखिलभूपाल
मौलिमङ्गलिकमालोपराञ्जितचरणपीठत्वविशेषितराजराजत्व
प्राप्त्युत्तरकालश्रद्धापूर्वकयज्ञसङ्घसंयाजित्वप्रदीप्तप्रतापानलाशेष
महीपालविजयकामश्रीविष्णुप्रीतिकामो वा स्वस्तुलापुरुषमहा
दानेनाह यत्थे इति सकल्प्य चिकीर्षिततुलापुरुषमहादानविघ्नो
पशान्त्यथ गोविन्दोभापतिविनायकानां पूजनमहं करिष्ये इति
च सकल्प्य तान् पृथक् पृथक् यथाविभवं पूजयेत् । ततोऽनुज्ञां
ग्रहणाय त्रीन् ब्राह्मणान् गन्धपुष्पवस्त्रादिभिः सतकृत्य भवदाज्ञया
तुलापुरुषमहादानमहं प्रतिपादयिष्ये इत्युक्ते तै प्रतिपादयेत्यनु

ज्ञतो यजमान सगणाधिपगौर्यादिषोडशमातृकापूजा कुर्यात् ।
 तत्रादौ अद्येत्यादि संकल्पिततुलापुरुषमहादानाद्भूत गणपति-
 सहितषोडशमातृकापूजनमहं करिष्ये इति सकन्या अक्षतपुच्छेषु
 रेखासु वा ता आवाह्य पूजयेत् । यथा ॐ भूभुव स्वभगवति
 गौरि मातरिहागच्छेत्यादिभिरावाह्य स्थापयेत् । गौरी पद्मा
 शची मेधा सावित्री विजया जया देवसेना स्वधा स्वाहा लोक
 मातर धृति तुष्टि पुष्टि आत्मदेवता कुलदेवता गणपतिश्चेति
 पूज्या । ततो वसुधारा दद्यात् । ततो चान्दीश्राद्धं कुर्यात् ।
 तत्प्रयोगश्च विस्तरभयान्न लिखित । ततो पुण्याह्लादि वाचयेत् ।
 यथा गन्धपुष्पवस्त्रादिभिर्ब्राह्मणानभ्यञ्ज्य उदङ्मुखानुपवेश्य ॐ
 श्व कत्तव्ये तुलापुरुषमहादानकर्मणि पुण्याहं भवन्तोऽधिब्रुवन्तु
 इति प्राथिता विप्रा ॐ पुण्याहमिति त्रिविदेयु । एव स्वस्ति
 ऋद्धि वाचयेयु । तत्राय विशेष ब्राह्मणस्य ओङ्कारपूर्व-
 क्षत्रियवैश्ययोनिरोङ्कार शूद्रस्य स्वस्तिमात्रमिति । अथ विशेष
 पुण्याहवाचनं निदिश्यते । ॐ दीर्घा नदा नद्यो गिरयस्त्रीणि
 विष्णुपदानि तेनायु प्रमाणेन पुण्य पुण्याहं दीर्घमायुरस्तु शिवा
 आप मन्तु अक्षतश्चारिष्ट्यास्तु गन्धा पान्तु सुमङ्गलमस्तु
 ताम्बूलानि पान्तु ऐश्वर्यमस्तु दक्षिणा पान्तु बहुधनमस्तु य
 क्त्वा सर्वयज्ञक्रियाकरणकर्मारम्भा शुभा शोभना प्रवर्तन्ते
 तमहमोङ्कार क्त्वा ऋग्यजु सामाशीर्वचनं बहु ऋषिसम्मत
 भवद्भिरनुज्ञातं पुण्याहं वाचयिष्ये इति प्रार्थिते ब्राह्मणे वाच्यता-
 मित्युक्ते ॐ श्व कत्तव्येऽस्मिन् कर्मणि पुण्याहं भवन्तोऽधिब्रुवन्तु
 इति प्राथिते ब्राह्मणा ॐ पुण्याहमिति त्रिविदेयु । यजमान
 ॐ ब्राह्मं पुण्यमहर्ष्यं च सृष्ट्युत्पादनकारणम् । वेदवृक्षोद्भव
 नित्यं तत्पुण्याहं सदास्तु न इति पुनर्नित्यस्य प्रजापत्यश्चि-
 सरस्वत्य ऋषयोऽनुष्टुप् छन्द देवयजनादयो देवता, पुण्याह-

वाचने विनियोग इति स्मृत्वा ॐ पुनन्तु मा देवजना पुनन्तु
 मनसा धिय । पुनन्तु विखाभूतानि जातवेद पुनोहि मा
 (य० १८ अ० ३८) इति च पठेत् । ॐ श्व कर्त्तव्येऽस्मिन्
 कर्मणि कल्याण भवन्तोऽधिब्रुवन्तु इति प्राथिते ब्राह्मणै ॐ
 कल्याणमिति त्रिरुक्ते ॐ पृथिव्यामुद्धृतायान्तु यत कल्याण पुरा
 कृतम् । ऋषिभि सिद्धगन्धर्वस्तत कल्याण सदास्तु न इति
 यथेमामित्यस्य लोगाक्षिर्ऋषिरनुष्टुप कन्दो ब्रह्मा देवता कल्याण
 वाचने विनियोग इति स्मृत्वा ॐ यथेमा वाच कल्याणीमाव
 दानि जनेभ्य । ब्रह्मराजन्याभ्या शूद्राय चार्याय च स्वाय चारणाय
 च । प्रियो देवाना ऋक्षिणाय दातुरिह भूयासमय मे काम
 समृद्धयतामुपमादो नमतु । (य० २६ अ० २) इति च पठेत् ।
 ततो यजमानेन ॐ श्व कर्त्तव्येऽस्मिन् कर्मणि ऋद्धि भवन्तो
 ऽधिब्रुवन्तु इति प्राथिते ब्राह्मणै ॐ ऋद्धयतामिति त्रिरुक्ते ॐ
 सागरस्य यथा ऋद्धिर्महालक्ष्म्यादिभि कृता । सम्पूणा सन्धवा
 या हि सा मिद्धिभवतु श्रिये इति सत्रस्येत्यस्य देवऋषिहृती
 कन्द सत्र देवता यजमानस्तुतो विनियोग इति स्मृत्वा ॐ सत्रस्य
 ऋद्धिरस्यगन्ध ज्योतिरमृता अभूम । दिव पृथिव्या अध्याह्ना
 माविदाम देवानत्स्वज्योति । (य० ८ अ० ५२) इति च
 पठेत् । ॐ श्व कर्त्तव्येऽस्मिन् कर्मणि स्वस्ति भवन्तोऽधिब्रुवन्तु
 इति प्राथिते ब्राह्मणै ॐ स्वस्तीति त्रिरुक्ते ॐ स्वस्तिर्यारि
 विनाशाख्या पुण्यकल्याणवृद्धिदा । विनायकप्रिया नित्य ता
 स्वस्तिं प्रब्रुवन्तु न इति स्वस्ति न इत्यस्य गोतमऋषिर्विराड्गा
 यत्रीच्छन्दो विश्वे देवा देवता शान्तिजपे विनियोग इति स्मृत्वा
 ॐ स्वस्ति न इन्द्रो वृद्धश्रवा स्वस्ति न पूषा विश्ववेदा । स्वस्ति
 नस्तार्क्ष्यो अरिष्टनेमि स्वस्ति नो बृहस्पतिर्दधातु ॥ (य० २५
 अ० १८) इति च पठेत् ॥ विस्तरभयादन्यत्र लिखितम् ॥

ततो यजमानो गन्धवस्त्रहेमसूत्रकुण्डलकटकैयूरकण्ठा
भरणादिभिरभ्यर्चाचार्यादीन मतसकल्पिनतुलापुरुषमहादान
कम्पणि आचार्यत्वेन ऋत्विक्त्वेन जापकत्वेन द्वारपालत्वेन वा
तत्तत्कर्मलिखेन वृणुयात् । वरणद्रव्याणि च दशविधानि अभावे
त्रिविधानि । यथोक्त रुद्रकल्पे । भोजनं भोजनाधारश्चत्वो
पानत्कमण्डलु । आसन वसन मुद्रा कर्णभूषोपवीतकम ॥ एतद्
दशविध दय पद वरणसिद्धये । पदाभावे त्रय देय पात्रवस्त्रा
ङ्गुनीयकम ॥ युञ्जन्तीत्यस्य मधुच्छन्दा ऋषिर्गायत्रीच्छन्दो
रोचना देवता गन्धादिदाने विनियोग इति स्मृत्वा ॐ युञ्जन्ति
ब्रह्मरूप चरन्त पगितस्तस्थुष । रोचन्ते रोचना दिवि (य
२३ अ० ५) इति गन्धादिदानम् । व्रतनेत्यस्य प्रजापतिर्ऋषि
रनुष्टुप् छन्द दक्षिणा देवता इति स्मृत्वा ॐ व्रतेन दीक्षामा
प्नोति दीक्षयाप्नोति दक्षिणाम । दक्षिणा अक्षामाप्नोति अध्या
सत्यमाप्यते ॥ इति (य० १६ अ० २०) इति च मन्त्र प्रत्येक
पठनीय । तत आचार्य्य प्रति ॐ आचार्य्यस्तु यथा स्वर्गे शक्रा
दीना वृहस्पति ॥ तथा त्व मम यज्ञेऽस्मिन्नाचार्य्यो भव सुव्रत ।
त्वत्प्रसादाच्च यज्ञस्य समग्र फलमाप्नुयाम ॥ ससारभयभीतेन
त्वय यज्ञ सुविस्तर । आरब्धस्वत्प्रसादेन निविघ्नो मे भवे
दिति ॥ यथा शक्रस्य वागीश आचार्य्य सवकम्पसु । तथा मया
त्वमाचार्य्यो वृतोऽस्मिन् यज्ञकम्पणि ॥ इति प्रार्थयेत् । ब्रह्मणा
ऋत्विजाञ्च वरणे त्वय विशेष । पूर्वद्वारीयकुण्डे अग्निमीडे
इत्यस्य मधुच्छन्दा ऋषिर्गायत्रीछन्द अग्निदेवता ऋग्वेदिब्राह्मण
पूजने विनियोग इति स्मृत्वा ॐ अग्निमीडे पुरोहित यज्ञस्य
देवमृत्विजम् । होतारं रत्नधातमम् । (ऋ० १ अ० १ अ० १)
इत्यनेन ऋग्वेदिनमेकं ब्रह्माणमेकञ्च ऋत्विजमभ्यर्च्य पूर्वकुण्ड
होमाद्यत्वेन, वृत्वा प्रार्थयेत् ॐ ऋग्वेद पद्मपत्राक्षो गायत्र

सोमदेवत । अत्रिगोत्रस्तु विप्रेन्द्र त्वमृत्विग्मे मग्ने भवेति विशेषतः प्राथ्य ॐ भगवन् सर्वधम्मज्ञ सर्वधम्मभृता वर । विनत मम यज्ञेऽस्मिन् ऋत्विक् त्वं म मखे भवेति सामान्यतः प्राथ्येत । ब्रह्माणं प्रति तु त्वं ब्रह्मा मे मखे भवेच्छ्रद्धित्वा ॐ यथा चतुमुखो ब्रह्मा सववेदविशारदः । तथा त्वं मम यज्ञेऽस्मिन् ब्रह्मा भव द्विजोत्तमः । इति च प्राथयेत । पूर्वभागे ऋत्विग्मे जपायमपि तद्देवदेदिनो हो जापकौ पूर्वद्वारदेशे हो च द्वारपालकौ पूर्ववत् वृणयात् । तत्र प्रार्थनामन्त्रे अत्रिगोत्रस्तु विप्रेन्द्र जापकस्त्व मखे भवेति द्वारपालो मखे भवेत्पूजः । ततो दक्षिणं कुण्डहोमार्थमेकमृत्विजमेकं च ब्रह्माणं यजुर्वेदिनम इषे त्वोज इत्यस्य परमेष्ठी ऋषिच्छन्दोऽभावः प्रजापतिदेवता यजुर्वेदज्ञ विप्रोपासने विनियोग इति स्मृत्वा ॐ इषे त्वोजे त्वा वायव्यं देवो व सविता प्रापयतु अष्टतमाय कर्मण आप्यायध्वमग्न्या इन्द्राय भागं प्रजावतीरनमीवा अयच्छा मा वस्तेन इगत माघं गसो ध्रुवा अस्मिन् गोपतो स्यात् बह्वी । यजमानस्य पशून् पाहि । (य० १ अ० १) इत्यनेन गन्धादिभिः संपूज्य वृत्वा ॐ कातराक्षो यजुर्वेदस्त्रेष्टुभो विष्णुदेवत । काश्यपेयस्तु विप्रेन्द्र त्वमृत्विग्मे मखे भवेति विशेषतः प्रार्थ्य पूर्ववत् सामान्यतः प्राथयेत । ब्रह्मवरणे पूर्ववद्ब्रह्म । एव जापकद्वयोर्द्वारपालयोश्च तद्देदिनोर्वरणप्राथने । ततः पश्चिमकुण्डहोमार्थं सामवेदिनमेकं ब्रह्माणमेकं च ऋत्विजं मग्ने इत्यस्य भारद्वाज ऋषिर्गायत्री छन्दोऽग्निर्देवता सामवेदिविप्रपूजने विनियोग इति स्मृत्वा ॐ अग्न आयाहि वीतये गृणानो हव्यदातये । निहोता मत्सि वह्निषि (सा० १ अ० १ प्र० १ द०) इत्यनेन संपूज्य वृत्वा ॐ सामवेदस्तु पिङ्गाक्षो जागतः शक्रदेवत । भारद्वाजस्तु विप्रेन्द्र त्वमृत्विग्मे मखे भवेति विशेषतः प्रार्थ्य पूर्ववत् प्राथयेत । एवं

जापकरोद्गारपालयोश्च वरणप्रार्थने । तत उ० कुण्डहोमार्थं
मथःवेदिनमेव ब्रह्माणमेकञ्च ऋत्विजः शनोदे ॥ रत्यस्य दव्यड
डापयण ऋषिसाध्वी कन्द शयववेदिविप्रो देवता अश्ववेदि
विप्रोपासन विनियोग इति स्मृत्वा ॐ शनो देवोर्भीष्टय आपो
भवन्तु पोत्ये । शयोरभिस्रवन्तु न (अ १ का ६ क० १)
इत्यनेन संपूज्य वृत्वा ॐ ब्रह्मन्नेत्रोऽश्ववेदोऽनुष्टुभो रुद्रदेवत ।
वैशाम्पायन विप्रेन्द्र त्वमृत्विग् मे मखे भवेति विशेषतः प्रार्थ्य
पूर्ववत् प्रार्थयेत् । ततो जापकयोद्गारपालयोश्च वरणप्रार्थन ।
इत्येव पञ्चविंशतिविप्राणां वरणमेककुण्डपक्षे तु षष्ठांमृत्विगा
दीनामाचार्यस्य चेति स्ववेदिना समानामव वरणम् । ततो
वरणक्रमेण मधुपर्केण स्वस्वशास्त्रोक्तविधिना तेषामर्चणम् ।

तत्रादौ ऋग्वेदिना मधुपर्कविधिरुच्यते । पञ्चविंशतिकुश
निमित्तं विष्टरं गृहीत्वा ॐ विष्टरो विष्टरो विष्टरं प्रतिगृह्यता
मिति यजमानेन नोदितोऽथ ॐ विष्टरं प्रतिगृह्णामोत्युक्त्वा
अहं वक्षेत्यस्य वामदेवऋषिरनुष्टुप कन्दो लिङ्गोक्ता देवता
विष्टरोपवेशने विनियोग इति स्मृत्वा ॐ अहं वक्षः सुजातानां
विद्युतामिव सूर्यः । इमं समभिस्तिष्ठामि यो मां कक्षाभि
दासति इत्यनेन उदगग्रे विष्टरे उपविशेत् । ॐ पाद पाद
पाद प्रतिगृह्यतामित्युक्त्वा ॐ पाद प्रतिगृह्णामीत्यर्घ्येण
प्रत्युक्तस्तस्याञ्जलावभिषिञ्चेत् । अर्घ्यंस्तु तूष्णीं गृहीत्वा पादौ
प्रक्षालयेत् । एवमर्घ्यं ग्रहणायावेद्य तथाऽर्घ्येण प्रत्युक्तोऽर्घ्यायां
दद्यात् । अर्घ्योऽपि तदादाय स्वशिरसि दद्यात् । ॐ आच
मनीयमाचमनीयमाचमनीय प्रतिगृह्यतामित्युक्त्वा ॐ आच
मनीय प्रतिगृह्णामीत्यर्घ्येण प्रत्युक्तो यजमानस्तस्मै तद्दद्यात् ।
अथाग्न्यं स्तदेकदेशं गृहीत्वा ॐ अमृतोपस्तरणमसीति पीत्वाऽन्ये-
नेवोदकेन शुद्धाथमाचामेत् । ततोऽर्घ्याय दधिमधुष्टतर्गं

कांस्यपात्रं ममता कांस्यपात्रेणापिहितं कराभ्यामादाय ॐ
मधुपर्कं मधुपर्कं मधुपर्कं प्रतिगृह्यतामिति निवेदयेत् ।
तत्र गीतमवपकं यजमानम् ॐ मित्रस्य त्वा चतुषा प्रतीने
इति दृष्ट्वा त्रैवरेचस्य प्रजापतिर्ऋषिर्ऋन्दोऽभावो लिङ्गोक्ता
देवता मन्त्राण्यप्यश विनियोग इति स्मृत्वा ॐ देवस्य त्वा सवितु
प्रसवेऽग्निर्नोर्बाग्भ्या पुणो रस्ताभ्या प्रतिगृह्णामि (य १ अ २)
इत्यन्त्रजिनः गृहीत्वा पामकर्गनिधाय पिधानमपनीय मधुवाता
इति त्वचस्य गीतमऋषिगायत्रीच्छन्दो विश्वे देवा देवता मधु
पर्कालाङ्गे विनियोग इति स्मृत्वा ॐ मधुवाता ऋतायते मधु
क्षरन्ति सिन्धवः । माध्वीन मन्त्रोषधी । मधु नक्तमृतोषमो
मधुराग पाथिग रजः । मधुद्योस्तु न पिता । मधुमान्नो
यत्सर्गिर्मधुमा अस्तु सूर्यः । माध्वीगावो भवन्तु न । (य० १३
अ० २७ २८ २९) इति त्वचेनाङ्गष्ठानामिकाभ्या मधुपर्कं त्रि
प्रादक्षिण्येनालोच्य तस्मात् किञ्चिदादाय ॐ वसवस्त्वा गायत्रेण
ऋन्दसा भक्षयन्त्विति मन्त्रेण प्राच्या विष्टज्य पुनरादाय ॐ
रुद्रस्त्वा त्वष्टमेन ऋन्दसा भक्षयन्त्विति दक्षिणस्या विष्टज्य पुन
रादाय ॐ आदित्यस्त्वा जागर्तन ऋन्दसा भक्षयन्त्विति पश्चि
माया विष्टज्य पुनरादाय ॐ विश्वे त्वा देवा आनुष्टमेन ऋन्दसा
भक्षयन्त्वित्यदीच्या विष्टज्य पुनरादाय ॐ भूर्तभ्यस्त्वा प्रक्षिपा
मीति त्रिरुद्धमुतक्षिप्य मधुपर्ककदेशमादाय तत्पात्रं भूमौ
निधाय ॐ विराजो दोहोऽसीति प्रथमं प्राश्नाचम्य पुनरादाय
ॐ विराजो दोहमर्चयति द्वितीयं प्राश्नाचम्य पुनरादाय ॐ
मयि दोहं पाद्यायै विराज इति तृतीयं प्राश्नाचम्य शेषमुच्छिष्ट
भोजने दद्यात् । ॐ अमृतापिधानमसीत्याचमनीयिनोदकेन
द्विराचामेत् । ततो गौर्गौर्गौ प्रतिगृह्यतामित्युक्ते ॐ गा
प्रतिगृह्णामीत्युक्ता माता रुद्राणामित्यस्य भार्गवयमदग्निर्ऋषि

स्निष्टुप् ह दी गोदवता गोरुत्सजने विनियोग इति स्मृत्वा ॐ
माता रुद्राणां दुहिता वसूना स्वसादित्यानामरुतस्य नाभि ।
प्र ण वात्र चाक्रतुषे जनाय मा गामनागामदिति बधिष्ट
इति मन्त्रेण कला बधनिषेधात् तामुतसृजत इति ऋग्वेदिना
मधुपकविधि ।

अथ यजुर्वेदिना मधुपकविधि । यजमानोऽञ्चयायामन दत्त्वा
ॐ साधु भवानास्तामित्युक्त्वा ॐ साध्वहमासे इत्यञ्चैनं प्रत्युक्त
ॐ अञ्चयिष्यामी भवन्तमित्युक्त्वा ॐ अञ्चयेति तेन प्रत्युक्तोऽञ्च
येन । यजमानादन्येन ॐ विष्टरो विष्टरो विष्टर प्रतिगृह्यता
मित्यावेदित यजमानस्तूष्णीमञ्चग्रहस्ते विष्टर दद्यात् । अञ्चग्र
स्तूष्णी विष्टरमादायोदगग्रमासनन निधाय वर्षोऽस्मीत्यस्याथ
वण्णकृषिरनुष्टप छन्दो विष्टरो देवता विष्टरोपवेशने विनियोग
इत्याषादिकं स्मृत्वा ॐ वर्षोऽस्मि समानानामुद्यतामिव सूर्य्य ।
इमं तमभितिष्ठामि यो मा कञ्चाभिदासतीत्यनेन तदुपरि
पूर्वाभिमुख उपविशेत् । ततः पूर्ववदन्येन ॐ पाद्य पाद्य पाद्य
प्रतिगृह्यतामित्यावेदिते यजमानस्तूष्णीं जलपूर्णं पाद्यपात्रमञ्चग्र
हस्ते दद्यात् । अञ्चनीयस्तदादाय तेन जलेन विराजोदीहो
ऽस्मीत्यस्य प्रजापतिर्ऋषिर्यजुष्वात् छन्दोऽभाव आपो देवता
पादप्रक्षालने विनियोग इति स्मृत्वा ॐ विराजोदीहोऽसि
विराजोदीहमश्नीय मयि पाद्यायै विराजोदीह इत्यनेन प्रक्षाल
येत् । तथैव वामपादं प्रक्षालयेत् । ततः पूर्ववत् विष्टरग्रहणा
यावेदितं यजमानस्तूष्णीं द्वितीयं विष्टरमञ्चग्रहस्ते दद्यात् ।
अञ्चग्रस्तदादाय वर्षोऽस्मीति प्रागुक्तेन पादयोरधस्तादुदगग्रं विष्टर
निधाय तदुपरि पादौ स्थापयेत् । ततोऽन्येन अर्घ्यग्रहणाय
आवेदितं यजमानस्तूष्णीमर्घमञ्चग्रहस्ते दद्यात् । अञ्चग्रस्तु आप
स्थेति मन्त्रस्य प्रजापतिर्ऋषिर्यजुष्वात् छन्दोऽभाव आपो देवता

अर्धग्रहणे विनियोग इति स्मृत्वा ओं आप स्व युष्माभि सर्वान
 कामानवाप्रवानित्यनेन तमादाय मस्तकपर्यन्तमानीय समुद्र
 व इत्यस्यार्धवर्णऋषिरनुष्टुप् छन्द आपो देवता अपामभिमन्त्रणे
 विनियोग इति स्मृत्वा ओं समुद्र व प्रहिणोमि स्वा योनिर्माभि
 गच्छत । अरिष्टा अस्माकं वीराणामापरासेचिमत् पय इत्यने
 नार्धमभिमन्त्रयेत् । ततोऽन्येनाचमनीयग्रहणायावेदिते यज
 मानेन तूष्णी दत्तमाचमनीयमर्थ्य प्रतिगृह्य वामहस्ते तत् पात्र
 निधाय आ मा गन यशसेत्यस्य परमेष्ठी ऋषिर्हृती छन्द
 आपो देवता आचमने विनियोग इति स्मृत्वा ओं आ मा गन
 यशसा ससृज वर्चसा त्व मा कुरु प्रियम् । प्रजानामधिपति
 पशूनामरिष्टिं तनूनामित्यनेन दक्षिणहस्तेनोदकमादायाचा
 मत । ततोऽन्येन मधुपर्कग्रहणायावेदिते कांस्यपात्रस्थं कांस्य
 पौत्रान्तरेणापिहित मधुपकमादाय यजमाने तूष्णी स्थिते
 अर्थी यजमानहस्तस्थमेव तत् पात्रमुद्धाव्य मित्रस्येत्यस्य हृह
 स्पतिर्ऋषिश्छन्दोऽभाव सविता देवता मधुपर्कावेक्षण्ये विनि
 योग इति स्मृत्वा ओं मित्रस्य त्वा चक्षुषा प्रतीक्षे इत्यनेन वीक्ष्य
 देवस्य त्वेति मन्त्रस्य प्रजापतिऋषिर्गायत्री छन्द सविता
 देवता मधुपर्कग्रहणे विनियोग इति स्मृत्वा ओं देवस्य त्वा
 सवितु पुसवेऽश्विनोर्बाहुभ्या पूष्णो हस्ताभ्या प्रतिगृह्णामीत्यनेन
 प्रतिगृह्य सव्ये पाणौ निधाय दक्षहस्तानामिकाङ्गुष्ठाभ्या
 नम स्वावेत्यस्य प्रजापतिऋषिश्छन्दोऽभाव सविता देवता
 मधुपर्कालोङ्गने विनियोग इति स्मृत्वा ओं नम स्वावास्यावान्य
 शनेयाविह तत्ते निष्क्रन्तामीत्यनेन प्रादक्षिण्येन मधुपर्क
 सक्कदालोभ्य तदेकदेशं भूमौ क्षिपेत् । ततो मधुपर्कैकदेशं
 दक्षिणहस्तेन गृहीत्वा पात्रं भूमौ निधाय यन्मधुन इत्यस्य
 कृत्स्नऋषिर्जगती छन्दो मधुपर्को देवता मधुपकप्राशने विनि

योग इति स्मृत्वा श्रीं यन्मधुनो मधव्य परमं रूपमन्नाद्यं तेनाहं
मधुनो मधव्येन परमेष्णान्नाद्येन परमो मधव्योऽन्नादोऽशानी
त्यनन प्राश्य द्वितीयं तृतीयं च तेनैव प्राश्य शेषभुग्भ्य शेषं
दद्यात् । तत आचम्य स्मार्त्ताचमनविधिना ईन्द्रयाणि
स्पर्शेत । ततोऽन्येन गोघृह्णयावेदिते यजमानेन गवि
दत्ताया कलो गवालम्भननिषेधेनार्च्यस्तामनेनोत्सृजेत् । माते
त्यस्याषादिकं प्राग्बत् । श्रीं मातेत्यादि (१२ पृ०, २ पं०)
मन्त्रान्ते यजमाननामगोत्रे मन्कीर्त्त्य मम अमुष्य यजमानस्य
पाप्मा हत इत्यभिलष्य श्रीं उत्सृजत तृणान्यत्तु इति पठेत
इति यजुवदिमधुपर्कविधि ।

अथ सामगाना मधुपर्कविधि । यजमानो मन्त्रपोत्तरदेशे
बडा गामनेन मन्त्रेणोपतिष्ठेत् । अर्हणेत्यस्य वसिष्ठ ऋषिर्नि
ब्रटनुष्टुप् छन्दो धेनुदेवता धेनोरुपस्थाने विनियोग इति स्मृत्वा
श्रीं अह्ना पुत्रवाससा धनुरभवद्यमे । सा न पयस्वती इहा
उत्तगगममित्युक्ताहर्णीय प्रत्युत्थानादिना सम्मानितस्तिष्ठन्ने
वामनमुद्दीक्ष्य जपेत् इदमहमित्यस्य वसिष्ठ ऋषि छन्दोऽभाव
त्रिगड देवता आसनोपवेशने विनियोग इति स्मृत्वा श्रीं इद
महमिमा पद्यां विराजमन्नाद्यायाधितिष्ठामीति । ततो यज
मान पञ्चविंशतिकुशमयीं विष्टरौ गृहीत्वा तदग्रह्णयाह
र्णीयायावद्य तस्मै दद्यात् । अर्च्यस्तु प्रतिगृह्णामीत्युक्ता
तयोरेकं विष्टरं गृहीत्वा या ओषधीरित्यस्य वसिष्ठऋषिरनुष्टुप्
छन्दो ओषधयो देवता विष्टरनिवेशने विनियोग इति स्मृत्वा श्रीं
या ओषधी सोमराज्ञीर्बन्धी शतविचक्षणा । ता मन्त्रमस्मि
न्नासने अच्छिद्रा शर्म यच्छतेति (य० १२ अ० ८२) मन्त्रे
शोदगग्रमासने निधाय तदुपर्युपविश्य द्वितीयं विष्टरं पादयो
रधी निदध्यात तत्रार्थं मन्त्र या ओषधीरित्यस्य वसिष्ठ ऋषि

रनुष्टुप् छन्द ओषधयो देवता पद्यविष्टरनिवेशने विनियोग इति
 स्मृत्वा ओं या ओषधौ सोमराज्ञीर्विष्ठिता पृथिवीमनु ।
 ता मन्त्रमस्मिन् पादयोरस्मिद्वा शर्म यच्छतेति पाठ्य । ततो
 यजमाने उदकमानीय पाद्यग्रहणाय निवेदितवति अर्घ्यं ओं
 प्रतिगृह्णामीत्युक्ता तत्रात्मच्छायां पश्यन्नेव यतो देवीरित्यस्य
 वसिष्ठ ऋषिच्छन्दोऽभाव आपो देवता पाद्योदकावेक्षणौ विनि
 योग इति स्मृत्वा ओं यतो देवी प्रतिपश्यामापस्ततोमाराहि
 रागच्छेत्यनेन तद्दीक्षेत । अथार्घ्यं स्वयमेव पूर्वं वामं पादं
 सव्यं पादमित्यस्य वसिष्ठ ऋषि भूरिगैका गायत्री छन्द सव्य
 पादो देवता सव्यपादप्रक्षालने विनियोग इति स्मृत्वा ओं सव्य
 पादमवनेन जेऽस्मिन् राष्ट्रे त्रियं दधे इत्यनेन प्रक्षाल्य दक्षिण
 पादं दक्षिणं पादमित्यस्य वसिष्ठ ऋषिच्छन्दोऽभाव दक्षिणपादो
 देवता दक्षिणपादप्रक्षालने विनियोग इति स्मृत्वा ओं दक्षिणं
 पादमवनेन जेऽस्मिन् राष्ट्रे त्रियमावेशयानीत्यनेन प्रक्षाल्य
 उभौ पादौ पूर्वमन्यमित्यस्य वसिष्ठ ऋषिच्छन्दोऽभाव उभय
 पादौ देवते उभयपादप्रक्षालने विनियोग इति स्मृत्वा ओं
 पूर्वमन्यमपरमन्यसुभौ पादाववनेन जे राष्ट्रस्य ऋष्या उभय
 स्वावर्द्धौ इत्यनेन प्रक्षालयेत् । तत कर्त्ता दधिदूर्वाक्षत
 कुसुमचन्दनाद्युपेतं शङ्खादिपात्रस्य मर्घ्यं मादाय ओं अर्घ्यं मर्घ्यं
 मर्घ्यं प्रतिगृह्णतामिति नोदिताय ओं अर्घ्यं प्रतिगृह्णामीति
 प्रत्युक्तवते तस्मै अर्घ्यं दद्यात् । अर्घ्यंस्तु तदेकदेशं हस्ते
 नादाय शिरसि अन्नस्येत्यस्य वसिष्ठ ऋषिभूरिगैका गायत्री
 छन्द राष्ट्रदेवता अर्घ्यग्रहणे विनियोग इति स्मृत्वा ओं अन्नस्य
 राष्ट्ररसि राष्ट्रस्ते भूयासम् इति पठित्वा क्षिपेत् । तत
 कर्त्ताचमनीयग्रहणाय तथैव नोदितोऽर्घ्यं ओं आचमनीयं
 प्रतिगृह्णामीत्युक्ता तत् प्रतिगृह्ण यशोऽसीत्यस्य वसिष्ठ ऋषि

भूरिगैका गायत्री हृन्द् आचमनीयं देवता आचमनीयग्रहणे
 विनियोग इति स्मृत्वा ओं यशोऽसि यशो मयि धेहीत्यनेनाचा
 मेत् । तत पूर्ववत् कर्त्ता मधुपर्कग्रहणाय नोदितोऽर्घ्यं ओं
 मधुपर्कं प्रतिगृह्णामीत्युक्त्वा प्रतिगृह्य तत् पात्रमादायोद्यात्य
 तदेकदेशं यशसो यशोऽसीत्यस्य वसिष्ठ ऋषिः हृन्द्ोऽभाव मधु
 पर्को देवता मधुपर्कग्रहणे विनियोग इति स्मृत्वा ओं यशसो
 यशोऽसीत्यनेन गृह्णीयात् । तत यशस इत्यस्य वसिष्ठ ऋषि
 ः हृन्द्ोऽभाव मधुपर्को देवता मधुपर्कप्राशने विनियोग इति
 स्मृत्वा ओं यशसो भव्योऽसि त्रियं मयि धेहीति मन्त्रेण प्रथम
 कनिष्ठाङ्गुष्ठाभ्यां ततोऽनामिकाङ्गुष्ठाभ्यामादाय मन्त्राहृत्या
 वि प्राश्य चतुर्थ तूष्णीं पिबेत् । शेषमुच्छिष्टभोजने दद्यात् ।
 ततो गौर्गोर्गोरिति नापितेन निवेदितं मामादाय मुञ्च गामि
 त्यस्य वसिष्ठ ऋषिर्हृती हृन्द्ो गौर्देवता गोरुत्सर्जने विनि
 योग इति स्मृत्वा ओं मुञ्च गां वरुणपाशादिवं ते मेऽभिधेहि तं
 जह्यमुष्य चोभयोरुतसृज गामस्तु दृष्टानि पिबतूदकमित्यने
 नोत्सृजेत् । ततो पूर्ववत् माता रुद्राणाम् (१२ पृ०, २ पं०)
 इत्यादिनाभिमन्त्रयेदिति सामगाना मधुपर्कविधि ।

अथाथवेदिना मधुपर्कविधि । यजमानो बहन् दर्भा
 नादाय विष्टरान कुर्विति पूज्य प्रति वदेत् । पूज्यस्तानादाय
 ओं ऋतेन त्वा कर्मणा संनह्यामि इत्येकशाखं प्रथमं पादार्थम
 ऋं सत्वेन त्वा कर्मणा संनह्यामीति द्विशाखं द्वितीयमास
 नार्थम् ओं तपसा त्वा कर्मणा संनह्यामीति त्रिशाखं तृतीय
 मधुपर्कार्थमिति विष्टरचयं निर्माय यजमानहस्ते ओं अति-
 सृष्ट्या हेष्ट्या योऽश्मान हेष्टि य च वयं द्विषोऽस्य च दातुरित्य
 नेन दद्यात् । तत कर्त्ता पादार्थमुदकं गृहीत्वा पूज्य प्रति
 ओं पादां भो इति निवेदयेत् । पूज्यस्तु तद्गृह्ण मन्त्रचतुष्टयेन

तदभिमन्त्रयेत् । ओं हिरण्यवर्णा शुचय पावका यासु जात
सविता यास्वग्नि । या अग्निं गर्भे दधिरे सुवर्णास्ता न आप
शं स्योना भवन्तु ओं यामा देवा दिवि कृण्वन्ति भर्त्तं या अन्त
रिक्षे बहुधा भवन्ति । या अग्नि गर्भे दधिरे सुवर्णा शिवेन मा
चक्षुषा पश्यतायशिवया तन्वो य स्पृशत त्वच मे । ओ घृतश्च
क्षुत क्षुचयो या पावकास्ता न आप शं स्योना भवन्तु । शिवेन
मा चक्षुषा पश्यतायशिवया तन्वो य स्पृशत त्वच मे । ओ
घृतश्चक्षुत क्षुचयो या पावकास्ता न आप शं स्योना भवन्तु ।
शिवेन मा चक्षुषा पश्यतायतु । तत पूज्य ओं मयि ब्रह्म च
तपश्च धारयाणीति मन्त्रेण पाद्योदकेतदेशेन दक्षिण पाद
प्रक्षान्य ओं मयि क्षुद्र विश्व धारयाणीति मन्त्रेण सव्य पाद
प्रक्षान्य ओ इमा पादावधनिक्तो ब्राह्मण व्यशसावताम । आप
पद्मावनीजनीद्विषन्त निदहन्तु मे इति पाद्यमनुमन्त्र्यासन
दाताग्मीक्षेत । ततो यजमान ओं सविष्टरमासन भोरिति
पृथ्यायासनमाह्वरति । पूज्यस्तदादाय ओं विसृग्वरि पृथिवी
मावदामिक्षा भूमि ब्रह्मण वाह्वधानाम । जज्ञे पुष्टि बिभ्रती
मन्त्रभाग घृत त्वा निनिपेस भूम इति मन्त्रेण द्विशाखविष्टरा
मने उपविश्य एकशाखविष्टर पादौ ओं हेष्टरा योऽस्मान् द्विष्टि
य च वयं द्विष्टोऽस्य च दातुरिति मन्त्रेण स्थापयेत् । तत
कर्त्ता अर्घ्य पात्रस्थोदक गन्धाद्यनुविद्ध गृहीत्वा ओं अघ्य भो
इत्थं मघ्यायावेदयेत् । अघ्यस्तु तदगृहीत्वा ओं अन्नाना
मुखमसि मुखमह श्रेष्ठ समानाना भूयासम । अपोऽ
मृतास्थामृतमालक्षुत दासा अस्माक बहवो भवन्तु अश्वावहो
ममाप्यस्तु जष्टो भूर्भुव स्वजनदोम इति मन्त्रेणाभिमन्त्र्यात्मा-
भिमुख तूष्णी नीत्वा ओं तेजोऽस्यमृतामसीत्यनेन ललाटमाल
भेत । कप्ताचमनीयमुदकं गृहीत्वा ओं आचमनीय भो इति

निवेदयेत् । अथस्तदादाय ओं जीवा स्थ जीव्यास मर्व
 मायुर्जीव्यासम । उपजीवस्थोपजीव्यास जीवनास्थ जीव्यास
 सवमायुर्जीव्यासम । इन्द्रजीव सूर्यजीवदेवाजीवा जीव्यास
 मर् सवमापुजीव्यासम इत्यनेनाचामेत । तत कत्ता प्राग्बत
 मधुपकपध स्थत्रि राख विष्टरमुर्ध्वस्थेकशाख विष्टरमादाय ओं
 मधुपर्को भो इति निवेदयेत् । अर्घ्यो यजमानहस्तस्थमेव
 मधुपकपात्रमभिमन्त्रेरनुमन्त्रयेत् । ओं मधुवाता ऋतायते
 मधु क्षरन्ति सिन्धव । माध्वीर्गावो भवन्तु न । ओं मधु
 नक्तमुनोषमो मधुमत् पार्थिव रज । माध्वीन सन्त्वोषधी ।
 आ मधुमाद्रो वनस्पतिमधुमानस्तु सूर्य । मधु द्यौरस्तु न
 पिनति । पुनरभिरव प्रत्यभिमन्त्रयेत् । तत उद्घाटितपिधान
 मधुपकम ओ सूर्यस्य त्वा प्रतीक्षे इति प्रतीक्ष्य ओं अयुतोऽहम
 युतो मथ्नाम्ययुत मे चक्षुरयुत मे ओत्रमयुतो मे प्राणोऽयुतो
 मऽपानोऽयुतोऽह सव इति । ओं देवस्य त्वा सवितु प्रसवेऽ
 श्विनोर्षाहुभ्या पूष्णो हस्ताभ्या प्रसूत प्रणिषा गृह्णामीति
 गृहीत्वा स्थण्डिले निधाय ओं पृथिव्यास्त्वा नाभौ मादयाम्या
 दित्या उपस्थ इत्यनेन भूमौ निधायाङ्गुलिद्वयेन प्रदक्षिणमा
 लोड्यानामिकयाङ्गुष्ठेन च सगृह्य एभिमन्त्रे प्रार्थ्नायात् । आ
 भूस्तत् सवितुर्वरण्य भू स्वाहेति प्रथम ओं भुव भगोदेवस्य
 धीमहि भुव स्वाहेति द्वितीय ओं स्व धियो यो न प्रचोदयात्
 स्व स्वाहेति तृतीय ओं जन स्वाहेति चतुर्थ ओं दधत् स्वाहेति
 पञ्चम आ करन स्वाहेति षष्ठ ओं चुहन् स्वाहेति सप्तम ओं
 अह स्वाहेत्यष्टम ओ तत् स्वाहेति नवमम् ओं श स्वाहेति
 दशममेकादशञ्च प्राश्य तूष्णीं द्वादशं प्राश्नीयात् । शेष
 मुच्छिष्टभुजे दत्त्वाचामेत् । तत ओं गौर्भो इति गां निवेद
 येत् । अथस्तामादाय ओं भूतमसि भवदस्यन्न प्राणो बह्

बधज्यंशाय त्वा नामतु ओ भूर्भुव स्वजनदीम इत्युतसृज्य आ
मातादित्याना दुहिता वसूना स्वसा रुद्राणाममृतस्य नाभि ।
प्र ण वोच चिकितुषे जनाय मागामनागामदिति बधिष्ट
दणानि गौरत्तु इत्याह । सूर्यवशाद्भगवतो हि भूया अथ
वय भगवन्त स्याम इति अङ्घ्रि दणमर्धोधिष्वदानी पिव शुद्ध
मुदकमाव०न्तीति मन्त्रेण प्रतिष्ठमाना गामनुमन्त्रयजमानस्य
मम च पाप्मा हत इति वददिति अथर्ववेदिना मधु
पक्कविधि ।

ततो भूम्यादिसंस्कार । ओ आवाहयामि त्वां देवी धरित्री
लोकधारिणीम् । जम्बप्रक्षकुशक्रोञ्चशकशस्त्रालीपुष्करे । ण्डेहि
पृथिवि देवि यज्ञेऽस्मिन् सर्वाधि कुरु । भूतधात्री रत्नगर्भा
विपुला सागराम्बरा । अस्मिन् यज्ञ महादेवि विघ्न विश्वमया
द्विके । भूरसीत्यस्य प्रजापतिर्ऋषि पङ्क्तिश्छन्द पृथिवी देवता
भूमिपूजन विनियोग इति स्मृत्वा ओ भूरमि भूमिरस्यदिति
रसि विश्वधाया विश्वस्य भुवनस्य धत्री । पृथिवी यच्छु
पृथिवी दृह पृथिवी मा' हिंसी (य १३ अ० १८) इत्यनेन
भूमि पाद्यादिभि संपज्य ओ अचला सागरा ग्रामा प्रासाद
ववना गृहा । धारित च त्वया सर्व जगत स्थावरजङ्गमम् ।
इदमध्य मिद पाद्य धूपोऽय प्रतिगृह्यतामिति प्रार्थयेत् । ओ
भूमेभूमिमवागान्माता मातरमप्यगात । भूयाम पुत्रै पशु
भियो नो देष्टि स नश्यतु इति मन्त्रेण भूमि स्पृष्ट्वाचार्यो गोर
सवपान मच्छपान्त गवतो विकिरेत । ओ यदत्र संस्थित भूत
स्थानमाश्रित्य भवदा । स्थान त्यक्त्वा तु तत सर्व यत्रस्य तत्र
गच्छतु । ओ अपक्रामन्तु भूतानि पिशाचा सवतो दिशम् ।
सवधामविगधेन ब्रह्मकर्म समारभे इति मन्त्राभ्या वेदमन्त्रेश्च
रक्षा कुर्यात् । यथा कृणुष्वपोज इत्येषा वामदेव ऋषिस्त्रि

एष ऋन्दोऽग्निर्देवता रक्षोहननं विनियोग इति स्मृत्वा ओं
 क्षणुष्वापाज प्रसिति न पृथ्वी याहि राजेवामवा इमन । त्वषो
 मनु प्रसिति द्रुणानोऽस्तासि विव्य रक्षमस्तपिष्ठे । तव
 भ्रमास आशुषा पतन्त्यनुस्यरा एपता शोशुचान । तपूथम्ने
 जुह्वा पतङ्गानमदितो विष्टज विष्वगुल्का । प्रतिस्पशो विष्टज
 तृणिनमो भवापाशुवशो अस्या अदब्ध । यो नो दूर अवशसो
 यो अन्धने मा किष्टे व्यथिरादधर्षित । उदग्ने । तस्य प्रत्यात
 नुश्व न्यमित्रा ओषतात्तमहत । यो नो प्रराति समिधान
 चक्रे नोचा त वक्ष्यतम न गुष्कम । ऊडो भव प्रतिविध्यध्य
 स्मदाविष्णुष्व दैव्यान्यग्ने । श्व स्थिरा तनु हि धातुजना
 जामिमजामि प्रमृणीहि शत्रन् अग्नेष्टा तजमा मादयामि (य
 १३ अ० ८ १३) रक्षोहणमित्यस्य वसिष्ठ ऋषिष्कन्दोऽभाव
 अभिर्देवता रक्षोहणनं विनियोग इति स्मृत्वा ॐ रक्षोहण बल
 गहन वैष्णवीमिदमह त बलगमुत्किरामि य मे निष्टो यम
 मात्वी निचखान । इदमह त बलगमुत्किरामि य मे समानो
 यमसमानो निचखान । इदमह तै बलगमुत्किरामि यं मे
 सबन्धुयमसबन्धुर्निचखान । इदमह त बलगमुत्किरामि य मे
 सजातो यमज तो निचखान उत्कृत्या किरामि (य० ५ अ०
 २३) इति रक्षोहणी व इत्यस्य वसिष्ठ ऋषिष्कन्दोऽभावो विष्णु
 देवता रक्षोहणने विनियोग इति स्मृत्वा ॐ रक्षोहणीवो बल
 गहन प्रोक्षामि वैष्णवान् । रक्षोहणी वो बलगहनोऽवनयामि
 वैष्णवान् । रक्षोहणी वो बलगहनोऽवस्तणामि वैष्णवान् । रक्षो
 हणी वा बलगहना उपदवामि वैष्णवी । रक्षोहणी वा बल
 गहनो पर्यूहामि वैष्णवी । वैष्णवमसि वैष्णवा स्थ (य० ५
 अ० २५) इति रक्षोहेत्यस्य मधुच्छन्दाऋषिर्गायत्री ऋन्द सोमो
 देवता रक्षोहणनं विनियोग इति स्मृत्वा ॐ रक्षोहा विश्वचर्च

शिरभि योनियमो हते । द्रोणे मधस्थमासदत (य० २६ अ० २) इति च तन्नन्वा ।

ततो मण्डपशोधनार्थं पञ्चगव्यानि शोधयेत् गायत्र्या विश्व
मित्त्रऋषिर्गायत्री छन्द सविता देवता गोमूत्रशोधने विनियोग
इति स्मृत्वा गायत्री पठित्वा गोमूत्रम् मा नस्तोके इत्यस्य
कौत्सप्रजापतो ऋषी जगती छन्दो रुद्री देवता गोमयशोधने
विनियोग इति स्मृत्वा ॐ मा नस्तोके तनये मा न आयुषि
मा नो गोषु मा नो अश्वेषु रौरिष । मा नो वीरान् रुद्र
भामिनी बवीर्हविषन्त सदमित्त्वा हवामहे । (य० १६ अ०
१६) इत्यनेन गोमयम् पय पृथिव्यामित्यस्य प्रजापतिऋषिर्वि
राट् त्रिपदा छन्द पयोदेवता पय शोधने विनियोग इति स्मृत्वा
ॐ पय पृथिव्या पय ओषधीषु पयो दिव्यन्तरीक्षे पयोधा ।
पयश्चतौ प्रदिश सन्तु मह्यम् (य० १८ अ० ३६) इत्यनेन पय
दधिक्रावण इत्यस्य वामदेवात्मजदधिक्रावाऋषिरनुष्टुप छन्दो
अश्वो देवता दधिशोधने विनियोग इति स्मृत्वा ॐ दधिक्राव
णोऽकारिषं जिष्णोरस्वस्य वाजिन । सुरभि नो मुखा करत्
प्र ण आयूषि तारिषत् (य० २३ अ० ३२) इत्यनेन दधि तेजो
ऽस्त्यस्य प्रजापत्यश्विसरस्वत्य ऋषयश्छन्दोऽभाव पयो देवता
वृत्तशोधने विनियोग इति स्मृत्वा ॐ तेजोऽसि शुक्रमस्यमृत
मसि । धाम नामासि प्रियं देवानामनाष्टुष्टं देवयजनमसि ।
(य० १ अ० ३१) इत्यनेन वृत्तम् देवस्य त्वेत्स्य प्रजापतिऋषि
श्छन्दोऽभाव सरस्वती देवता कुशजलशोधने विनियोग इति
स्मृत्वा ॐ देवस्य त्वा सवितु प्रसवेऽग्निर्वाङ्मुखा पूषो
हस्ताभ्याम् । सरस्वत्यै वाचोयन्तुर्यन्त्रेणान्मे साम्नाभ्येनाभि
षिञ्चामि । (य० १८, अ० ३७) इत्यनेन कुशोदकस्यैकास्मिन्
पात्रे निधाय गायत्र्यालोच्य सर्वाभ्येकीकुर्यात् । आपोहिष्ठा

इति त्वचस्य सिन्धुद्वीपऋषिर्गायत्री छन्द आपो देवता मार्कण्डेय
विनियोग इति स्मृत्वा ॐ आपो हि सा मयो भुवस्ता न ऊर्ध्वं
दधातन । महे रणाय चक्षसे । यो व शिवतमो रसस्तस्य
भाजयतेह न । उग्रतीरिव मातर । तस्मा अरं गमाम वो
यस्य क्षयाय जिन्वथ । आपो जनयथा च न (य० ११, अ०
५०, ५१ ५२) इति त्वचेन कुशेन पञ्चगव्यमादाय मण्डपान्त
प्रोनेत । तत स्थोनेत्यस्य मेधातिथिऋषिर्गायत्री छन्द
पृथिवी देवता पृथिवीप्रार्थने विनियोग इति स्मृत्वा ॐ स्थोना
पृथिवि नो भवानृक्षरा निवेशनी । यच्छान शम्भ सप्रथा
(य० ३५ अ० २१) इति मही द्यौरित्यस्य मेधातिथिऋषि
र्गायत्री छन्दो द्यावापृथिव्यो दवते पृथिवीप्रार्थने विनियोग
इति स्मृत्वा ॐ मही द्यौ पृथिवी च न इम यज्ञ मिमिक्षताम ।
पिपृता नो भरीमभि (य० ८, अ० ३२) इत्येताभ्यां भूमि स
प्रार्थ स्वस्ति न इन्द्र इत्येतान्मृचं (७ पृ०, २४ प०) कृता
ञ्जलिस्त्रि पठेत् ।

ततो वास्तुपूजां कुर्यात् तत्र सामर्थ्यं वास्तुयोगोक्तदिशा
असामर्थ्यं वास्तुमात्रस्य पूजां विधाय ॐ अग्निभ्योऽप्यथ सर्वेभ्यो
ये चान्ये तान् समान्विता । तेभ्यो बलिं प्रयच्छामि पुण्यमो
दनमुत्तमम् । ओ नैऋत्यधिपतिश्चैव नैऋत्यां ये च राक्षसा
बलिं तेभ्यः प्रयच्छामि सर्वं गृह्णन्तु मन्त्रितम् । ओ नमो
वायुरक्षोभ्यो ये चान्ये तान् समान्विता । बलिं तेभ्यः प्रयच्छामि
पुण्यमोदनमुत्तमम् । ओ रुद्रेभ्यश्चैव सर्वेभ्यो ये चान्ये तान्
समान्विता । बलिं तेभ्यः प्रयच्छामि गृह्णन्तु सततोत्सुका ।
इति चतुर्भिर्मन्त्रैश्चतुर्षु कोणेषु माषभक्तबलिं दद्यात् ।

ततो यजमान आचार्यसमन्वितो मण्डपपूजां कुर्यात् ।
तद्यथा व द्या ईशानकोणस्तर्ध्व ओ एष्टोहि विप्रेन्द्र पितामहेष्य

हसाधिरुढं त्रिदशैकवन्द्यं । श्वेतोत्पलाभासं कुशाम्बुहस्तं
 षट्हाणं पूर्णं भगवन्मस्तु । हसपृष्ठसमारुढं देवतागणपूजितं ।
 ईशकोणस्थितं स्तम्भमलङ्कृतं जगत्पते । ओं आवाहयाम्यहं
 देवं देवेश च प्रजापतिम् । अनेकव्रतकर्तारं सर्वेषाञ्च पिता
 महिम । विश्वरूपं निराधारं निरालम्बं निरामयम् । आगच्छ
 देवदेवेश यज्ञेऽस्मिन् सन्निधिं कुरु । ओं भूभुवः स्वब्रह्मात्रि
 हागच्छेत्यावाह्यं ब्रह्मजज्ञानमित्यस्य प्रगाथऋषिस्त्रिष्टुप छन्दो
 ब्रह्मा देवता ब्रह्मस्थापने विनियोग इति स्मृत्वा ओं ब्रह्मजज्ञानं
 प्रथमं पुरस्ताद्विहीतं सुरुचो वेन आव । सबुध्ना उपमा
 अस्य विष्टा सतश्च योनिमसतश्च विव । (य० १३, अ० ३)
 इत्यनेन संपूज्य ओं वेदाधाराय वेद्याय ज्ञानगम्याय सूरये ।
 कमण्डल्वक्षमालासुकसुवहस्ताय ते नम इति नत्वा कृष्णा
 जिह्वाम्बरधरं पद्मासनं चतुमुखं । जटाधरं जगद्धातुं प्रसीद
 कमलोद्भव इति प्राप्य ओं सावित्र्यै नम ओं वास्तुदेवतायै
 नम ओं ब्राह्म्यै नम ओं गङ्गायै नम इति संपूज्य ऊर्ध्वं ऊ
 षण्ण इत्यस्य कण्वऋषिर्हृती छन्दोऽग्निदेवता स्तम्भालम्बने
 विनियोग इति स्मृत्वा ओं ऊर्ध्वं ऊ षुष ऊतये तिष्ठा देवा न
 सविता । ऊर्ध्वो वाजस्य मनिता यदस्त्रिभिर्वाघर्जिर्विद्वयामहे
 । (य० ११, अ० ४२) इत्यनेन स्तम्भमालम्ब्य स्तम्भशिरसि नाग
 मात्रे नम इति संपूज्य आय गौरित्यस्य सर्पराज्ञी ऋषिर्गायत्री
 छन्दः नागमाता देवता शास्त्राद्यनुमन्त्रणे विनियोग इति
 स्मृत्वा ओं आय गौ पृश्निरक्रमीदसदन्मातरं पुर । पितरञ्च
 प्रयन्तस्व । (य० ३, अ० ६) इत्यनेन शास्त्राद्यनुमन्त्रयेत् ।

ततो वेद्यां वज्रिकोणस्थित्यर्थे ओं आवाहयेत् तं गरुडोपरि
 स्थितं रमार्धदेहं सुरराजवन्दितम् । कंसान्तकं चक्रगदाभूषणं
 भजामि देवं वसुदेवसन्तुम् । ओं पद्मनाभं हृषीकेशं कंसघ्नानुर

मईन । आगच्छ भगवन विष्णो स्तम्भेऽस्मिन् सन्निधि कुरु ।
 ॐ भूर्भुव स्वर्विष्णो इहागच्छेत्यादिनावाह्य इदं विष्णुरित्यस्य
 मेधातिथिर्ऋषिर्गायत्री छन्दो विष्णुर्देवता विष्णुपासने विनि
 योग इति स्मृत्वा ॐ इदं विष्णुविचक्रमे त्रेधा निदधे पदम् ।
 समूढमस्य पाशुरे (य० ५, अ० १५) इत्यनेन संपूज्य ॐ नमस्ते
 पुण्डरीकाक्ष नमस्ते पुरुषोत्तम । नमस्ते सवलोकित्मन विष्णवे
 ते नमो नम इति नत्वा ॐ देवदेव जगन्नाथ विष्णो यन्नपते
 विभो । पाहि दुःखाम्बुधेरस्मान भक्तानुग्रहकारक । इति
 प्रार्थयेत् तत ॐ लक्ष्म्यै नम । एवं आदित्यायै वैष्णव्यै इति
 संपूज्य स्तम्भालम्भनादि पूर्ववत् कुर्यात् ।

ततो वेद्या नैर्ऋतस्तम्भे ओं एष्टोहि गौरीश पिनाकपाने
 शशाङ्कमौले वृषभाधिरूढ । देवाधिदेवेश महेश नित्यं गृह्णाण
 पूजा भगवन्ममस्ते । ओं गङ्गाधर महादेव पार्वतीप्राणवल्लभ ।
 आगच्छ भगवन्नीश स्तम्भेऽस्मिन् सन्निधि कुरु । ओं भूर्भुव
 स्व शङ्कर इहागच्छेत्यादिनावाह्य नम शम्भवायेत्यस्य परमष्टि
 देवप्रजापतय ऋषयश्छन्दोऽभावो रुद्रो देवता रुद्रपूजने विनि
 योग इति स्मृत्वा ओं नम शम्भवाय च मयोभवाय च नम
 शङ्कराय च मयस्कराय च नम, शिवाय च शिवतराय च (य०
 १६, अ० ४१) इत्यनेन पूजयेत् ओं वृषवाहाय देवाय पार्वतीपतये
 नम । वरदायार्चिकायाय नमश्चन्द्रार्चमौलिने इति नत्वा ओं
 पञ्चवक्त्र वृषारूढ त्रिलोचन सदाशिव । चन्द्रमौले महादेव
 मम स्वस्तिकरो भव । इति प्रार्थयेत् । तत ओं गौर्यै नम
 एवं माहेश्वर्यै शोभनायै इति संपूज्य पूर्ववत् स्तम्भालम्भनादि
 कुर्यात् ।

वेद्या वायव्यस्तम्भे ओं एष्टोहि वृत्रघ्न गजाधिरूढ सहस्रनेत्र
 त्रिदशैकराज । शचीपते शक्त सुरेश नित्यं गृह्णाण पूजां भग

वन्नमस्ते श्रीं शचीपते महाबाहो सर्वाभरणभूषित । आगच्छ
भगवन्निन्द्र स्तम्भेऽस्मिन्० । श्रीं भूर्भुव स्वरित्यादिनावाह्य
त्रातारमित्यस्याप्रतिरथ ऋषिस्त्रिष्टुप् छन्द शक्तो देवता शक्रपूजने
वि० । श्रीं त्रातारमिन्द्रमवितारमिन्द्रं हवेहवे सुहृध शूर
मिन्द्रम् । ऋयामि शक्र पुरुङ्गतमिन्द्रं स्वस्ति नो मघवा धात्विन्द्र
(य० २०, अ० ५०) इत्यनेन संपूज्य श्रीं शचीपते नमस्तुभ्य
नमस्ते मेघवाहन । वज्रहस्त नमस्तेऽस्तु पुरन्दर नमोऽस्तु ते
इति नत्वा श्रीं देवराज गजारूढ पुरन्दर शतक्रतो । वज्रहस्त
महाबाहो वाञ्छिताथफलप्रद इति प्राथयेत् । श्रीं इन्द्राण्यै
नम एवम् आनन्दायै विभूत्यै इत्यभ्यर्च्य स्तम्भादिसंस्कार
कार्यम् ।

ततो बाह्यश्रेणीष्वीशानकोणस्तम्भे श्रीं आवाहये त द्विभुज
दिनेशं सप्ताश्ववाह द्युमणि ग्रहेशम् । सिन्दूरवर्णप्रतिमाव
भास भजामि सूर्य्य कुलहृद्भिहेतो । श्रीं पद्महस्त महाबाहो
सप्तश्वेताश्ववाहन । आगच्छ भगवन भानो स्तम्भे० । श्रीं
भूर्भुव स्वरित्यादिनावाह्य आ कृष्णेनेत्यस्य हिरण्यस्तूप ऋषि
स्त्रिष्टुप् छन्द सूर्य्यो देवता सूर्य्यपूजने वि० । आ कृष्णेन रजसा
वर्तमानो निवेशयन्नमृतं मर्त्तगन्ध । हिरण्ययेन सविता रथेना
देवो याति भुवनानि पश्यन् (य० ३३, अ० ४३) इत्यनेनाभ्यर्च्य
श्रीं नम सवित्रे जगदेकचक्षुषे जगत्प्रसूतिस्थितिनाशहेतवे ।
त्रयीमयाय त्रिगुणात्मधारिणे विरिञ्चिनारायणशङ्करात्मने इति
नत्वा श्रीं पद्महस्त रथारूढ पद्मासन सुमङ्गल । क्षमां कुरु
दयाली त्वं ग्रहराज नमोऽस्तु ते इत्यभ्यर्च्य श्रीं सूर्य्यै नम एव
भूत्यै सावित्र्यै मङ्गलायै इति संपूज्य पूर्ववत् स्तम्भादिसंस्कार
कार्यम् ।

तत ईशानपूर्वयोर्मध्यस्तम्भे श्रीं आवाहये तं गणराजदेवं

रक्तोत्पलाभासमशेषवन्द्यम् । विघ्नान्तक विघ्नहरं गणेशं
नमामि रोद्र सङ्घि च सिद्धया । ओं लम्बोदर महाकाय गज
वक्त्र चतुर्भुज । आगच्छ गणनाथ त्वं स्तम्भे० । ओं भूर्भुव
स्वरित्यादिनावाह्य गणानामित्यस्य प्रजापतिर्ऋषिश्छन्दोऽभावो
गणपतिदेवता तत्तपूजने वि० । ओं गणाना त्वा गणपति
ह्वामहे प्रियाणा त्वा प्रियपति ह्वामहे निधीना त्वा
निधिपति ह्वामहे वसो मम आहमजानि गर्भधमा
त्वमजासि गर्भधम् (य० २३, अ० १८) इत्यतेनाभ्यर्च्य ओं
नमस्त ब्रह्मरूपाय विष्णुरूपाय ते नमः । नमस्ते रुद्र
रूपाय करिरूपाय त नम इति नत्वा ओं लम्बोदर महा
काय मतत मोदकप्रिय । गौरीसुत गणेश त्व विघ्नाद्रक्ष प्रसीद
मे इति प्राय आ सरस्वत्यै नम ओं विघ्नहरायै नम इति
संपूज्य स्तम्भादिमङ्कार पूर्ववत् कार्य्यम् ।

पूर्वाग्न ययोरन्तरालस्तन्मे श्रीं एष्टेहि दण्डायुध धर्मराज
कालाञ्जनाभास विशालनेत्र । विशालवक्षस्थल रोदुरूप
गृहाण पूजा भगवन्नमस्ते । श्रीं चित्रगुप्तादिसयुक्त दण्डमुद्गर
धारक । आगच्छ भगवन उर्मि स्तम्भे ० । श्रीं भूर्भुव स्वरित्था
दिनावाह्य यमायेत्यस्य दध्यङ्ङाथर्वण ऋषिष्कन्दोऽभाव यमो
देवता यमपूजने वि० । श्रीं यमाय त्वाङ्गिरस्वते पितृमत
स्वाहा स्वाहा धम्मपित्रे (य० ३८, अ० ६) इत्यनेनाभ्यर्च्य श्रीं
ईषतपीन नमस्तेऽस्तु दण्डहस्त नमोऽस्तु ते । महिषस्थ नम
स्तेऽस्तु धम्मराज तमोऽस्तु ते इति नत्वा श्रीं धर्मराज महाकाय
दक्षिणाधिपते यम । रत्नोत्तण महाबाहो मम प्रीडां निवारय
इति प्राथ्य श्रीं पूर्वसन्ध्यायै नम अक्षन्धै क्रूरायै युद्धायै नम
इत्यभ्यर्च्य स्तम्भादिस्कार पूर्ववत् कार्य ।

ब्राह्मणे यकोणे श्रीं एष्टोहि नागेन्द्रधरामरेण सर्वाभरैः

मिदपादपद्म । नानाफणामण्डलराजमान गृह्णाण ० । ओं
आशीविषसमीपेन नागकन्याविगजित । आगच्छ नागराजेन्द्र
स्तम्भे ० । ओं भूर्भुव स्व रित्यादिनावाह्य आय गौरित्यादिक
(२३ पृ० २२पं०) सुचार्याचयेत् । तत ओं नम खेटक
हस्ताय त्रिमैत्राय नमो नम । नमो भीषणदेवाय खट्वहस्ताय
ते नम इति तत्वा ओं खड्गखेटधरा सवे फणामण्डलमण्डिता ।
एकभोगा साक्षसूत्रा वरदा सन्तु मे सदा । इति प्राथयेत् ।
तत ओं मध्यसन्ध्यायै नम धरायै पद्मायै महापद्मायै नम इति
पूजयेत् । अन्यत् पूर्ववत् ।

आग्नेयदक्षिणयोरन्तरालस्तम्भे ओं आवाहयामि देवेशं
षण्मुख कृत्तिज्ञासुतम् । रुद्रतेज समुत्पन्न देवसेनासमन्वितम् ।
मयूरवाहनं शक्तिपाणिं वै ब्रह्मचारिणम् । आगच्छ भगवन
स्कन्दे स्तम्भे ० । ओं भूर्भुव स्व रित्यादिनावाह्य यदक्रन्द इत्यस्य
भार्गवजमदग्निदीर्घतमा ऋषिस्त्रिष्टुप् छन्द स्कन्दो देवता स्कन्द
पूजने वि० । ओं यदक्रन्द प्रथम जायमान उद्यन् समुद्रादुत
वा पुरीषात् । श्येनस्य पक्षा हरिणस्य बाह्व उपस्तुत्यं महि
जातं ते अर्वन् (य० २८, अ० १२) इत्यनेनाभ्यर्च्य ओं नम
स्कन्दाय शैवाय षण्णाकुकुटधारिणे । पताकाशक्तिहस्ताय षण्मु
खाय च ते नम इति नत्वा ओं मयूरवाहन स्कन्द गौरीसुत
षडानन । कार्तिकेय महाभाग दया कुरु दयानिधे इति
प्रार्थ्य ओं पश्चिमसन्ध्यायै नम ओं कीमार्त्यै नम इति सपूज्य
प्राग्बत् स्तम्भालम्भनं कार्यम् ।

दक्षिणनैर्ऋतान्तरालस्तम्भे ओं आवाहयामि देवेशं भूतानां
देहधारिणम् । सर्वाधारं महावेगं मृगवाहनमीश्वरम् । ओं
खड्गहस्ता महावेग त्रैलोक्यान्तरचारण । आगच्छ भगवन्
वायो स्तम्भे ० । ओं भूर्भुव स्व रित्यादिनावाह्य वायो ये

ते इत्यस्य गृतसमद ऋषिर्गायत्री छन्दो वायुर्देवता वायुपूजने वि० । ओं वायो ये ते सहस्रिणो रथासस्तोऽभिरागहि । नियु त्वान् सोमपीतये (य० २७, अ० ३१) इत्यनेनाभ्यर्च्य ओं नमो हरिणपृष्ठस्य समीरण नमोऽस्तु ते । धूम्रवर्ष नमस्तोऽस्तु शीघ्रगामिन नमोऽस्तु ते इति नत्वा ओं धावहरिणपृष्ठस्य ध्वज हस्त समीरण । दण्डहस्त मृगारूढ वरं देहि वरप्रद इति प्रार्थ्य ओं वायवे नम गायत्रै नम मध्यसन्ध्यायै नम इति सपूज्य स्तभ्रालम्बानादि पूर्ववत् कुर्यात् ।

नेर्ऋतस्तम्भे ओ आवाहयामि देवेश शशाङ्कं रजनीपतिम् । क्षीरोदधिसमुद्भूतं हरमोलिविभूषणम् । सुधाकर द्विजाधीशं त्रैलोक्यप्रीतिकारकम् । ओषध्याप्यायनकर सोम कन्दर्पवर्धन । आगच्छ भगवन् सोम स्तम्भे ० । ओं आप्यायस्वेत्यस्य गौतम ऋषिर्गायत्री छन्दः सोमो देवता सोमपूजने वि० । ओं आप् । यस्य समेतु ते विश्वत सोम वृष्णम् । भवा वाजस्य संगथे (य० १२, अ० ११२) इत्यनेनाभ्यर्च्य ओं अत्रिपुत्र नमस्तोऽस्तु नमस्तो शशलाञ्छन । श्वेताम्बर नमस्तोऽस्तु ताराधिप नमोऽस्तु ते इति नत्वा ओ अत्रिपुत्र निशानाथ द्विजराज सुधा कर । सोम त्वं सोम्यभावेन ग्रहपीडां निराकुरु इति प्रार्थ्य ओं सावित्रै नम अमृतकलायै नम विजयायै पश्चिम सन्ध्यायै नम इति सपूज्य स्तभ्रालम्बनादिकं पूर्ववत् कुर्यात् ।

ततो नेर्ऋतपश्चिमयोरन्तरालस्तम्भे ओ आवाहयामि देवेशं सलिलस्याधिपं प्रभुम् । शङ्खपाशधरं सौम्यं वरुणं यादसां पतिम् । ओं गन्धर्वसमारूढं मणिरत्नसमन्वितम् । आगच्छ देव वरुण स्तम्भे ० । ओं भूर्भुव स्वरित्यावाह्य इमं मे वरुणे त्वस्य शुन शेष ऋषिर्गायत्री छन्दो वरुणो देवता वरुणोपासने वि० । ओं इमं मे वरुण शुधी हवमद्या च मृडय । त्वामव-

स्युराचके (य० २१ अ० १) इत्यनेनाभ्यर्च्य ओं वरुणाय नमः
स्तेऽस्तु नमः स्फटिकदीप्तये । नमस्ते श्वेतहाराय जलेशाय
नमो नम इति नत्वा शङ्खस्फटिकवर्णाभं श्वेतहाराम्बरावृतम् ।
पाशहस्तं महाबाहो दयां कुरु दयानिधे इति प्रार्थ्य ओं
वारुण्यै नमः एव पाशधारिण्यै वृहत्यै इत्यभ्यर्च्य प्राग्वत् स्तम्भं
सम्कारं कुर्यात् ।

ततः पश्चिमवायव्यान्तरालस्तम्भे ओं आवाहयामि देवेशान्
वसून्ष्टो महाइलान् । सोम्यभूतिधरान् देवान् दिव्यायुध-
करान्जितान् । शुद्धस्फटिकसकाशाशान् वास्तुविराजितान् ।
अश्वारूढान् दिव्यवस्त्रान् मवालङ्कारभूषितान् । आवाहयामि
स्तम्भेऽस्मिन् वसून्ष्टो सुखावहान् । ओं भूर्भुवः स्वर्गमव इहा
गच्छतित्यादिनावाह्यं वसवस्वेत्यस्य ब्रह्मा ऋषिरनुष्टुप् छन्दो
वैसवो देवता वसुपूजने वि० । ओं वसवस्वा कृण्वन्तु गाय-
त्रेण छन्दसाङ्गिस्वरदधुवासि पृथिव्यसि । धारया मयि प्रजा-
रायस्योष गौपत्यं सुवीर्यं सजातान् यजमानाय (य० ११, अ०
५८) इत्यनेनाभ्यर्च्य ॐ नमस्करोमि देवेशान् नानावस्तुविरा-
जितान् । शुद्धस्फटिकसकाशाशान् दिव्यायुधकरान् वसून् इति
नत्वा ॐ दिव्यवस्त्रा दिव्यदेहा पुष्पमालाविभूषिता । वम-
वोऽष्टो महाभागा वरदा सन्तु मे सदा इति प्रार्थ्य ॐ विनताये
नमः एव अणिमायै भूत्यै गरिमायै इत्यभ्यर्च्य स्तम्भालम्भनं
प्राग्वत् कुर्यात् ।

वायव्यस्तम्भे आं आवाहयामि देवेशं धनदं यक्षपूजितम् ।
महाधनं दिव्यदं नरयानगतिं विभुम् । दिव्यमात्मास्वरधरं
गदाहस्तं महाभुजम् । आगच्छ यक्षराज त्वं स्तम्भे ० । ओं
भूर्भुवः स्वर्गित्यादिनावाह्यं सोमो धेनुमित्यस्यादित्ययाज्ञवल्क्यै
ऋषी त्रिष्टुप् छन्दः सोमो देवता सोमपूजने वि० । ओं सोमो

धेनु सोममर्वन्तमाशु सोमो वीरं कर्मण्य ददाति । सादन्ध
विदध्य सभेय पितृश्रवणं यो ददाशदस्मै (य० ३४, अ० २१)
इत्यनेनाभ्यर्च्य ओं यक्षराज नमस्तेऽस्तु नमस्ते नरयानग ।
पीताम्बर नमस्तेऽस्तु गदापाणे नमोऽस्तु ते इति नत्वा दिव्यदेह
धनाध्यक्ष पीताम्बर गदाधर । उत्तरेण महाबाहो वाञ्छिताय
फलप्रद इति प्रार्थ्य ओं आदित्यै नम एव लघिमायै सिनीवाल्ह्यै
इत्यभ्यर्च्य प्राग्वत् स्तभालम्बनं कुर्यात् ।

उत्तरवायव्यान्तरालस्तम्भे ओं आवाहयामि देवेश गुरु
त्रिदशपूजितम् । हेमगोरोचनावर्णं पीनस्कन्धं सुवक्षसम् ।
शङ्खचक्रकलसञ्चेव पाणिभ्यामिह विभ्रतम् । वृहस्पते सभागच्छ
स्तम्भे ० । ओं भूर्भुवः स्वरित्यादिनावाह्यं वृहस्पते इत्यस्य
गृत्समद ऋषिस्त्रिष्टुप् छन्दो गुरुर्देवता गुरुपूजने वि० । ओं
वृहस्पते अति यदर्थो अर्हादयुमद्भि भाति क्रतुमज्जनेषु ।
यद्दीदयच्छ्वसत्क्रतुप्रजात तदस्मासु द्रविणं देहि चित्रम् । (य०
२६, अ० ३) इत्यनेनाभ्यर्च्य ओं ब्रह्मपुत्र नमस्तेऽस्तु पीतध्वज
नमोऽस्तु ते । त्रिदशार्चितं देवेश सिन्धूद्भव नमोऽस्तु ते इति
नत्वा ओं पूजितोऽसि यथाशक्त्या दण्डहस्तं वृहस्पते । क्रूर
ग्रहाभिभूतस्य शान्तिं देवगुरो कुरु इति प्रार्थ्य ओं पूणमाय्यै
नम एव सावित्र्यै इत्यर्चयित्वा पूर्ववत् स्तभालम्बनं कुर्यात् ।

तत उत्तरेशानयोरन्तरालस्तम्भे ओं आवाहयामि देवेश
विश्वकर्माणभीष्मरम् । मूर्त्तामूर्त्तकरं देव सर्वकर्तारमीश्वरम् ।
त्रैलोक्यसूत्रकर्तारं हिभुजं सर्वदर्शिनम् । आगच्छ विश्वकर्मा
स्वस्तम्भे ० । ओं भूर्भुवः स्वरित्यादिनावाह्यं विश्वकर्मान्नि
त्यस्य भुवनपुत्रविश्वकर्मा ऋषिस्त्रिष्टुप् छन्दो विश्वकर्मा देवता
तदुपासने वि० । ओं विश्वकर्मान् हविषा वाहधानं स्वयं
यजस्व पृथिवीमुत धाम् । सुहृन्स्वयं अभित सपत्न्या इहा

आक मघवा सूरिरस्तु (य० १७, अ० २२) इत्यनेनाभ्यर्च्य ओं नमामि विश्वकर्माय द्विभुज विश्वदर्शिनम् । त्रैलोक्यसूत्रकर्तार महाबलपराक्रमम् । इति नत्वा ओं प्रसीद विश्वकर्मास्त्व शिल्पिशास्त्रविशारद । सहस्रपाणे द्विभुज तंजोमृत्तिधर प्रभो इति प्रार्थ्य ओं सिनीवाल्है नम एवं वास्तुदेवताये मावित्रै इति सपूज्य स्तम्भालम्भनादि प्राग्वत् कुर्यादिति स्तम्भसंस्कारः ।

अथ तोरणपूजा । तत्र पूर्वस्यां मण्डपाद्विहिस्तमात्रा न्तरिते देशे वटतोरणमाश्रित्य वा त्रिशूलचिह्नित वा अग्निमीडे इत्यस्य मधुच्छन्दो ऋषिर्गायत्री छन्दोऽग्निदेवता पूर्वतोरणस्थापने वि० । ओ अग्निमीडे पुरोहित यज्ञस्य देवमृत्विजम् । होतार रत्नधातमम् (ऋ० १, अ० १) इत्यनेन निधाय ओ सुहृदय नम इति ओ सुशोभनाय नम इति वा नाममन्त्रेण सपूज्य घण्टनपुष्पमालावस्त्रादिभूषित कृत्वा तत्र राहुवृहस्पती आवाहययेत् । ततस्तोरणस्तम्भयोर्मध्ये कलसमेकं स्थापयेद्यथा ।

भूमित्यस्य प्रजापतिर्ऋषिः प्रस्तारपङ्क्तिश्छन्दो भूमिर्देवता रौमस्यशे वि० । ओं भूरसि भूमिरस्यदितिरसि विश्वधाया विश्वस्य भुवनस्य धर्त्री । पृथिवीं यच्छ पृथिवी इह पृथिवीं मा हिंसी । (य० १३, अ० १८) इत्यनेन भूमिं स्पृष्ट्वा ओषधय इत्यस्य बभ्रुर्ऋषिरनुष्टुप छन्द ओषधयो देवता घटे यवदाने वि० । ओं ओषधयः समवदन्त सोमेन सह राज्ञा । यस्मै कृणोति ब्राह्मणस्तं राजानं पारयामसि (य० १२, अ० ८६) इत्यनेन भूमौ यवान्निधाय आजिघ्रमित्यस्य कुसुर्विभुर्ऋषिर्महापङ्क्तिश्छन्दः कलसस्यशे वि० । ओं आजिघ्रकलसं मञ्ज्वा त्वा विशन्विन्दव । पुनरुर्जा निवर्त्तस्व सा न सङ्गं धुस्वीरुधारा पयस्वती पुनर्मा विशताद्रयि (य०

८ अ० ४२) इत्यनेन तेषु यवेषु कलसं स्थापयेत् । वरुणस्योत्तम्भनमसीत्यस्य सूर्य ऋषिऋन्दोऽभावो वरुणो देवता कलसे जलदाने वि० । ओं वरुणस्योत्तम्भनमसि वरुणस्य स्तम्भसजनीस्य वरुणस्य ऋतमदन्यसि वरुणस्य ऋतमदनमसि वरुणस्य ऋतमदनमामीत् (य० ४, अ० ३६) इत्यनेन जन गृहीत्वा मही द्यौरित्यस्य मेधातिथिर्ऋषिर्गायत्री ऋन्दो द्यावापृथिव्यो देवते कलसपूरणे वि० । ओं मही द्यौ पृथिवी च न इमं यज्ञं मिमिक्षताम् । पिपृतां नो भगीमभि (य० ८ अ० ३२) इति तीर्थोदकेन कलसमापूय या ओषधीरित्यथ्यत्रपुत्रभिषगृषिरनुष्टुप ऋन्द ओषध्यो देवता कलसे तदाने वि० । ओं या ओषधी सोमराज्ञीर्विष्टिवा पृथिवी मनु । वृहस्पतिप्रसूता अस्यै संदत्त वीर्यम् (य० १२, अ० ८३) इति सर्वौषधीर्दत्त्वा हिरण्यगर्भ इत्यस्य हिरण्यगर्भ ऋषिस्त्रिष्टुप ऋन्दो हिरण्यगर्भो देवता कलसे हिरण्यादिदाने वि० । ओं हिरण्यगर्भं समवर्त्तताये भूतस्य जातं पतिरेक आमीत् । स दाधार पृथिवी द्यामुनेमा कक्षौ देवाय हविषा विधेम (य० १३ अ० ४) इत्यनेन पञ्चरत्नं हिरण्यं वा दत्त्वा अश्वत्ये व इत्यस्य थ्यत्रपुत्रभिषगृषिरनुष्टुप ऋन्द ओषध्यो देवता घटे पञ्चपल्लवदाने वि० । ओं अश्वत्ये वो निषदनं पणं वो वसतिष्कृता गोभाज इत किलासथ यत् सनवथ पूरुषम् (य० १२, अ० ७८) इति पञ्चपल्लवान् दत्त्वा स्योना पृथिवीत्यस्य मेधातिथिर्ऋषिर्गायत्री ऋन्द पृथिवी देवता कलसे सप्तमृत्तिकादाने वि० । ओं स्योना पृथिवी नो भवानृक्षरा निवेशनी । यच्छानं शम्भं स प्रथा (य० ३५, अ० २१) इति सप्त पञ्च वा मृत्तिका दद्यात् । ततः पूर्णां दवीत्यस्य और्णवा ऋषिरनुष्टुप ऋन्द इन्द्रो देवता कलसे पूर्णपात्रदाने वि० । ओं पूर्णां दर्वि परापतं सुपूर्णा

पुनरापत । वस्त्रेव विक्रीणावहा इषमूर्जं शतक्रतो (य० ३, अ० ४६) इति मन्त्रेण घटे तण्डुलपूर्णं ताम्रादिमयं पूष्पाद्यं निधाय श्रीं ते इत्यस्य नारायण ऋषिस्त्रिष्टुप् छन्दः श्रीर्देवता घटे पुष्पमालादिदाने वि० । ओं श्रीं ते लक्ष्मीं पद्मगाव होरात्रे पार्श्वे नक्षत्राणि रूपमश्विने व्यासम् । इष्टाभिषाणा मुं मद्दषाणं सवस्त्रोक्तं मद्दषाणं (य० ३१, अ० २२) इत्यनेन माला पुष्पं वा दद्यात् । या फलिनीरित्यस्याथर्वपुराभिष गृधिरनुष्टुप् छन्दः ओषधो देवता कलसे फलदाने वि० । ओं या फलिनीर्या अपफला अपुष्पा याश्च पुष्पिणी । बृहस्पतिं प्रसूतास्ता नो मुञ्चस्त्वं हस (य० १२, अ० ८६) इत्यनेन पूष्पा पात्रे नारिकेलादिफलं दत्त्वा सुजात इत्यस्य सिन्धुद्वीप ऋषिरनुष्टुप् छन्दोऽग्निदेवता कलसे वस्त्रदाने वि० । ओं सुजातो ज्योतिषा सह शम्भु वरूथमासदत्स्व । वासो अग्ने विश्वं रूपं सव्ययस्त्र विभावसो (य० ११, अ० ४०) इत्यनेन वासो युग्मेन वाससा वा कलसमावेष्ट्य मनो जूतिरित्यस्याङ्गिरसो बृहस्पतिर्ऋषिश्छन्दोऽभाव विश्वेदेवा देवता प्राणप्रतिष्ठाया वि० । ओं मनो जूतिर्जुषतामाज्यस्य बृहस्पतिर्यज्ञमिमं तनोतु । अरिष्टं यज्ञं समिमं दधातु विश्वे देवास इह मादयन्तामो प्रतिष्ठ (य० २, अ० १३) इत्यनेन कलसं सुप्रतिष्ठो भवेति कलसं प्रतिष्ठाप्य गन्धादिभिः संपूज्य प्रार्थयेत् । ओं देवदानध संवादे मथ्यमाने महोदधौ । उत्पन्नोऽसि तदा कुम्भं विधृतो विष्णुना स्वयम् । त्वत्तोयं सर्वतीर्थानि देवा सर्वे त्वयि स्थिता । शिव स्वयं त्वमेवासि विष्णुस्त्वं च प्रजापति । आदित्या वसवो रुद्रा विश्वेदेवा सपैतृका । त्वयि तिष्ठान्तं कलसं यतः कामफलप्रदं । त्वत्प्रसादादिमं यज्ञं कर्तुमीहे जलोद्भव । सान्निध्यं कुरु मे देव प्रसन्नो भव सर्वदा इति ।

आं कलसस्य मुखे ब्रह्मा ग्रीवायाञ्च महेश्वर । मूले तु
 संस्थितो विष्णुर्मध्ये मातृगणा स्थिता । शेषास्तु दवता
 सर्वा वेष्टयन्ति चतुर्दिशम् । पृथिव्या यानि तीर्थानि कलसे
 निवसन्ति हि । ग्रहशान्तिश्च पुष्टिश्च प्रीतिश्च मतिरेव च ।
 ऋर्वेदश्च यजुर्वेद सामवेदस्तथैव च । अथर्ववेदसंहिता सर्व
 कलमसंस्थिता इति पठेत् । अत्र कुम्भे ध्रुव इहागच्छेत्यादिना
 वाह्यं ओं ध्रुवाय नम इति पूजयेत् । ततो दक्षिणे औदम्बरं
 प्लव वा तोरणम् ओं इषे त्वोर्जं त्वा वायवस्य देवो व सविता
 प्रार्थयतु श्रेष्ठतमाय कर्मण आप्यायध्वमघ्ना इन्द्राय भागं
 प्रजापतिरनमीवा अयक्ष्मा मा वस्तेन इशत माघशसो ध्रुवा
 अस्मिन् गोपती स्यात बन्धी । यजमानस्य पशून् पाहि (य०
 १, अ० १) इति मन्त्रेण निधाय ओं सुभद्राय तोरणाय नम इति
 संपूज्य चन्द्रादिभिर्भूषयित्वा सूर्यमङ्गारकश्च तत्रावाह्यं पर्ज
 येत् । ततस्तोरणस्तम्भयोर्मध्ये पूर्ववत् कलसं स्थापयित्वा तत्र
 धरे इहागच्छेत्यादिना धरामावाह्यं ओं धरायै नम इति पूज
 येत् । ततः पश्चिमे प्लाक्षमौदुम्बरं वा तोरणम् ओं अग्ने
 आयाहि वीतये गृणानो हव्यदातये । निहोता सत्सि वर्हिषि
 इत्यनेन निधाय ओं सुकम्पणे तोरणाय नम इति संपूज्य
 चन्दनादिभिर्भूषितं कृत्वा शुक्रं बुधश्च तत्रावाह्यार्चयेत् । अथ
 तोरणस्तम्भयोर्मध्ये पूर्ववत् कलसं संस्थाप्य वाक्पतिं पूर्ववदा
 वाहयेत् । अथोत्तरे नैदग्रोधमाश्रित्य वा तोरणं ओं शक्तो
 देवीरभिष्टय आपो भवन्तु पीतये शयोरभिस्तुवन्तु न इति
 मन्त्रेण निधाय ओं सुहोत्राय तोरणाय नम इति गन्धादिभि
 संपूज्य सोमं केतुं शनिश्च तत्रावाह्यार्चयेत् । ततस्तोरण
 स्तम्भयोर्मध्ये पूर्ववत् कलसं संस्थाप्य विघ्नेशमावाह्यं गन्धा
 दिभिर्यथाविभव समभिपूजयेत् । इति तोरणपूजा ।

अथ ध्वजपताकादिसंस्कार । पूर्वद्वारे द्वारशाखाद्वयमूले
 दध्यक्षतादियुक्त कलसद्वयं पूर्ववन्मन्त्रावृत्त्या संस्थाप्य तत्र
 कलसद्वये ऐरावतमावाह्य पूजयेत् । ओं द्वारत्रयै नम इति
 द्वाराद्रूर्ध्वं देहन्त्यै नम इत्यध वामे स्तम्भे ओं गणेशाय नम
 दक्षिणाय स्क्रन्दाय नम वामस्थकुम्भे गङ्गायै नम दक्षिणस्थ
 कुम्भे यमुनायै नम इति पूजयेत् । तत ऋग्वेदिनावृत्तिजौ
 पूर्वद्वारं शान्तिस्सूक्तपाथत्वेन प्रत्येकमस्मिन् काले वा वृणुयात् ।
 आ ऋग्वेद पद्मपत्राक्षो गायत्र सोमदैवत । अत्रिगोत्रस्तु
 विप्रेन्द्र ऋत्विक् त्वं मे मन्त्रे भवेति प्रत्येकं सप्रार्थ्य अग्निमीले
 इत्यस्य मधस्क्रन्दा ऋषिगायत्री छन्दोऽग्निदेवता ऋग्वेदिवि
 प्रपजने वि० । ओं अग्निमीले पुरोहित यज्ञस्य देवमृत्विजम् ।
 होतारं रत्नधातमम् इति मन्त्रेण गन्धादिभिरभ्यर्चयेत् । तत
 ऐह्ये हि सवामरसिद्धसर्गैरभिष्टुतो वज्रधरामरेश । संवीज्य
 मानोऽपसरमा गणन रक्षाध्वरं नो भगवन्नमस्ते । भो इन्द्र
 इहागच्छेद्यादिना साङ्गं सपरिवारं सायुध सशक्तिकमिन्द्र
 द्वारकलसयोरावाह्य त्रातारमित्यस्य गर्गं ऋषिस्त्रिष्टुप् छन्द इन्द्रो
 देवता ततपूजने वि० । ओं त्रातारमिन्द्रमवितारमिन्द्रं हवेहवे
 सुहवं शूरमिन्द्रम् । ह्वयामि शक्रं पुरुङ्गतमिन्द्रं स्वस्ति नो
 मधवा धात्विन्द्र (य० २०, अ० ५०) इत्यनेन संपूज्य आशु
 शिशान इत्यस्याप्रतिरथऋषिस्त्रिष्टुप् छन्द इन्द्रो देवता शाक्र
 पताकाद्युच्छ्रयने वि० । ओं आशु शिशानो वृषभो न भीमो
 घनाघन क्षोभणश्चर्वणीनाम् । संक्रन्दनोऽग्निमिष एकवीर
 शतं सेना अजयत् साकमिन्द्र (य० १७, अ० ३३) इति मन्त्रेण
 पीता पताका पीतध्वजं च पूर्वोक्तप्रकारमुच्छ्रयेत् । ऐरावत
 स्थितं पीतवर्णं सहस्राक्षं किरीटकुण्डलधरं दक्षिणवामकरस्थ-
 वज्रोपलमिन्द्रं ध्यात्वा ओं इन्द्र सुरपति श्रेष्ठो वज्रहन्तो

महाबल । शतयज्ञाधिपो देवस्तस्मै नित्य नमो नम इति नत्वा इन्द्राय साङ्गाय सपरिवाराय सायुधाय सशक्तिकाय बलिं समर्पयामीति कलसयोरग्रतो बलिं दद्यात् ।

अथाचम्याग्नेये गत्वा पूर्ववत् कलसं स्थापयित्वा तत्र पुण्डरीकममृतं च संपूज्य ओं एहोहि सर्वाभरहव्यवाह मुनिप्रवर्धेरभितोऽभिजुष्ट । तंजोवता लोकगणेन सार्धं ममाध्वरं पाहि कवे नमस्ते । भो अग्ने इहागच्छत्यादिना साङ्गं सपरिवारं सायुधं सशक्तिकमग्निमावाह्य त्वं नो अग्ने इत्यस्या दित्ययाज्ञवल्क्यावृषी जगती छन्दोऽग्निर्देवता अग्निपूजने वि० । ओं त्वं नो अग्ने तव देव पायुभिर्मघोनो रक्ष तन्वश्च वन्द्य । त्राता तोकस्य तनये गवामस्यनिमिष रक्षमाणस्तव व्रते (य० ३४, अ० १३) इत्यनेन संपूज्य अग्निं दूतमित्यस्य विश्वामित्र ऋषिगायत्री छन्दोऽग्निर्देवता आग्नेयपताकाद्युच्छ्रयणे वि । ओं अग्निं दूतं पुरोदधे हव्यवाहमुपब्रुवे । देवा आसादयादिह (य २२ अ १७) इत्यनेन रक्ता पताका रक्तध्वजं च समुच्छ्रयेत् । ततश्चागस्थं रक्तं दक्षिणवामकरधृतं शक्तिकमण्डलं यज्ञोपवीतिनमग्निं ध्यात्वा ओं आग्नेयं पुरुषो रक्तं सर्वदेवमयोऽव्यय । धूमकेतुरजाध्यक्षस्तस्मै नित्य नमो नम इति नत्वा ओं अग्नये साङ्गाय सपरिवाराय सायुधाय सशक्तिकाय एतं माषभक्तबलिं समर्पयामीति कुम्भस्याग्रे बलिं दद्यात् ।

अथाचम्य दक्षिणद्वारे द्वारशाखाद्वयमूले कलसद्वयं पूर्ववत् स्थापयित्वा तयोर्वामनं दिग्गजमावाह्यार्चयेत् । तत ओं हाराश्रियै नम इति द्वारादूर्ध्वम् ओं देहस्यै नम इत्यथ वामस्तम्भे ओं पुण्यदन्ताय नम दक्षिणस्तम्भे ओं कपर्दिने नम द्वारस्थवामकलसे ओं गोदायै नम दक्षिणकलसे ओं कृष्णायै

नम इति पूजयेत् । ततो यजुर्वेदिनावृत्तिजौ दक्षिणहारे शान्तिस्तूजपाथत्वेनास्मिन्नेव वा काले वृणुयात् । यथा ओं कातराक्षो यजुर्वेदस्त्रैष्टभो विष्णुदेवत । काश्यपेयसु विप्रेन्द्र ऋत्विक् त्व मे मखे भवेति प्रत्येकमभ्यथ्य इषे त्वोर्य इत्यादिना (८ पृ १२ प) प्रत्येक गन्धादिभिरचयेत् । तत ओं एह्यहि अवस्वत धम्मराज सर्वामरराचतधर्म्ममूर्त्ति । शुभा शुभानन्दशुचामधीश शिवाय न पाहि मख नमस्ते इत्यनेन भो यम इहागच्छत्यादिना साङ्गं सपरिवार सायुध सशक्तिक यम कलसयोरावाह्य यमाय त्वत्स्य दध्यङ्गुपाशदक्षिणवामकर मञ्चनाभरूपमग्नितुल्यलोचनं यम ध्यात्वा ओं महामहिष भारूढ दण्डहस्त महाबलम् । आवाहयामि यच्चेऽस्मिन् पूजेय प्रतिगृह्यतामिति नत्वा साङ्गाय सपरिवाराय सायुधाय सशक्तिकाय एत माषभक्तवलिमपयामीति द्वारकुम्भयोरग्रे वलि दद्यात् ।

अथाचम्य नऋत्या पूर्ववत् कलसं संस्थाप्य तत्र कुमुदं दिग्गज दुजयञ्चावाह्यार्चयेत् । ओं एह्येहि रक्षागणनायकस्त्व विशालवेतानपिशाचसङ्घे । समाम्भरं पाहि पिशाचनाय लोकेश्वरस्त्व भगवन्नमस्ते इति पठित्वा भो निऋ ते इहागच्छे त्यादिना साङ्गं सपरिवारं सायुध सशक्तिकं निऋतिं तत्रावाह्य

असुन्वन्तमित्यस्य प्रजापतिर्ऋषिरनुष्टुपकृन्दो निर्ऋतिर्देवता
ततपूजने वि० । ओं असुन्वन्तमयजमानमिच्छस्तेनस्येत्या
मन्त्रिहि तस्करस्य । अन्यमस्मदिच्छसात इत्यानमो देवि
निर्ऋते तुभ्यमस्तु (य० १२ अ० ६२) इत्यनेनाभ्यर्च्य मो षू ण
इत्यस्य कण्व ऋषिर्गायत्री कृन्दो निर्ऋतिर्देवता नैर्ऋतपताका
द्युच्छ्रयणे वि० । आं मो षू ण परापरा निर्ऋतिर्दुहन्ता
बधीत् । पदीष्ट दृष्ट्या सह (ऋ० १ अ० ३७७ पृ०)
इत्यनेन नीला पताका नील ध्वज च समुच्छ्रयेत । ततो
नरारूढ खड्गहस्त नीलवर्ण महाबल महाकाय बहुराक्षस
वेष्टित सर्वाभरणभूषित निर्ऋतिं ध्यात्वा ओं निर्ऋतिं खड्ग
हस्त च भवलोकेकपावनम । आवाहयामि यज्ञेऽस्मिन् पूजेय
प्रतिगृह्यतामिति नत्वा साङ्गाय सपरिवाराय सायुधाय सशक्ति
काय निर्ऋतये एत माषभक्तवलि समर्पयामीति कलसस्याग्रतो
वलि दद्यात् ।

अथाचम्य पश्चिमद्वारे द्वारशाखयोर्मूले कलसद्वयं पृथक्
संस्थाप्य तत्राञ्जन दिग्गजमावाह्यार्चयेत् । ओं द्वारश्रिये नम
इति द्वारादूङ्गमदेह्यै नम इत्यध वामे स्तम्भे ओं नन्दने
नम दक्षिणे चण्डायै नम द्वारवामस्थकलसे ओं रेवायै नम
दक्षिणस्थकुम्भे तायै नम इति पूजयेत् । अथाग्निमेव वा
समये सामवेदिनाहृत्विजौ शान्तिस्तुतजपार्थत्वेन दृष्टयात् ।
पूजनप्रार्थनादिक (८ पृ० २४ प०) प्राग्वत् । ओं
एङ्गिहि यादोगणवारिधीना गणेन पर्जन्यसहासरोभि ।
विद्याधरेन्द्रामरगीयमान पाहि त्वमस्मान् भगवन्नमस्ते इति
पठित्वा भो वरुण इहागच्छेत्यादिनावाह्य साङ्ग सपरिवार
सायुध सशक्तिकं वरुणं द्वारकलसयोरावाह्य तस्मा यामीत्यस्य
शुन शेष ऋषिस्त्रिष्टुपकृन्दो वरुणो देवता वरुणपूजने वि० ।

ओं तत्त्वा यामि ब्रह्मणा वन्दमानस्तदाशास्ते यजमानो
हविर्भि । अष्टेडमानो वरुणोह बोध्युरुशस मा न आयु
प्रमोषी (य० १८ अ० ४८) इत्यनेन संपूज्य इम मे इत्यस्य
शन श्रेष्ठ ऋषिर्गायत्री छन्दो वरुणो देवता वारुणपताकाद्यु
च्छ्रयणे वि । ओं इम मे वरुण शुधी हवमद्या च मृडय ।
त्वामवस्युराचके । (य० २१ अ० १) इत्यनेन श्वेतां पताकां
श्वेत ध्वजश्च समुच्छ्रयेत् । ततो मकरस्थं पाशहस्तं शुक्लवर्ण
किरोटिन वरुण ध्यात्वा ओं पाशहस्तश्च वरुणमर्णसा पतिमी
श्वगम । आवाहयामि यज्ञेऽस्मिन् वरुणाय नमो नम इति नत्वा
साङ्गाय सपरिवाराय सायुधाय सशक्तिकाय एत माषभक्तवनि
ममर्पयामीति कलमयोरग्रतो वलिं दद्यात् ।

तत आचम्य वायव्या कलसं सस्थाप्य पुष्पदन्तं सिद्धार्थश्च
तत्रावाह्यं पूजयेत् । तत ओं एह्येहि यज्ञे मम रक्षणाय मृगा
धिरूढ सह सिद्धमघै । प्राणाधिप कालकवे सहाय मृच्छान्
पूजा भगवन्नमस्ते इति पठित्वा भो वायो इहागच्छेत्यादिना
वाह्यं साङ्गं सपरिवारं सायुधं सशक्तिकं वायु तत्रावाह्यं तव
वायवित्यस्य व्यश्व ऋषिर्गायत्री छन्दो वायुर्देवता तत्पूजने
वि० । ओं तव वायव्यतस्यते त्वष्टुर्जामातरङ्गुत । अवां स्यादृणी
महे (य० २७ अ० ३४) इत्यनेन संपूज्य वायो ये ते इत्यस्य
प्रजापतिर्ऋषिर्गायत्री छन्दो वायुर्देवता वायव्यपताकाद्युच्छ्रयणे
वि० । ओं वायो ये ते सहस्रिणी रथासस्तेभिरागहि । नियुत्वा
सोमपीतये (य० २७ अ० ३२) इत्यनेन धूम्रा पताका धुम्न
ध्वजश्च समुच्छ्रयेत् । ततो मृगाधिरूढं चित्राम्बरधरं युवान
मङ्गशध्वजवरदक्षिणवामहस्तकर वायु धूम्रवर्णं ध्यात्वा ओं
वायुमाकाशगच्चैव परमं वेगवद्गतिम् । आवाहयामि यज्ञे
ऽस्मिन् पूजयेय प्रतिमृच्छतामिति प्रार्थ्य अनाकारो महौजाश्च

यश्चाष्टगतिर्दिवि । तस्मै पूज्याय जगतो वायवे ते नमाम्य
हमिति नत्वा साङ्गाय सपरिवागय सायुधाय सशक्तिकाय
वायवे एत माषभक्तबलि समर्पयामीति कलस्याग्रे बलिं दद्यात् ।

अथाचम्योत्तरद्वारे द्वारशाखयोर्मूले कलसद्वय पूर्ववत्
संस्थाप्य सावभौम दिग्गज तयोरावाह्याचयेत् । तत ओं द्वार
त्रियै नम इति द्वारादूर्ध्वं देह्यै नम इत्यध द्वारवामस्तम्भे
ओं महाकालाय नम दक्षिणस्तम्भे भृङ्गिणे नम द्वारस्थवाम
कुम्भे ओ वाण्यै नम दक्षिणकुम्भे ओं वेण्यै नम इत्यर्च
येत् । ततोऽस्मिन्नेव वा समयेऽथववेदिनाष्टत्विजौ प्राग्वत् ।
(पृ० १०, प० ४) वृणुयात् । ओं एहो हि यज्ञेश्वर यज्ञरक्षा
विधतस्व नक्षत्रगणेन सार्द्धम् । सर्वौषधीभि पिबामि सहैव
गृहाण पूजा भगवन्नमस्ते इति पठित्वा भो सोम इहागच्छे
त्वादिता साङ्ग सपरिवारं सायुध सशक्तिकं सोम द्वारकलसयो
रावाह्य वयं सोमेत्यस्य बभ्रुऋषिर्गायत्री छन्दो सोमो देवता
सोमपूजने वि । ओं वय सोम व्रते तव मनस्तनूषु बिभ्रत ।
प्रजावन्त सचेमहि (य० ३ अ० ५६) इत्यनेनाभ्यर्थ्य आप्या
यस्वेत्यस्य गौतमऋषिर्गायत्री छन्द सोमो देवता सौम्यपताका
द्युच्छ्रयणे वि० । ओं आप्यायस्व समेतु ते विश्वत सोम
वृणुयाम । भवावाजस्य सगथे (य० १२ अ० ११२) इत्यनेन
हरिता पताकां हरितं ध्वजं च समुच्छ्रयेत् । ततो नरयुतपुष्प
विमानस्थ कुण्डलकेयूरहारभूषितं वरदगदाधरदक्षिणवामहस्त
मुकुटिन महोदर स्थूलकाय ऋक्सपिङ्गलनेत्रं पीतविग्रहं शिव
सखं कुवेरं ध्यात्वा ओं सर्वनक्षत्रमध्ये तु सोमो राजा व्यव
स्थित । तस्मै सोमाय देवाय नक्षत्रपतये नम इति नत्वा
साङ्गाय सपरिवागय सायुधाय सशक्तिकाय सोमायैतं माषभक्त
बलि समर्पयामीति कलसयोरग्रे बलिं दद्यात् ।

अथाचम्येशान्या पूर्ववत् कलसं स्थापयित्वा सुप्रतीक
दिग्गज मङ्गलञ्च तत्रावाह्यं पूजयेत् । ओ ण्होहि विश्वेश्वर
नस्त्रिशूलकपालखट्वाङ्गधरेण सार्द्धम् । लोकेन यज्ञेश्वर यज्ञ
सिद्धे गृह्याण पूजा भगवन्नमस्ते इति पठित्वा भो इशान इहा
गच्छेत्या' नावाह्यं तमीशानमित्यस्य गौतमऋषिजाती कृन्द
ईशानो देवता तदचने वि० । आ तमीशान जगतस्तस्थुष
स्यति धियं जिन्वमवसे ह्रमहे वयम् । पूषा नो यथा वेद
साममहधे रक्षिता पायुरदब्ध स्वस्तये (य० २५ अ० १८)
इत्यननाभ्यच्य तेनैव श्वेता पताका श्वेत ध्वजञ्च समुच्छयेत् ।
ततो वृषस्कन्धसमारूढ वरत्रिशूलयुतवामदक्षिणहस्त त्रिनेत्र
शुद्धस्फटिकवर्णमीशानं ध्यात्वा वृषस्कन्धसमारूढ शूलहस्त
त्रिलोचनम् । आवाहयामि यज्ञेश्वरं पूजये प्रतिगृह्यता
मिति प्राथ्य सर्वाधिपो महादेव इशान शुक्ल ईश्वर । शूल
पाणिर्विरूपाक्षस्तस्मै नित्यं नमो नम इति नत्वा साङ्गाय
सपरिवाराय सायुधाय सशक्तिकाय इशानायैतं माषभक्तबलि
समर्पयामीति कलसस्याग्रे बलिं दद्यात् ।

अथाचम्येशानपूर्वयोर्नर्ततपश्चिमयोर्वा मध्ये अध उद्दिश्य
कलसस्थापनं विनेव ओ ण्होहि पातालधरामरेश नागाङ्ग
नाकिन्नम्रगीयमान । यक्षोरगेन्द्रामरलोकसंघैरनन्त रक्षा
ध्वरमस्मदीयम् इति पठित्वा भो अनन्त इहागच्छेत्यादि
नावाह्यं आय गौरित्यादिना (२३ पृ० २० पं०) साङ्ग
सपरिवर सायुध सशक्तिकमनन्तमभ्यच्य तेनैव मन्त्रेण श्वेता
पताकां श्वेत ध्वजञ्च समुच्छयेत् । ततोऽनन्तशयनासीन
फणासहस्रमण्डितपद्मशङ्खधरोर्ध्वाधरदक्षिणवामकर चक्रगदा
धरोर्ध्वाधरवामकरद्वय नीलवर्णमनन्तं ध्यात्वा ओ योऽस्मावनन्त
रूपेण ब्रह्माण्डं सचराचरम् । पुण्यवद्धारयन्मूर्ध्नि तस्मै नित्यं

नमो नम इति नत्वा साङ्गाय सपरिवाराय सायुधाय सशक्ति
कायानन्तायैत माषभक्तबलि समपयामीति बलि दद्यात् ।

अथाचस्य नेत्र तपश्चिमयोरीशानपूर्वयोर्वा मध्ये कलस
स्थापन विनेवोद्बु मुद्दिश्य श्रीं एङ्गो हि सर्वाधिपते सुरेन्द्र लोकेन
साङ्ग पिष्टदेवताभि । सर्वस्य धातास्यमितप्रभावो विशाध्वर
न सतत शिवाय इति पठित्वा भो ब्रह्मन् इहागच्छेत्यादिना
साङ्ग सपरिवार सायुध सशक्तिक ब्रह्माणमावाह्य ब्रह्म जज्ञान
मित्यस्य प्रजापतिऋषिस्त्रिष्टुप इन्द्रो ब्रह्मा देवता ब्रह्मपूजने
वि० । श्रीं ब्रह्म जज्ञान प्रथम पुरस्ताद्विष्णोः सतश्च योनिमस
तश्च विव (य० १३ अ० ३) इत्यननाभ्यर्च्य तेनेव रक्ता
पताका रक्त ध्वजश्च समुच्छ्रयेत् । ततश्चतुर्मुख हसारूढमक्ष
मालाकुशमुष्टिधरोद्वाधरदक्षिणकरद्वय सुकसुवधरवामकरद्वय
श्मश्रुल जटिल लम्बोदर रक्तवर्ण ब्रह्माण ध्यात्वा श्रीं पद्मयोनि
श्चतुर्भूर्त्तिवेदावास पितामह । यज्ञाध्यक्षश्चतुर्वक्त्रस्तस्म
नित्य नमो नम इति नत्वा साङ्गाय सपरिवाराय सशक्तिकाय
सायुधाय ब्रह्मणे एत माषभक्तबाल समपयामीति बलि
दद्यात् ।

तत आचस्य मण्डपमध्येऽत्युच्चदण्ड दशहस्तदीघ विहस्त
विस्तार पञ्चहस्तदीघ हस्तान्तिस्तार वा महाध्वज विचित्रवर्ण
चामरकिङ्किर्यादियुक्तम इन्द्रस्य वृष्ण इत्यस्याप्रतिरथ ऋषि
स्त्रिष्टुप इन्द्रो देवता मण्डपमध्ये ध्वजसमुच्छ्रयणे वि० ।
इन्द्रस्य वृष्णो वरुणस्य राज्ञ आदित्याना मरुता शर्व उग्रम
मह्यमनसा भुवनचवाना घोषो देवाना जयतामुदध्यात्
(य० १७ अ० ४१) इति मन्त्रेणोत्तोल्य ब्रह्म जज्ञानमिति प्रागु
क्तेन ब्रह्माण पूजयेत् । इति ध्वजपताकासंस्कार ।

वशेषु किन्नरिभ्यो नमः पृष्ठे ओ पन्नगेभ्यो नमः इत्यचयेत् । ततो मण्डपात् पूर्वस्या दिशि किञ्चिदुपालभभूभाग उपविश्य ओ त्रैलोक्य यानि भूतानि स्थावराणि चराणि च । ब्रह्म विष्णुशिवे साह्य रक्षा कुर्वन्तु तानि म । देवदानवगन्धवा यक्षराक्षसपन्नगा । ऋषयो मानवा गावो देवमातर एव च । सर्वे ममाध्वरे रक्षा कुर्वन्तु च मुदान्विता । ब्रह्मा विष्णुश्च रुद्रश्च क्षेत्रपालो गणे मङ्ग । रक्षन्तु मण्डपं सर्वं घ्नन्तु रक्षामि सर्वत इति पठित्वा ओ त्रैलोक्यस्थेभ्यः स्थावरभ्यो भूतभ्यो नमः त्रैलोक्यस्थेभ्यश्चरभ्यो भूतभ्यो नमः ओ विष्णवे नमः ओ शिवाय नमः ओ देवेभ्यो नमः ओ दानवेभ्यो नमः ओ गन्धवेभ्यो नमः ओ यक्षेभ्यो नमः ओ राक्षसेभ्यो नमः ओ पन्नगेभ्यो नमः ओ ऋषिभ्यो नमः ओ मानवेभ्यो नमः ओ गौभ्यो नमः ओ देवमातरभ्यो नमः इति प्रत्येकं संपूज्य पूर्वमन्त्रैरेव तस्या भूमावेतिभ्य एव गन्धपुष्पादियुतं माषभक्तं बलिं दद्यात् इति मण्डपपूजा ।

अथ यजमानः प्रक्षालितपादपाणि स्वाचान्तं सवैराचार्यादिभिः ऋत्विग्भिः सहितः प्रागद्वारिणं मण्डपान्तं प्रविश्य । अग्न्यायतनाद्द्विनिणतो ब्रह्मामनस्थानात् पश्चाद्यजमानः स्वासनं उदङ्मुखं उपविशेत् । ततो जापकान् जपत द्वारपालान् पठध्वमिति शान्तिसूक्तानां जपे पाठे च नियोजयेत् । तच्च कामनामासिपर्यन्तं स्वस्वशास्त्रोयसूक्तार्तिजपपाठो कुर्व्यः । शान्तिसूक्तादीन्ग्रन्थं निदक्ष्यन्तः । आचर्यन्तः कुण्डपाथ्यमत उपविश्याचम्य प्राणानायम्य देशकालवाचारात् मूर्ध्निर्ह्यामुकं कर्मण्यग्निप्रतिष्ठा करिष्ये तदङ्गतया सम्माजनमेखलायोरिति देवतास्थापनपूजनादिकं करिष्ये इति च सकल्पं कुर्यात् । अथान्धायतनं संसृज्य कुशीर्ध्वं ताम्युच्छत् । तत इदं विष्णु

रित्यस्य मेधातिथिर्ऋषिर्गायत्री छन्दो विष्णुदेवता विष्णुपूजने वि० । ओं इदं विष्णुविचक्रमे त्रेधा निदधे पदम । समूढमस्य पासुर (य० ५ अ० १५) इति मन्त्रेणोपरिगतमेखलायां श्वेतवर्णालङ्कताया विष्णुमावाह्याचयेत् । ब्रह्म जज्ञानमित्यस्य प्रजापतिर्ऋषिस्त्रिष्टुप छन्दो ब्रह्मा देवता ब्रह्मपूजने वि० । आ ब्रह्म जज्ञान प्रथमं पुरस्ताद्विभीमं सुरुचो वनं आव । सबध्ना उपमा अस्य विष्टा सतश्च योनिमसतश्च विष (य० १३ अ० ३) इत्यनेन मध्यमेखलायां रक्तवर्णालङ्कताया ब्रह्माणमावाह्याचयेत् । इमा रुद्रायेत्यस्य कुक्ष्येऋषिर्जगती छन्दो रुद्रो देवता रुद्रपूजने वि० । ओं इमा रुद्राय तवसे कपटिने क्षयद्गीगाय प्रभरामहे मती । यथा शमसद्विपदे चतुष्पदे विश्वं पुष्टं ग्रामे अस्मिन्ननातुरम (य० १६ अ० ४८) इत्यनेनाधोमेखलायां कृष्णवर्णयुतायां रुद्रमावाह्याचयेत् । अम्बे अम्बिके इत्यस्य प्रजापतिर्ऋषिरनुष्टुप छन्दो दुर्गा देवता दुर्गा पूजने वि० । ओं अम्बे अम्बिके अम्बालिके न मानयति कश्चन । ममस्त्यश्वकं सुभद्रिकां काम्पिलवामिनीम (य० २३ अ० १८) इत्यनेन रक्तवर्णालङ्कतायां गौरीमावाह्याचयेत् । अथ गृहोक्तविधिना कुण्डे पञ्चभूसस्कारान विधायग्निं स्थापयेत् । तत्रैवमाचारः । लौकिकाग्नौ कास्थादिपात्रेण पृथगेन वानीयं कुण्डादहिराग्नेय्या स्थापिते आचार्यस्तमग्निं गृहीत्वाग्नेयकोणमागेण कुण्डमध्ये नीत्वा अग्निं दूतमित्यस्य विरूपाक्ष ऋषिर्गायत्री छन्दोऽग्निदेवता अग्न्युपस्थाने वि० । ओं अग्निं दूतं पुरोदधे ऋष्यवाहमुपब्रुवे । देवा आसादयादिह (य० २२ अ० १७) इत्यनेन तत्तत्कर्मानुसारेण शतमङ्गलादिनामानमग्निमुपममादधे इत्यग्निं कुण्डे स्वात्माभिमुखमुपसमादध्यात् । चत्वारि शृङ्गा इत्यस्य प्रजापतिर्ऋषिस्त्रिष्टुप

हृन्दोऽग्निदेवताऽग्न्यावाहने वि । ओं चत्वारि शृङ्गा तयो
 अस्य पादा द्वे शीषं सप्त हस्तासौ अस्य । त्रिधा बद्धो वृषभो
 रोरवीति मन्त्रो देवो मन्त्रा आविवेश (य० १७ अ० ८१)
 इत्यनेन अग्निमावाह्य । मनोजूतिरित्यस्याङ्गिरसो बृहस्पति
 ऋषिश्छन्दोऽभाव विश्वेदेवा देवता प्राणप्रतिष्ठाया वि० ।
 ओं मनोजूतिर्जुषतामाज्यस्य बृहस्पतिर्यज्ञमिमं तनोतु । अरिष्टं
 यज्ञं समिमं दधातु विश्वे देवा स इह मादयन्तामो प्रतिष्ठ
 (य० २ अ० १३) इत्यनेनाग्निं प्रतिष्ठाप्य ध्यायेत् । यथा
 रुद्रतेजं समुद्भूतं हिर्मूर्ध्नि हिनासिकम् । षण्णेन च चतु
 श्रौतं त्रिपादं सप्तहस्तकम् । याम्यभागे चतुहस्तं मध्यभागे
 त्रिहस्तकम् । सुवं सुचञ्च शक्तिं च अक्षमाला च दक्षिणे ।
 तोमरं व्यजनं चैव दृढपात्रन्तु वामके । बिभ्रत ममभिर्हस्तै
 र्हिमुखं सप्तजिह्वकम् । दक्षिणञ्च चतुर्जिह्वं त्रिजिह्वमुत्तरं
 मुखम् । द्वादशकोटिमूर्त्याख्यं द्विपञ्चाशत्कलायुतम् । स्वाहा
 स्वधावष्टकारैरङ्कितं मेषवाहनम् । रक्तमाख्याम्बरधरं रक्त
 पद्मासनस्थितम् । रौद्रं तु वज्रिनामानं वज्रिमावाहयाम्यहम् ।
 च मुखं सर्वदेवानां सप्तार्चिरमितद्युते । आगच्छ भगवन्देव
 यज्ञेऽस्मिन् सन्निधौ भवेति । ततो ग्रहवेद्यां सर्वतोभद्रं लिखेत् ।
 तल्लेखनप्रकारस्तु हेमाद्रौ स्कान्दे । प्रागुदीच्यां गता रेखा
 कुर्यादेकोनविंशतिं खण्डेन्दुस्त्रिपातकोणे शृङ्गला पञ्चभि
 पदैः । एकादशपदा वल्ली भद्रन्तु नवभिः पदैः । चतुर्विंशपदा
 वापी परिधिर्विशत्या पदैः । मध्ये षोडशभिः त्रौष्टैः पद्ममष्ट
 दलं स्मृतम् । श्वेतेन्दुः शृङ्गला कृष्णा वल्ली नीलेन पूरयेत् ।
 भद्रारुणा मिता वापी परिधिः पीतवर्णकः । वाङ्म्यान्तरदलै
 र्श्वेता कर्णिका पीतवर्णिका । परिध्यावेष्टितं पद्मं वाङ्मे
 सत्वरजस्तम् । तन्मध्ये स्थापयेद्देवान् ब्रह्माद्याश्च सुरासुरा

निति । एव मण्डलं विलिख्य यजमानान्वित आचर्य्य
 भवतोभद्रे मण्डलदेवता स्थापयेद्यथा । अद्येत्यादि देशकाली
 स्मत्वा मण्डलदेवतास्थापन करिष्य इति सकल्प कृत्वा अक्षत
 पुञ्जेषु स्थापयेत् ब्रह्म जज्ञानमित्यस्य प्रजापतिर्ऋषिस्त्रिष्टुप्
 कन्द ब्रह्मा देवता मण्डले ब्रह्मस्थापने पूजने च वि० । ओं
 ब्रह्म जज्ञानं प्रथमं पुरस्तात् द्विमीमतं सुरुचो वेन आव ।
 भवुध्ना उपमा अस्थ विष्ठा सतश्च योनिमसतश्च विव ।
 (य० १३ अ० ३) इति मन्त्रान्ते ब्रह्माणमावा
 हयामि स्थापयामीति ब्रह्माण स्थापयेत् एव सर्वत्र ।
 उदीचीमारभ्य वायव्यकोणपर्यन्तं कुबेरादीन् वायुपर्य्य
 न्तानष्टौ लोकपालान् स्थापयेत् । षष्ठ्य सोमैत्यस्य बभ्रुर्ऋषि
 गायत्री कन्द सोमौ देवता सोमस्थापने पूजने च वि० । ओं
 वयं सोम व्रते तव मनस्तनूषु विभ्रत । प्रजावन्त मचेमहि
 (य० ३ अ० ५६) इत्यनेन सोममुदीच्याम । तमीशान
 मित्यस्य गौतम ऋषि जगती कन्द ईशानो देवता ईशान
 स्थापने पूजने च वि० । ओं तमीशानं जगतस्तस्युषस्यति
 धिय जिन्वमवसे ह्रमहे वयम । पूषा नो यथा वेदसामसहषे
 रक्षिता पायुरदब्ध स्वस्तये (य० २५ अ० १८) इत्यनेन
 ऐशान्यामीशानम् । त्रातारमित्यस्य गर्ग ऋषि त्रिष्टुप् कन्द
 इन्द्रो देवता इन्द्रस्थापने पूजने च वि० । ओं त्रातारमिन्द्र
 मवितारमिन्द्र हवहवे सुहव शूरमिन्द्रम् । ज्ञयामि शक्र
 पुरुहूतमिन्द्र स्वस्ति नो मघवा धात्विन्द्र (य० २० अ० ५०)
 इत्यनेन प्राच्यामिन्द्रम् । त्व नो अग्ने तव देवेत्यस्य हिरण्य
 स्तूप आङ्गिरस ऋषि जगती कन्द अग्निदेवता अग्निस्थापने
 पूजने च वि० । ओं त्वं नो अग्ने तव देव पायुभिर्मघोनो रक्ष
 तन्वश्च वन्द्य । त्राता तोकस्य तनये गवामस्यनिमिषं रक्षमाण

स्तव व्रते (य० ३४ अ० १३) इत्यनेनाग्नेय्यामग्निम् ।
सुग नु पन्थामित्यस्य प्रजापतिर्ऋषिं त्रिष्टुप छन्दं यमो
देवता यमस्थापने पूजने च वि० । ओं सुग नु पन्थां प्रदिशं
न एहि ज्योतिष्यद्ये ह्यरं न आयु । अपैतु मृत्युरमृतं स
आगात् धवस्वतो नो अभयं कृणोतु न । दक्षिणस्या यमम् ।
असुन्वन्तमित्यस्य प्रजापतिर्ऋषिं त्रिष्टुप छन्दं निर्ऋतिदेवता
निर्ऋतिस्थापने पूजने च वि० । ओं असुन्वन्तमयजमान
मिच्छ स्तनस्येत्यामन्विहि तस्करस्य । अन्यमस्मादिच्छ मा त
इत्यानमो देवि निह्य त तुभ्यमस्तु (य० १२ अ० ६२) इत्य
नन नैर्ऋत्या निर्ऋतिम् । तत्त्वा यामीत्यस्य शुन शेष ऋषि
स्त्रिष्टुप छन्दं वरुणो देवता वरुणस्थापने पूजने च वि० ।
ओं तत्त्वा यामि ब्रह्मणा वन्दमानस्तदाशास्ते यजमानो
हविभि । अहेडमानो वरुणेह बोध्यरुशस मा न आयु
प्रमोषी (य० १८ अ० ४६) इत्यनेन प्रतीच्या वरुणम् ।
आनो नियुद्धित्यस्य वसिष्ठ ऋषिस्त्रिष्टुप छन्दं वायुदेवता
वायुस्थापने पूजने च वि० । ओं आनो नियुद्धि शक्तिनीभिरध्वर
सहस्रिणीभिरुपयाहि यज्ञम् । वायो अस्मिन् सवने मादयस्व
यूय पात स्वस्तिभि सदनान (य० २७ अ० २८) इति
वायव्या वायुम् । सुगावो देवा इत्यस्य प्रजापतिर्ऋषिं
स्त्रिष्टुप छन्दं वसवो देवता वसुस्थापने पूजने च वि० । ओं
सुगा वो देवा सदा अकर्म य आजग्मेद सवनं जुषाणा ।
भरमाणा वहमाना हवीथस्मे धत्त वसवो वसूनि स्वाहा (य०
८ अ० १८) इति मन्त्रेण वायुसोममध्ये अष्टौ वसून् । रुद्रा
ससृज्येत्यस्य प्रजापतिर्ऋषिं अनुष्टुप छन्दं रुद्रो देवता
रुद्रस्थापने पूजने च वि० । ओं रुद्रा ससृज्य पृथिवीं वृह
क्वगोति समीधरे । तेषा भानुरजस इच्छ क्रो देवेष रोचते

(य ११ अ० ५४) इत्यनेन सोमेशानमध्ये एकादश रुद्रान् । यज्ञो देवानामित्यस्य कुक्ष ऋषि यजुर्गन्ता विष्टुप छन्द आदित्या देवता द्वादशादित्यस्थापने पूजने च वि० । ओं यज्ञो देवाना प्रत्येति सुम्नमादित्यामी भवता ऋडयन्त । आ वोऽवात्रो सुमतिर्वहत्यादहोश्चिद्या वरिवो वित्तरामत । आदित्येभ्यस्त्वा (य० ८ अ ४) इत्यनेन ईशानेन्द्रयोर्मध्ये द्वादशादित्यान् । या वा कश्यपस्य मेधातिथिऋषि यजुर्गन्ता गायत्री छन्द अश्विनौ देवते आश्विनयो स्थापने पूजने च वि० । ओं या वा कशा मधमत्यश्विना सुनृतावती । तया यज्ञ मिमिन्ततम् । उपयामगृहीतोऽस्यश्विभ्या त्वा एष त योनिर्माध्वीभ्या त्वा । (य० ७ अ० ११) इतीन्द्राग्नि मध्येऽश्विनौ । ओमासश्चर्षणीधृत इत्यस्य मधुच्छन्दा ऋषि यजुर्गन्ता गायत्री छन्द विश्वेदेवा देवता विश्वदेवस्थापने पूजने च वि० । ओं ओमासश्चर्षणीधृतो विश्वे देवाम आगत । दाश्वामो दाशुष सुतम् । उपयामगृहीतोऽग्नि विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्य । एष ते योनिविश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्य (य० ७ अ० ३३) इत्यनेन अग्नियममध्ये सपेदकान विश्वदेवान् । अभित्यं देवमित्यस्य प्रजापतिऋषि अष्टिच्छन्द सप्त यक्षा देवता यक्षस्थापन पूजने च वि० । ओं अभि त्य देव सवितार मोण्यो कविक्रतुमर्चामि सत्यसव रत्नधामभि प्रियं मति कविम् । ऊर्ध्वा यस्यामतिर्भा अदियुतस्त्ववीमनि हिरण्य पाणिरमिमोत सुक्रतु क्षपा स्व (य० ४ अ० २५) इति मन्त्रेण यमनिर्ऋतिमध्ये सप्त यक्षान् । नमोऽस्तु सर्पेभ्य इत्यस्य प्रजापतिऋषि अनुष्टुप् छन्द सर्पा देवता सर्पस्थापने पूजने च वि० । ओं नमोऽस्तु सर्पेभ्यो ये के च पृथिवीमनु । ये अन्तरिक्षे ये दिवि तेभ्य सर्पेभ्यो नम । (य० १३ अ० ६)

इत्यनेन निऋतिवरुणमध्ये भूतनागान् । ऋताषाडित्यस्य देवा
 ऋषयश्चन्द्रोऽभाव गन्धर्वाप्सरसो देवता गन्धर्वाप्सरस स्थापनं पूजने
 च वि० । ओं ऋताषाडतधामाग्निगन्धर्वस्तस्यौषधयोऽप्सरसो मुदो
 नाम । स न इदं ब्रह्म क्षत्रं पातु तस्मै स्वाहा वाटं ताभ्य स्वाहा
 (य १ अ० ३८) इत्यनेन वरुणवायुमध्ये गन्धर्वाप्सरस ।
 यदक्रन्द इत्यस्य जमदग्निदीधतमावृषी त्रिष्टुपं छन्दः स्कन्दो
 देवता स्कन्दस्थापनं पूजने च वि० । ओ यदक्रन्दः प्रथमं जाय
 मान उद्यनं समुद्रादुत वा पुरीषात । श्येनस्य पक्षा हरिणस्य
 बाह्व उपस्तृत्य महिं जातं ते अर्वन (य० २८ अ०, १२)
 इत्यनेन ब्रह्मसोममध्ये स्कन्दम् । ततस्तत्रैव माममन्त्रेण
 नन्दिनमोक्षरं शूलं मह्नाकालञ्च । अदितिद्यौरित्यस्य गौतम
 ऋषिस्त्रिष्टुपं छन्दः विश्वे देवा देवता दक्षादिसप्तकस्थापनं पूजने
 च वि० । आ अदितिद्यौरदितिरन्तरिक्षमदितिर्माता स पिता
 स पुत्रः । विश्वे देवा अदितिं पञ्च जना अदितिर्जातमदितिर्ज
 नित्वम् (य० २५ अ०, २३) इत्यनेन ब्रह्मेशानयोर्मध्ये
 दक्षादो न सप्त । अम्बे अम्बिके इत्यस्य प्रजापतिर्ऋषिः अनु
 ष्टुपं छन्दः दुर्गा देवता दुर्गास्थापनं पूजने च वि० । ओ अम्बे
 अम्बिके अम्बालिके न मानयति कश्चन । सप्तस्य श्वकः सुभ
 द्रिका कम्पिलवासिनीम् (य० २३ अ० १८) इत्यनेन ब्रह्मे
 न्द्रमध्ये दुर्गाम् । इदं विष्णुरित्यस्य मेधातिथिर्ऋषिः गायत्री
 छन्दः विष्णुर्देवता विष्णुस्थापनं पूजने च वि० । ओ इदं विष्णु
 विचक्रमे त्रेधा निदधे पदम् । समूढमस्य पासुरे (य० ५
 अ० १५) इत्यनेन तत्रैव विष्णुम् । पितृभ्य इत्यस्य प्रजापत्य
 श्विसरस्वत्य ऋषयः सर्वाणि यजुर्धि पितरो देवता स्वधास्थापनं
 पूजने च वि० । ओ पितृभ्य स्वधायिभ्य स्वधा नमः । पिताम
 ह्यैभ्य स्वधायिभ्य स्वधा नमः । प्रपितामहेभ्य स्वधायिभ्य स्वधा

नम । अन्नं पितर । अमीमदन्त पितर । अतीढपन्त पितर ।
 पितर सुन्धध्वम (य० १८ अ०, ३६) इत्येतैर्यजुर्भि ब्रह्माग्नि
 मध्ये स्वयाम । परं मृत्युवित्यस्य सकसुक ऋषिस्त्रिष्टुप छन्द
 मृत्युदेवता मृत्युरोगस्थापने पूजने च वि० । ओं पर मृत्यो
 अनपरेहि पन्थां यस्ते अन्य इतरो देवयानात् । चक्षुष्मते शृण्वते
 ते ब्रवोमि मा न प्रजा रीरिषो मोत वीरान (य० ३५ अ० ७)
 इत्यनेन ब्रह्मयममध्ये मृत्युरीगान । गणानां त्वेत्यस्य प्रजापति
 ऋषि त्रीणि यजूषि गणपतिदेवता गणपतिस्थापने पूजने
 च वि० । ओं गणानां त्वा गणपतिं हवामहे वसो मम
 आहमजानि गर्भधमा त्वमजासि गर्भधम । प्रियाणा त्वा
 प्रियपति हवामहे वसो मम आह० । निधीना त्वा निधिपति
 हवामहे वसो मम आह० । (य० २३ अ० १८) इति त्रिभि
 र्यजुर्भि ब्रह्मनिर्ऋतिमध्ये गणपतिम । शन्नो देवीरित्यस्य
 दध्यङ्डाथर्वण ऋषि गायत्री छन्द आपो देवता अपा स्थापने
 पूजने च वि० । ओं शन्नो देवीरभिष्टय आपो भवन्तु पीतये ।
 शयोरभिसुवन्तु न (य० ३६ अ०, १२) इत्यनेन ब्रह्मवरुण
 मध्ये अप । मरुतो यस्येत्यस्य गौतम ऋषिर्गायत्री छन्द
 मरुतो देवता मरुता स्थापने पूजने च वि० । ओं मरुतो यस्य
 हि क्षये पाथा दिवो विमहस । स सुगोपातम जन (य० ८
 अ०, ३१) इत्यनेन ब्रह्मवायुमध्ये मरुत । स्योना पृथिवीत्यस्य
 मेधातिथिर्ऋषि गायत्री छन्द पृथिवी देवता पृथिवीस्थापने
 पूजने च वि० । ओं स्योना पृथिवि नो भवानृक्षरा निवे-
 शनी । यच्छा न शर्म सप्रथा (य० ३५ अ० २१) इत्यनेन
 ब्रह्मण पादमूले पृथिवीम । पञ्च नद्य इत्यस्य ऋत्समद ऋषि-
 रनुष्टुप छन्द सरस्वती नदी देवता गङ्गादिनदीस्थापने पूजने
 च वि० । ओं पञ्च नद्य सरस्वतीमपियन्ति सस्रोतस ।

संरखतो तु पञ्चधा सो देशेऽभवत् सरित् । (य० ३४ अ०, ११) इत्यनेन तत्रैव गङ्गादिनदी । इमं म इत्यस्य शुन शेष ऋषिर्गायत्री कन्द वरुणो देवता सप्तसागरस्थापने पूजनं च वि० । आं इमं मे वरुण शुधी हवमद्या च ऋडय । त्वाम वस्युराच । (य २१ अ० १) इत्यनेन सप्त सागरान् । तदुपरि नाञ्जा मेरुम् । वाङ्मे सोमादिसमौपक्रमेण आयुधानि गदां त्रिशूलं वज्रं शक्तिं दण्डं खड्गं पाशमङ्कुशम् । तद्वाङ्मे उत्तरा दितं गोतमं भरद्वाजं विश्वामित्रं कश्यपं जमदग्निं वसिष्ठं भतिमरुन्धतीम् । तद्वाङ्मे प्रागादिक्रमेणैन्द्रीं कौमारीं ब्राह्मीं चाराहीं चामुण्डां वैष्णवीं माहेश्वरीं वैनायकीमित्यष्टौ शक्तीं प्रतिष्ठाप्य तेषां मनोजूतिरित्यादिना प्राणान् प्रतिष्ठाप्य प्रत्येकं गृथाशक्तिं पूजयेत् । ततस्तस्यामेव वेद्यामास्तुते वस्त्रे विरचित्ताष्टदलपद्मे लिखितवक्ष्यमाणमण्डलेष्वादित्यादिग्रहादीन् स्थापयन्ति केचित् । अन्ये तु सर्वतोभद्रनिर्माणं मण्डलदेवता स्थापनं तत्पूजनं च विनैव ग्रहवेद्यामास्तुते वस्त्रे विरचिताष्टदलपद्मं लिखितवक्ष्यमाणमण्डलेष्वादित्यादिग्रहादीन् स्थापयन्ति । वाजसनेयिनामाचारोऽप्येवम् । इति सर्वतोभद्रमण्डलदेवतास्थापनपूजनादि ।

अथऋदित्यादीनां ग्रहादीनां स्थापनं देशकालौ सङ्कीर्त्यां मुक्तकर्मण्यादित्यादिग्रहादीनां स्थापनमर्चनञ्च करिष्ये इत्याचारात् संकल्पं विधाय स्थापयेत् । तद्यथा । ओं दिवाकरं सहस्रांशं सर्वलोकनमस्कृतम् । लोकनाथं त्रिशूनाथं सूर्यं मावाहयाम्यहम् । आवाहये तं द्विभुजं त्रिनेशं सप्ताश्रवाहं कुमणिं ग्रहेशम् । सिन्दूरवर्णप्रतिमावभासं भजामि सूर्यं कुलहचिहेती । यद्ग्रहस्तं महाबाहो सप्तश्वेताश्रवाहम् । आगच्छ भगवन् भानी यन्नेऽस्मिन् सर्वाधि कुरु । उदयन्त

महातेजस्तेजस्विन्नभयङ्करम् । सर्वदुःखहरं भक्त्या सूर्यमावा-
हयाम्यहम् । अहो सूर्यं ग्रहाध्यक्षं कलिङ्गविषयोद्भव । रक्त-
काश्यपगोत्रेयं द्विभुजं पद्मलाञ्छनम् । समाश्ववाहनागच्छ पद्म-
मध्ये वरप्रद इति पठित्वा । प्रणवस्य ब्रह्मा ऋषिः दैवी गायत्री
कन्दः परमात्माग्निर्देवता आवाहने वि० । महाव्याहृतीनां
क्रमेण विश्वामित्रजमग्निरभरद्वाजा ऋषयः सर्वासां प्रजापतिर्वा-
ऋषिः यथाक्रमं दैवी गायत्री दैव्युष्णिक् दैवी गायत्री
कन्दासि । अग्निवायुसूर्या देवता सूर्याद्यावाहने वि० ।
ओं भूर्भुवः स्वः कलिङ्गदेशोद्भवः काश्यपसगोत्रः रक्तवर्णः सूर्य-
इहागच्छेत्यावाह्यः । आ कृष्णेनेत्यस्य हिरण्यस्तूपः आङ्गिरस-
ऋषिस्त्रिष्टुपः कन्दः सविता देवता सूर्यस्थापने वि० । ओं
आ कृष्णेन रजसा वर्त्तमानो निवेशयन्नमृतं मर्त्यञ्च । हिरण्य-
येन सविता रथेना देवो याति भुवनानि पश्यन् (य० ३३ अ०,
४३) इति मन्त्रान्ते सूर्यं इह तिष्ठेति ग्रहपौठमध्ये विरचिता
ष्टदलपद्मकर्णिकाया द्वादशाङ्गुले वर्तुले रक्तमण्डले प्राप्नुस्व
सूयं रक्तपुष्पाक्षतैः स्थापयेत् । ततो मनोजूर्तिरित्यादिना
(३३ पृ०, १७ पं०) प्राणप्रतिष्ठां कुर्यादेव चन्द्रादीनां
मपि ।

ओं हिमरश्मिं निशानाथं तारकाभिः समन्वितम् । ओष-
धीना तु राजानं सोममावाहयाम्यहम् । अहो चन्द्र जगन्प्राण-
यमुनाविषयोद्भव । सुखेतात्रेयगोत्रेय गदापाणे वरप्रद । दशा-
श्ववाहनायाहि उमया स्थानमाविश । हुताशनदले देव मन्त्रे-
णाद्देवतेन च । ओं भूर्भुवः स्वः यमुनातीरोद्भव आर्चेयसगोत्रः
शुक्लवर्णः सोम इहागच्छेत्यावाह्यः इमं देवा इत्यस्य वरुण ऋषिः
अत्यष्टिश्चन्द्रः सोमो देवता सोमस्थापने वि० । ओं इमं देवा
असपत्नं भुवद्म महते क्षत्राय महते ज्यैष्ठ्याय महते जानराण्या

येन्द्रस्येन्द्रियाय । इमममुष्य पुत्रममुष्यै पुत्रमस्यै विश एष
वोऽमो राजा सोमोऽस्माक ब्राह्मणाना राजा (य० ८ अ० ४)
इति मन्त्रान्ते सोम इह तिष्ठत्याग्नेयदले चतुरस्रे श्वेत चतु
विशाङ्गुलमण्डले सूर्याभिमुख सोमं श्वेतपुष्पाक्षते स्थापयत ।

ओ ६२ गीगर्भसभूत लोहिताङ्ग सुवचसम् । कुमार क्रूरकर्माण
भौममावाहयाम्यहम् । भूमिपुत्रो महाबाहुस्तेजस्वी यो भय
ङ्कर । ऋषिभि स्तूयमान तं भौममावाहयाम्यहम् । उज्ज
यिन्यां समुत्पन्नागच्छ भौम चतुभुज । भरद्वाजकुले जात
शूलशक्तिगदाधर । वरदो मेषमारूढ स्कन्ददेव तडित्प्रभ ।
स्येना पृथिविमन्त्रेण दले याम्ये प्रतिष्ठित । आ भूभुव स्व
अवन्तिदेशोद्भव भारद्वाजसगोत्र रक्तवर्ण भौम इहागच्छेत्यावाह्य
अग्निभूर्देवस्य विरूपाक्ष ऋषिर्गायत्री हृन्द अङ्गारको देवता
अङ्गारकस्थापने वि० । ओं अग्निभूर्देवा दिव ककुत्पाति
पृथिव्या अयम् । अपा रतासि जिन्वति (य० ३ अ , १२)
इति मन्त्रान्ते भौम इह तिष्ठेति दक्षिणदले त्रिकोणे त्र्यङ्गुले
रक्तमण्डले सूर्याभिमुख भौम रक्तपुष्पाक्षतै स्थापयेत् ।

ओ बुध बुद्धिप्रदातार सोमवशविवर्द्धनम् । यजमानर्हिता
र्थाय बुधमावाहयाम्यहम् । अहो चन्द्रसुत श्रीमान मगधेषु
समुद्भव । अत्रिगोत्र चतुर्बाहो खड्गखेटकधारक । गदावरद
सिंहस्थ सुवर्णाभ समाविश । विष्णुमन्त्रीशपत्रे च इद विष्णु
प्रपूजित । ओ भूर्भुव स्व मगधदेशोद्भव आत्रेयसगोत्र पीतवर्ण
बुध इहागच्छेत्यावाह्य उद्बुध्यस्वाग्ने इत्यस्य परमंष्टौ ऋषि
स्त्रिष्टुप हृन्द बुधो देवता बुधस्थापने वि । ओ उद्बुध्यस्वाग्ने
प्रतिजागृहि त्वमिष्टापूते ससृजेधामयश्च । अस्मिन् सधस्थ
अध्युत्तरस्मिन् विश्वे देवा यजमानस्य सीदत (य० १५ अ , ५४)
इति मन्त्रान्ते बुध इह तिष्ठेति ईशानदले बाणाकृतौ पाते

चतुरङ्गलमण्डले सूर्याभिमुखं बुधं पीतपुष्पाक्षतैः स्थापयेत् ।

ओं बुद्धिश्चेष्टोऽङ्गिर पुत्री देवानां यो गुरुः स्मृतः । तस्मिन्मन्त्रिणं भक्त्या गुरुमावाहयाम्यहम् । आवाहयामि देवेश गुरुं त्रिदशवन्दितम् । हेमगोरोचनावणं पीनस्कन्धं सुवक्षसम् । शङ्खश्च कलसञ्चैव पाणिभ्यामिह विभ्रतम् । वृहस्पतेः समागच्छ यज्ञेऽस्मिन् सन्निधिं कुरु । मेरुभूध्रं गतादित्यदेवतानां पुरोहितम् । ब्राह्मणानां हितार्थाय गुरुमावाहयाम्यहम् । अहो वाचस्पतेः पीतं सजातं सिन्धुमण्डले । एह्याङ्गिरसगोत्रेयं हयाकूटं चतुर्भुजं । दण्डाक्षसूत्रवरदकमण्डलुकरं प्रभो मन्त्रेणैन्द्रेण सपूज्यं विधिमनुत्तरे दले । ओं भूभुवः स्वः सिन्धुदेशोद्भव आङ्गिरससगोत्र पीतवर्णं गुरो इहागच्छेत्यावाह्यं वृहस्पतेः अतीत्यस्य गृहसमदं ऋषिस्त्रिष्टुपं कन्दं वृहस्पतिदेवतां वृहस्पतिस्थापनं वि० । ओं वृहस्पतेः अति यदर्थो अहाद् द्युमहिर्भाति क्रतुमज्जनपु । यद्दीदयच्छ्रवसं ऋतप्रजातं तदस्मासु द्रविणं धीमच्चित्तम् (य० २६ अ०, ३) इति मन्त्रान्ते गुरो इह तिष्ठेत्युत्तरदले दीपचतुरस्रे पीतवर्णं षडङ्गुले सूर्याभिमुखं वृहस्पतेः पीतपुष्पाक्षतैः स्थापयेत् ।

ओं प्रविष्टो जठरे शम्भोर्नि स्मृतः पुनरेव यः । तं सुगिरिगुरुं भक्त्या शुक्रमावाहयाम्यहम् । तुल्यतेजः प्रभाशूरं दानवानां पुरोहितम् । तेजोहा सवशत्रूणां शुक्रमावाहयाम्यहम् । भो भो भोजकटेजातं शुक्रं श्वेताश्ववाहनम् । समागच्छ चतुर्बाहो भृगुगोत्रविभूषणम् । परिघाक्षावलीङ्गस्तं कमण्डलुधरं प्रभो । शक्रं वनपृथपत्वेऽत्र शचीदैवेन पूजितम् । ओं भूभुवः स्वः भोजकटदेशोद्भवं भागवसगोत्रं शुक्रवर्णं शुक्रं इहागच्छेत्यावाह्यं अन्नात् परिसृतं इत्यस्य अग्निसरस्वतोन्मा ऋषयः अतिजगती कन्दः

शुक्रो देवता शुक्रस्थापने वि० । ओ अन्नात् परिसृतो रस ब्रह्मणा
व्यापिवत् क्षत्र पय सोम प्रजापति । ऋतेन सत्यमिन्द्रिय
विपान शुक्रमन्त्रस इन्द्रस्येन्द्रियमिदं पयोऽमृत मधु (य०
१८ अ० ७५) इति मन्त्रान्ते शुक्र इह तिष्ठेति पूर्वदले
पश्चात् भयाङ्गले सूर्याभिमुख शुक्र शुक्लपुष्पाक्षते स्थाप
यित ।

ओ धर्मराजानुज देव भिक्षाञ्जनसमप्रभम् । कायामार्त्तं ण्ड
सम्भत शनिमावाहयाम्यहम् । कृष्णाङ्ग कृष्णवर्णस्तु कृष्णोऽति
बलवांस्तथा । शनैश्चर निरीक्षेत् शनिमावाहयाम्यहम् । अहो
सौराष्ट्रसजात कायापुत्र चतुर्भुज । कृष्णवर्णाकंगोत्रेय बाणहस्त
धनुर्धर । त्रिशूली म समागच्छ वरदो गृध्रवाहन प्राजापत्येन
सुपूज्य यमवन पश्चिमे दले । ओ भूर्भुव स्व सौराष्ट्रदेशोद्भव
काश्यपसगोत्र कृष्णवर्ण शनैश्चर इहागच्छेत्यावाह्य शन्नो देवी
रित्यस्य दध्यङ्ग डार्थवर्ण ऋषिगायत्री कन्द शनिदेवता शने
श्चरस्थापने वि० । ओ शन्नो देवीरभिष्टय आपो भवन्तु
पीतये । शंयोरभिस्रवन्त न (य० ३६ अ १२) इति
मन्त्रान्ते शनैश्चर इह तिष्ठेति पश्चिमदले द्वाङ्गले कृष्णे खड्गा
क्षतिप्रण्डने प्राङ्मुख शनिं कृष्णपुष्पाक्षतै स्थापयेत् ।

ओ चक्रेण क्षिप्रमूर्धन विष्णुना च निरीक्षतम् । मैत्रि
केय मङ्गाकाय राहुमावाहयाम्यहम् । विष्णुनाथ शिरश्चित्त्वा
ग्रहभावं समाकृतम् । उग्रदण्ड प्रचण्डश्च राहुमावाहयाम्यहम् ।
राहो वर्वरके देशे सजात कायवर्जित । गोलपेठीनमैहो हि
मिहारूढ वरप्रद । कालवदन श्रेष्ठ कालरूपाञ्जनप्रभ ।
भौजङ्गमेन मन्त्रेण पूज्य नैऋतपत्रके । ओ भूर्भुव स्व वर्वर
पुगेद्भव पैठीनसगोत्र कृष्णवर्ण राहो इहागच्छेत्यावाह्य कथा न
श्चित इत्यस्य वामदेव ऋषिगायत्री कन्द राहुर्देवता राहुस्थापने

वि० । ओ कया नश्चित्र आभुवदूतो सदाहध सखा । कया
शचिष्ठया वता (य० २७ अ०, ३८) इति मन्त्रान्ते राहो इह
तिष्ठेति नेर्ऋत्यदले शूपाकारे कृष्णे द्वादशाङ्गुलमण्डले दक्षिणा
मुख राहु कृष्णपुष्पाक्षते स्थापयेत् ।

ओ अञ्जनाभ महारौद्र बहुरूपं महाग्रहम् । महाङ्ग
क्रूरकर्माण केतुमावाहयाम्यहम् । केतवो विविधाकारा मल
याद्रिसमुद्भवा । द्विभुजा जैमिनेर्गात्रे गदाहस्ता वरप्रदा ।
आगच्छन्तु च गृध्रस्था शोभने मारुते दले । ब्रह्मजज्ञान
मन्त्रेण चित्रगुप्तवदचिता । ओ भूभुव स्व अन्तर्वेदिसमुद्भवा
जैमिनिसगोत्राश्चित्रवणा केतव इहागच्छतेत्यावाह्य केतु
कृष्णन्नित्यस्य मधुच्छन्दा ऋषि अनिरुक्ता गायत्री छन्द
केतवो देवता केतुस्थापने वि० । ओ केतु कृष्णन्नकेतवे पेशो
मर्या अपेशसे । समुषङ्गिरजायथा (य० २८ अ०, ३७) इति
मन्त्रान्ते केतव इह तिष्ठतेति वायव्यदले ध्वजाकार चित्रवणे
षडङ्गलमण्डले धूम्रवर्णपुष्पाक्षतैः सूर्याभिमुखान् केतून् स्थाप-
येत् । केतूना बहुत्वऽपि पूजादा बहुत्वविशिष्टमेकमेव देवतात्व-
मत एकदा पूजनादि । सूर्यादयश्च यथोक्तकुसुमाक्षताभावे
यथालाभोपपन्नैः स्थाप्याः ।

अथाधिदेवता सर्वा श्वेतपुष्पाक्षतैः स्थापयेत् । ओ ण्द्वर्हि
गोरोश पिनाकपाणे शशाङ्गमौले वृषभाधिरूढ । देवाधिदेवेश
महेश नित्य गृहाण पूजा भगवन्नमस्तु । गङ्गाधर महादेव
पार्वतोप्राणवल्लभ । आगच्छ भगवन्नीश यज्ञेऽस्मिन् सन्निधि
कुरु । ओ भूर्भुव स्व सूर्याधिदेव रुद्र इहागच्छेत्यावाह्य
त्र्यम्बकमित्यस्य वसिष्ठ ऋषि अनुष्टुप छन्द त्र्यम्बको रुद्रो
देवता रुद्रस्थापने विनियोग । ओ त्र्यम्बक यजामहे सुगन्धि
पुष्टिवर्धनम् । उवारुकमिव बन्धनान्मृत्योर्मुक्षीय मामृतात्

(य० ३ अ० ६०) इति मन्त्रान्ते सूर्याधिदेव रुद्र इह तिष्ठेति सूर्यादुत्तरतो रुद्र शुक्लपुष्पाक्षते स्थापयेत् ।

ओं आवाहयाम्यहं देवीं हिमपवतसम्भवाम् । देवि त्व मर्वदा सेव्या यज्ञोऽस्मिन् सन्निधिं कुरु । ओं भूर्भुव स्व चन्द्रा धिदेवते म इहागच्छेत्यावाह्य श्रीश्च त इत्यस्य नारायणपुरुष ऋषिस्त्रिष्टुप छन्द उमा देवता उमास्थापने वि० । ओं श्रीश्च ते लक्ष्मीश्च पद्मगावहोरात्रे पार्श्वे मक्षत्राणि रूपमश्विनौ व्यात्तम् । इण्वन्निषाणामु म इषाण सर्वलोक म इषाण (य० ३१ अ २२) इति मन्त्रान्ते चन्द्राधिदेवते उमे इह तिष्ठेति सोमदक्षिणे उमा शुक्लपुष्पाक्षतैः स्थापयेत् ।

ओं आवाहयामि देवेश षण्मुखं कृत्तिकासुतम् । रुद्रतेज - समुद्भूत देवसेनासमन्वितम् । मयूरवाहन शक्तिपाणिं वै ब्रह्मचारिणम् । आगच्छ भगवन् स्कन्द यज्ञोऽस्मिन् सन्निधिं कुरु । ओं भूर्भुव स्व भौमाधिदेव स्कन्द इहागच्छेत्यावाह्य यदस्कन्द इत्यस्य भार्गवौ जमदग्निदीर्घतमावृषी चिष्टुप छन्द स्कन्दो देवता स्कन्दस्थापने वि० । ओं यदस्कन्द प्रथमं जाय मान उद्यन् समुद्रादुत वा पुरीषात् । श्येनस्य पक्षा हरिणस्य बाह्व उपस्तुत्य महि जातं ते अर्वन् (य० २८ अ०, १२) इति मन्त्रान्ते, भौमाधिदेव स्कन्द इह तिष्ठेति भौमदक्षिणभागे स्कन्द श्वेतपुष्पाक्षतैः स्थापयेत् ।

ओं आवाहये तं गरुडोपरिस्थितं रमार्धदेहं सुरराजवन्द्य तम् । कंसान्तरु चक्रगदाजहस्तं भजामि देवं वसुदेवसूनुम् । पद्मनाभ हृषीकेश कंसचानूरमर्दन । आगच्छ भगवन् विष्णो यज्ञोऽस्मिन् सन्निधौ भव । ओं भूर्भुव स्व बुधाधिदेव विष्णो इहागच्छेत्यावाह्य विष्णोरराटमसीत्यस्य प्रजापतिर्ऋषिश्छन्दो ऽभावो विष्णुर्देवता विष्णुस्थापने वि० । ओं विष्णोरराटर्मास

विष्णो अत्रे स्थो विष्णो सूरसि विष्णोर्भुवोऽसि वैष्णवमसि
विष्णवे त्वा (य० ५ अ०, २१) इति मन्त्रान्ते बुधाधिदेव
विष्णो इह तिष्ठेति बुधपश्चिमभागे विष्णु खेतपुष्पाक्षते
स्थापयेत् ।

ओं एहोहि विप्रेन्द्र पितामहेश हंसाधिरूढ त्रिदशैकवन्द्य ।
रत्नोत्पलाभास कुशाम्बुहस्त गृहाण पूजा भगवन्नमस्ते । आवा
हयास्यह देव देवेशश्च प्रजापतिम् । अनेकव्रतकर्तारं सर्वेषाञ्च
पितामहम् । विश्वरूपं निराधारं निरालम्ब निरामयम् ।
आगच्छ देवदेवेश यज्ञेऽस्मिन् सन्निधौ भव । ओं भूर्भुव
स्वर्जावाधिदेव ब्रह्मन्निहागच्छेत्थावाह्य आ ब्रह्मन्निवस्य प्रजा
पतिर्ऋषिश्छन्दोऽभाव ब्रह्मा देवता ब्रह्मस्थापने वि० । ओं
आ ब्रह्मन् ब्राह्मणो ब्रह्मवर्चसी जायतामा राट् राजन् शूर
इषव्योऽतिव्याधौ महारथो जायतां दीर्घौ धेनुर्वोढानड्वानाशं
सन्ति पुरन्धिर्यथा जिष्णू रथेष्ठा' सभेयी युवांस्य यजमानस्य
वीरो जायतां निकामे निकामे न पर्जन्यो वर्षतु फलवत्यो न
ओषधय पचन्ता योगक्षेमो न कल्पताम् (य २२ अ , २२)
इति मन्त्रान्ते जीवाधिदेव ब्रह्मन्निह तिष्ठेति गुरो पूर्वभागे
ब्रह्माण खेतपुष्पाक्षते स्थापयेत् ।

ओं एहोहि वृत्रघ्न गजाधिरूढ सहस्रनेत्र त्रिदशैकपूज्य ।
शचीपते शक्र सुरेश नित्य गृहाण पूजां भगवन्नमस्ते । शची
घ्नते महाबाहो सर्वाभरणभूषित । आगच्छ भगवन्निम्न
यज्ञेऽस्मिन् सन्निधिं कुरु । ओं भूर्भुव स्व शक्राधिदेव पृष्ट
इहागच्छेत्थावाह्य सजोषा इत्यस्य विश्वामित्र ऋषिस्त्रिष्टुप् छन्द
इन्द्रो देवता इन्द्रस्थापने वि० । ओं सजोषा इन्द्र
सगणो मरुद्भिः सोमं पिब वृत्रहा शूर विद्वान् । जहि शत्रून्
रप मृधो नुदस्वायाभयं क्षणुहि विश्वतो न । (य० ७ अ०, १७)

इति मन्त्रान्ते शुक्राधिदेव इन्द्र इह तिष्ठेति शुक्रपूर्वभागे श्वेत पुष्पाक्षतैरिन्द्र स्थापयेत् ।

ओं एह्येहि दण्डायुव धर्मराज कालाञ्जनाभास विशाल नव । विशालवक्षस्थल रौद्ररूप गृहाण पूजा भगवन्नमस्ते । चित्रगुप्त इत्युक्त दण्डमुद्रधारक । आगच्छ भगवन धर्म यऽऽस्मिन् सन्निधि कुरु । ओं भूर्भुव स्व शनैश्चराधिदेव यम इहागच्छ यावाह्य यमाय त्वाङ्गिरस्वते इत्यस्य दध्यङ्ङाय वण ऋषिच्छन्दोऽभावो यमो देवता यमस्थपने वि० । ओं यमाय त्वाङ्गिरस्वते पितृमते स्वाहा । स्वाहा धर्माय स्वाहा धर्म पित्रे (य० २८ अ , ८) इति मन्त्रान्ते शनैश्चराधिदेव तम इह तिष्ठेति शनैरग्नेयभागे शुक्लपुष्पाक्षतैर्यम स्थापयेत् ।

ओं भूर्भुव स्व राहोरधिदेव काल इहागच्छेत्यावाह्य कार्ष्णिर्मात्यस्य प्रजापतिर्ऋषिरमुष्टुप छन्द कालो देवता कालस्थापने वि० । आं कार्ष्णिर्मासि समुद्रस्य त्वाक्षित्या उन्नयामि । समापो अङ्गिरग्मत समीपधीभिरोषधी (य० ६ अ०, २८) इति मन्त्रान्त राहोरधिदेव काल इह तिष्ठेति राहोरीशानभागे श्वेतपुष्पाक्षते कालं स्थापयेत् ।

ओं भूर्भुव स्व केतुग्रहाधिदेव चित्रगुप्त इहागच्छेत्यावाह्य चित्रावसो इत्यस्य ऋषभ ऋषिच्छन्दोऽभावश्चित्रगुप्तो देवता चित्रगुप्तस्थापने वि० । ओं चित्रावसो स्वस्ति ते पारमशीय इति मन्त्रान्त केतुग्रहाधिदेव चित्रगुप्त इह तिष्ठेति केतुनिर्ऋतभागे श्वेतपुष्पाक्षतैश्चित्रगुप्त स्थापयेत् ।

ओं एह्येहि सर्वामर हव्यवाह सुनिप्रवर्त्यैरभितोऽभिष्टुष्ट । तेजोवता लोकगणेन सार्धं ममाध्वरं पाहि कवे नमस्ते । ओं भूर्भुव स्व सूर्यप्रत्यधिदेवत अम्ने इहागच्छेत्यावाह्य अग्निं दूतमित्यस्य विरूपाक्ष ऋषिर्गायत्री छन्दोऽग्निर्देवता अग्नि-

स्थापने वि० । ओं अग्निं दूत पुरो दधे हव्यवाहमुपब्रुवे । देवा आसादयादिह (य० २२ अ०, १७) इति मन्त्रान्ते सूर्य्य प्रत्यधिदेवता अग्ने इह तिष्ठेति सूर्य्यतदधिदेवयोर्मध्ये श्वेत पुष्पाक्षतैरग्निं स्थापयेत् ।

ओं आपस्तीय तथा प्रोक्तां पुष्करं वारि कथ्यते । आपो हि षेति मन्त्रेणावाहये सोमपश्चिमे । ओं भूर्भुव स्व सोम प्रत्यधिदेवता आप इहागच्छेत्त्यावाह्य आपो हि षेत्यस्य सिन्धुद्वीप ऋषिर्गायत्री छन्द आपो देवता अपा स्थापने वि० । ओं आपो हि षा मयोभुवस्ता न ऊर्जे दधातन । महे रणाय चक्षसे (य० ११ अ० ५०) इति मन्त्रान्ते सोमाधिदेवता आप इह तिष्ठतेति श्वेतपुष्पाक्षतैः सोमतदधिदेवतयोर्मध्ये अप स्थापयेत् ।

ओं आवाहयामि त्वां देवीं धरित्री लोकधारिणीम् । जम्बु प्लक्षकुशक्रौञ्चशाकशाखलिपुष्करैः । एहोहि पृथिवि देवि यज्ञे ऽस्मिन् सन्निधिं कुरु । ओं भूर्भुव स्वमङ्गलाधिदेवते पृथिवि इहागच्छेत्त्यावाह्य स्त्रीनेत्यस्य मेधातिथिर्ऋषिर्गायत्री छन्द पृथिवी देवता पृथिवीस्थापने वि० । ओं स्योमा पृथिवि नो भवानृक्षरा निवेशनी । यच्छा न शर्म सप्रथा । (य० ३५ अ०, २१) इति मन्त्रान्ते मङ्गलाधिदेवते पृथिवि इह तिष्ठेति पृथिवीं श्वेतपुष्पाक्षतैः मङ्गलतदधिदेवयोर्मध्ये स्थापयेत् ।

ओं आवाहये तं गरुडोपरिस्थितं रमार्हदेह सुरराज वन्दितम् । कंसान्तकं चक्रगदाजहस्तं भजामि देवं वसुदेव सुनुम् । पद्मनाभ ऋषीकेश कंसचानूरमर्दन । आगच्छ भगवन् देव यज्ञे ऽस्मिन् सन्निधिं कुरु । ओं भूर्भुव स्वर्बुधप्रत्यधि देवता नारायण इहागच्छेत्त्यावाह्य इदं विष्णुरित्यस्य मेधातिथिर्ऋषिर्गायत्री छन्दो नारायणी देवता नारायणस्थापने वि० ।

ओं इदं विष्णुर्विष्णुः क्रमे त्रेधा निदधे पदम् । समूहमस्य पासुर
(य ५ अ० १३) इति मन्त्रान्ते बुधप्रत्यधिदेवत नारायण
इह तिष्ठति नारायणं बुधतदधिदेवयोर्मध्ये श्वेतपुष्पाक्षतै
स्थापयेत् ।

ओं ण्योहि वृत्रघ्न गजाधिरूढ सहस्रनेत्र । त्रिदशैकवन्द्य ।
शचोपतं शक्र सुरेश नित्य गृहाण पूजा भगवन्नमस्ते । शची
पत महाबाहो सर्वाभरणभूषित । आगच्छ भगवन्नित्य यज्ञे
ऽस्मिन् सन्निधि कुरु । ओ भूभुव स्वर्जोविप्रत्यधिदेवत इन्द्र
इहागच्छ यावाह्य इन्द्र आमामित्यस्य प्रजापतिर्ऋषिस्त्रिष्टुप्
कन्द इन्द्रो देवता इन्द्रस्थापन वि । ओ इन्द्र आसा नेता
वृहस्पतिदक्षिणा यज्ञ पुर एतु सोम । देवसेनानामभिभञ्ज
तीना जयन्तीना मरुतो यन्त्वग्रम । (य० १७ अ० ४०)
इति मन्त्रान्ते जोषप्रत्यधिदेवत इन्द्र इह तिष्ठति जोषतदधि
देवयोर्मध्ये श्वेतपुष्पाक्षतैरिन्द्र स्थापयेत् ।

ओं भूभुव स शक्रप्रत्यधिदेवते शचि इहागच्छेत्यावाह्य
आदित्यरास्त्रामीत्यथ दध्यङ्ङायवण ऋषिश्छन्दोऽभाव इन्द्राणी
देवता इन्द्राणीस्थापन वि० । ओ अदित्यै रास्त्रामीन्द्राण्या
उष्णीष पूषासि हार्य दीप्ति (य० ३८ अ ३) इति मन्त्रान्ते
शक्रप्रत्यधिदेवते शचि इह तिष्ठति शक्रतदधिदेवयोर्मध्ये श्वेत
पुष्पाक्षतै शची स्थापयेत् ।

ओं ण्योहि विन्द्र धरामरेश हमाधिरूढ त्रिदशैकवन्द्य ।
रक्तोत्पलाभास कुशाम्बुहस्त गृहाण पूजा भगवन्नमस्ते । आवा
हयाम्यह देव इन्द्राणां प्रजापतिम् । अनैकव्रतकर्तार सर्व
पाञ्च पितामहम् । विश्वरूप निराधारं निरालम्ब निरामयम् ।
आगच्छ देवदेवेश यज्ञेऽस्मिन् सन्निधि कुरु । ओ भूर्भुव स्व
शनिप्रत्यधिदेवत प्रजापते इहागच्छेत्यावाह्य प्रजापते इत्यस्य

हिरण्यगर्भ ऋषिस्त्रिष्टुप छन्द प्रजापतिदेवता प्रजापति-
स्थापन वि० । ओं प्रजापते न त्वदेतान्यन्यो विश्वा रूपाणि
परि ता बभूव । यत्कामास्ते जुहुमस्तन्नो अस्तु वयं स्याम
पतयो रयोणाम (य० १० अ , २०) इति मन्त्रान्ते शनि
प्रत्यधिदेवत प्रजापते इह तिष्ठेति शनितदधिदेवयोर्मध्ये प्रजा
पति ते स्थापयेत् ।

ओं एहोहि नागेन्द्र धरामरेश सर्वामरैर्वन्दितपादपद्म ।
नानाफणामण्डलराजमान गृहाण पूजा भगवन्नमस्ते । आशी
विषममोपेत नागकन्याविराजित । आगच्छ नागराजेश यज्ञ
ऽस्मिन् सन्निधि कुरु । ओ भूर्भुव स्व राहुप्रत्यधिदेवता सपा
इहागच्छतेत्यावाह्य नमोऽस्तु सपथ्य इत्यस्य प्रजापतिऋषि
रनुष्टुप छन्द सर्पा देवता सपस्थापने वि । ओ नमोऽस्तु
सपथ्यो ये के च पृथिवीमनु । ये अन्तरिक्षे ये दिवि तंभ्य
मपथ्यो नम (य० १३ अ० ६) इति मन्त्रान्ते राहुप्रत्यधि
देवता सर्पा इह तिष्ठेति राहुतदधिदेवयोर्मध्ये सपान त
स्थापयेत् । ते च सर्पा अनन्तो वामुकिश्चैव तत्तकश्च हती
यक्र । कर्कोटकश्च प्रज्ञश्च महापद्मस्तथैव च । शङ्खपालश्च
कुलिको नागाष्टकमुदाहृतम् इत्यक्ता वेदितव्या । तेषाञ्च
क्रमण सूर्याद्यष्टग्रहरूपता । अनन्त भास्करं विद्यात् सोमो
राजा तु वासुकि । तत्तक मङ्गलं विद्यात् बुध कर्कोटक तथा ।
पद्म वृहस्पतिं विद्यात् महापद्म तु भार्गवम् । शङ्खपाल शनि
विद्यात् केतु कुलिकमेव च । नागा सूर्यादिरूपास्ते राहो
प्रत्यधिदेवता ।

ओं एहोहि विप्रेन्द्र पितामहेश हसाधिरूढ त्रिदशैक
वन्द्य । रत्नोत्पलाभास कुशाम्बुहस्त गृहाण पूजा भगव
न्नमस्ते । ॥ गायाम्यह देव देवेशञ्च प्रजापतिम् । अनेक

व्रतकर्तार सर्वेषाञ्च पितामहम् । विश्वरूप निराधार निरा-
नस्य निरामयम् । आगच्छ देवदेवेश यज्ञेऽस्मिन् सन्निधि
कुरु । ओं भूर्भुव स्व केतुप्रत्यधिदैवत ब्रह्माब्रिहागच्छेत्यावाह्य
ब्रह्म जज्ञानमित्यस्य गीतम् ऋषिस्त्रिष्टुप् छन्दो ब्रह्मा देवता
ब्रह्मस्थापन वि० । ओं ब्रह्म जज्ञान प्रथम पुरस्ताद् सीमत
सुखो वन आव । स बुध्या उपमा अस्य विष्टा सतस्य धोनि
मसतस्य विव (य० १३ अ० ३) इति मन्त्रान्तं केतुप्रत्यधि
दैवत ब्रह्माब्रिह तिष्ठति केतुतदधिदेवधोर्मध्ये ब्रह्माण न
स्थापयेत् । आदित्यादीना दक्षिणपाशेषु अधिदेवता वाम
पार्श्वेषु तु प्रत्यधिदेवता स्थापयेदित्यप्येके ।

ओं आवाहये तं गणराजदेव ॥ कृतात्पलाभासमशेषवन्द्यम् ।
विघ्नान्तर्क विघ्नहरं गणेश भजामि रौद्र सहित च सिद्धम् ।
सखीदर महाकायं गजवक्त्रं चतुर्भुजम् । आगच्छ गणनाथ त्वं
यज्ञेऽस्मिन् सन्निधौ भव । ओं भूर्भुव स्व लोकपाल गणपते
इहागच्छेत्यावाह्य गणानां त्वेत्यस्य प्रजापतिर्ऋषिश्छन्दोऽभाव
गणपतिर्देवता गणपतिस्थापने वि० । ओं गणानां त्वा गण
पतिं हवामहे प्रियाणां त्वा प्रियपतिं हवामहे निधीना त्वा
निधिपतिं हवामहे वसो मम आहमजानि गर्वधमा त्वमजासि
गर्भधम् (य० २३ अ०, १८) इति मन्त्रान्तं लोकपाल गणपते
इह तिष्ठेति राक्षसोत्तरभागे गणपतिं श्वेतपुष्पाक्षतैः स्थापयेत् ।

ओं आवाहयाम्यहं देवीं हिमपर्वतसम्भवाम् । देवि त्वं
सर्वदा सेव्या यज्ञेऽस्मिन् सन्निधि कुरु । ओं भूर्भुव स्व लोक
पाले दुर्गे इहागच्छेत्यावाह्य जातवेदसे इत्यस्य काश्यप ऋषि
स्त्रिष्टुप् छन्दो दुर्गा देवता दुर्गास्थापने वि० । ओं जातवेदसे
सुनवाम सोममराती यतो निदधाति वेद । स न पर्यदति
दुमाणि विश्वा नावेव सिन्धु दुरितात्यग्नि (ऋ १ अष्ट,

७८० पृ०) इति मन्त्रान्ते लोकपाले दुर्गे इह तिष्ठेति शनं
रुत्तरभागे दुर्गा श्वेतपुष्पाक्षते स्थापयेत् ।

आवाहयामि देवेश भूतानां देहधारिणम् । सर्वाधार
महावेगं सृगवाहनमीश्वरम् । खड्गहस्तं महावेगं त्रैलोक्यान्तर
चारिणम् । आगच्छ भगवन् वायो यज्ञेऽस्मिन् सन्निधिं कुरु ।
ओं भूर्भुवः स्वर्लोकपाल वायो इहागच्छेत्यावाह्यं वायो ये ते
इत्यस्य गृह्यमद ऋषिर्गायत्री छन्दो वायुर्देवता वायुस्थापने
वि० । ओं वायो ये ते सहास्रणो रथासस्तोभरागाह । नियुत्वा
मोमपीतये (य० २७ अ०, ३२) इति मन्त्रान्ते लोकपाल
वायो इह तिष्ठेति सूर्योत्तरभागे वायु श्वेतपुष्पाक्षते
स्थापयेत् ।

ओं भूर्भुवः स्वर्लोकपाल आकाश इहागच्छेत्यावाह्यं घृत
घृतपावान इत्यस्य प्रजापतिर्ऋषिश्छन्दोऽभाव आकाशो देवता
आकाशस्थापने वि० । ओं घृतं घृतपावान पियत वसा वसा
पावान पिवतान्तरिक्षस्य हविःस स्वाहा दिशः प्रदिश
आदिशो विदिशो उदिशो दिग्भ्यः स्वाहा (य० ६ अ०, १८)
इति मन्त्रान्ते लोकपाल आकाश इह तिष्ठेति राहुदक्षिणभागे
आकाशं श्वेतपुष्पाक्षतैः स्थापयेत् ।

ओं भूर्भुवः स्वर्लोकपालावाश्विनाविहागच्छतमित्रावाह्यं
या वा कशेत्यस्य मेधातिथिर्ऋषिर्गायत्री छन्द आश्विनौ
देवते आश्विनस्थापने वि० । ओं या वा कशा मधुमत्वाश्विना
सुन्तावती । तथा यज्ञं मिमिक्षतम् (य० ७ अ०, ११)
इति मन्त्रान्ते लोकपालौ आश्विनाविह तिष्ठतमिति केतो
र्दक्षिणत आश्विनौ श्वेतपुष्पाक्षतैः स्थापयेत् ।

तत इन्द्रादीन् दशदिक्पालान् स्रस्वदिक्षु श्वेतपुष्पाक्षतैः
स्थापयेत् । यथा—

आ णह्येहि वृत्रघ्न गजाधिरूढ सहस्रनेत्र त्रिदशेकधन्य ।
शचीपते गक्र सुरेश नित्य गृहाण पूजा भगवन्नमस्ते । शची
पते महावाक्ते सर्वाभरणभूषित । आगच्छ भगवन्नित्य
यन्नेऽस्मिन् सन्निधि कुरु । ओ भूर्भुव स्व दिक्पाल इन्द्र
इहागच्छत्यावाह्य तातारमित्यस्य गग ऋषिस्त्रिष्टुप् कन्द इन्द्रो
देवता इन्द्रस्थापने वि० । ओ तातारमिन्द्रमवितारमिन्द्र हवे
हव स्रजय शूरमिन्द्रम । ह्वयामि गक्र पुरुहूतमिन्द्र स्वास्ति
ना मप्रवा धात्विन्द्र (य २० अ , ५०) इति मन्त्रान्ते
दिक्पाल इति तिष्ठति पृथग्यामिन्द्र श्वेतपुष्पाक्षतै स्थापयेत् ।

आ णह्येहि सर्वाभरणव्यवाह मुनिप्रवर्त्यै रभितोऽभजुष्ट ।
तेजोवता लोकगणन साह ममाध्वरं पाहि कवे नमस्ते । ओ
भूर्भुव स्व दिक्पाल अग्ने इहागच्छेत्यावाह्य त्व नो अग्ने
इत्यस्य हिरण्यस्तूप आङ्गिरस ऋषिस्त्रिष्टुप् कन्द अग्निदेवता
अग्निस्थापने वि । आ त्व नो अग्ने वरुणस्य विद्वान देवस्य
हेडो अवयासिसीठा । यजिष्ठो वज्रितम शिशुचानो विश्वा
ह गसि प्रमृधास्मत् (य २१ अ ३) इति मन्त्रान्ते दिक्पाल
अग्न इति तिष्ठति आग्नेय्यामग्नि श्वेतपुष्पाक्षतै स्थापयेत् ।

आ णह्येहि दण्डायुध धमराज कालाञ्जनाभास विशाल
नेत्र । विशालवक्त्र स्थल रोदनत्र गृहाण पूजा भगवन्नमस्ते ।
चित्रगुप्तादिमयुक्त दण्डमुद्गरधारक । आगच्छ भगवन् धम
यन्नेऽस्मिन् सन्निधि भव । ओ भूर्भुव स्व दिक्पाल यम इहा
गच्छेत्यावाह्य भुग नु पत्यामित्यस्य प्रजापतिः ऋषिस्त्रिष्टुप् कन्द
यमा देवता यमस्थापने वि० । ओ सुग नु पत्या प्रदिश न
णहि ज्योतिषध्ये ह्यार न आयु । अपैतु मृत्युरमृतं स आगत
वेजस्ततो नो अभयं कृणोतु न इति मन्त्रान्ते दिक्पाल यम इति
तिष्ठ त याम्या यमं श्वेतपुष्पाक्षतै स्थापयेत् ।

ओं एह्यहि रक्षोगणनायक त्व विशालवेतालपिशाचसघै ।
 ममाध्वर पाहि पिशाचनाथ लोकेश्वर त्व भगवन्नमस्ते ।
 निऋति खड्गहस्तञ्च सवलोकैकपावनम् । आवाहयामि यज्ञे
 ऽस्मिन् पूज्य प्रतिगृह्यताम् । ओं भूर्भुव स्वर्दिकपाल निऋते
 इहागच्छेत्यावाह्य असुन्वन्तमित्यस्य प्रजापतिऋषिस्त्रिष्टुप्
 छन्दो निऋतिदेवता निऋतिस्थापने वि० । ओं असुन्वन्तमय
 जमानमिच्छुस्तनस्यत्यामन्विहि तत्करस्य । अन्यमस्मदिच्छु सा
 त इत्यानमो देवि निऋते तुभ्यमस्तु (य० १२ अ० ६२)
 इति मन्त्रान्ते दिक्पाल निऋते इह तिष्ठेति नैऋत्या निऋति
 स्थापयेत् ।

ओं आवाहयामि देवेश सलिलस्याधिप प्रभुम् । शङ्खपाश
 धरं मौस्य वरुण यादसा पतिम् । गन्तीरथसमारूढ मणिरत्न
 समन्वितम् । आगच्छ देव वरुण यज्ञेऽस्मिन् सन्निधि कुरु ।
 ओं भूर्भुव स्वर्दिकपाल वरुण इहागच्छेत्यावाह्य तत्त्वा यामी
 त्यस्य शुन शफ ऋषिस्त्रिष्टुप् छन्दो वरुणो देवता वरुणस्थापन
 वि । ओ तत्त्वा यामि ब्रह्मणा वन्दमानस्तदाशस्तं यजमानो
 हविर्भि । अहेडमानो वरुणेह बोध्युरुशस मा न आय
 प्रमोषी (य० १८ अ०, ४८) इति मन्त्रान्ते दिक्पाल वरुण
 इह तिष्ठेति पश्चिमाया वरुण स्थापयेत् ।

आवाहयामि देवेश भूताना देहधारिणम् । सर्वाधार
 महावेग मृगपाहनमीश्वरम् । खड्गहस्त महावेग त्रैलोक्यान्तर
 चारिणम् । आगच्छ भगवन वायो यज्ञेऽस्मिन् सन्निधि कुरु ।
 ओं भूर्भुव स्वर्दिकपाल वायो इहागच्छेत्यादिनावाह्य आ नो
 निर्युद्धिरित्यस्य वसिष्ठ ऋषिस्त्रिष्टुप् छन्दो वायुदेवता वायुस्थापने
 विनियोग इति स्मृत्वा । ओ आ नो निर्युद्धि शतिनीभिरध्वर
 सहस्रिणीभिरुपयाहि यज्ञम् । वायो अस्मिन् सवने मादयस्व

यय पात स्वस्तिभि सदा न (य० २७ अ०, २८ म०) इति मन्त्रान्ते दिक्पाल वायौ इह तिष्ठेत्यादिना वायव्यदिशि वायु स्थापयेत् ।

ओं आवाहयामि देवेश शशाङ्क रजनीपतिम् । क्षीरोदधि समुद्भूत ऋरमौलिविभूषणम् । सुधाकर द्विजाधीश त्रैलोक्य प्रीतिकारकम् । ओषध्याप्यायनकर सोम कन्दर्पवर्द्धनम् । आगच्छ भगवन् सोम यज्ञेऽस्मिन् स० । ओं भूर्भुव स्वदिक पाल सोम इहागच्छेत्यावाह्यं वय सोमेत्यस्य बभ्रुर्ऋषिर्गायत्री छन्द सोमो देवता सोमस्थापने वि० । ओं वय सोम व्रते तव मनस्तनूषु बिभ्रत । प्रजावन्त सचेमहि (य० ३ अ०, ५६) इति मन्त्रान्ते दिक्पाल सोम इह तिष्ठेति उद्गीच्या सोम स्थापयेत् ।

ओं एछेहि गौरीश पिनाकपाणे शशाङ्कमौले वृषभाधि रूढ । देवाधिदेवेश महेश नित्य गृहाण पूजां भग० । गङ्गा धर महादेव पावतीप्राणवल्लभ । आगच्छ भगवन्नीश यज्ञेऽस्मिन् मन्त्रिधि कुरु । ओं भूर्भुव स्वदिकपाल इशान इहा गच्छेत्यावाह्यं तमीशानमित्यस्य गौतम ऋषिर्जगती छन्द ईशानो देवता ईशानस्था० वि० । ओं जगतस्तस्थूषसति धिय जित्वमवभि ह्रमहे वयम् । पृषा नो यथा वेदमामसहधे रक्षिता पायुरदब्ध स्वस्तये (य० २५ अ० १८) इति मन्त्रान्ते दिक्पाल इशान इह तिष्ठति ऐशान्यामीश स्थापयेत् ।

ओं एछेहि विप्रेन्द्र पितामहेश ह्रसाधिरू० त्रिदर्शकपूज्य । रक्तोत्पलाभास कुशाम्बुहस्त गृहाण पूजां भ० । आवाहयाम्यह देव देवेशञ्च प्रजापतिम् । अनेकव्रतकर्तारं सवेषाञ्च पितामहम् । विश्वरूप निराधार निरालम्ब निरामयम् । आगच्छ देवदेवेश यज्ञेऽस्मिन् स० । ओं भूर्भुव स्वदिकपाल ब्रह्मन् इहागच्छेत्या

वाह्य अस्मि रुद्रा इत्यस्य प्रगाथ ऋषिस्त्रिष्टुप छन्दो ब्रह्मा देवता
ब्रह्मस्थापने वि० । ओं अस्मि रुद्रा मेहना पवतामो वृत्रहृत्ये
भरहृतो मजाषा । य शसते स्तुवत धायि पञ्च इन्द्रज्येष्ठा
अस्मा अवन्तु देवा (य० ३३ अ, ५) इति मन्त्रान्ते दिक
पाल ब्रह्मन्निह तिष्ठेति पूवशानयोर्मध्ये नैऋतपश्चिमयोर्मध्ये
वा ब्रह्माणं स्थापयेत ।

आ एह्य हि पातालधरामरश नागाङ्गनाकिन्नरगीयमान ।
यत्तीरगन्द्रामरसिद्धमधेरनन्त रक्षाध्वरमस्मदीयम् । एह्येहि
नागेन्द्र धरामरेन्द्र सवामरेवन्दितपादपद्म । नानाफणामण्डल
राजमान गृह्णाण पूजा भगवन्नमस्ते । आसीविषसमोपेत नाग
कन्याविराजित । आगच्छ नागराजेन्द्र यज्ञेऽस्मिन् स० । ओ
भूभुव स्वदिकपाल अनन्त इहागच्छेत्यावाह्य स्योना पृथिवी
त्यस्य मेधातिथिऋषिर्गायत्री छन्दोऽनन्तो देवताऽनन्तस्थापन
वि० । ओ स्योना पृथिवि नो भवानृक्षरा निवेशनी यच्छा न
गम सप्रथा (य० ३५ अ २१) इति मन्त्रान्ते दिकपाल अनन्त
इह तिष्ठेति नैऋतपश्चिमयोर्मध्ये एशानपूवयोर्मध्ये वा अनन्त
स्थापयेत ।

आ आवाहयामि देवशान वसूनष्टी महाबलान । मोस्य
मूर्त्ति धरान दिव्यायुधकरान्वितान । शुद्धस्फटिकसङ्घणान्नाना
वस्तुविगजितान अश्वारूढान दिव्यवस्त्रान सवालङ्कारभूषि
तान । आवाहयामि यज्ञेऽस्मिन् वसूनष्टी सुखावहान । ओ
भूभुव स्वध्रुवादयो वसव इहागच्छेत्यावाह्य उमया अत्रत्यस्य
वर्मिष्ठ ऋषिस्त्रिष्टुप छन्दो वसवो देवता वसूना स्थापने वि० ।
आ उमया अत्र वसवो गन्त देवा उगवन्तरिक्षे मर्जयन्त शुभ्रा ।
अवाक पथ उरुज्जय कण्ठ्य ओता दूतस्य जग्मषो नो अस्य
(ऋ ५ अष्ट० अ ४ सू ६) इति मन्त्रान्ते ध्रुवादयो वसव

इह तिष्ठतेति इन्द्राग्निमध्ये ध्रुवादीनष्टौ वसून शुक्लपुष्पाक्षते स्थापयेत् ।

आ इषारूढा मह्यदित्या व्यक्ताव्यक्तस्वरूपिण । नाग
हारा महारौद्रा सृष्टिसंहारकारका । आगच्छत महाभागा
पूजेय प्रतिगृह्यताम् । ओं भूर्भुव स्वर्वीरभद्रादयो रुद्रा इहा
गच्छतेत्यावाह्य आ रुद्रास इत्यस्यात्रेय ऋषिर्जगती इन्द्रो रुद्रा
देवता रुद्राणां स्थापने वि० । ओं आ रुद्रास इन्द्रवन्त मजो
पसो हिरण्यरथा सुविताय गन्तव । इय वो अस्मत् प्रतिहर्ष्यते
मतिस्तण्णजे न दिव उत्तमा उदम्यवे (ऋ० ३, ४७४ पृ०)
इति मन्त्रान्ते वीरभद्रादयो रुद्रा इह तिष्ठतेति अग्नियमयो
मध्ये एकादश रुद्रान श्वेतपुष्पाक्षतैः स्थापयेत् । एकपादादयो
रुद्रा इत्यन्ये ।

ओ पद्मासना पद्महस्ता सिन्दूरारुणसप्रभा । रथारूढा
महाभागा काश्यप्या महात्वष । आगच्छतादित्यदेवा पूजेय
प्रतिगृह्यताम् । ओं भूर्भुव स्वर्धात्रादय आदित्या इहागच्छते
त्यावाह्य यज्ञो देवानामित्यस्य कुतस ऋषिस्त्रिष्टुप इन्द्र आदि
त्या देवता आदित्यानां स्थापने वि० । ओं यज्ञो देवानां प्रत्येति
सुक्त्रमादित्यासो भवता सृडयन्त । आ वोऽर्वाचौ समतिवहता
दंष्ट्रोऽश्विद्या वरिवो वित्तरासत् (ऋ० १ अ०, ८४६ पृ०) इति
मन्त्रान्ते धात्रादय आदित्या इह तिष्ठतेति इन्द्रेशानयोर्मध्ये
धात्रादीन द्वादशादित्यान् शुक्लपुष्पाक्षतैः स्थापयेत् ।

ओं इन्द्राण भसधा क्षिप्रं दिते पुत्र मरुहणन । महावीर्यं
महाबाहुमान्जये मरुत्कर्मणि । ओं भूर्भुव स्वरावहादय
सप्त मरुत इहागच्छतेत्यावाह्य मरुतो यस्येत्यस्य गौतम ऋषि
र्गायत्री इन्द्रो मरुतो देवता मरुता स्थापने वि० । ओं मरुतो
यस्य हि क्षये पाथादिवो विमहस । स सुगोपातमो जन

(य० ८ अ०, ३१) इति मन्त्रान्ते आवहादय सप्त मरुत इह तिष्ठतति वायुमोमयोमध्ये आवहादीन् सप्त मरुत श्वेतपुष्पा क्षत स्थापयेत् ।

ओं हंसारूढ महाबाही एकवक्त्र चतुर्भुज । िष्टरं मृक म्रुव बिभ्रत् ह्यक्षमालां च कुण्डिकाम् । आगच्छ ब्रह्मण दवेग यज्ञेऽस्मिन् सन्निधिं कुरु । ओं भूर्भुव स्वब्रह्मण इहा गच्छेत्यावाह्यं ब्रह्म जज्ञानमित्यस्य गोतमो वामदेव ऋषि स्त्रिष्टुप छन्दो ब्रह्मा देवता ब्रह्मस्थापने वि० । ओं ब्रह्म जज्ञानं प्रथमं पुरस्ताद्वि सोमस्य सुरुचो वैन आव । स बुध्ना अग्न्यं विष्ठा सप्तंश्च योनिमसतश्च विव (य० १३ अ० ३) इति मन्त्रान्ते ब्रह्मण इह तिष्ठेति यमनिर्ऋतिमध्ये ब्रह्माण स्थापयेत् ।

ओं आवाहये त गरुडोपरिस्थितं रमार्हदेह सुरराज वन्दितम् । कंसान्तक चक्रगदाजहस्तं भजामि देव वसुदेव सनुम् । ओं भूर्भुव स्वरच्युत इहागच्छेत्यावाह्य इदं विष्णु रित्यस्य मेधातिथिर्ऋषिर्गायत्री छन्दोऽच्युतो देवता अच्युत स्थापने वि० । ओं इदं विष्णुविचक्रमे त्रेधा निदधे पदम् । समूढमस्य पांसुरे (य० ५ अ० १५) इति मन्त्रान्त अच्युत इह तिष्ठेति निर्ऋतिवरुणयोर्मध्ये अच्युतं श्वेतपुष्पाक्षतै स्थापयेत् ।

ओं पञ्चवक्त्र वृषारूढ प्रतिवक्त्रं त्रिलोचन । कपालशूल खट्वाङ्गिन् चन्द्रमौले सदाशिव । आगच्छ भगवन्नीश यज्ञे ऽस्मिन् सन्निधिं कुरु । ओं भूर्भुव स्वरीशान इहागच्छेत्यावाह्य कद्रुद्रायेत्यस्य गौरपुत्र कण्व ऋषिर्गायत्री छन्द ईशानो देवता ईशानस्थापने वि० । ओं कद्रुद्राय प्रचेतसे मीदुष्टमाय तथ्यसे । वोचेम शंतमं हृदे (ऋ० अ० १ ४०६ पृ०) इति मन्त्रान्ते ईशान इह तिष्ठेति वायुवरुणयोर्मध्ये ईशानं स्थापयेत् ।

ओं पञ्चामन पञ्चहस्त सिन्दूरारुणसप्रभ । रथारूढ महा
बाहो काश्यपेय महायुते । आगच्छ भगवन्नक यज्ञेऽस्मिन्
सन्निधिं कुरु । ओं भूर्भुव स्वरर्क इहागच्छेत्यावाह्य स्वर्णघम
इत्यस्य प्रजापतिऋषिर्गायत्री कन्द अर्को देवता अकस्थापने
वि० । आं स्वर्णघम स्वाहा स्वर्णाक स्वाहा स्वर्णशुक्र स्वाहा
स्वर्णज्योति स्वाहा स्वर्णसूर्य स्वाहेति (य० १८ अ० ५०) इति
मन्त्रान्त अक इह तिष्ठेति वायुसीमयोर्मध्येऽक स्थापयेत् ।

ओं भूर्भुव स्वर्णस्यत इहागच्छेत्यावाह्य वनस्पति इत्यस्य
प्रजापतिऋषिस्त्रिष्टुप कन्द वनस्पतिदेवता वनस्पतिस्थापने
वि । ओ वनस्पति वीडुङ्गो हि भूया अस्मत्सखा प्रतरण
सुवीर । गोभि सनद्धो असि वीडय स्वास्थाता ते जयतु
जैत्वानि (य० २६ अ०, ५२) इति मन्त्रान्ते इह तिष्ठेति
अकसमोपे स्थापयेत् । महावेदिस्रध्य ब्रह्मादिस्वर्णप्रातिमात्रय
संस्थाप्य तस्य सन्निधौ अकवनस्पती स्थापयेदित्यन्ये । तत
सूर्यादिक्रमेण प्रत्येक मनाजूतिरिति (३३ पृ० १७ पं०)
प्रागुक्तमन्त्रावृत्त्या सवषा प्राणप्रतिष्ठा कुर्यात् ।

तत आवाहनक्रमेण प्रत्येक सूर्यादीन् नवग्रहान नवविंशति
देवता नव शिवादीन् प्रत्येकदेवता नव अग्न्यादीन् पञ्च विना
यकादीन् लोकपालानित्येवं द्वात्रिंशद्देवता इन्द्रादीन् दश दिक्
पालान् अष्टौ ध्रुवादीन् वसून् एकपादादीन्कादश रुद्रान्
धात्रादीन् द्वादशादित्यान् आवहादीन् सप्त मरुत ब्रह्मायुते
शानाकवनस्पतीन् पञ्चेत्येव पञ्चाशीति देवता स्थापनमन्त्रेण
प्रत्येक पञ्चोपचारै षोडशोपचारैर्वा पूजयेत् । वस्त्रादीनां
प्रत्येकं मन्त्राभावेन प्रणवादिनमोक्तनाममन्त्रेणैव पूजा कार्या ।
वसुरुद्रादित्यमरुतां समुदितदेवतात्वपक्षे एकपञ्चाशद्देवता
स्थापनमन्त्र एव पूज्या इति विशेष । तत्राय ध्यानादौ विशेष ।

तत्र रवे आ वास्यप क्षत्रिय रक्त कानिङ्ग चतुरङ्गुलम् ।
 पञ्चहस्तद्वय पूर्वान् । पञ्चाश्ववाहनम् । शिवाधिदैवत ध्यायेत्
 वज्रिप्रत्यधिदैवतम् ध्यानम् । आक्रमणनेत्यस्य हिरण्यस्तूप
 आङ्गिरस ऋषिर्हि । अप कन्द सविता देवता सूर्यपूजने वि० ।
 आ आक्रमणेन रजमा वत्तमानो निवेशयन्नमृत मर्त्यञ्च ।
 हिरण्ययन सविता रथेना देवो याति भुवनानि पश्यन् ।
 मन्त्र । रक्त वस्त्र रक्त चन्दन हयारिकुसुम गुग्गुलु धूप
 गुडोदन द्राक्षा फल च नैवेद्य प्रवाल रत्नमित्येव विशेषतो
 दद्यात् । ओं बभ्रुकपुष्पनीकाशो रक्तोत्पलदलप्रभ । लोक
 नाथो जगद्बीज शान्त यच्छतु भास्कर । इति प्राथना । ओ
 नम सवित्रे जगत्प्रेक्षुचक्षुषे जगत्प्रसूतिस्थितिनाशहेतव । त्रयी
 मयाय त्रिगुणात्मन नमो विरिञ्चिनारायणशङ्करात्मन । इति
 नमस्कार । दक्षिणा कपिला धेनु ।

चन्द्रस्य ओं सामुद्र वेश्यमात्रेय हस्तमात्र मिताम्बरम् ।
 श्वत द्विबाहु सोमञ्च वरद सगदतरम् । दशाश्व श्वतपद्मस्य
 विचिन्त्योमाधिदैवतम् । जलप्रत्यधिदैवञ्च सूर्यास्यमाह्वय
 तथा । ध्यानम् । इम देवा इत्यस्य वरुण ऋषि अर्थाष्ट कन्द
 सोमो देवता सोमपूजने वि० । ओं इम देवा असपन्न सुवह
 महते क्षत्राय महते ज्यैष्ठ्याय महते जानराज्यायेन्द्रस्येन्द्र
 याय । इमममुष्य पुत्रममुष्ये पुत्रमस्यै विश एष वोऽमौ राजा
 सोमोऽस्माक ब्राह्मणाना राजा । मन्त्र । श्वेतं वस्त्रं श्वत
 चन्दनं कुसुदं पुष्प घृताक्त यक्षधूप घृतपायसमित्तुञ्च नैवेद्य
 मुक्ता रत्न दद्यात् । ओं सत्कुन्दमाख्यसङ्गाय काशपुष्पनिभ
 स्तथा । शशाङ्को रोहिणीभर्ता मम शान्ति प्रयच्छतु । प्रा० ।
 आ दिव्यशङ्खतुषाराभ क्षीरोदार्षवसम्भवम् । नमामि शशिन
 भक्त्या शशोर्मुकुटभूषणम् । इति नमस्कार । शङ्खो दक्षिणा ।

कुजय आ आवन्त्य क्षत्रिय रक्त मेषस्थ चतुरङ्गुलम् ।
 आरक्तमान्यवसन भारद्वाज चतुर्भुजम् । दक्षिणोङ्घ्र क्रमाच्छक्ति
 वराभयगदेतरम् । स्कन्दाधिदेवत देव क्षितिप्रत्यधिदेवतम् ।
 आदित्याभिमुख भोम तद्वदेव विचिन्तयेत् । ध्यानम् । अग्नि
 मूढेत्यस्य विरूपाक्ष ऋषिर्गायत्री छन्द अङ्गारको देवता
 अङ्गारकप्रजने वि० । ओं अग्निमूर्द्धा दिव ककुत्पति पृथिव्या
 अयम् । अपा गेतासि जिन्वति । मन्त्र । रक्त वस्त्र रक्त चन्दन
 जव पय मजरमयतमिह्नक धूप यावक प्रगफलञ्च नैवेद्य प्रवाल
 रत्न दद्यात् । अ. वरणीगभमम्भतो बन्धुजीवममप्रभ । शान्ति
 ददातु मे नित्य कुमारोऽङ्गारक सदा । प्रार्थना । ओ धरणी
 गर्भसम्भूत विद्युत्पुञ्जसमप्रभम् । कुमार शक्तिहस्तं च लोहि
 तङ्ग नमाम्यहम् । नमस्कार । रक्तवृषभो दक्षिणा ।

ओ मागध द्वाङ्गुलोच्छाय वेश्य पीत चतुर्भुजम् । वामोङ्घ्र
 क्रमशश्चर्मगदावरदखङ्गिनम् । सूर्यास्य सिंहग सौम्य पीतवस्त्र
 विचिन्तयेत् । नागायणाधिदेवञ्च विष्णुप्रत्यधिदेवतम् । ध्यानम् ।
 उदबुध्यस्वाग्ने इत्यस्य परमैष्टी ऋषिस्त्रिष्टुप छन्द बुधो देवता
 बुधपूजन वि । ओ उदबुध्यस्वाग्ने प्रतिजागृहि त्वमिष्टाप्रर्त्त
 मसृजेथामयञ्च । अस्मिन् मध्यस्थे अधुत्तरस्मिन् विश्वे देवा
 यजमानश्च सीदत । मन्त्र । पीत वस्त्र कुङ्कुम चन्दन चम्पक
 कुसुम पीतागुरुमहितसिह्नक धूप क्षीरान्न नागरङ्ग फलञ्च नैवेद्य
 गारुत्मत रत्न दद्यात् । ओ प्रियङ्गुकलिकाकारो रूपवाञ्छन्द
 नन्दन । शान्ति ददातु मे नित्य राजपुत्रो बुध सदा । ओ
 चन्द्रपुत्रो महातेजा नानामूर्तिधरो विभु । शान्ति ददातु मे
 नित्य यत सर्वार्थसाधक । प्रार्थना । ओ प्रियङ्गुकलिकाकार
 रूपेणाप्रतिम भुवि । सौम्य सर्वगुणोपेत नमामि शशिन
 सुतम् । सुवर्ण दक्षिणा ।

गुरो ओ दिजमाङ्गिरस पीत मैन्धव चतुरङ्गुलम् । ध्यात्वा
पीताम्बर जीव सरोजस्थ चतुर्भुजम् । दक्षोर्द्धादक्षवरदकरका
दण्डमाह्वयेत् । ब्रह्माधिदेव सूर्यास्यमिन्द्रप्रत्यधिदैवतम् ।
ध्यानम् । ब्रह्मस्यते अतीत्यस्य गृत्समद ऋषिस्त्रिष्टुप कन्द
ब्रह्मस्यतिवता ब्रह्मस्यतिप्रजने वि० । ओं ब्रह्मस्यते अति
यदया अहादद्युमदिभाति क्रतुमज्जनेषु । यद्दीदयच्छवस ऋत
प्रजात तदस्मासु द्रविण धेहि चित्रम् । मन्त्र । ओं पीताम्बर
वस्त्रम् । कस्तूरिकाया द्वौ भागौ चत्वारश्चन्दनस्य तु । कुङ्कु
मस्य त्रयैव शगिनश्च चतु सममित्युक्तलक्षण चतु सम चन्दन
पत्र कुसुम दण्डाङ्ग धूप दध्योदन जम्बीरफलञ्च नैवेद्य गोमेद
रत्न दद्यात् । ओं सुवर्णकलिकाकार सुभगायु प्रदो विभु ।
देवमन्त्री महातजा मम शान्ति प्रयच्छतु । प्रजितोऽमि यथा
शक्त्या दण्डहस्त ब्रह्मस्यत । क्रूरग्रहाभिभूतस्य शान्ति देव
गुरो कुरु । प्रार्थना । ओं देवतानामृषीणाञ्च गुरु परममग्न
तम् । सवशास्त्रप्रवक्तार त नमामि ब्रह्मस्यतिम् । नमस्कार ।
पीताम्बरयुग दक्षिणा ।

शक्रस्य ओं शक्र भोजकट विप्र भार्गवश्च नवाङ्गुलम् ।
पद्मस्थमाह्वयेत् सूर्यमुख शक्र चतुर्भुजम् । सदाक्षवरकरका
दण्डहस्त सिताम्बरम् । शक्राधिदेवत ध्यायेच्छुचीप्रत्यधि
देवतम् । ध्यानम् । अन्नात् परिसृत इत्यस्य अश्विसरस्वतीन्द्रा
ऋषय अतिजगती कन्द शक्रो देवता शक्रपूजने वि० । ओं
अन्नात् परिसृतो रस ब्रह्मणा व्यापिवत् क्षत्र पय सोम प्रजा
पति । ऋतेन सत्यमिन्द्रिय विपात शक्रमन्त्रस इन्द्रस्येन्द्रिय-
मिद पयोऽस्तुत मधु । मन्त्र । श्वेत चन्दन श्वेत वस्त्र जातिं
कुसुम माज्यविज्ञागुरु धूप छतौदन वीजपूरफलञ्च नैवेद्य
मुक्ता रत्न दद्यात् । ओं काशपुष्पप्रतीकाश सर्वज्ञानमग्नौ

द्विज । सर्वदैत्याधिपमन्त्री शुक्र शान्ति प्रयच्छतु । प्रार्थना ।
ओं हिमकुन्दमृणालाभं दैत्यानां परमं गुरुम् । सर्वशास्त्रप्र-
वक्तारं भार्गवं प्रणमाम्यहम् । नमस्कार । श्वेताश्वो
दक्षिणा ।

शने ओं सौराष्ट्रं काश्यप शूद्र सूर्यास्य चतुरङ्गुलम् ।
कृष्ण कृष्णाम्बर गृध्रगत सौरि चतुर्भुजम् । ध्यात्वा बाणवर
शूलधनुर्हस्तं समाह्वयेत् । यमाधिदैवतं प्रजापतिप्रत्यधि-
दैवतम् । ध्यानम् । शन्नो देवीरित्यस्य दध्यङ्ङायर्वण ऋषि-
र्गायत्री कन्द शनिदेवता शनैस्वरपूजने वि० । ओं शन्नो देवी
रभिष्टय आपो भवन्तु पीतये । शयोरभिस्रवन्तु मे । मन्त्र ।
कृष्ण वस्त्रं कस्तूरिका चन्दन मल्लिका पुष्प पद्मकाष्ठ धूप
लशर जातिफलञ्च नैवेद्य राजावत्तकं रत्नं दद्यात् । ओं
सूर्यपुत्री महाभागम्हायाहृदयनन्दन । नीलाञ्जनचयप्रस्थो
मम शान्तिं प्रयच्छतु । प्रार्थना । ओं नीलाञ्जनसमप्रस्थ
रविसूनु महायहम् । ह्यायाया गर्भसम्भूत वन्दे भक्त्या शनै-
स्वरम् । नमस्कार । कृष्णा धेनुर्दक्षिणा ।

राहो ओं राहु मलयज शूद्र पैठीन चतुरङ्गुलम् । कृष्ण
कृष्णाजिनं सिंहासनं ध्यात्वा समाह्वयेत् । चतुर्बाहु खड्गवर
शूलचर्मधरं तथा । कालाधिदैव सूर्यास्य सर्पप्रत्यधिदैवतम् ।
ध्यानम् । कया नक्षत्र इत्यस्य वामदेव ऋषिर्गायत्री कन्द
राहुर्देवता राहुपूजने वि० । ओं कया नक्षत्र आभुवदूती
सदा वृध सखा । कया शचिष्ठया वृता । मन्त्र । कृष्णाजिन
कृष्ण वा वसन कालागुरु चन्दन कुन्दं पुष्प कृष्ण वा पुष्पा
न्तर यक्षधूप धूपं छागमासं नारिकेलं फलञ्च नैवेद्य नीलक
रत्नं दद्यात् । आ अतसीपुष्पसङ्काशी नीलाञ्जनसमप्रभ ।
शान्तिं ददातु मे नित्यं राहुश्चन्द्रार्कमर्दक । प्रार्थना । ओं

अर्द्धकाय महाघोर राहु चन्द्रार्कमदकम् । मिष्टिकया सत
रौद्र तं भक्त्या प्रणमाम्यहम् । खड्गो दक्षिणा ।

केतूना ओ कौशहोप केतुगण जैमिनीय षडङ्गुलम् । धूम्र
गृध्रगत शूद्रमाह्वयेद्विकृताननम् । सूर्यास्य धूम्रवसनं वरद
गदिन तथा । चित्रगुप्ताधिदैवञ्च ब्रह्मप्रत्यधिदेवतम् । इति ।
ओ धूम्रा द्विबाहव सवे गदिनो विष्णुतानना । गृध्रासनगता
नित्य केतव सुवरप्रदा । सवे किरीटिनो ध्वेया ग्रहा लोक
हितावहा । अङ्गुलेनोच्छ्रिता सर्व शतमष्टोत्तरन्तु ते इति च
ध्यानम् । केतु कृष्णवस्त्रित्यस्य मधुच्छन्दा ऋषि अनिरुक्ता
गायत्री छन्द केतवो देवता केतुपूजने वि० । ओ केतु कृष्ण
व्रकेतवे पेशो मर्त्या अपेशसे । ससुषङ्गिरजायथा । धूम्र
वसन सृगमदं गन्ध मल्लिका पुष्प मधुमिश्रितगुडत्वच धप
चित्रोदन दाडिमफल च नैवेद्य राजावत्तकं मणि दद्यात् । ओ
सिन्दूररुधिराकारो रक्तपद्मान्वितस्तथा । केतुरारक्तनेत्राङ्गो
मम शान्तिं प्रयच्छतु । प्रार्थना । ओ पलालधूमसङ्गाश तारा
ग्रहविमर्दकम् । रौद्र रुद्रात्मक क्रूर तं केतु प्रणमाम्यहम् ।
नमस्कार । छागो दक्षिणा । यथोक्तगन्धाद्यभावे सामान्यत
सवेभ्य श्वेत चन्दन गुग्गुलु धूपं स्वस्त्वण पुष्प पायस नैवेद्य
स्वर्ण दक्षिणा दद्यादिति ।

अधिदेवादीना प्रागुक्तार्षादिकस्मरणपूर्वकं तत्तन्मन्त्रैरव
पूजा कार्या । तत्र सूर्याधिदेवशिवस्य । ओ पञ्चवक्त्रो वृषा
रूढ प्रतिवक्त्र त्रिलोचन । रूपालशूलखट्वाङ्गी चन्द्रमौलि
सदाशिव इति ध्यानम् । त्र्यम्बकमित्यस्य वसिष्ठ ऋषि अनु
ष्टुप छन्द त्र्यम्बको रुद्रो देवता रुद्रपूजने वि० । ओ त्र्यम्बक
यजामहे सुगन्धिं पुष्टिवर्धनम् । उर्वारुकमिव बन्धनान्मृत्यो
मुक्षीय मामृतात् । मन्त्र । यद्यालाभं गन्धपुष्पादि गुग्गुलु

धप पायसान्न नैवेद्यं दद्यात् । ओं पञ्चवक्त्रं वृषारूढं त्रिलोचनं
महाशिव । चन्द्रमौले महादेव मम शान्तिकरो भव । प्राथना ।
ॐ वृषवाचाय देवाय पावतोपतये नमः । वरदायार्द्धकायाय
नमश्चन्द्रमौलिन इति नमनम् ।

चन्द्राधिदेवताया उमाया । ओं अक्षसूत्रञ्च कमलदर्पणञ्च
कमण्डलुम् । उमा बिभर्ति हस्तेषु पूजिता त्रिदशैरपि ।
ध्यानम् । ओम् त इत्यस्य नारायणपुरुष ऋषिस्त्रिष्टुप् छन्दः
उमा देवता उमापूजने वि० । ओम् ओम् ते लक्ष्मीश्च पद्मरावहो
रात्रे पार्श्वे नक्षत्राणि रूपमश्विनौ व्यात्तम् । इष्टान्निपाणामु
मद्वेषाणं सवलोकं मद्वेषाणं । मन्त्रः । ओम् रूपं देहि यशो
देहि भाग्यं भगवति देहि मे । पुत्तान् देहि धनं देहि
सुर्वान् कामाश्च देहि मे । प्राथना । ओम् सर्वमङ्गलमाङ्गल्ये
शिवे सर्वायमाधिके । शरणे त्र्यम्बके देवि नारायणि नमोस्तु
ते इति नमनम् ।

मङ्गलाधिदेवस्कन्दस्य । ओम् कुमारं षण्मुखो ध्येय
शिखण्डकविभूषण । रक्ताम्बरधरो देवो मयूरवरवाहनः ।
कुक्कुटश्च तथा घण्टा तस्य दक्षिणहस्तयोः । पताका वैजय
न्त्याख्या शक्तिर्ध्याया च वामयोः । इति ध्यानम् । यदक्रन्द
इत्यस्य भागवो जमदग्निदीघतमाहृषी त्रिष्टुप् छन्दः स्कन्दो
देवता स्कन्दपूजने वि० । ओम् यदक्रन्दः प्रथमं जायमान उद्यम
समुद्रादुत्तं वा परीषात । श्येनस्य पक्षा हरिणस्य बाह्वो उपस्तुत्य
महिजात ते अर्वनः । मन्त्रः । ओम् मयूरवाहन स्कन्द गौरोसुत
षडाननः । कार्तिकेय महाभाग दयां कुरु दयानिधि । प्रार्थना ।
ओं नमः स्कन्दाय शैवाय घण्टाकुक्कुटधारिणे । पताकाशक्ति
हस्ताय षण्मुखाय च ते नमः इति नमनम् ।

बुधाधिदेवनारायणस्य । ओम् नारायणश्चतुर्बाहुः शङ्खचक्र

तथोत्तरे । दक्षिणे तु गदापद्म नीलजीमूतसन्निभ । वामे
श्रीवल्लकीहस्ता पुष्टि पद्मकरा परा इति ध्यानम् । ॥ विशोर
राटमसीत्यस्य प्रजापतिऋषिऋन्दोऽभावो विष्णुदेवता । विष्णु
पूजने वि० । ओं विशोरराटमसि विष्णो अक्षते स्थ । ॥ णो
स्यसि विष्णोभ्रवोऽसि वेषणवमसि विष्णवे त्वा इति मन्त्र ।
आ देवदेव जगन्नाथ विष्णो यज्ञपते विभो । पार्श्वे दुःखं भुङ्क्ष्व
रम्भाम भक्तानुग्रहकारक । प्रार्थना । ओं नमस्ते पु । काञ्च
नमस्ते पुरुषोत्तम । नमस्ते सर्वलोकात्मन् नारायण । नमो
नम । नमनम ।

जीवाधिदेवब्रह्मण । ओं पद्मासनस्थो जटिलो ब्रह्मर्षिर्ब्रह्म
सुतर्भुज । अक्षमाला सुव विभ्रत पुस्तकश्च व । नमः ।
वास कृष्णाजिनं तस्य पाशे हस्तथेव च । ध्यानम् ब्रह्म-
न्त्रित्यस्य प्रजापतिऋषिऋन्दोऽभाव ब्रह्मा देवता पूजने
वि । ओं आ ब्रह्मन् ब्रह्मणो ब्रह्मवर्चसी ॥ १ ॥ ताराष्ट्रे
राजन्य शूर इषव्योऽतिव्याधो महारथो जायता ॥ २ ॥ धनु
र्वाटानङ्गानां सति पुरन्ध्रयोषा जिष्णू रथेष्ठा सप्तधा । वास्य
यजमानस्य वीरो जायता निकामे निकामे न पश्यन्ति वधतु
पालवत्यो न ओषधय पचन्ता योगक्षेमो न कल्पताम् । मन्त्र ।
आ कृष्णाजिनाम्बरधर पद्मासन चतुर्भुज । जटाधर गङ्गात
प्रसीद कमलोद्भव । प्रार्थना । ओ वेदाधाराय । ॥ १ ॥ ज्ञान
गम्याय सूरये । कमण्डल्वक्षमाला सुकसुवहसु ॥ १ ॥ नमः ।
नति ।

शुक्राधिदेवशक्रस्य । ओं चतुर्दन्तगजारूढो वज्रा कुलिश-
भृत्कर । शचीपतिस्तु ध्यातव्यो नानाभरणभूषित । ध्यानम् ।
सजोषा इत्यस्य विश्वामित्र ऋषिस्त्रिष्टुप कृन्द इति देवता
इन्द्रपूजने वि । ओ सजोषा इन्द्र सगणो मरुत्सु गाम पिब

वृत्रह्ना शूर विद्वान् । जहि शत्रू रपृच्छो नुदस्वाथोभय कृणुहि
विश्वतो न । मन्त्र । ॐ देवराज गजारूढ पुरन्दर शतक्रतो ।
वज्रहस्त महाबाहो वाञ्छितार्थप्रदो भव । प्रार्थना । ओं
पुरन्दर तमस्तेऽस्तु वज्रहस्त नमोऽस्तु त । शचीपते नमस्तुभ्य
नमस्ते मघवाहन । नति ।

शनेश्वराधिदेवयमस्य । ओं ईषतपीनो यमो ध्येयो दण्ड
हस्तो विजानता । रक्तदृक् पाशहस्तश्च महामहिम्नवान् ।
ध्यानम् । यमाय त्वाङ्गिरस्वते इत्यस्य दध्यङ्गुलार्थवर्ण ऋषि
श्छन्दोऽभावो यमो देवता यमपूजने वि । ओं यमाय त्वाङ्गि
रस्वते पितृमते स्वाहा । स्वाहा धर्माय स्वाहा धर्मं पितृ ।
मन्त्र । ओ धमराज महाकाय दक्षिणाधिपते यम । रक्तेक्षण
महाबाहो ग्रहपीडा निवारय । प्रार्थना । ओं ईषतपीन नम
स्तेऽस्तु दण्डहस्त नमोऽस्तु ते । महिषस्य नमस्तेऽस्तु धर्मराज
नमोऽस्तु ते । नति ।

राहुग्रहाधिदेवकालस्य । ओं काल करालवदनो नीलाङ्गश्च
विभीषण । पाशहस्तो दण्डहस्तो ध्येयो वृश्चिकरिमवान् ।
ध्यानम् । काषिरसोत्यस्य प्रजापतिर्ऋषिरनुष्टुप् छन्द कालो
देवता कालपूजने वि । ओ कार्ष्णिरसि समुद्रस्य त्वाङ्गित्या
उन्नयामि । समापो अङ्गिरगमत समोषधीभिरोषधी । मन्त्र ।
विशेषान्तर नास्ति सामान्यत प्रार्थनानमने ।

केतुग्रहाधिदेवचित्रगुप्तस्य । ओं उद्दीप्तवेश स्वाकारो द्विभुज
सौम्यदर्शन । दक्षिणे लेखनी चित्रगुप्तो वामेऽस्य पत्रकम् ।
पिङ्गलश्मश्रुकेशाङ्ग पीनाङ्गजठरोऽरुण इति ध्यानम् । चित्रा
वमो इत्यस्य ऋषभ ऋषिश्छन्दोऽभावश्चित्रगुप्तो देवता चित्रगुप्त
पूजने वि० । ओ चित्रावसो स्वस्ति ते पारमशीय । मन्त्र ।
अन्यत सामान्येन सवम् ।

अथ प्रत्यधिदेवताना प्रागुक्तार्पादिके स्थापनमन्त्रैरेव पूजा ।
तत्रादित्यप्रत्यविदेवताग्ने । ओं ह्यागस्य साक्षसूत्रोऽग्नि
ममाचि गन्तिवारक । चिह्नित चमरणास्य करमन्य प्रकल्प
ये । ध्यानम् । अग्नि दूतमित्यस्य विरूपाक्ष ऋषिर्गायत्री
ह्रन्दोऽग्निदेवता अग्निपूजने वि० । ओं अग्नि दूत पुरोदधे
हव्यवाहमुपब्रुवे । देवा आसादयादिह । मन्त्र । ओ आग्नेय
पुरुषो रक्त सर्वदेवमयोऽव्यय । धूमकेतुरजाध्यक्षस्तस्मै नित्य
नमो नम । नमस्कार ।

चन्द्रप्रत्यधिदेवतजलस्य । ओं आप स्त्रीरूपधारिण्य खेता
मकरवाहना । दधाना पाशकलसौ मुक्ताभरणभूषिता ।
ध्यानम् । आपो हि ऐत्यस्य सिन्धुद्वीप ऋषिर्गायत्री ह्रन्द
आपो देवता अपा पूजने वि० । ओं आपो हि ष्ठा मयो
भुवस्ता न ऊज दधातन । महे रणाय चक्षसे । अन्यत
सामान्यतो ज्ञेयम् ।

मङ्गलप्रत्यधिदेवतचित्ते । ओं शुकवर्णा मही ध्येया दिव्या
भरणभूषिता । चतुर्भुजा सौम्यवपुश्चन्द्राशुसदृशाम्बरा । रत्नपात्र
शस्त्रपात्र पात्रमोषधिसयुतम् । पद्म करे च ध्यातव्य भुवो
यादवनन्दन । दिग्गजाना चतुर्णा सा ध्येया पृष्ठगता तथा ।
ध्यानम् । स्योनेत्यस्य मेधातिथिर्ऋषिर्गायत्री ह्रन्द पृथिवी
देवता पृथिवीपूजने वि । ओं स्योना पृथिवि नो भवानृक्षरा
निवेशनी । यच्छा न शर्म सप्रथा । मन्त्र । ओं भूतधात्री
रत्नगर्भे विपुले सागराम्बरे । अस्मिन् यज्ञे महादेवि विघ्नाद्रक्ष
ममाम्बिके । अचला सागरग्रामा प्रासादधवला गृहा ।
धारितं च जगत सर्वं त्वया स्थावरजङ्गमम् । इदमर्घ्यमिदं
पाद्य पूजेय प्रतिगृह्यताम् । प्रार्थना ।

बुधप्रत्यधिदेवतविष्णो । ओ विष्णु कौमोदकीपद्मशङ्ख

चक्रधर क्रमात् । प्रदक्षिण दक्षिणाध करादारभ्य नित्यश ।
ध्यानम् । इदं विष्णुरित्यस्य मेधातिथिर्ऋषिर्गायत्री कृन्दो
विष्णुदेवता विष्णुप्रजने वि० । ओं इदं विष्णुर्विचक्रमे वेधा
निदध तम । समूढमस्य पासुरे । ओं देवदव जगन्नाथ
विष्णो यज्ञपते प्रभो । पाहि द स्वाम्बुधेरस्मान भक्तान्ग्रह
कारक । प्रार्थना । ओं नमस्ते पुण्डरीकाक्ष नमस्ते
पुरुषोत्तम । नमस्ते सर्वलोकात्मन विष्णवे नै नमो नम ।
नति ।

बृहस्पतिप्रत्यधिदैवतेन्द्रस्य । ओं चतुर्दन्तगजारूढो वज्रो
कुलिशभृतकर । शचीपति सदा ध्येयो नानाभरणभूषण ।
ध्यानम् । इन्द्र आसामित्यस्य प्रजापतिर्ऋषिस्त्रिष्टुप् कृन्द इन्द्रो
देवता इन्द्रपूजने वि० । ओं इन्द्र आसा नेता बृहस्पतिदक्षिणा
यज्ञ पर एतु सोम । देवसेनानामभिभञ्जतीना जघन्तीना
मरुतो यन्त्रग्रम । ओं देवराज गजारूढ पुरन्दर शतक्रतो ।
वज्रहस्त महाबाहो वाञ्छितार्थप्रदो भव । प्रार्थना । ओं
पुरन्दर नमस्तेऽस्तु वज्रहस्त नमोऽस्तु ते । शचीपते नमस्तुभ्य
नमस्ते मेघवाहन । नमस्कार ।

शक्रप्रत्यधिदैवतशच्या । ओं वामे शच्या करे ध्येया
सौम्यमन्तानमञ्जरी । दक्षिणे वरदा ध्येया द्विभुजा च तथा
शची । ध्यानम् । अदित्यै राक्षसीत्यस्य दध्यड्डाथर्वण
ऋषिश्कृन्दोऽभा इन्द्राणी देवता इन्द्राणीपूजने वि० । ओं
अदित्यै राक्षसीन्द्राण्या उष्णीष पूषासि घमाथ दीध । मन्त्र ।
अन्यत सामान्यत कुर्यात् ।

शनिप्रत्यधिदैवतप्रजापते । ओं यज्ञीपवीती हसस्य एक-
वक्त्रश्चतुर्भुज । अक्ष सुव सुच बिभ्रत् कुण्डिकाञ्च प्रजापति ।
ध्यानम् । प्रजापते इत्यस्य हिरण्यगर्भ ऋषिस्त्रिष्टुप् कृन्द प्रजा

पतिदेवता प्रजापतिपूजने वि० । ओं प्रजापते न त्वदेतान्यन्यो
विश्वा रूपाणि परि ता बभूव । यत्कामास्ते जुहुमस्तावो अस्ते
वय म्याम पतयो रयीणाम । मन्त्र । ओं कृष्णाजिनाम्बरधर
पद्मासन चतुर्भुज । जटाधर जगद्धात प्रसीद कमलोद्भव ।
प्राथना । ओं वेदाधाराय वेद्याय ज्ञानगम्याय सूरये । कमण्ड
ल्वक्ष्ममालासुकसुवहस्ताय ते नम । नति ।

राहुप्रत्यधिदेवतमर्पणाम् । ओं अक्षसूत्रधरा सर्वे कुण्डली
पृच्छभूषणा । एकभोगास्त्रिभोगाश्च सर्वे ध्येयाश्च भीषणा ।
ध्यानम । नमोऽस्तु सर्पेभ्य इत्यस्य प्रजापति ऋषिरनुष्टुप कृन्द
सर्पा देवता सर्पपूजने वि । ओं नमोऽस्तु सर्पेभ्यो ये के च
पृथिवीमनु । ये अन्तरिक्षे ये दिवि तेभ्य सर्पेभ्यो नम । मन्त्र ।
ओ खड्गखेटधरा सर्वे फणामण्डलमण्डिता । एकभोगा साक्ष
स्त्राधरदा सन्तु मे सदा । प्रार्थना । श्री नम खेटकहस्ते
भ्यस्त्रिभीगेभ्यो नमो नम । नमो भीषणदेहेभ्य खड्गधृग्भ्यो
नमो नम । नति ।

केतुप्रत्यधिदेवतब्रह्मण । ओं पद्मासनस्थो जटिलो ब्रह्मा
ध्येयश्चतुर्भुज । अक्षमाला सुव विभ्रत् पुस्तक च कमण्डलुम ।
वास कृष्णाजिन तस्य पाखे हसस्तथैव च । ध्यानम । ब्रह्म
जज्ञानमित्यस्य गौतम ऋषिस्त्रिष्टुप कृन्दो ब्रह्मा देवता ब्रह्म
पूजने वि० । ओं ब्रह्म जज्ञान प्रथम पुरस्तादि सीमत सुरुचो
वेन आव । स बुध्ना उपमा अस्य विष्ठा सतश्च योनिमसतश्च
विव । मन्त्र । ओं कृष्णाजिनाम्बरधर पद्मासन चतुर्भुज । जटा
धर जगद्धात प्रसीद कमलोद्भव । प्राथना । ओ वेदाधाराय
वेद्याय ज्ञानगम्याय सूरये । कमण्डल्वक्ष्ममालासुकसुवहस्ताय
ते नम । नति ।

अथ लोकपालानां तत्र गणपते । ओं चतुर्भुजस्त्रिनेत्रश्च

ध्यातव्योऽत्र गजानन । नागयज्ञोपवीतश्च शशाङ्कतशेखर ।
दत्ते दण्डं करे विद्यात् द्वितीये चाक्षसूत्रकम् । तृतीये परशु
विद्याञ्चतुर्थे मोदक तथा । ध्यानम् । गणाना त्वेत्यस्य प्रजा
पतिः ऋषिः कृन्दोऽभाव गणपतिदेवता गणपतिपूजने वि० ।
ओं गणाना त्वा गणपतिं हवामहे प्रियाणा त्वा प्रियपतिं हवा-
महे निर्धोना त्वा निधिपतिं हवामहे वसो मम आहमजानि
गर्वधमा त्वमजामि गर्भधम् मन्त्र । ओं लम्बोदर महाकाय
सतत मोदकप्रिय । गौरीसुत गणेश त्व विघ्नराज प्रसीद म ।
प्राथना । ओं नमस्ते ब्रह्मरूपाय विष्णुरूपाय ते नम । नमस्ते
रुद्ररूपाय करिरूपाय ते नम । नति ।

लोकपालदुगाय । ओं शक्ति बाण तथा शूल खड्ग चक्रञ्च
दक्षिणे । चन्द्रविम्बमधो वाम खेटमूढे कपालकम् । शुक
टङ्कश्च विभ्राणा मिहारूढोरुदिगभुजा । एषा देवी समुद्दिष्टा
दुर्गा दुर्गात्तिनाशिनो । ध्यानम् । जातवेदसे इत्यस्य काश्यप
ऋषिस्त्रिष्टुप् कृन्दो दुर्गा देवता दुर्गापूजने वि० । ओं जात
वेदसे सुनवाम सोममरातो यतो निदहति वेद । स न पर्ष
दति दुर्गाणि विश्वा नावेव सिन्धु दुरितात्यग्नि । मन्त्र ।
ओं रूप देहि यशो देहि भाग्य भगवति देहि मे । पुत्रान दहि
धन देहि, सर्वान कामाश्च देहि मे । प्रार्थना । ओं सर्वमङ्ग
लमाङ्गल्ये शिवे सर्वार्थसाधिके । शरणे ब्रह्मके गौरि नारायणि
नमोऽस्तु ते । नति

लोकपालवायो । ओं धावन् हरिणपृष्ठस्थो ध्वजधारी
समीरण । वरदानकरो धूम्रवर्णो ध्येयो विजानता । इति
ध्यानम् । वायो ये ते इत्यस्य गृत्समद ऋषिर्गायत्री कृन्दो
वायुर्देवता वायुपूजने वि । ओं वायो ये ते सहस्रिणो रथा
सस्त्रोभिरागहि । नियुत्वा सोमपीतये । मन्त्र । ॐ धावन

हरिणपृष्ठस्थ ध्वजहस्त समीरण । दण्डहस्त मृगारूढ वर
देहि वरप्रद । प्राथना । ॐ नमो हरिणपृष्ठस्थ समीरण नमो
ऽस्तु न । धम्नवा नमस्तेऽस्तु शीघ्रगामिन नमोऽस्तु त । नति ।

लाकपालाकाशस्थ । ॐ नीलोत्पलाभ गगन तद्वणाम्बर
धारि च । चन्द्राकहस्त ध्यातव्य द्विभुज मौम्यदर्शनम् ।
ध्यानम् । घृत घृतपावान इत्यस्य प्रजापतिर्ऋषिश्छन्दोऽभाव
आकाशो देता आकाशपूजने वि० । ॐ घृत घृतपावान
पित्रन वरा वसापावान पित्रतान्तरिक्षस्य हविरसि स्वाहा
दिश प्रदिश आदिशो विदिशो उद्दिशो दिगभ्य स्वाहा । मन्त्र ।
अन्यत् सामान्येन कार्यम् ।

लोकपालाश्विनयो । ॐ पीतपद्मसवर्णाभौ पद्मपत्रसमा
म्बरो । द्विभुजो देवभिषजो ध्यातव्यौ रूपसयुतो । सर्वाभरण
सम्पन्नौ विशेषाच्चारुलोचनौ । तयोरोषधय काव्या दिव्या
दक्षिणहस्तयो । वामयो पुस्तके काव्ये दर्शनीय तथा द्विजा ।
एकस्य दक्षिणे पार्श्वे वामे चान्यस्य यादव । नारीयुग प्रक
तव्य सुरूप चारुदशनम् । तयोश्च नामनी प्रोक्ते रूपसम्पत्
तथाकृति । मधुकपुष्पसङ्काश रूपसम्पत् प्रकीर्त्ता । आकृ
ति कथिता लोक शरकाण्डनिभा तथा । रत्नभाण्डकर काव्य
चन्द्रशुक्लाम्बरे तथा । ध्यानम् । या वा कशेत्यस्य मधातिथि
र्ऋषिर्गायत्री छन्द आश्विनौ देवते आश्विनपूजने वि० । ॐ
या वा कशा मधूमत्यश्विना सुनृतावती । तथा यज्ञ मिमि
क्षतम् । मन्त्र । अन्यत् सामान्यत कार्यम् । अत्र द्विजा
पक्षिणो विप्राश्चोभयविधा ध्यातव्या ।

अथ दिक्पालानां तत्रेन्द्रस्य । ॐ चतुर्दन्ते गजो सक्त
श्वेते ध्वेय सुरेश्वर । वामोत्सङ्गता कार्थ्या तस्य भार्थ्या
श्ववी नृप । नीलवस्त्रा सुवर्णाभा सर्वाभरणभूषिता । तयो-

मूलाग्रत कार्थी हस्तो दक्षिणवामको । वाम शचीपृष्ठगत
द्वितीय वज्रसयुतम् । वामे शच्या करे ध्येया सौम्यमन्तान
मञ्जरी । दक्षिण पृष्ठविन्यस्त देवराजस्य कारयेत् । इति ध्यानम् ।
चातारमित्यस्य गग ऋषिस्त्रिष्टुप् छन्द इन्द्रो देवता इन्द्रपूजने
वि० ओ चातारमिन्द्रमवितारमिन्द्र हवेहवे सुहव शूर
मिन्द्रम् । ह्वयामि शक्र पुरुहूतमिन्द्र स्वास्ति नो मघवा
धात्विन्द्र । मन्त्र । ओ देवराज गजारूढ पुरन्दर शतक्रतो ।
वज्रहस्त महाबाहो वाञ्छितार्थप्रदो भव । प्राथना । ओ पुर
न्दर नमस्तेऽस्तु वज्रहस्त नमोऽस्तु ते । शचीपत नमस्तुभ्य
नमस्ते मेघवाहन । इति नमस्कारः ।

अग्ने । ओ रक्त जटाधर वङ्ग कारयधूम्रवाससम् ।
ज्वालामालाकुल सौम्य विनेत्र श्मश्रुधारिणम् । चतुर्बाहु
चतुर्दन्त देवेश वायुमारथिम् । चतुर्भिस्सङ्गलैर्युक्ते वायुचिह्ने
रथे स्थितम् । वामोत्सङ्गता स्वान्ना शक्ति सहचरी भवेत् ।
रत्नपात्रकरी देवी चिह्ने दक्षिणहस्तयो । ज्वाला त्रिशूल
कर्त्तव्ये चाक्ष माल्यञ्च वामके । ध्यानम् । त्व नो अग्ने इत्यस्य
हिरण्यस्तूप आङ्गिरस ऋषिस्त्रिष्टुप् छन्द अग्निदेवता अग्नि
पूजने वि० ओ त्व नो अग्ने वरुणस्य विद्वान् देवस्य हेडो
अवयाप्तिमीष्टा । यजिष्ठो वङ्गितम् शोशुचानो विश्वा द्वेषांस
प्रमुग्धास्मत् । मन्त्र । ओ आग्नेय पुरुषो रक्त सवदेवमयो-
ऽव्यय । धूमकेतुरजाध्यक्षस्तस्मै नित्य नमो नम । नति ।

यमस्य । ओ सजलाम्बुदसस्थाभस्तप्तचामीकराम्बर ।
महिषस्थ स कर्त्तव्य सर्वाभरणवान् यम । नीलीत्यलाभा
धूम्राणी वामोत्सङ्गे च कारयेत् । धूम्राणी द्विभुजा कार्थी
यम कार्थ्यश्चतुर्भुज । दण्डश्चावुभौ कार्थी यमदक्षिण
हस्तयो । ज्वाला त्रिशूल कर्त्तव्य चाक्षमालां च वामयो ।

दण्डोपरिमुख कार्यं ज्वालामालाविभूषणम् । धूस्त्राख्या
दक्षिणे हस्तो यमपृष्ठगतो भवेत् । वाम तस्या करे काथ्य
मनुलिङ्ग सुदर्शनम् । पाश्वतो दक्षिणे तस्य चित्रगुप्तं च कार
येत् । उद्गोमवेश स्वाकार द्विभुज सौम्यदर्शनम् । दक्षिणे
लेखनी तस्य वामे पत्र तु कारयेत् । वामे पाशधर कार्यं
कालो विकटदर्शनः । ध्यानम् । सुग नु पन्थामित्यस्य प्रजा
पतिः ऋषिस्त्रिष्टपः कन्दो यमो देवता यमपूजने वि० । ओ सुग
नु पन्था प्रदिश न ण्हि ज्योतिषमध्ये ह्यर न आयु । अपेतु
मृत्युरमृतं स आगत वेवस्वतो नो अभयं कृणोतु न । मन्त्रः ।
ओं धमराज महाकाय दक्षिणाधिपते यम । रक्तेक्षण महा
बाहो मम पीडा निवारय । प्रार्थना । ओ ईषत्पीन नमस्ते
ऽस्तु दण्डहस्त नमोऽस्तु ते । महिषस्थ नमस्तेऽस्तु धर्मराज
नमस्तु ते । नति ।

निर्ऋते । ओं विरूपाक्षो विवृत्तान पाण्डुदंष्ट्रोऽब्जला
नन । ऊर्ध्व केशो नरस्थश्च द्विबाहुर्भीषणानन । खड्गहस्तश्च
कृष्णाङ्ग कृष्णाश्वरवरस्तथा । मवाभरणवान दद्रामंचै रश्मि
धरस्तथा । कृष्णाङ्गी कृष्णवमना पाशहस्ता तु वामतः ।
ध्यानम् । असुचन्तमित्यस्य प्रजापतिर्ऋषिस्त्रिष्टपः कन्दो
निर्ऋतिदेवता निर्ऋतिपूजने वि० । ओ असुचन्तमधजमान
मिच्छस्तेनस्येत्यामन्विहि तत्स्वरस्य । अन्यमस्मादिच्छ सा त
इत्या नमो देवि निर्ऋते तुभ्यमस्तु । मन्त्रः । ओ खड्गचर्म
धरो बालो निर्ऋतिर्नरवाहन । ऊर्ध्व केशो विरूपाक्षो मम
शान्तिं प्रयच्छतु । प्रार्थना । ओ निर्ऋतिस्तु पुमान् कृष्ण
सर्वरक्षोऽधिपो महान । खड्गहस्तो महासत्वस्तस्मै नित्यं
नमो नमः । नति ।

वरुणस्य । ओं गन्धरीरथे समारूढो वरुणो यादसां पति ।

स्निग्धवैदूर्यसङ्काश श्वेताम्बरधरस्तथा । किञ्चिदालम्बजठरो
मुक्ताहारविभूषित । सर्वाभरणवान राजन जलदेवश्चतुभुज ।
वामभागे गत केतु मकर तस्य कारयेत् । कृत्वा तु सुसित
मूढ्वा भाव्या सवाङ्गसुन्दरो । वामोत्सङ्गता काव्या सुमध्या
द्विभुजा नृप । उत्तपल कारयेदाम दर्शने शृङ्गमेव च । पद्म
पाशो क्रमात् काव्यो दवदक्षिणहस्तयो । शङ्खश्च रत्नपात्रञ्च
वामयोस्तस्य काव्येन । भागे तु दक्षिणे गङ्गा मकरस्था
सचामरा । देवस्य देवी सा काव्या चन्द्रगारी वराङ्गना । वामे
तु यमुना काव्या कूमसंस्थार्यमात्मजा । नीलोत्पलकरा मौम्या
नीलनोगजसन्निभा । ध्यानम् । तत्त्वा यामीत्यस्य शन शेष
ऋषिस्त्रिष्टुप कन्दो वरुणो देवता वरुणपूजने वि० । ओ तत्त्वा
यामि ब्रह्मणा वन्दमानस्तदाशास्ते यजमानो हविर्भि अग्नि
मानो वरुणेह बोध्युराग मा न आयु प्रमोषी मन्त्र
आ शुद्धस्फटिकसङ्काश श्वेतहाराम्बरावृत गणकस्त मन्त्रावाहो
दया कुरु दयानिधे । प्रार्थना । आ वरुणाय नमस्तेऽस्तु
शुद्धस्फटिकदीप्तये नमस्ते श्वेतहाराय जलेशाय नमो नम ।
नति ।

वायो । आ वायुरम्बरागो ध्वजस्तदाकारा वामस्तथा ।
काष्ठापूरितचक्रस्तु द्विभुजो रूपसयुत । गमनेच्छु शिवा
भार्या तस्य कार्य्या च वामत । कार्य्यो गृहीतचक्राङ्ग कराभ्या
पवनो द्विज । तथा च देवी कर्त्तव्या शिवा परमसुन्दरी ।
व्यादितास्यस्तथा कार्य्या देवोच्चाकुञ्चमूर्ध्वज । ध्यानम् । अनो
नियुङ्गिरित्यस्य वसिष्ठ ऋषिस्त्रिष्टुप् कन्दो वायुर्देवता वायुपूजने
वि० । ओ आ नो नियुङ्गि शतिनोभिरध्वर सहस्रिणीभिरुप
याहि यज्ञम् । वायो अस्मिन् सवने मादयस्व यूय पात
स्वस्तिभि सदा न (य० २७ अ०, २८) मन्त्र । ओ धावन्

हरिणपृष्ठस्थ ध्वजहस्त समीरण दण्डहस्त मृगारूढ वरं दक्षि
वरप्रद । प्राथना । ओं नमो हरिणपृष्ठस्थ समीरण नमोऽस्तु
ते । धूम्रवर्ण नमस्तेऽस्तु शीघ्रगामिन नमोऽस्तु ते । नति ।

सोमस्य । ओ श्वेत श्वेताम्बरधरो दशाश्व श्वेतभूषण ।
गदापाणिद्वि बाहुश्च वरद स्यात् सदा शशी । ध्यानम् । वय
सोमित्यस्य बभ्रुर्ऋषिर्गायत्री छन्द सोमो देवता सोमपूजने
वि० । आं वय सोम व्रते तव मनस्तनूषु बिभ्रत । प्रजावन्त
सचेमहि । मन्त्र । ओ अत्रिपुत्र निशानाथ द्विजराज सुधा
कर । सोम त्व सौम्यभावेन ग्रहपीडा निराकुरु । प्राथना ।
आं गौरवर्ण पुमान सोम्य सर्वौषधिसमन्वित । नक्षत्राधिपति
सोमस्तस्मै नित्य नमो नम । नति

ईशस्य । ओं पूर्वोत्तरे त्रिनेत्रश्च वृषभस्थस्त्रिशूलभृत् ।
कपालपाणिश्चन्द्रार्द्धभूषण परमेश्वर । ध्यानम् । तमीशान
मित्यस्य गीतम ऋषिजगती छन्द ईशानो देवता इशानपूजने
वि० । ओं तमीशान जगतस्तस्युषस्यति धिय जिन्वमवस
हमहे वयम् । पूषा ना यथा वेदमामसहध रक्षिता पायुरदब्ध
स्वस्तये । मन्त्र । आ पञ्चवक्त्र वृषारूढ त्रिलोचन सदाशिव ।
चन्द्रमौले मह्यदेव मम शान्तिकरो भव । प्राथना । ओं
इशान पुरुष शुक्ल सवविद्याधिपो मह्यान् । शूलहस्तो विरू-
पाक्षस्तस्मै नित्य नमो नम । नति ।

ब्रह्मण । आं पद्मपत्रासनस्थश्च ब्रह्मा ध्येयश्चतुर्मुख । अक्ष
माला सुव बिभ्रत पुस्तक च कमण्डलुम् । वास कृष्णाजिन
तस्य पाश्वे हसस्तथैव च । ध्यानम् । अस्मै रुद्रा इत्यस्य
प्रगाथ ऋषिस्त्रिष्टुप छन्दो ब्रह्मा देवता ब्रह्मपूजने वि० । ओं
अस्मै रुद्रा महना पवतासो वृत्रहत्ये भरहृतो सजोषा । य
शसते स्तुवते धायि पञ्च इन्द्रज्येष्ठा मन्त्रा अवन्तु देवा । मन्त्र ।

कृष्णाजिनाम्बरधर पद्मासन चतुर्भुज । जटाधर जगद्धात
प्रसीद कमलोद्भव । प्राथना ओ वेदाधाराय वेद्याय ज्ञानग
म्याय मूरये । कमण्डल्वक्षमालासुकमुवहस्ताय ते नमः । नति ।

अनन्तस्य । ओ अनन्तो रक्तकायश्च सितपद्मजमालिक ।
सित । अक्षभोगोऽहि शिरःकुवलयान्वित । ध्यानम् । स्योना
पृथिवीस्य मधातिथिऋषिर्गायत्री हृन्दोऽनन्तो देवता अनन्त
पूजने वि० । ओ स्योना पृथिवि नो भवानृक्षरा निवेशनी ।
यच्छा न शम सप्रया । मन्त्र । ओ योऽसावनन्तरूपेण
ब्रह्माण्ड सचराचरम् । पुष्पवद्धारयेन्मूर्ध्नि तस्मै नित्यं नमो
नमः । इति नति ।

वसूना समुदितदेवतात्वपत्ने । ओ प्रसन्नवदना सौम्य ।
वरदा शक्तिपाणय । पद्मासनस्था द्विभुजा ध्यातव्या वसव
सदा । ध्यानम् । जमया अत्रेत्यस्य वसिष्ठ ऋषिस्त्रिष्टुप हृन्दो
वसवो देवता वसूना पूजनं वि० । ओ जमया अत्र वसवा
रन्त देवा उरावन्तरिक्षे मजयन्त शुभ्रा । अर्वाक पथ उरुजय
कण्ठश्च ओता दूतस्य जग्मुषो नो अस्य । मन्त्र ।

प्रत्येकदेवतात्वपत्ने । १ ध्रुवस्य । ओ माला पद्मजवीजोत्था
चक्रशक्ति कमण्डलु । दक्षाधरादिसव्येन यस्य स्युः स ध्रुवो
मतः । ध्यानम् । ओ ध्रुवाय नमः । मन्त्र ।

२ धरस्य । ओ पद्माक्षमालिके यस्य दक्षवामकरद्वय ।
सीरशक्ती दधानोऽय धराव्योऽसौ वसुमतः । ध्यानम् । आ
धराय नमः इति मन्त्रः ।

३ सोमस्य । ओ मुक्ताफलकृता माला पद्मजशक्तिरङ्गुश ।
स वसुः कीर्त्तितो यस्य सोमनामति वै बुधैः । ध्यानम् । ओ
सोमाय नमः । मन्त्रः ।

४ आपस्य । ओ मय्यदक्षी वसोयस्य चोर्ध्वोऽस्तु शक्तिसं

युतो । सीराङ्गशान्वितो ग्राध म भवेदापमन्नक । ध्यानम ।
 ओ आपाय नम । मन्त्र ।

५ अनिलम्य । आ अनमालोपवीत च शृणिशक्ती कर
 प्वध । यम्य स्त सोऽनिलाख्य स्याच्छभद पञ्चमो वसु ।
 ध्यानम । आ अनिलाय नम ।

६ नलम्य । आ सुवाचमालिके दत्ते वामे शक्तिकपालभृत ।
 सव्याङ्गादिक्रमाद्योऽमा नलाख्यस्तु वसु स्मृत । ध्यानम । ओ
 नलाय नम ।

७ प्रत्यक्षम्य । आ खट्वाङ्गकधर मय्ये शक्तिखटधरोऽन्यत ।
 प्रत्यपाख्यो वमुक्ष्य सप्तम परिकीर्तित । ध्यानम । ओ
 प्रत्ययाय नम ।

८ प्रनामम्य । ओ सव्ये दण्डकपालाख्यो दत्ते तु शृणिश
 क्तिके । शुभद कीर्त्तितश्चाय प्रभासाख्योऽष्टमो वसु । ध्यानम ।
 ओ प्रभासाय नम । ध्रुवो धर सोमनामा तथापोऽप्यनिलो
 नल । प्रत्यक्षश्च प्रभासश्च वसवोऽष्टौ प्रकीर्त्तता इति विष्णुधमा
 त्तगेक्ता वसवो ग्राह्या । धरो ध्रुवश्चेति कचित पाठ । ओ
 दिव्यगस्ता दिव्यदेहा पुष्पमालाविभूषिता । वसवोऽष्टौ महा
 भागा वरदा मन्तु मे सदा । प्रायना । ओ नमस्करोमि
 देवेशान नानावस्तुविराजितान । शुद्धस्फटिकसङ्काशान दिव्या
 युधकरान वसून् । नति ।

रुद्राणा समुदितदेवतात्वपत्ते । ओ रक्तवर्णास्त्रिनयना
 द्विभुजाश्चन्द्रमौलय । जटिलाश्च प्रकतव्या रुद्रा बाणधनुदरा ।
 ध्यानम । आ रुद्रास इत्यस्यात्रेय ऋषिर्जगती कन्दो रुद्रा
 देवता रुद्राणा प्रजने वि० । आ आ रुद्रास इन्द्रवन्त सजोषमो
 हिरण्यरथा रुजिताय गन्तन । इय वो अस्मत् प्रतिहृष्यन्ते
 मतिस्त्रिंशजे ७ दिा उत्तमा उत्तन्दवे । मन्त्र ।

प्रत्यकदेवतात्वपत्ते । १ अजस्य । ओ अजनामा महाकटो धत्ते शूलमथाङ्गशम । कपाल डमरु सर्प मुद्गरञ्च सुदर्शनम् । अक्षसूत्रमथो दत्ते तथा वाम कराष्टके । तर्जनीमूढकलमं खटाङ्ग तन्ध करे । गदा च पट्टिश घण्टा शक्ति परशुकुण्ड काम । ध्यानम् । ओ अजाय नम इति मन्त्र ।

२ एकपद । ओ एकपादाभिधो विप्र खेडाद स्यादहन शरम् । चक्र डमरुक शूल मुद्गर तदधो वरम् । अक्ष स्रव मेखलावान खटाङ्गवाश्च मस्तके । धनुघण्टा कपाल च कौमुदी तर्जनीघटम् । परशु चक्रमाधत्ते क्रमाद्वामाष्टके करे । अनेक भोगमम्पत्तिं कुरुते यज्वन सदा । ध्यानम् । ओ एकपदे नम इति मन्त्र । अस्येय प्रथमत्वमित्यन्ये

३ अहिबध्नस्य । ओ अहिर्बध्नो गदा चक्रमसि डमरुम् द्वौ शूलाङ्गशाक्षमालाश्च दत्तोर्ध्वाध करे क्रमात् । तोमर पट्टिश चम कपाल तर्जनीघटम् । शक्ति परशुकं वामे दत्त वङ्गायन्नसिम ध्यानम् । ओ अहिबध्नाय नम मन्त्र ।

४ विरूपाक्षस्य । ओ विरूपाक्ष स्मृत खड्ग शूल डमरु मङ्गशम् । सर्प चक्र गदामक्षसूत्र विभ्रत कराष्टके । खेट खटाङ्गक शक्ति परशु तर्जनी घटम् । घण्टाकपालके चेति वामौर्ध्वादिकराष्टके । ध्यानम् ओ विरूपाक्षाय नम इति मन्त्र ।

५ रेवतस्य । ओ रेवतो दक्षिणे चाप खड्ग शूल गदा महिम । चक्राङ्गशाक्षमालास्तु धारयन्मूर्ध्नि रदित । धनु खेटकखटाङ्ग घण्टा तर्जनिका तत । परशु पट्टिश पात्र वामबाह्वष्टकेऽर्कवत । सर्वसम्पत्करो ह्येष जायते चार्चनाङ्गशम् । ध्यानम् । ओ रेवताय नम इति मन्त्र ।

६ हरस्य । ओ हराख्यो मुद्गर चैव डमरु शूलमङ्गशम् ।

गदासपाक्षसूत्राणि धारयन् दक्षिणोर्ध्वत । पट्टिश तोमर
शक्ति परशु तजनी घटम् । खट्वाङ्ग पात्रकञ्चेति वामोर्ध्वादि
क्रमेण तु । ध्यानम् । ओं हराय नम इति मन्त्र ।

७ बहुरूपस्य । ओं बहुरूपो दधदक्षेडमरुच्च सुदशनम् ।
मप शूलाङ्गुशेषेषु कौमोदी जपमालिकाम् । घण्टा कपाल
खट्वाङ्ग तर्जनी कुण्डिका धनु । परशु पट्टिश चैव
वामोर्ध्वादिकराष्टके । ध्यानम् । ओं बहुरूपाय नम
इति मन्त्र ।

८ त्र्यम्बकस्य । ओं त्र्यम्बकोऽपि दधच्चक्र डमरु मुद्गर
शरम् । शूलाङ्गुशाहि जाप्यश्च दक्षोर्ध्वादिक्रमेण हि । गदा
खट्वाङ्गपात्राणि कार्मुक तर्जनी घटम् । परशु पट्टिश
चेति वामोर्ध्वादिकराष्टके । ध्यानम् । ओं त्र्यम्बकाय नम
इति मन्त्र ।

९ सुरेश्वरस्य । ओं सुरेश्वरोऽहि डमरु चक्रशूलाङ्गुगान्धर्पि ।
शर च मुद्गरं जाप्य दक्षवाह्यष्टके त्विति । पङ्कज पट्टिश घण्टा
परशु तजनी धनु । खट्वाङ्ग धारयन् पात्र वामाष्टकर
पङ्कवे । ध्यानम् ओं सुरेश्वराय नम इति मन्त्र ।

१० जयन्तस्य । ओं जयन्तो दशमो रुद्रोऽप्यङ्गुशचक्रमुद्गरं ।
शूलाहिडमरु बाणमक्षसूत्र यमाष्टके । गदाखट्वाङ्गपरशु
कपाल शक्तितर्जनीम् । धनु कुण्डलीमथोर्ध्वादि वामवाह्यष्टके
दधत् । ध्यानम् । ओं जयन्ताय नम इति मन्त्र ।

११ अपराजितस्य । ओं अपराजितो दक्षैस्तोमर खड्ग
मङ्गलम् । शूलाहिचक्रडमरुमक्षमाला दधत् क्रमात् । शक्ति
खेटगदापात्रतर्जनीघटपङ्कजम् । घण्टामन्तरं शङ्ख धारय
ब्रूमादित । तजन्त्या घटमित्येकम् । ध्यानम् । ओं अपरा
जिताय नम इति मन्त्र । अजैकपादहिर्वध्नो विरूपाक्षश्च

भवते । हगश्च बहुरूपश्च त्र्यम्बकश्च सुरेश्वर । रुद्रा एकादश
प्रोक्ता जयन्तश्चापराजित इति विष्णुधर्मोक्ता मामतो ग्राह्या ।
वोरभद्रश्च शम्भश्च गिरीशश्च महायशः । अजैकपादहिवृद्ध
पिनाकी चापराजित । भुवनाधीश्वर शैव कपाली च विशां
पते । स्थाणुर्भगश्च भगवान् रुद्रास्त्वेकादश स्मृता इत्युक्तनाम्ना
तु पृथग्धानाभावेन न ग्रहणम् अन्ये तु एतन्नामका एषात्र
देवता इति वदन्ति । ओं पञ्चवक्त्रा वृषारूढास्त्रिनेत्राश्चन्द्र
मौलिन । रुद्रा एकादश देवा मम शान्तिकरा सदा ।
प्रार्थना । आं नमोऽस्तु वृषवाहेभ्यो रुद्रेभ्योऽस्तु नमो
नम । चन्द्रार्धमौलिधारिभ्यो वरदेभ्यो नमो नम । इति
नमस्कार

५ आदित्यानां समुदितदेवतात्वपक्षे । ओ पद्मामनस्या
द्विभुजा पद्मगर्भान्तकान्तय । करादिस्कन्धपर्यन्त सनाल
पद्मधारिण । अधःस्थितमेवादिराशय प्रभयावृता । धार्त्र्याद्या
द्वादशादित्यास्तजोमण्डलसंस्थिता । ध्यानम् । यज्ञोदेवानां
मित्यस्य कुक्ष्य ऋषिस्त्रिष्टुप छन्द आदित्या देवता आदित्यानां
पूजने वि० । ओ यज्ञो देवानां प्रत्येति सुम्नर्मादित्यासो भवता
मृडयन्त । आ वोऽर्वाची समतिवृतादहोश्चिद्या वरिवो
वित्तरासत । मन्त्र । प्रत्येकदेवतात्वपक्षे ।

१ धातु । ओ दक्षिणे पौष्करी माला करे वामे कम
ण्डलु । पद्माभ्यां शोभितकरा सा धात्री प्रथमा तनु । ध्यानम् ।
ओं धात्रे नम इति मन्त्र ।

२ मित्रस्य । ओ शूल वामकरे यस्या दक्षिणे सोम एव
च । मित्रा नाम त्रिनयना कुशेशयविभूषिता । ध्यानम् ।
ओ मित्राय नम इति मन्त्र ।

३ अय्यमण । ओ प्रथमे तु करे चक्र तथा वामे च

कीमुदी । मूर्त्तिरार्थमणी ज्ञेया सपद्मै पाणिपल्लवे ।
ध्यानम ओ अर्थमणे नम इति मन्त्र ।

४ रुद्रस्य ओ अक्षमाला करे सव्ये चक्र वामे प्रति
ष्ठितम् । सा मूर्त्तिरौद्रीविज्ञेया प्रधानपद्मभूषिता । ध्यानम् ।
ओ रुद्राय नम इति मन्त्र ।

५ वरुणस्य । ओ चक्रन्तु दक्षिणे यस्या वामे पाशस्तु
शोभन । सा वारुणी भवेन्मूर्त्ति पद्मव्यग्रकरहया । ध्यानम् ।
ओ वरुणाय नम इति मन्त्र ।

६ सूर्यस्य । ओ कमण्डलुर्दक्षिणतो माला चाक्षमयी
भवेत् । सा भवेत् समता सूर्यमूर्त्ति पद्मविभूषिता ।
ध्यानम् । ओ सूर्याय नम इति मन्त्र ।

७ भगस्य । ओ यस्या दक्षिणत शूल वामहस्ते सुद
र्शनम् । भगमूर्त्ति समाख्याता पद्महस्ता शुभाञ्जया ।
ध्यानम् । ओ भगाय नम इति मन्त्र ।

८ विवस्वत । ओ यस्या वामकरे माला त्रिशूल दक्षिणे
स्मृतम् विवस्वन्मूर्त्ति रेषा स्यात् पद्मलाञ्छनलक्षणा । ध्यानम् ।
ओ विवस्वत नम इति मन्त्र ।

९ पूषा । ओ पूषाख्यस्य भवेन्मूर्त्तिर्हिभुजा पद्मलाञ्छिता ।
सवपापहृता ज्ञेया सर्वलक्षणलतिता । ध्यानम् । ओ पूषो
नम इति मन्त्र ।

१० सवितु । ओ दक्षिणे तु गदा यस्या वामे चैव सुदर्श
नम् पद्मव्यग्रा तु सावित्री मूर्त्ति सर्वार्थसाधनी । ध्यानम् ।
ओ सवित्रे नम इति मन्त्र ।

११ त्वष्टु । ॐ सुव च दक्षिणे हस्ते वामे होमजका
लिका । मूर्त्तिस्त्वाष्टो भवेदेषा पद्मरुद्धकरहया । ध्यानम् । ॐ
त्वष्ट्रे नम । मन्त्र ।

१२ विष्णो । ॐ सुदग्नकरा मौम्ये पद्महस्ता तु वामत ।
एषा स्यात् हाङ्गीमू न विष्णोरमिततजम । ध्यानम् । ७
विष्णवे नम इति मन्त्र ।

ओ वन्द्यपुष्पनीकाशा रक्तोत्पलदलप्रभा । लोकनाथा
जगद्गोत्र शान्ति ददतु भास्करा । प्रार्थना । जवाकुसुमस
ङ्गाणा काश्यपेया महात्विष । धान्ताग्यश्च पापघ्ना प्रणतोऽस्मि
दिवाकरा । नमस्कार । धाता मित्रोऽय मा रुद्रो वरुण
सूर्येण च । भगो विवस्वान पूषा च सविता दशम स्मृत ।
एकादशस्तथा त्वष्टा विष्णुः दश उच्यते इत्युक्ता वदितव्या ।
धाताय मा च मित्रश्च वरुणोऽग्निर्भगस्तथा । इन्द्रो विवस्वान
पूष च पर्जन्यो दशम स्मृत । ततस्त्वष्टा ततो विष्णुरजघ
नश्च स स्मृत इत्युक्तनाम्ना तु पृथग्ध्यानाभावेन न ग्रहणम् ।
केचित्तु ध्यानाभावेऽप्येत एव गृह्यन्ते इत्याहुः ।

मरुद्गणाना समुदितदवतात्वपक्षे ओ सव चतुर्भुजा ध्येया
शुवान कुटिलभ्रुव । सव्योर्द्वाद्युत्तरोद्धान्तक्रमेणायुधधारिण
रक्ताक्षाश्च महावीर्या सवभूषणभूषिता धूम्रवर्णा मृगारूढा
सर्वे ते शबलाशुका । ध्यानम् । मरुतो यस्येत्यस्य गोतम
ऋषिर्गायत्री छन्दो मरुतो देवता मरुता पूजनं वि० । ओ
मरुतो यस्य हि ज्ञेय पाथादिवो विमहस । स सुगोपातमो
जन । मन्त्र । प्रत्येकदेवतात्वपक्षे आवहाटीना ध्यानानि
पृथक् न सन्ति एवादिनमोऽन्ता एव मन्त्रा । मरुतो नाम
ते देवो गणा वे सप्त सप्तका । आवह प्रवहश्चैव उहह सवह
स्तथा । विवह परावहश्चैव तथा परिवहोऽनिला इत्युक्ता
वेदितव्या । ओ धावन्तो मृगपृष्ठस्था ध्वजहस्ता समीरणा ।
दण्डहस्ता मृगारूढा वर दत्त वरप्रदा । प्रार्थना । ओ नमो
हरिणपृष्ठस्था मारुता वो नमो नम । धूम्रवर्णा नमो वोऽस्तु

नमोऽस्तु शीघ्रगामिन । नति । उनपञ्चाशतसंख्यकाना
प्रत्येकध्यानसत्त्वेऽपि सर्वानिबधृभिरावह्नादीना मन्त्रानामवात्र
देवतात्वात् न गत तेषाञ्च पृथग्ध्यानाभावेन मामान्यध्यानमेव
कर्तव्यम् ।

ब्रह्मण । ओ पद्मासनस्थो जटिलो ब्रह्मा ध्येयश्चतुर्भुज ।
अक्षमाला सुव विभ्रत पुस्तकञ्च कमण्डलुम् । वाम कृष्णाजिन
तस्य पाश्व हसस्तथेव च । ध्यानम् । ब्रह्म जज्ञानमित्यस्य
गीतमो वामदेव ऋषिस्त्रिष्टुप इन्दो ब्रह्मा देवता ब्रह्मपूजने
वि० । ओ ब्रह्म जज्ञान प्रथम पुरस्ताद्वि सीमत सुरुचो वेन
आव । स बुध्ना अस्य विष्ठा सतश्च योनि मसतश्च विव ।
मन्त्र । ओ कृष्णाजिनाम्बरधर पद्मासन चतुर्भुज । जटाधर
जगद्धात प्रसीद कमलोद्भव । प्राथना । ओ वेदाधाराय वेद्याय
ज्ञानगम्याय सूरय । कमण्डल्वक्षमाला सूकसुवहस्ताय ते
नमः । नति ।

अच्युतस्य । ओ गदा सरोज चक्रञ्च शङ्ख धत्तेऽच्युत
मदा । शुक्रदेहो नीलवामा दक्षिणाध करे क्रमात् । ध्यानम् ।
इदं विष्णुरित्यस्य मधार्तिथिऋषिर्गायत्रीइन्दोऽच्युतो देवता
अच्युतपूजने वि० । ओ इदं विष्णुविचक्रमे त्रेधा निदर्ध
पदम् । समूढमस्य पासुरे । मन्त्र । ओ देवदेव जग
न्नाथ विष्णो यज्ञपत विभो । पाहि दुःखाम्बुधे रक्षान
भक्तानुग्रहकारक । प्राथना । ओ नमस्ते पुण्डरीकाक्ष नमस्ते
पुरुषोत्तम । नमस्ते सवल्लोकात्मनश्च्युतास्तु नमस्त्वयि । नति ।

इशस्य । ओ ईशस्तत्पुरुषाघोरवामजाता क्रमेण तु ।
सितपोतकृष्णरक्ताश्चतुर्वर्णा प्रकोतिता । पञ्चवक्त्रा स्मृता
सर्व दशदोदण्डभूषिता । खड्गखेटधनुर्वानकमण्डल्वक्षसूत्रिण ।
वराभयकण्ठोभा शूलपद्मजपाणय । ध्यानम् । कद्गुद्रायेत्यस्य

गौरपुत्र कण्ठ ऋषिर्गायत्री छन्द ईशो देवता ईशपूजने वि० ।
 ओं कद्रुद्राय प्रचेतसे मौदुष्टमाय तब्यमे । वोचेम शतमं हृदे ।
 मन्त्र । ओं पञ्चवक्त्र वृषारूढ त्रिलोचन सदाशिव । चन्द्रमौलि
 महादेव मम शान्तिकरो भव । प्रार्थना । ओं वृषवाहाय
 देवाय पार्वतीपतये नम । वरदायार्द्धकायाय नमश्चन्द्रार्द्ध
 मौलिने । नति ।

अर्कस्य । ओं पद्मासन पद्मकर पद्मगर्भदलद्युति । सप्ता
 श्वरयसस्थश्च द्विभुजश्च सदा रवि । ध्यानम् । स्वर्णधर्म इत्यस्य
 प्रजापतिर्ऋषिर्गायत्री छन्द अर्कोद्दिष्टता अर्कपूजने वि । ओं
 स्वर्णधर्म स्वाहा स्वर्णांक स्वाहा स्वर्णशुक्ल स्वाहा स्वर्णज्योति
 स्वाहा स्वर्णसूर्य स्वाहेति । मन्त्र । ओं बभ्रुकुपुष्पनोकाशो
 रङ्गोत्पल दलप्रभ । लोकनाथो जगद्गोत्र शान्ति यच्छतु
 भास्कर । प्रार्थना । ओं जवाकुसुमसङ्काश काश्यपेयं महा
 द्युतिम । ध्वान्तारि सर्वपापघ्न प्रणतोऽस्मि दिवाकरम् । नति ।

वनस्पतेर्ध्यानानभिधानेऽपि स्थावराणां वनस्पतिरित्युक्त
 विश्वरूपताप्रसिद्धे विश्वरूपेणैव ध्यानम् । तद्रूपस्य च बहुशो
 ऽभिहितत्वात् तस्मिन् यत्किञ्चिदेक ध्यान क्तव्यमिति सम्प्र
 दाय । वनस्पते इत्यस्य प्रजापतिर्ऋषिस्त्रिष्टुप् छन्द वनस्पति
 देवता वनस्पतिपूजने वि० । ओं वनस्पते वोढुङ्गो हि भूया
 अस्मत्प्रसादा प्रतरण सुवोर । गोभि सनदो अमि वौडय
 स्वास्वाता ते जयतु जित्वानि । मन्त्र । प्रार्थनानती सामान्ये
 नेव कर्त्तव्ये ।

सूर्यादिवनस्पत्यन्तदेवतापूजनप्रकारस्वेवम् । आ कण्ठे
 नित्यादिमन्त्रपाठान्ते इदमासनम् ओं सूर्याय नम इत्येवं प्रत्ये
 कमन्त्रपाठान्तरं तत्तद्द्रव्योपदेशपूर्वकं प्रणवादिचतुर्थेस्तनाम-
 मन्त्रेण दद्यात् । उपचारास्तु आवाहनासनार्थं पाद्याचमन

मधुपकसेवाश्च । वासोभूषणगन्धा सुमनोयुतधूपदीपभोज्यानि ।
 प्रादक्षिण्यं नतिरिति कथयन्त्युपचारषोडशकमिति हेमाद्रि-
 दानखण्डेष्टतकन्दोगपरिशिष्टोक्ता ग्राह्या न तु तान्विका ।
 मेवात्र स्नानम् । आप चौर कुशाग्राणि दध्यक्षततिलास्तथा ।
 यवा सिद्धार्थकाश्चैवमघोऽष्टाङ्ग प्रकीर्तित इति हेमाद्रिष्टत
 भविष्यपुराणोक्ताष्टाङ्गमर्घ्यं दद्यात् धूपन्तु सूर्यादीना विशेषतो
 दद्यात् विशेषाभावे घृताक्तगुगुलु दशाङ्ग वा दद्यात् । दशा
 ङ्गधूपन्तु हेमाद्रौ व्रतखण्डे । षड्भागकुष्ठ द्विगुणो गुडश्च लाक्षा
 त्रय पञ्च नखस्य भागा । हरितको सजरस समासी भागेक
 मेक त्रिलव शिलाजम् । घनस्य चत्वारि पुरस्य चैको धूपो
 दशाङ्ग कथितो मुनोद्दैरित्युक्तलक्षणो ज्ञेयः । ततो घृतौदना
 टिपायसान्नं यथालाभं वा नैवेद्यं दद्यात् ।

ततः ग्रहवेदोशनभागे प्रागुक्तदिशा (३१प० १६प०)
 शान्तिकलसं संस्थाप्य तत्र वरुणमावाह्यं संपूज्याभिमन्त्रयेत् ।
 यथा आं कलस्य मुखे विष्णुः कण्ठे रुद्रः समाश्रितः । मूले
 तस्य स्थितो ब्रह्मा मध्ये मातृगणः स्थितः । कुक्षौ तु सागरा
 सप्त सप्तद्वीपा वसुन्धरा । ऋग्वेदोऽथ यजुर्वेदः सामवेदोऽथ
 वज्रं । अङ्गैश्च सहिताः सर्वे कलसं तु समाश्रिताः । अत्र गायत्री
 सावित्री शान्तिः पुष्टिकरो तथा । आग्यान्तु यजमानस्य दुरि
 तक्षयकारणात् । इत्यभिमन्त्र्य प्रार्थयेत् । आं देवदानवसंवादे
 मथ्यमाने महोदधौ । उत्पन्नोऽमि तदाकुम्भं विधृतो विष्णुना
 स्वयम् । त्वत्तोये सवतीर्थानि सप्त देवास्त्वयि स्थिताः । त्वयि
 तिष्ठन्ति भूतानि त्वयि प्राणाः प्रतिष्ठिताः । आदित्या वसवो
 रुद्रा विश्वे देवाः सपैतृकाः । त्वयि तिष्ठन्ति सर्वेऽपि यतः
 कामफलप्रदाः । त्वत्प्रसादादिमं यज्ञं कर्तुं मोहे जलोद्भव ।
 सान्निध्यं कुरु मे देव प्रसन्नो भव सर्वदा । ततः फलपुष्पमालां

पशोभित पञ्चवर्णं वितानं बृहस्पतिदेवत्यमिदं यथोक्तं वितानम्
ओं सूर्यादिभ्यो नम इति दद्यात् । ततः चतुर्षु कुण्डेषु ऋग्वे-
दाद्यध्यायिनोऽग्निमाधाय स्वस्वशाखोक्तमन्त्रैरेव सूर्यादीनां
होमकार्यं आचार्यकुण्डे तु सूर्याद्यावाहनयोग्यतार्थमग्नि-
प्रणयनं अग्निस्थापनं इति साम्प्रदायम् ।

तत्र पूर्वकुण्डे ऋग्वेदोक्तविधानेन वह्निं स्थापयेत् । यथा
कुण्डमिषुप्रमाणं स्थण्डिलं वा कृत्वा गोमयेनोपलिप्य समिधा
कुशमूलेन वा षड्भेदा निखेत् । तत्र अग्निस्थापनपश्चिमदेशे
प्रादेशसम्मिता उदग्ग्रा प्रथमा तस्या आद्यन्तदेशे दक्षिणो
भरान्तलग्न इति रखेत् प्रागायते मध्ये तिस्र उदग्ग्रा असहता
इत्येव षड्भेदा उल्लिख्य तासु रेखासु तामुल्लेखनसमिधं निधाय
तुल्यैरभ्युक्ष्य स्थण्डिलान्ता निरस्य आचम्य काश्येन ऋक्सयेन
वा ओत्रियगृहजमारण्यादिज वा वह्निमान्तीय कुण्डात्
स्थण्डिलाद्वा वहिराग्नेय्या स्थापयेत् । तत्रस्थ वह्नितो ज्वल-
दिभ्यन गृहीत्वा क्रव्यादमित्यस्य प्रजापतिर्ऋषिरनुष्टुप् छन्दो-
ऽग्निर्देवता अग्निसंस्कारे विनियोग इति स्मृत्वा । ओं क्रव्या-
दमग्निं प्रहिणोमि दूरं यमराज्यं गच्छतु रिप्रवाह (ऋ० १
म० १६ सू. ८ म०) इत्यनेन नैर्ऋत्यां क्षिपेत् । तत आचम्य
भूर्भुव स्वर्गित्यस्य प्रजापतिर्ऋषिरनुष्टुप् छन्दो बृहस्पतिदेवता
वह्निस्थापने वि० । ओं भूर्भुव स्वर्गित्यात्माभिमुखं वाक्क
स्थापयेत् । इहैवायमित्यस्य प्रजापतिर्ऋषिर्छन्दोऽभावो वाक्क
देवता वह्निज्वालने वि० । ओ इहैवायमितरे जातवेदा देवेभ्यो
हव्यं वहत प्रजानन् इत्यनेनाग्निं प्रज्वाल्य इति समिधे अग्नौ
तूष्णीं दत्त्वा निमुष्टित्रयसंमिता वह्निर्वक्ष्यमाणलक्षणं सनद्धं
पञ्चदशेभ्यदरूणि हस्तप्रमाणानि सगृह्य वह्निं ध्यायेत् । यथा
ओं रुद्रतेजः सनुद्धूतं हिमूद्धानं दिनासिकम् । षण्णेत्र च

चतुश्चोत्रं त्रिपादं सप्तहस्तकम् । धाम्यभागे चतुर्हस्तं मध्य-
भागे त्रिहस्तकम् । सुव सुच च शक्तिश्च अक्षमालाश्च दक्षिणे ।
तोमरं व्यजनं चैव घृतपात्रं तु वामके । विभ्रतं सप्तभिहस्तं
द्विमुखं सप्तजिह्वकम् । दक्षिणे च चतुर्जिह्वं त्रिजिह्वमुत्तरे
मुखे । द्वादशकोटिर्मूर्त्याख्यं द्विपञ्चाशत्कलायुतम् । स्वाहा-
स्वधावषट्कारैरङ्कितं मेषवाहनम् । रक्तमास्थाम्बरधरं रक्त-
पद्मासनस्थितम् । ततोऽग्नेर्नामं कुर्यात् । प्रकृते च शत-
मङ्गलनामानं वङ्गिमावाहयेत् । यथा अग्ने त्वं शतमङ्गल-
नामामीत्युच्चार्य्य ओं शतमङ्गलनामानं वङ्गिमावाहयाम्यहम् ।
त्वं सुखं सर्वदेवानां सप्तार्चिरमितद्युते । आगच्छ भगवन् देव-
यज्ञेऽस्मिन् सन्निधौ भवेत्यावाह्यं यथाविभव संपूजयेत् । ततो
भूमौ पातितदक्षिणजानु प्रादेशमात्रा घृताक्तास्त्रिस्रः समिगे
वङ्गौ तूर्ण्यौ चिक्षा देशकालौ संकीर्त्य तुलादानाङ्गहोमकमणि-
तदङ्गान्वाधानमहं करिष्ये इति प्रथमं सामान्यतोऽभिलष्य तत्र
च देवताविशेषपरिग्रहार्थमस्त्रिभन्वाहितेऽग्नी अग्निं जातवेद-
समिधेन प्रजापतिमिन्द्र चाधारदेवते आज्येन अग्नीधोमी
चक्षुषो आज्येन अग्नि पवमानं प्रजापतिश्चेत्यतान् सूर्यादिवन-
स्पत्यन्ता प्रधानदेवताश्च चर्वादिद्रव्येण रुद्रं च अनुयाजसप्त-
हनाभ्यां पशुपतिं चरुशेषेण स्विष्टिक्तं हुतशेषेण अग्निमयस-
देवान् विष्णुमग्निं वायुं सूर्यं प्रजापतिश्च सर्वा प्रायश्चित्त-
देवता आज्येन विश्वान् देवान् संस्त्रावेण साङ्गेन कर्मणाऽहं
सर्वान् यज्ये यज्यामीति वेत्युच्चार्य्य महाव्याहृतिभिरन्वाधाय
ऐशानीमारभ्य उत्तरदिशं यावत् त्रिस्तूष्णीं कुशानामुदगग्र-
पूर्वाग्रं वा परिस्तरणं प्रोक्षणञ्च कुर्यात् । ततोऽग्ने पूर्वत-
आरभ्य दक्षिणादिक्रमेण उत्तरदिशं यावत् सोदकेन पाणिना
त्रिप्रोक्षणरूपं परिसमूहनं कुर्यात् । ततः पुनरपि तेनैव

क्रमेणाने पथ्युत्तण कृत्वा होमीयद्वयमपि पथ्युत्तेत् । ततो
 ऽग्नेरुत्तरदिश्युपविश्य ब्रह्मणो दक्षिणाङ्गुष्ठमासाद्य अथेत्यादि
 मत्कर्त्तव्यतुनादानाङ्गहोमकर्मणि कृताकृतावेक्षणरूपब्रह्मकर्म
 करणायामुकगोत्रममुकदवर्गमाणां त्वामह वृणे इत्यभिलपिते
 आ वृते स्मोति प्रयुक्ते तत्रग्ने पूवण नोय दक्षिणदिशि पूगी
 कृतकुगास्तरणरूप ब्रह्मासनमुपकृत्या प्राञ्जुस्वस्तिष्ठन ओ देवि
 पितृद्योदतस्तिष्ठान्यस्य मदने सीदयोस्मत् पाकतर इत्युच्चार्य
 वामहस्तानामिकङ्गुष्ठाभ्यां दर्भमकं गृहीत्वा निरस्त इत्यस्य
 प्रजापतिर्ऋषिगायत्रीच्छन्दोऽग्निश्वाता वृणनिरमने वि० ।
 ओ निरस्त पराप्सुगित्यनन मन्त्रेण नैर्ऋत्या क्षिपेत । ओ
 इदमहमवाग्वसो मदने सोऽगमीति प्रत्युच्चार्य ब्रह्मणा उपविष्टे
 आचम्य ब्रह्माणमुत्तरामिमुखमुपवेश्य स्पृष्ट्वा वृहस्पतिरित्यस्य
 प्रजापतिर्ऋषिगायत्री रुन्दो विष्णुः प्रता जपे विनियोग इति
 स्मत्वा ओ वृहस्पतिर्ब्रह्मा ब्रह्म भद्रा आसिष्यते वृहस्पते यज्ञ
 गोपाय मयज्ञ पाहि म मा पाहि भू व स्वह हस्पति प्रसूतेति
 मन्त्र जपेत तत उदगग्रेषु कुण्ठ पात्राण्यासादयत् । यथा
 चरुहोमपवित्राच्छादनास्त्रयो दभा द्वे पवित्रे प्रणीताप्रोक्षणी
 आज्यस्थालीचरुस्थाल्यो सुकसुवा इध्वर्वाहिषी सम्भाजनकुशा
 षट् उपयमनकुशा सप्त शूप कृष्णाजिनमुदूखलमुपले आज्य
 तण्डुला मेक्ष्ण पुष्पचन्दनादीनि पूणपात्रञ्च आज्यहोमे तु
 सुकसुवचरुस्थालीकृष्णाजिनशूर्पमेक्ष्णोदूखनमुषलानि नामा
 दयेत । तत्र पात्रादीनां लक्षणं यथा । प्रोक्षणीपात्र वारुण
 हादशाङ्गनदोष करतलसम्मितत्वात् पद्मपत्राकृति । आज्य
 स्थाली चरुस्थाली च तैजसी मृण्मयी वा । सुव खादिर हस्त
 मात्रमङ्गुष्ठपत्रमात्रत्वात्तत्तुलमुखम् । सुक खादिरी हस्तमात्रा
 हस्ताकृति । शूप नलमय हस्तमात्रविस्तीर्ण । इध्वम

रत्नगयाम् द्विप्रदेशप्रमाणं वा एकविंशतिदारुकं पञ्चदश
 दारुकं वा पालाशं खादिरं वाटं वा । वर्हिं कुशमुष्टिस्वरूपा
 इक्षवन्धनीं रज्जुम् । अन्यत् लोकप्रसिद्धम् । ऊर्ध्वस्थितेन वाम
 पाणिनाऽवस्थितेन दक्षिणपाणिना इक्षवन्धनीं रज्जुं मय्यावृता
 त्रिगुणां कृत्वा तथा सकृद्वेष्टितामुदगग्रामात्मनींऽग्रतो वर्हिं
 समेतां स्थापयेत् । अथ पूर्वासादितकुशपत्रत्रयं गृहीत्वा द्वे
 पवित्रे प्रादेशमात्रे माग्रे यथा स्यात्तथा मूलप्रदेशे क्षिन्तु ।
 ततः सर्वाणि पात्राणि पवित्राभ्यां क्रमेण उदकमादाय प्रोक्षेत् ।
 ततः पवित्रे प्रोक्षणीपात्रे निधाय तदुत्तरे प्रणीतापात्रं स्थाप
 यित्वा तत्र जलकुसुमानि प्रक्षिप्य गन्धपुष्पजलपूर्णं सपवित्रं
 प्रोक्षणीपात्रं वामहस्तोपरि निधाय दक्षिणेनाच्छाद्य ओ ब्रह्मा
 न्नप प्रणेत्यामीति पृष्टो ब्रह्मा ओ प्रणयेति ब्रूयात् । ततः कर्त्ता
 ओ भूर्भुवः स्वस्तु हस्यति प्रसूत इति जपित्वा स्वनासिकासमीपे
 नीत्वा प्रणोताग्न्योर्मध्यं निदध्यात् । ततो दभेराच्छादयेत् ।
 तदेव पूर्णपात्रमुच्यते । ततः शूपं पूर्णपात्रस्थपवित्रे निधाय
 तत्र ब्रौहिमुष्टीन्निवपति । ओ अग्नये त्वा जुष्टं गृह्णामीति
 गृहीत्वा ओ अग्नये त्वा जुष्टं निवपामीति निरूप्य ओ अग्नये
 त्वा जुष्टं प्रोक्षामीत्यभ्युक्ष्य तूष्णीं मुष्टिद्वयं निवपेत् । एव
 क्रमेण ओ अग्नीषोमाभ्यां वा जुष्टं गृह्णामीत्यादिना गृह्णान्व
 पणप्रोक्षणानि कृत्वा प्रत्येकं तूष्णीं मुष्टिद्वयं निर्वपेत् । प्रकृते
 च सूत्रादिवनस्पत्यन्तदेवतानां चरुहोमस्य कर्त्तव्यतया तेषां
 मपि प्रत्येकं मुष्टिग्रहणादिकमनेनैव क्रमेण कार्यम् । ततः
 पूर्वप्रोबोर्ध्वलोम्निं क्षणाजिने उदूखलं निधाय तत्र शूर्पस्थब्रौहीनं
 प्रक्षिप्य पत्नी स्वयं वा मूत्रलेनावहन्त्यात् । ततः शूर्पेण
 निस्तुषोकुर्यात् । ततो निस्तुषान् शुक्लीकृतान् तण्डुलान्
 त्रिं प्रक्षाल्य तत्र दुग्धं दत्त्वा चरुस्थाल्यां निक्षिप्य स्तोत्रं

पचैत । तत शूर्पस्थपवित्रे आज्यस्थाल्यां निधाय तत्रैवाज्य
मामिच्य अग्ने रुत्तरतोऽङ्गागस्थानीय तत्रैवाज्यस्थालीमधिसृज्य
अधिसृत घृतं द्रवीकृत्य तत्र तर्भाग्रद्वय निक्षिप्य ज्वलत्त ण
माज्योपरि त्रिभ्रामयित्वा अङ्गागङ्ग मस्यर्गेनैवाज्यस्थालीमाक
षेत । नन आज्यस्थे पवित्रे अपहते साङ्गष्ठानामिकाभ्या
मुत्तानपाणिभ्या गृहीत्वा सवितुष्टेत्यस्य हिरण्यस्तूप ऋषि
पुर उणिक कृन्द सविता देवता आज्योत्पवने वि । ओं
सवितुष्टा प्रमव उतपुनाम्यच्छिद्रेण पवित्रेण वमो सूर्यस्य
रश्मिभि (य० १ अ० ३१) इत्यनेन सकत घृतमुतपूय द्विस्तूणी
मुतपूय कृताज्योत्पवनाभ्या पवित्राभ्या घृत प्रोक्षेत । तत
पवित्रे अनले क्षिप्वा प्रागासादितकुशमुष्टि प्रत्यगास्तीर्य
तत्राज्यपात्र निदध्यात । तत सुव सुचच्चाधोमुख वङ्गी
प्रताप्य सुच भूमौ निधाय सुव वामहस्ते धृत्वा सम्मार्जन
कुशाग्रै सुवभूनमारभ्य विलपर्यन्त समृज्य पुन प्रताप्य
सम्मार्जनकुशभूनेविलमारभ्याधस्त न्मलपर्यन्त त्रि समृज्य
प्रणीतोदकेन पवित्राभ्या त्रि प्रोक्ष्य पुन प्रताप्य घृतादुत्तरतो
वह्निषि निदध्यात । तत सुचमादाय सुववत् ससृज्य घृता
दुत्तरतो वह्निषि निदध्यात । ततस्तान कुशान संप्रोक्ष्य वङ्गी
क्षिपेत । चरुहोमसत्त्वे तु चरु घृतेन समृज्य उत्थाप्या
ज्याग्न्योर्मध्येन नीत्वाज्यस्य दक्षिणदिशि वह्निषि निदध्यात ।
तत कृताञ्जलि विश्वानि न इत्येषामात्रेयो वसुश्रुत ऋषि
स्त्रिष्टप कृन्तो जगत्वेदोऽग्निदेवता अग्न्यलङ्करणे वि० । ओं
विश्वानि नो दुग्धा जातवेद मिभु नावा दुरितातिर्पाष ।
अग्ने अत्रिवद्वममा गृणानोऽस्माक बोध्याविता तनूनाम ।
ओं यस्त्वा हृदा कोरिणा मन्यमानोऽमत्य मर्थ्यो जोहवोमि ।
जातवेदो यशो अस्मासु धेहि प्रजाभिरग्नेऽमृतत्वमस्याम ।

ओं यस्मै त्व सुकृते जातवेद उ लोकमग्ने क्षणव स्योनम ।
 अश्विनं सपुत्रिण वीरवन्त गोमन्त रयि न शते स्वस्ति
 (ऋ ५ म ५ सू ८ १० ११म०) ऋति मन्त्रैवङ्गिमलङ्कृत्योत्था
 याज्येनेक्ष मूनतोऽग्रतश्च संसृज्यानाय अयन्त इत्यस्य वामदेव
 ऋषिस्त्रिष्टप कन्दो जातवेदोऽग्निदेवता इध्मादाने वि० ।
 ओं अयन्त इध्म आत्मा जातवेदस्तेनैधस्व वर्धय चास्मान प्रजया
 पशुभिर्ब्रह्मवचसेनाम्नाद्येन समधया स्वाहा इदमग्नये जात
 वेदसे न मम इतोऽध्मादाय सुवेणाज्य गृहीत्वा वायवी दिश
 मारभ्याग्नेयी यावत् घृतधारा दद्यात् । तत्र होतृणा बहुत्वात्
 तत्तत्कर्तृकाहुतिषु यजमानेनैकेन प्रत्याहुति द्रव्यत्याग कर्त
 मशक्य इति होमारम्भात् प्रागेव देशादिकीर्तनान्ते अत्र तुला
 पुरुषमहादानकर्मणि सवहोमपथ्याप्तमिदं तिलाज्यममित
 सहितं द्रव्यं प्रजापतीन्द्राग्नीषोमार्कादिग्रहुरुद्रादितत्तद्ग्रहा'
 धिदैवतवक्त्रादितत्तद्ग्रहप्रत्यधिदेवत विनायकादिपञ्चकेन्द्रादि
 दशदिकपालवसुरुद्रादित्यमरुत्तब्रह्माच्युतेशाकवनस्पत्याग्निवा
 युसूय प्रजापतिस्त्रिष्टकदग्निभ्यो होमायमहमुत्सृजे यथादेवत
 मस्तु न ममेत्युत्सृजेत । ओं प्रजापतये स्वाहा इदं प्रजापतये
 न ममेति सवत्र सुवलग्न हवि शेष प्रोक्षणीपात्रे स्थापयेत ।
 ततो नैऋतकोणादारभ्य इग्नानकोणपर्यन्तं घृतधारा दद्यात् ।
 आ इन्द्राय स्वाहा इदमिन्द्राय न मम । एतावाधाराौ भाषितौ ।
 तत उपविश्याग्नेर्दक्षिणे पश्चिमान्तात् पूर्वान्तं यावत् घृतधारा
 दद्यात् । ओं अग्नये स्वाहा इदमग्नये न ममेत्यग्नेर्दक्षिणं
 लाचनं स्पृष्ट्वा भावयेत् । ततोऽग्नरुत्तरं पश्चिमान्तात् पूर्वान्तं
 यावत् आ सोमाय स्वाहा इदं सोमाय न ममेत्यग्नेर्दक्षिणं
 स्पृष्ट्वा भावयेत् । एतावाधाराज्यभागौ भाषितौ । तत प्रकृत
 ह्वानम् । चरुहोमसत्त्वे तु चगेरर्द्धमुद्धृत्य इदमग्नीषोमाभ्या

मिति विभज्य रेखा कुर्यात् । तत सुवेण दर्व्यामाज्य निधाय चरा च घृतस्रव दत्त्वा मेक्षणेनाग्निमचरुमध्यादङ्गुष्ठपवमात्र चरु वाग्द्वय गृहीत्वा घृतस्रव दत्त्वा चरुपात्रस्थ चरुञ्चाभिदार येदित्यवत्पानधर्मेण गृहीत्वा ओं अग्नये स्वाहा इदमग्नये न ममेति वक्त्रे मध्ये प्रत्यग्वा जुहुयात् । पुनरवदानधर्मेण चरु गृहीत्वा ओं अग्नीषोमाभ्यां स्वाहा इदमग्नीषोमाभ्या न ममेति वक्त्रे प्रागुदक वा जुहुयात् । तत सूर्यादिवनस्पत्यन्त देव ताना वसुरुद्रादित्यमरुता समुदितदेवतात्वपक्षे एकपञ्चशदेव ताना प्रत्येकदेवतात्वपक्षे पञ्चाशीतिदेवतानामेकैकचर्वाहुतिं जुहुयात् । यथा आर्षादिस्मरणपूर्वकम् आ कृष्णेनेत्यादिवक्ष्यमाणस्वाहान्तमन्त्रान्ते इद सूर्याय न ममेत्याद्यह । तत प्रधानहोम । तत्र होता उदङ्मुखो होम्यदेवता मनसा ध्यायन घृताक्ता सतिलसमित्का आ कृष्णेनेत्यादिमन्त्रेस्तत्तदार्षादि स्मरणपूर्वकमुत्तानपाणिना अष्टोत्तरशतमष्टाविंशति वस्वादौर्ना समुदितदेवतात्वपक्षे विशत्यन्यूनास्तेषां प्रत्येकदेवतात्वपक्षे द्वादशान्यूना प्रत्येकमाहुतीजु हुयात् । तथा च यथा सहस्र सख्यातोऽन्यूनाहुतयो भवेयुस्तथा होतव्यार्मात सम्प्रदाय । अन्येषा हवनकाले ध्यानमात्रमावश्यकं ग्रहाणान्तु वर्णादिज्ञान मप्यावश्यकमत वर्णगोत्रादिसहित प्रागुक्त ध्यान विधाय होम कार्य्य । अथेषा वक्त्रिनामान्यपि पृथक् सन्ति अतस्तन्नामान वक्त्रिमावाह्य जुहुयात् । आदित्यादीना वक्त्रिनामानि तु विनि यागमुखेनाभिधास्यमानान्यत आदौ तत्तन्नाम कृत्वा जुहुयात् ।

अथ ऋग्वेदिनामाहुतिमन्त्रा । तत्र रवे आ कृष्णे नत्यस्य हिरण्यस्तूप ऋषिस्त्रिष्टुप छन्द सूर्यो देवता सूर्यप्रीत्यर्थ कपिलाग्नावर्कसमिदादिहोमे वि० । ओं आ कृष्णेन रजमा वर्त्तमानो निवेशयन्नमृत मर्त्यश्च । हिरण्ययेन सविता रथेना

देवो याति भुवनानि पश्यन् (ऋ० १म० ३५सू० २म०)
स्वाहा इदं सूर्याय न मम ।

चन्द्रस्य आप्यायस्वेत्यस्य गीतम ऋषिगायत्रो हृन्द सोमो
देवता सोमप्रीत्यथ पिङ्गलाग्नौ पलाशसमिदादिहोमे वि० ।
ओं आप्यायस्व समेतु ते विश्वत सोम वृष्णम् । भवा वाजस्य
सगये (ऋ १म० ८१सू० १६म०) स्वाहा इदं सोमाय
न मम ।

मङ्गलस्य अग्निर्मूर्धेत्यस्य विरूपाक्ष ऋषिर्गायत्री हृन्द
भौमो देवता भौमप्रीत्यथ धूमकेत्वग्नौ खादिरसमिदादिहोमे
वि० । आं अग्निर्मूर्ध्ना दिव ककुत्पति पृथिव्या अयम् ।
अपा रैतासि जिवन्ति (ऋ० ८म० ४४सू० ६म०) स्वाहा
इदं भोमाय न मम ।

बुधस्य अग्न विवस्वदित्यस्य प्रस्कण्व ऋषिस्त्रिष्टुप् हृन्दो
बुधो देवता बुधप्रीत्यथ जाठराग्नौ अपाभागसामिदादिहोमे
वि । ओं अग्ने विवस्वदुषसश्चित् राधो अमर्त्य । ओं दाशुपे
जातवेदो वह्ना त्वमद्या देवा ऊषबुध (ऋ० १म० ४४सू०
१म) स्वाहा इदं बुधाय न मम ।

वृहस्पते वृहस्पते परोत्यस्याप्रतिरथ ऋषिस्त्रिष्टुप् हृन्दो
वृहस्पतिदेवता वृहस्पतिप्रीत्यर्थं शिखिनामाग्नावाश्वत्यसमि
दादिहोमे वि० । ओ वृहस्पते परिदीया रथेन रक्षोहा मित्रा
अपबाधमान । प्रभञ्जनत्सेना प्रमृणो युधा जयन्नस्माकमेध्य
विता रथानाम् (ऋ० १०म १३सू० ४म०) स्वाहा इदं वृह
स्पतये न मम ।

शुक्रस्य शुक्र ते इत्यस्य भरद्वाज ऋषिस्त्रिष्टुप् हृन्द शुक्रो
देवता शुक्रप्रीत्यथ हाटकागनावौडुम्बरसमिदादिहोमे वि० ।
आ शुक्र त अन्यदयजत ते अन्यद्विषुरूपे अहनी यौरिवासि ।

विष्वा ऋ माया अवमि स्वधावो भद्रा ते पूषन्निह रातिरस्तु
(ऋ० ६म ५८सू० १म०) स्वाहा इद शुक्राय न मम ।

शने शमग्निरत्यस्य विठ ऋषिर्गणक कन्द शनिदेवता
शनिप्रोतये महातेजोऽग्नौ शमीममिदादिहोमे वि० । ओं
शमग्निरग्निभि करच्छ नस्तपतु सूर्य्य । श वातो वा त्वग्पा
अपस्त्रिध (ऋ० ८म० १८सू० ६म०) स्वाहा इद शनये
न मम ।

राहो कयान इत्यस्य वामदेव ऋषिर्गायत्री कन्दो राहु
देवता राहुप्रीत्यथ हुताशनाग्नौ दूवाममिदादिहोमे वि० ।
ओं कया नश्चित्वा भुवदूतो सदावृध सखा । कया शचि
ष्ठया वृता (ऋ० ४ म० ३१सू० १म०) स्वाहा इद राहवे न मम ।

केतो केतुमित्यस्य मधुच्छन्दा ऋषिर्गायत्री कन्द केतु
देवता केतुप्रीतये रोहिताग्नौ कुशसमिदादिहोमे वि ।
ओं केतु क्षण्व नकेतवे पेशोमर्थ्य अपशसे । समुषङ्गिरजायथा
(ऋ० १म० ६सू० ३म) स्वाहा इद केतुभ्यो न मम ।

अथाधिदेवानामाहुतिमन्त्रास्तत्रेश्वरस्य । आवो राजान
मित्यस्य वामदेव ऋषिस्त्रिष्टुप कन्दो रुद्रो देवता रुद्रप्रोतये
पलाशादिसमिदादिहोमे वि० । ओं आवो राजानमध्वरस्य
रुद्र होतार सत्ययज रोदस्यो । अग्नि पुरा तनयिन्नोरचि
त्ताद्विरस्यरूपमवसे क्षणुध्व (ऋ ४म० ३सू० १म०) स्वाहा
इदमीश्वराय न मम ।

उमाया गौरीर्ममायेत्यस्य दीर्घतमा ऋषिर्जगती कन्द
उमा देवता उमाप्रीतये पलाशादि० वि० । ओं गौरीर्ममाय
सलिलानि तक्षत्येकपदी द्विपदी सा चतुष्पदी । अष्टापदी
नवपदी बभूवुषी सहस्राक्षरा परमे व्योमन् (ऋ १म० १६४
सू० ४१म०) स्वाहा इदमुमायै न मम ।

स्कन्दस्य कुमार मातेत्यस्यात्रिपुत्र कुमार ऋषिस्त्रिष्टुप
 कन्द स्कन्दो देवता स्कन्दप्रीतये पलाशादि० वि० । ओं
 कुमार माता युवति समुच्च गुहा बिभर्त्ति न ददाति पित्रे ।
 अनोकमस्य न मिनञ्जनास पुर पश्यन्ति निहितमरतौ
 (ऋ ५म २सू० १म) स्वाहा इदं स्कन्दाय न मम ।

विष्णो इदं विष्णुरित्यस्य काण्वपुत्रो मेधातिथिर्ऋषि
 र्मायत्री कन्दो विष्णुदेवता विष्णुप्रीतये पलाशादि० वि० ।
 ॐ इदं विष्णुविचक्रमे वेधा निदधे पदम । समूढमस्य
 पासुरे (ऋ० १म० २२सू १७म०) स्वाहा इदं विष्णवे
 न मम ।

ब्रह्मण त्वमित्सप्रथा इत्यस्य गर्ग ऋषिर्हृती कन्दो ब्रह्मा
 देवता ब्रह्मप्रीतये पलाशादि वि० । ओं त्वमित् सप्रथा
 अस्य अग्ने त्वातर्ऋत कवि । त्व विप्रास समिधान दीदिव
 आविवासन्ति वेधस (सा० १अ० १प्र० ४द० ८म०) स्वाहा इदं
 ब्रह्मणे न मम ।

इन्द्रस्य इन्द्र वदत्यस्य मधुच्छन्दा ऋषिर्गायत्री कन्द इन्द्रो
 देवता इन्द्रप्रीतये पलाशादि० वि० । ओं इन्द्र वो विश्वत
 स्परि हवामहे जनेभ्य । अस्माकमस्तु केवल (ऋ० १म०
 ७सू० १०म०) स्वाहा इदमिन्द्राय न मम ।

यमस्य यमाय सोममित्यस्य यम ऋषिरनुष्टुप कन्दो यमो
 देवता यमप्रीत्यथ पालाशादि० वि० । ओं यमाय सोम
 सुनुत यमाय जुहता हवि । यमो ह यन्न गच्छत्यग्निदूतो
 अरं कृत (ऋ० १०म० १४सू० १३म) स्वाहा इदं यमाय
 न मम ।

कालस्य ब्रह्म जज्ञानमित्यस्य प्रजापतिर्ऋषिस्त्रिष्टुप कन्द
 कालो देवता कालप्रीतये पालाशादि० वि० । ओं ब्रह्म

जज्ञान प्रथम पुरस्तादि सीमत सुरुचो वेन आव । स बुध्ना
उपमा अस्य विष्ठा सतश्च योनिमसतश्च विव स्वाहा इदं
कालाय न मम ।

चित्रगुप्तस्य उषो वाजमित्यस्य प्रस्कण्व ऋषिर्वृहती कन्द
श्चित्रगु । देवता ततप्रीतये पालाशादि० वि० । ॐ उषो
वाज हि वंस्त्र यश्चित्रो मानुषे जने । तेनावह सुकृतो अध्वरा
उप ये त्वा गृणन्ति वङ्गय (ऋ० १म० ४८सू० ११म०) स्वाहा
इदं चित्रगुप्ताय न मम ।

अथ प्रत्यधिदेवताना तत्वाग्ने । अग्नि दूतमित्यस्य कण्व
पुत्रो मेधातिथिर्ऋषिर्गायत्री कन्दोऽग्निदेवता ततप्रीतये
पालाशादि० वि० । ॐ अग्नि दूत वृणीमहे होतार विश्व
देवतम । अस्य यज्ञस्य सुकृतु (ऋ० १म० १२सू० १म०) स्वाहा
इदमग्नये न मम ।

अपाम् अप्सुम इत्यस्य काण्वो मेधातिथिर्ऋषिरनुष्टुप् कन्द
आपो देवता ततप्रीतये पालाशादि० वि० । ओं अप्सु मे सोमो
अब्रवोदन्तविश्वानि भेषजा । अग्नि च विश्वेश भुवमापश्च विश्व
भेजो (ऋ० १म० २३सू० २०म०) स्वाहा इदमद्भ्यो न मम ।

पृथिव्या स्योनेत्यस्य काण्वो मेधातिथिर्ऋषिर्गायत्री कन्द
पृथिवी देवता ततप्रीतये पालाशादि० वि० । ओं स्योना
पृथिवि भवानृक्षरा निवेशनो । यच्छा न शर्म सप्रथ
(ऋ १म० २२सू० १५म०) स्वाहा इदं पृथिव्यै न मम ।

नारायणस्य सहस्रशीर्षेत्यस्य नारायणऋषिरनुष्टुप् कन्दो
नारायणो देवता तत्प्रीतये पालाशादि० वि० । ओं सहस्र
शीर्षा पुरुष सहस्राक्ष सहस्रपात् । स भूमिं विश्वतो हत्वा
अत्यतिष्ठद्दशाङ्गुलम् (ऋ० १०म० ८०सू० १म०) स्वाहा इदं
नारायणाय न मम ।

इन्द्रस्य इन्द्रायेन्दवित्यस्य कश्यप ऋषिर्गायत्री छन्द इन्द्रो देवता ततप्रोतये पालाशादि० वि० । ओं इन्द्रायेन्दो मरु त्वते पवस्व मधुमत्तम । ऋतस्य योनिमासदम (ऋ० ८ म० ६४ सू० २२ म०) स्वाहा इदमिन्द्राय न मम ।

शच्या उत्तानपर्णे इत्यस्य इन्द्राणी ऋषिरनुष्टुप छन्द इन्द्राणी देवता ततप्रोतये पालाशादि० वि० । ओ उत्तान पर्णे सुभगे देव जूते सहस्रति । सपत्नी मे पराधम पति मे केवल कुरु (ऋ० १ म० १४५ सू० २ म०) स्वाहा इदमिन्द्रायै न मम ।

प्रजापते प्रजापते इत्यस्य हिरण्यगभऋषिस्त्रिष्टुप छन्द प्रजापतिर्देवता ततप्रोतये पालाशादि० वि० । ओ प्रजापते न त्वदेतान्यन्यो विश्वाजातानि परिता वभूव । यत्कामास्ते जुहुमस्तन्नो अस्तु वय म्याम पतयो रयीणा (ऋ० १ म० १२१ सू० १० म०) स्वाहा इदं प्रजापतये न मम ।

सर्पाणाम आय गौरित्यस्य सर्पराज्ञी ऋषिर्गायत्री छन्द सपादेवतास्ततप्रोतये पालाशादि० वि० । ओ आय गो पृश्निरक्रमीदसदन्मातर पुर । पितरश्च प्रयनत्स्व (ऋ० १० म० १८८ सू० १ म०) स्वाहा इदं सर्पेभ्यो न मम ।

ब्रह्मण ब्रह्म जज्ञानमित्यस्य गौतमो वामदेव ऋषिस्त्रिष्टुप छन्द ब्रह्मा देवता ब्रह्मप्रोतये पालाशादि० वि० । ओ ब्रह्म जज्ञान प्रथमं पुरस्तादि सीमत सुरुचो वेन आव । स बुध्ना उपमा अस्य विष्ठा सतश्च योनिमसतश्च विव स्वाहा इदं ब्रह्मणे न मम ।

अथ विनायकादिपञ्चलोकपालानां तत्र विनायकस्य आतू न इन्द्रेत्यस्य कुसीद कण्ड ऋषिर्गायत्री छन्दो विनायको देवता ततप्रोतये पालाशादि० वि० । ओ आतू न इन्द्र

क्षप्रन्त चित्र ग्राम मग्गभाय । महाहस्ती दक्षिणेन (ऋ० ८ म० ७० सू० १ म०) स्वाहा इदं विनायकाय न मम ।

दुर्गाया जातवेदसे इत्यस्य मारीच काश्यपऋषि स्त्रिष्टुप् ऋद्धो देवा देवता तत्प्रीतये पालाशादि वि० । ओं जात वे० से सुनवाम सोममरातीयतो निदहति वेद । स न पयदति दुर्गाणि विश्वा नावेव सिन्धु दुर्गतात्वाग्नि (ऋ० १ म० ८८ सू० १ म०) स्वाहा इदं दुर्गाये न मम ।

वायो क्राणा शिशुरित्यस्य त्रितऋषिरुष्णिक्छन्दो वायु देवता वायुप्रीतये पालाशादि० वि० । ओ क्राणा शिशुमर्द्दना हिनव्रतास्य दीधितिम । विश्वा पारप्रिया भुवदध हिता (ऋ० ८ म० १ सू० १ म०) स्वाहा इदं वायवे न मम

१ आकाशस्य आदितप्रब्रस्येत्यस्य वत्स ऋषिर्गायत्री छन्द आकाशो देवता तत्प्रीतये पालाशादि वि० । आ आदित प्रब्रस्य रेतसो ज्योतिष्पश्यन्ति वासरम । परा यदिध्यते दिवा (ऋ० ८ म० ६ सू० ३ म०) स्वाहा इदं आकाशाय न मम ।

आश्विनयो एषो उषा इत्यस्य प्रस्कख ऋषिर्गायत्री छन्दो ऽश्विना देवता तत्प्रीतये पालाशादि वि० । ओ एषो उषा अपूव्या व्यच्छति प्रिया दिव । स्तुषे वामश्विना वृहत् (ऋ० १ म० ४६ सू० १ म०) स्वाहा इदं आश्विनाभ्या न मम ।

अथ दिक्पालानां तत्रेन्द्रस्य इन्द्र विश्वा इत्यस्य माधु-च्छन्दसो जेष्टनाम । ऋषिरनुष्टुप् छन्द इन्द्रो देवता तत्प्रीतये पालाशादि० वि० । ओ इन्द्र विश्वा अवोह ननत् समुद्रव्यचसं गिर । रथीतम रथीना वाजाना मत्पर्ति पति (ऋ० १ म० ११ सू० १ म०) स्वाहा इदं मित्राय न मम ।

अग्न अग्नि दूतमित्यस्य काण्वो मेधातिथिर्ऋषिर्गायत्री छन्दोऽग्निदेवता तत्प्रीतये पालाशादि वि० । ओ अग्नि

द्रुत वृणोमहे ह्रीतारं विश्ववेदसम । अस्य यज्ञस्य सुक्रतु
स्वाहा इदमग्नये न मम ।

यमस्य यमायेत्यस्य यम ऋषिगनुष्टुप छन्दो यमो देवता
यमप्रीतये पलाशादि० वि० । ओं यमाय सोमं सुनुत यमाय
जुहुता हवि । यमो ह यज्ञ गच्छत्यग्निद्रुतो अरं कृत स्वाहा
इद यमाय न मम ।

निऋत मो षु ण इत्यस्य कण्व ऋषिगायत्री छन्दो
निऋतिदेवता तत्प्रीतये पालाशादि० वि० । ओं मो ष ण
परापरा निऋतिर्दृहणा वधीत् पटीष्ट तृणया मह (ऋ०
१म ३८ सू० ६म) स्वाहा इद निऋतये न मम ।

वरुणस्य उदुत्तममित्यस्याजिर्गर्त्त शुन रेफ ऋषिस्त्रिष्टुप
छन्दो वरुणो देवता तत्प्रीतये पालाशादि० वि० । ओ उत्
त्तम वरुण पाशमस्त्रदवाधम वि मध्यमं अथाय । अथावय
मादित्य व्रते तवानागमो अदितये स्याम (ऋ० १म० २४मू०
१५म०) स्वाहा इदं वरुणाय न मम

वायो वात इत्यस्य वातायन उलप ऋषिर्गायत्री छन्दो
वायुदेवता वायुप्रीतये पालाशादि० वि० । ओ वात आवातु
भेषज शम्भुमयोभु नो हृदे । प्राण आयूषि तारिषत (ऋ
१०म० १८६ सू० २म) स्वाहा इद वायवे न मम ।

सोमस्य सोमो धेनुमित्यस्य गौतम ऋषिस्त्रिष्टुप छन्द
सोमो देवता तत्प्रीतये पालाशादि० वि० । ओं सोमो धेनु
सोमो अर्वन्तमाशु सोमो वीरं कर्मण्य ददाति । सादन्य
विदथ्य सभेय पितृश्रवणं यो ददाशदस्मै (ऋ० १म० ८१ सू०
२०म०) स्वाहा इदं सोमाय न मम ।

ईशानस्य तमीशानमित्यस्य गौतम ऋषिर्जगती छन्द
ईशानो देवता तत्प्रीतये पालाशादि वि० । ओं तमीशानं

जगतस्तथ्यस्यति विय जित्वमवसे ह्रमहे वयम् । पूषा नो
यथा वेदसामसहधे रक्षिता पायुरदध स्वस्तये (ऋ० १म०
८६सू० ५म) स्वाहा इदमीशानाय न मम ।

ब्रह्मण ब्रह्म जज्ञानमित्यस्य हिरण्यगर्भ ऋषिस्त्रिष्टुप् छन्दो
ब्रह्म । अना तत्प्रोतये पालाशादि० वि० । ओं ब्रह्म जज्ञान
प्रयत्न पुस्तादिसीमत सुरुचो वेन आव । स बुध्ना उपमा
अस्य विष्टा सतश्च योनिमसतश्च धिव स्वाहा इद ब्रह्मणे
न मम ।

अनन्तस्य सहस्रशीर्षित्यस्य नारायण ऋषिरनुष्टुप् छन्दो
ऽनन्तो देवता तत्प्रोतये पालाशादि० वि० । ओं सहस्रशीर्षा
पुरुष सहस्राक्ष सहस्रपात् । स भूमि विश्वतो दृत्वा प्रत्यतिष्ठ
दृशाङ्गुल स्वाहा इदमनन्ताय न मम ।

वसूना समुदितदेवतात्वपक्षे जमया अत्रत्यस्य वसिष्ठ ऋषि
स्त्रिष्टुप् छन्दो वसवो देवतास्तत्प्रोतये पालाशादि० वि० । ओं
जमया अत्र वमवो रटन्त देवा उरावन्तारक्षे सजयन्त शुभ्रा ।
अर्वाकपथ उरुजय कणुध्व शोभा दूतस्य जग्मुषो नो अस्य
(ऋ ७म ३६सू० ३म०) स्वाहा इद भ्रुवाटिवसुभ्यो न ममेति
विशत्यन्यूनाहुतीर्दद्यात् । प्रत्येकदेवतात्वपक्षे तु ओं भ्रुवाय
स्वाहा इद भ्रुवाय न ममेत्यादिक्रमेण प्रत्येकमष्टाना द्वादशा
न्यूनाहुतीर्दद्यात् । ते च (६ प० १२प) प्रागुक्ता ।

रुद्राणां समुन्तितदेवतात्वपक्षे आ रुद्रास इत्यस्य श्यावाश्व
ऋषिजमती छन्दो रुद्रा देवतास्तत्प्रोतये पालाशादि वि ।
आ आ रुद्रास इन्द्रवन्त सजोषसो हिरण्यरथा सुविताय
गन्तव । इय वो अस्मत्प्रति ह्व्यते मतिस्तृणजे न दिव उक्ता
उदन्यवे (ऋ ५म ५७सू १म०) स्वाहा इदमजादिरुद्रेभ्यो
न मम । मतान्तरे वीरभद्रादिभ्यो न ममति विशत्यन्यूनाहुती

र्दद्यात् । प्रत्येकदेवतात्वपक्षे तु ओं अजाय स्वाहा इदमजाय न मम । मतान्तरे ओं वीरभद्राय स्वाहा इदं वीरभद्राय न ममेत्यादिक्रमेण एकादशानां प्रत्येकं द्वादशान्यूनान्हुतीर्दद्यात् । ते च (८२प १४प) प्रागुक्ता ।

आदित्यानां समुदितदेवतात्वपक्षे यज्ञो देवानामित्यस्य कृत्स्न ऋषिस्त्रिष्टुप् छन्द आदित्या देवतास्तत्प्रीतये पालाशादिवि । ओ यज्ञो देवानां प्रत्येति सुब्रह्मादित्यासो भवता मृडयन्त । आ वोऽर्वाची सुमतिर्वहत्यादहोश्चिद्या वरिवो वित्तरामत (ऋ १म १ ७सू १म) स्वाहा इदं धात्राद्यादित्येभ्यो न ममेति विश्वान्यूनान्हुतीर्जहुयात् । प्रत्येकदेवतात्वपक्षे तु ओ धात्रे स्वाहा इदं धात्रे न ममेत्यादिक्रमेण द्वादशानां प्रत्येकं द्वादशान्यूनान्हुतीर्दद्यात् । ते च (प ८४ प १८) उक्ता । तत्र मतभेदेन नामभेदेऽपि विकल्प एवाश्रय्य गोय आचारस्तत्रेकतत्प्रवृत्तये नियामक एवमन्यत्रापि ।

मरुद्गणानां समुदितदेवतात्वपक्षे आ विद्युदित्यस्य गौतम ऋषिः प्रस्तारपङ्क्तिश्छन्दो मरुतो देवतास्तत्प्रीतये पालाशादिवि । ओ आ विद्युन्मद्भिर्मरुत स्वकेरथेभिर्यात ऋष्टिमद्भिरश्वपणैः । आ वषिष्ठया न इषा वयो न पमता सुमाया (ऋ १म ८८सू १म) स्वाहा इदमावहादिमरुद्भ्यो न ममेति विश्वान्यूनान्हुतीर्दद्यात् । प्रत्येकदेवतात्वपक्षे तु ओ आवहाय स्वाहा इदमावहाय न ममेत्यादिक्रमेण प्रत्येकं सप्तानां द्वादशान्यूनान्हुतीर्दद्यात् । ते च (प ८४ प १८) उक्ता ।

ब्रह्मण ब्रह्म जज्ञानमित्यस्य गौतम ऋषिस्त्रिष्टुप् छन्दो ब्रह्मा देवता तत्प्रीतये पालाशादि० वि । ओ ब्रह्म जज्ञान प्रथमं पुरस्ताद्वि सीमतं सुरुचो वेन आव । सवुध्रया उपमा

अस्य विष्ठा सतश्च योनिमसतश्च विव स्वाहा इद ब्रह्मणे
न मम

अथतस्य इद विष्णुर्गित्यस्य मेधातिष्ठिर्ऋषिर्गायत्री कन्दो
ऽच्युतो देवता ततप्रीतये पालाशादि वि । ओं इद विष्णु
विचक्र ॥ वेधा निदधे पदम । समृढमस्य पासुरे स्वाहा इद
मच्युताय न मम ।

ईशस्य कद्रुद्रायेत्यस्य घोरपुत्र कण्व ऋषिर्गायत्री कन्द
इशो देवता ततप्रीत्यथ पालाशादि वि । ओ कद्रुद्राय
प्रचेतमे मीदुष्टमाय तथ्यमे । वोचेम शतम हृदे (ऋ १म०
४३सू १म) स्वाहा इदमोशाय न मम ।

अर्कस्य चित्र देवानामित्यस्य कुल्ल ऋषिस्त्रिष्टुप कन्दो
ऽर्को देवता ततप्रोतये पालाशादि वि । ओ चित्र देवाना
मुदगादनीक चक्षुमित्रस्य वरुणस्याग्ने । आप्रा द्यावापृथिवो
अन्तरिक्ष सूर्य आत्मा जगतस्तस्थूषश्च (ऋ १म० ११५सू
१म) स्वाहा इदमकाय न मम

वनस्पते वनस्पते इत्यस्य भारद्वाजगर्ग ऋषिस्त्रिष्टुप कन्दो
वनस्पतदेवता ततप्रीतये पालशादि वि । ओ वनस्पते वीड
वङ्गो हि भूया अस्मत्सखा प्रतरण सुवीर । गोभि सनद्धो
असि वीढ्यस्वास्थाता ते जयतु जेत्वानि (ऋ ६म० ४७सू०
२६म) स्वाहा इद वनस्पतये न मम एकपञ्चाशद्देवतापक्षे
विशत्यन्यूना पञ्चाशोतिदेवतापक्षे तु द्वादशान्यूना आहुती
स्तिलाज्यमिश्रितपालाशखादिरौडम्बरान्यतमसमिद्भिर्जुहुयात् ।

ततोऽग्रे वक्ष्यमाणस्त्रिष्टुक्कादादिहोम कार्य्य । अत्रैव समये
जापकास्तद्देवता सूक्त स्वस्वशाखोक्ता तदसत्त्वे तत्तन्मन्त्रो वा
आर्यादिस्मरणपूर्वक जपेयु ।

अथाधुना ऋग्वेदिना जप्यसूक्तान्यभिधीयन्ते । तत्र सूर्यस्य

ह्वयाम्यग्निमित्यादिकस्यैकादशचस्य सूर्यसमूहस्य हिरण्यस्तूप
 आङ्गिरस ऋषिगाद्याया नवम्याश्च जगती कन्द शिष्टाना
 त्रिष्टप कन्द सूर्या देवता सूर्य प्रीत्यथ जपे वि० । ओ ह्वया
 म्यग्नि प्रथम स्वस्तये ह्वयामि मित्रावरुणाविहावसे । ह्वयामि
 रात्रि जगतो निवेशनी ह्वयामि देव सवितारभूतये ॥ १ ॥ आ
 कृष्णेन रजसा वत्त मानो निवेशयन्नमृत मत्स्य च्च । हिरण्ययेन
 सविता रथेना देवो याति भुवनानि पश्यन् ॥ २ ॥ याति देव
 प्रवता यात्युद्धता याति शुभ्राभ्या यजतो हरीभ्याम । आ देवो
 याति सविता परावतोऽप विश्वा दुरिता बाधमान ॥ ३ ॥ अभो
 वृत्त कृशनेर्विश्वरूप हिरण्यशम्य यजतो वृहन्तम । अस्थाद्रथ
 सविता चित्रभानु कृष्णा रजासि तविषी दधान ॥ ४ ॥ वि
 जनान श्यावा श्रितिपादो अख्यन रथ हिरण्यप्रउगं वहन्त ।
 शश्वद्विश सवितुर्देवस्योपस्थे विश्वा भुवनानि तस्थु ॥ ५ ॥
 तिस्रो द्याव सवितुर्द्वा उपस्था एका यमस्य भुवन विराषाट् ।
 आणि न रथ्यममृताधि तस्थुरिह ब्रवोतु य उ तच्चिकेतत् ॥ ६ ॥
 वि सुपर्णे अन्तरिक्षाण्यव्यद्गभीरवेपा असुर सुनीथ । कोदानो
 सूर्य कश्चिकेत कतमा द्या रश्मिरस्याततान ॥ ७ ॥ अष्टा
 व्यव्यत् ककुभ पृथिव्यास्त्रो धन्व योजना सप्त सिन्धून । हिर
 ण्यान् सविता देव आगाद्धद्रत्ना दाशुषे वार्याणि ॥ ८ ॥
 हिरण्यग्राणि सविता विचयणिरुभ द्यावापृथिवी अन्तरीयते ।
 अपामीवा बावते वति सूर्य मभिकृष्णेन रजसा द्यामृणोति ॥ ९ ॥
 हिरण्यहस्तो असुर सुनीथ सुमृडोक् स्वान यात्ववाङ् ।
 अपसेधन रक्षसो यातुधानानस्याहेव प्रतिदोय गृणान ॥ १० ॥
 ये ते पथा सविता पूर्यासोऽरेणव सुकृता अन्तरिक्षे । तेभिर्नो
 अथ पथिभि सुगेभी रक्षा च नो अधि च ब्रूहि देव ॥ ११ ॥
 (ऋ १म ३५सू)

रुद्रस्य, इमा रुद्रायेत्यादिकस्यैकादशर्चस्य सूर्याधिदेव
रुद्रसूक्तस्य कुत्स ऋषिदशम्या एकादश्याश्च त्रिष्टुप छन्द
शिष्टानां जमतो छन्द रुद्रो देवता रुद्रप्रोत्यथ जपे वि ।
ओं इमा रुद्राय तवसे कपर्दिने क्षयक्षीराय प्रभरामहे मती ।
यथा शमसद्विपदे चतुष्पदे विश्वं पुष्टं ग्रामे अस्मिन्ननातुरम ॥१॥
मृडा नो रुद्रोत नो मयस्त्रधि क्षयक्षीराय नमसा विधेम ते ।
यच्छु च योष मनुरायेजे पिता तदश्याम तव रुद्र प्रणी
तिषु ॥ २ ॥ अश्याम ते सुमति देवयज्यया क्षयक्षीरस्य तव
रुद्र मीढु । सुन्नायन्निदिशो अस्माकमाचरारिष्टवीरा कुह
वाम ते हवि ॥३॥ त्वेष वय रुद्र यज्ञसाधं वङ्ग कविमवसे नि
ह्वयामहे । आर अस्मदैव्यं हेडो अस्य तु सुमतिर्मिददमस्या
वृणीमहे ॥ ४ ॥ दिवो वराहमरुष कर्पादिन त्वेषं रूप नमसा
नि ह्वयामहे । हस्ते बिभ्रद्भेषजा वार्याणि शर्म वम क्वादि
रस्मभ्य यसत् ॥ ५ ॥ इदं पितृ मरुतामुच्यते वच स्वादो
स्वादीयो रुद्राय वर्धनम रास्त्रा च नो असृत मतभोजन
त्मन तोत्राय तनयाय मृड ॥ ६ ॥ मा नो महान्तमुत मा नो
अभक्त मा न उच्चन्तमुत मा न उच्चितम । मा नो बधी
पितर मोत मातर मा न प्रियास्तन्वो रुद्र रौरिष ॥ ७ ॥
मा नस्तीके तनये मा न आयौ मा नो गोषु मा नो अश्वेषु
रौरिष । वीरान मा नो रुद्र भार्मितो बधीर्हविषान्त सद
मित्र्वा हवामः ॥ ८ ॥ उप ते स्तोमान् पशुपा इवाकर रास्त्रा
पितर्मरुता सुव्रमस्मो भद्रा हि ते सुमतिर्मृडयत्तमाथा
वयमव इत्ते वृणोमहे ॥ ९ ॥ आरे ते गोप्लमुत पुरुषन्न क्षय
क्षीर सुव्रमस्मो ते अस्तु । मृडा च नो अधि च ब्रूहि देवाधा
च न शर्म यच्छु द्विवर्हा ॥ १ ॥ अवीचाम नमो अस्मा
अवस्यव शृणोतु नो हव रुद्रो मरुत्वान । तन्नो मित्रो वरुणो

सामहन्तामदिति मिन्धु पृथिवी उत द्यौ ॥ ११ ॥ (ऋ १म ११४सू)

अग्न अग्नि दूतमित्यादिकस्य द्वादशचस्य मूय्य प्रत्याधि देवताग्निमक्तस्य काण्वो मधातिथिर्ऋषिगायत्री छन्दोऽग्नि देवताऽग्निप्रोतये जपे वि । आ अग्नि दूत वृणीमहे होतार विश्ववेदमम । अस्य यज्ञस्य सुक्रतुम ॥ १ ॥ अग्निमग्नि हवीमभि मत्वा हवन्त विशपतिम । हव्यवाह पुरुप्रियम ॥ २ ॥ अग्ने देवा इहावह जज्ञानो वृक्तवहिष । आस होता न इद्य ॥ ३ ॥ ता उशतो वि बोधय यदग्न यामि दूत्यम । दवरा सत्सि वाहाष ॥ ४ ॥ घृताहवन दोदिव प्रतिष्ठा रिषतो दह । अग्न त्व रक्षस्विन ॥ ५ ॥ अग्निनाऽग्न समि ध्यत कावगृहपतिपवा हव्यवाड जुहास्य ॥ ६ ॥ कवि मग्निमुपस्तु हि सत्यप्रमाणमध्वर । देवप्रसीवचातनम ॥ ७ ॥ यस्त्वामग्ने हविष्पतिर्दूत देव सपर्य्यति । तस्य स्म प्रावता भव ॥ ८ ॥ या आग्न देववीतये हविष्मा आविवामात । तस्म पावक मृडय ॥ ९ ॥ स न पावक दीदिवो अग्न देवा इहावह । उपयज्ञ हविष्व न ॥ १ ॥ स न स्तवान आ भर ग यज्ञ न नवोयया रयि वोरवतोमिषम ॥ ११ ॥ अग्ने शुक्रण शाचिषा । वश्वाभदवर्हतिभि । इम स्तोम जुषस्व न ॥ १२ ॥ (ऋ १म १२सू) ।

सामस्य, त्व सोमित्यादिकस्य त्रयोविंशत्यस्य सोममृक्तस्य गीतन ऋषि पञ्चम्याद्याना षोडश्यान्ताना द्वादशानामृचा गायत्री छन्द सप्तदश्या उष्णिक छन्द शिष्टाना त्रिष्टुप छन्द सोमो देवता सोमप्रीत्यथ जपे वि । ओं त्व सोम प्र चिकितो मनोषा त्व रजिउमनु नेषि पयाम तव प्रणीती पितरो न इन्दो देवेषु रत्नमभजन्त घोरा ॥ १ ॥ त्व सोम क्रतुभि

सुक्रतुभूस्त्व दत्ते सुदत्तो विश्ववेदा । त्व वृषा वृषत्वेभि
महित्वाद्यन्नेभिद्यद्यभवो नृचक्षा ॥ २ ॥ राज्ञो नु ते वरुणस्य
व्रतानि वृहद्गौर तव सोम धाम । शुचिद्वमसि प्रियो न
मित्रो दक्षायो अय्यमेवामि सोम ॥ ३ ॥ या ते धामानि
दिर् । या पृथिव्या या पवतेष्वोषधीष्वस । तेभर्नो विश्वे
सुमना अहेलन राजनत सोम प्राति हव्या गृभाय ॥ ४ ॥ त्व
सोमासि सत्पतिस्त्व राजोत वृत्रहा । त्व भद्रो असि क्रतु ॥ ५ ॥
त्व च सोम नो वशो जीवानु न मरामहे । प्रियस्तोत्रो
वनस्पति ॥ ६ ॥ त्व सोम महे भग त्व यू न ऋतायते । दत्त
दधामि जीवस ॥ ७ ॥ त्वं न सोम विश्वतो रक्षा राजन्न
घायत । न रिष्ये च्छावत सखा ॥ ८ ॥ सोम यास्ते मयो
भुव ऊतय सन्ति दाग्धे ताभिर्ना अविता भव ॥ ९ ॥ इमं
यज्ञमिद वचोजुषाण ऊपागहि । सोम त्व नो वृधे
भव ॥ १ ॥ सोम गोभिर्द्वा वय वद्वेपामो वचो विद ।
सुमन्तीको न आ विश ॥ ११ ॥ गयस्कानो अमोवहा वसुधित्
पुष्टिवद्धन । सुमित्र सोम नो भव ॥ १२ ॥ सोम रागन्ध
नो हृदि गाधो न यवसेष्वा । मर्य्य इव स्व ओक्ते ॥ १३ ॥
य सोम सख्ये तव रारणदेव मर्य्य । त दत्त सचते
कवि ॥ १४ ॥ उरुथ्या णो अभिशस्ते सोम नि पाञ्चहस ।
सखा सुशेव एधि न ॥ १५ ॥ आप्यायस्व समेतु ते विश्वत
सोमवृष्णम् । भगवाजस्व सगथे ॥ १६ ॥ आप्यायस्व मदिन्तम
सोम विश्वेभिरंशुभि । भवा न सुश्रवस्त सथा वृधे ॥ १७ ॥
स ते पर्यामि समु यन्तु वाजा सहृष्णग्रान्यभिमातिषाह ।
आप्यायमानो अमृताय सोम दिवि अवांस्युत्तमानि धिष्व ॥ १८ ॥
या ते धामानि हविषा यजन्ति ता ते विश्वा परिभूरस्तु
यज्ञम् । गयस्कान प्रतरणं सुवीरोऽवीरहा प्र चरा सोम

दूर्यान् ॥ १८ ॥ सोमो धेनु सोमो अवन्तमाशु सोमो वीर
कर्मण्य ददाति । मादन्य विदथ्य सभेयं पितृश्रवण यो ददाश
दन्मे ॥ २ ॥ अषाढ शुत्सु घृतनासु पप्रि स्वर्णामप्सा हजनस्य
गोपाम । भरिषुजा सुक्षिति सुश्रवसं जयन्तं त्वामनु मदेम
सोम ॥ २१ ॥ त्वमिमा ओषधी सोम विश्वास्त्वमपो अजन
यस्त्व गा । त्वमा ततथोर्वन्तरिजं त्व ज्योतिषा वि तमो
ववथ ॥ २२ ॥ देवेन नो मनसा देव सोम रायो भाग सहसा
वव्रभियुध्य मा त्वा तनदीशिषे वीर्यस्योभयेभ्य प्रचिकित्सा
गविष्टौ ॥ २३ ॥ (ऋ १ म ८१ सू) ।

उमाया आपोहिष्ठेत्यादिकस्य नवर्चस्य चन्द्राधिदेवतोमा
मूक्तस्य मिन्धुद्वीप ऋषिरन्वयोरनुष्टप कन्द शिष्टाना गायत्री
कन्द उमा देवता उमाप्रीतये जपे वि । ओ आपो हि ष्ठा
मयो भुवस्ता न ऊर्जे दधातन । महे रणाय चक्षसे ॥ १ ॥ यो
व शिवतमो रमस्तस्य भाजयतेह न । उशतीरिव मातर ॥ २ ॥
तस्मा अरं गमाम वो यस्य क्षयाय जिन्वथ । आपो जनयथा
च न ॥ ३ ॥ शन्नो देवीरभौष्टय आपो भवन्तु पीतपे । शयोरभि
सुवन्तु न ॥ ४ ॥ ईशाना वार्याणा क्षयन्तीक्षणीनाम् । आपो
या चासि भेषजम् ॥ ५ ॥ अप्सु मे सोमो अव्रवीदन्तर्विश्वानि
भेषजा । अग्नि च विश्वशं भुवम् ॥ ६ ॥ आप पृणीत भेषजं
वरूथ तन्वे मम । ज्योक् च सूय्य दृशे ॥ ७ ॥ इदमाप प्रवहत
यत्किञ्चिद्हरितं मयि । यद्वाहमभि दुद्रोह यद्वा शेय उता
नृतम् ॥ ८ ॥ आपो अधान् वचारिष रसेन समगच्छहि । पय
स्नानय आगहि तं मा संसृज वर्चसा ॥ ९ ॥ (ऋ १ म०
८१ सू) ।

अपाम, कस्य नूनमित्यादिकस्य पञ्चदशर्चस्य चन्द्रप्रत्यधि-
देवतजलसूक्तस्याजिगर्ति शून शेफ ऋषिरभित्वेत्यादिद्वचस्य

गायत्री कन्द शिष्टानां त्रिष्टुप् कन्द वरुणो देवता तन्नीतये
जपे वि । ओं कस्य नूनं कतमस्यामृतानां मनामहे चारु
देवस्य नाम । को नो मद्या अदितरे पुनर्दात पितरं च दृश्ये
मातरश्च ॥ १ ॥ अग्नेवयं प्रथमस्यामृतानां मनामहे चारु
देवस्य नाम । स नो मद्या अदितये पुनर्दात पितरश्च दृश्ये
मातरश्च ॥ २ ॥ अभि त्वा देव सवितरीशान वार्याणाम् ।
सदावन् भागमोमहे ॥ ३ ॥ यच्चिद्धि त इत्या भग शशमान
पुरा निद । अद्देषो हस्तयोर्दधे ॥ ४ ॥ भगभक्तस्य ते वयमुद
शेम तवावसा । मूर्ध्नि राय आरमे ॥ ५ ॥ न हि ते क्षत्र न
सहो न मन्यु वयश्च नामी पतयन्त आपु । नेमा आपो अनि
मिष चरन्तीर्न ये वातस्य प्रमिनन्त्यभवम् ॥ ६ ॥ अबुध्रे राजा
वरुणो वनस्थोर्ध्वं स्तूप ददते पूतदक्ष । नीचीनां स्थिरुपरि
बुध्न एषामस्मे अन्तर्निहिता केतवस्तु ॥ ७ ॥ उरु हि राजा
वरुणश्चकार सूर्याय पथ्यामन्वेतवा उ । अपदे पादा प्रति
धातवेऽकरुतापवक्ता हृदयाविधश्चित ॥ ८ ॥ शत ते राजन
भिषज सहस्रमुर्वींगभोरा सुमतिष्ठे अस्तु । बाधस्य दूरे
निर्ऋति पराचै कृत चिदेन प्रमुग्धस्रत ॥ ९ ॥ अमी य
ऋक्षा निहितास उच्चा नक्त ददृशे कुह चिद्विवेषु । अदभ्यानि
वरुणस्य व्रताति विचाकशश्चन्द्रमा नक्तमेति ॥ १० ॥ तत्त्वा
यामि ब्रह्मणा वन्दमानस्तदा शास्ते यजमानो हविर्भि ।
अहेडमानो वरुणस्य बोध्युरुग्रस मा न आयु प्र मोषी ॥ ११ ॥
तदिन्नक्त तद्दिवा मद्यमाहुस्तदय केतो हृद् आ वि चष्टे । शुन-
शेफो यमहृदगृभीत सोऽस्मान राजा वरुणो सुमोक्तु ॥ १२ ॥
शुन शेफो ह्यहृदगृभीतस्त्रिष्वदित्य द्रुपदेषु वत्स । अवेन राजा
वरुण सद्यज्याद्विहा अदभ्यो वि सुमोक्तु पाशान् ॥ १३ ॥ अब
ते हेडो वरुण नमोभि रव यज्ञेभिरीमहे हविर्भि । अयन्नस्रभ्य

मसुर प्रचेता राजन्नेनामि शिथ्यथ कृतानि ॥ १४ ॥ उदुत्तमं
वरुण पाशमस्मदवाधम वि मध्यम अथाय । अथा वयमादित्य
व्रते तवानागसो अदितये स्याम ॥ १५ ॥ (ऋ १म २४सू)

भोमस्य समिधाग्निमित्यादिकस्य विशत्यृचस्य मङ्गल
सूक्तस्य विरूपाङ्गिरस ऋषि गायत्री छन्दोऽङ्गारको देवता तत
प्रीतये जपे वि । ओ समिधाग्नि दुवस्यत घृतेर्बोधयताति
थिम । अस्मिन् हव्या जुहोतन ॥ १ ॥ अग्ने स्तोम जुषस्व मे
वर्धस्वानेन मन्मना । प्रतिसूक्तानि हर्ष्यन् ॥ २ ॥ अग्नि दूत पुरो
दधे हव्यवाहमुप ब्रुवे । देवा आसादयादिह ॥ ३ ॥ उत्ते
वहन्त्योऽर्चय समिधानस्य दीदिव । अग्ने शुक्रास इरते ॥ ४ ॥
ऊप त्वा जुहो मम घृताचीर्यन्तु हर्ष्यते । अग्ने हव्या जुषस्व
न ॥ ५ ॥ मन्द्रं होतारमृत्विज चित्रभानु विभावसुम । अग्नि
मीले म उश्रवत ॥ ६ ॥ प्रत्नं होतारमीड्य जुष्टमग्नि कषि
क्रतुम । अध्वराणामभिश्चियम ॥ ७ ॥ जुषाणो अङ्गिरस्तम मा
हव्यान्यानुषक । अग्ने यज्ञ न य ऋतु ॥ ८ ॥ सार्मवान
उसन्त्यशुक्रशोच इहावह । चिकित्वान देव्यञ्जनम ॥ ९ ॥ विप्र
होतारमद्रुह धूमकेतु विभावसुम । यज्ञाना केतुमीमहे ॥ १० ॥
अग्ने नि पाहि नस्त्व प्रतिष्पदे वरीषत । भिन्धि द्वेष
सहस्रत ॥ ११ ॥ अग्नि प्रयत्नेन मन्मना शुभानस्तन्वस्वाम ।
कविविप्रेण वा वृधे ॥ १२ ॥ ऊर्जो न पातमाहुवे अग्नि पावक
शोचिषम् । अस्मिन् यज्ञे स्वध्वरे ॥ १३ ॥ स नो मित्र महस्त्व
मग्ने शुक्रेण शोचिषा । देवैरा सस्ति वर्हिषि ॥ १४ ॥ यो अग्नि
तन्वोद मे देवं मर्त्यं स पर्य्यति । तस्मा इहोदहसुम ॥ १५ ॥
अग्निर्मूर्धा दिव ककुत्पति पृथिव्या अयम् । अपा रतांसि
जिन्वति ॥ १६ ॥ उदग्ने शुचयस्तव शुक्राभ्राजन्त इरते । तव
ज्योतींश्चर्य्य ॥ १७ ॥ ईशिषि वार्य्यस्य हि दात्तस्मार्गे

स्वपति । स्तोतास्या तव शर्मणि ॥ १८ ॥ त्वामग्ने मनी
षिणस्त्वा हिन्वान्ति चित्तिभि । त्वा वर्धन्तु नो गिर ॥ १९ ॥
अदब्धस्य स्वधावतो दूतस्य रेभत सदा । अग्ने सख्य वृणो
महे ॥ २ ॥ अग्नि शुचिव्रततम शुचिविप्र शुचि कवि ।
शुचीः।चत आहुत ॥ २१ ॥ उत त्वा धीतयो मम न्तुगरो वर्ध
विश्वहा । अग्ने सख्यस्य बोधिन ॥ २२ ॥ यदग्ने स्यामह
त्व त्व वाद्यास्या अहम् । स्युष्टे सत्या इहाशिष ॥ २३ ॥ वसु
र्वसुपतिर्हिकमस्यग्ने विभावसु । स्याम ते सुमतावापि ॥ २४ ॥
अग्ने धृतव्रताय ते समुद्रायेव सिन्धव । गिरो वात्रास
ईरते ॥ २५ ॥ युवानं विशपतिं कवि विश्वाद् पुरुवेपसम् ।
अग्नि शुभामि मग्नाभि ॥ २६ ॥ यज्ञाना रथ्ये वय तिग्म
जम्भाय वीलव । स्तोमैरिषेमाग्नये ॥ २७ ॥ अयमग्ने त्वे अपि
जरिताभू तुसन्ध । तस्मै पावक मूलव ॥ २८ ॥ धीरोह्यस्यन्न
सहिप्रो न जगृवि सदा । अग्ने दीदयसि द्यवि ॥ २९ ॥
पुराग्ने दुरितेभ्य पुरा मृध्नेभ्य कवे । प्र ण आयुर्वसो तिर ॥ ३ ॥
(ऋ ८म ४४सू)

स्कन्दस्य प्रातर्युजेत्यादिकस्य पञ्चदशचस्य कुजाधिदैवत
स्कन्दसूक्तस्य मेधातिथिऋषिर्गायत्री छन्द स्कन्दो देवता तत्-
प्रोतये जैपे वि० । ओं प्रातर्युजा वि बोधयाश्विनावेह गच्छ-
ताम् । अस्य सौमस्य पौतये ॥ १ ॥ या सुरथा रथीतमोभा
देवा दिविस्पृगा । अश्विना ता हवामहे ॥ २ ॥ या वा कश
मधुमत्यश्विना सुनृतावती । तथा यज्ञ मिमिक्षतम् ॥ ३ ॥
न हि वामस्ति दूरके यत्रा रथेन गच्छथ । अश्विना सोमिनो
गृहम् ॥ ४ ॥ हिरण्यपाणि मृतये सवितारमुपह्वये । स चेत्ता
देवता पदम् ॥ ५ ॥ अपा न पातमवसे सवितारमुपस्तु हि ।
तस्य व्रतान्युश्मसि ॥ ६ ॥ विभक्तार हवामहे वसोश्चित्रस्र

राधस । सवितार नृचक्षसम् ॥ ७ ॥ सखाय आ नि षीदत
 सविता स्तोम्यो नु न । दाता राधासि शुभति ॥ ८ ॥ अग्ने
 पत्नीरिहावह देवानामुशतीरुप । त्वष्टार सोमपीतये ॥ ९ ॥
 आग्ना अग्न इहावसे होवा यविष्ठ भारतीम् । वरूची धिषणा
 वह ॥ १ ॥ अभि नो देवी रवसा मह शर्मणा नृपत्नी ।
 अच्छिन्नपत्वा सचन्ताम् ॥ ११ ॥ इहेन्द्राणीमुप ह्वये वरूणानीं
 स्वस्तये । अग्नयायी सोमपीतये ॥ १२ ॥ मही द्यौ पृथिवी च
 न इमं यज्ञ मिमिक्षताम् । पिपृता नो भरीमभि ॥ १३ ॥
 तयोरिदृष्टवत् पयो विप्रा रिहन्ति धीतिभि । गन्धर्वस्य
 ध्रुवे पदे ॥ १४ ॥ स्योना पृथिवि भवानृक्षरा निवेशनी । यच्छा
 न शर्म सप्रथ ॥ १५ ॥ (ऋ० १म० २२सू)

चिते, मङ्गलप्रत्यधिदैवतपृथिवीसूक्ताभावात् सूक्तस्थानीय
 मन्त्रस्य मेधातिथिर्ऋषिर्गायत्री छन्द पृथिवी देवता तत्प्रीतये
 जपे वि० । ओं स्योना पृथिवि भवानृक्षरा निवेशनी । यच्छा
 न शर्म सप्रथ ॥ १ ॥ (ऋ० १म० २२सू० १५ म०)

बुधस्य, उदबुध्यध्वमित्यादिकस्य द्वादशर्वस्य बधसूक्तस्य
 बुध ऋषिस्त्रिष्टुप छन्दो बुधो देवता बुधप्रीतये जपे वि० । ओं
 उदबुध्य ध्व समनस सखाय समग्निमिभ्रुं वहव सनोला ।
 दधिक्रामग्निमुषस च देवीमिन्द्रावतो वसे निह्वये व ॥ १ ॥
 मन्द्रा कणुध्व धिय आतनुध्वं नावमरित्पपरणीं कणुध्वम् ।
 इष्कणुध्वमायुधार कणुध्व प्राचं यज्ञ प्रणयता सखाय ॥ २ ॥
 युनक्त सोरा वियुगा तनुध्व कृते योनौ वपतेह वोजम । गिरा
 च श्रुष्टि सभरा आसन्नो नदीय इत्थस्य पक्वमेयात् ॥ ३ ॥
 सीरा युञ्जन्ति कवयो युगा वितन्वते पृथक् धीर देवेषु सुमनया ।
 निराहावान कणोतन संवरत्रा दधातन ॥ ४ ॥ अवतमुद्रिण वथं
 सुषेकसनुपक्षितम् । इषकताहवमवत सुवरत्नं सुषचनम् उद्रिण

सिद्धे अक्षितम् ॥ ५ ॥ प्रीणीताश्चान् हित जयाथ स्वस्तिवाह
रथमित् कणुध्वम् । द्रोणाहावमवलमश्म चक्रम सत्रकोश
सिद्धता नृपाणाम् ॥ ६ ॥ व्रज कणुध्व स हि वो नृपाणो वर्म
सीव्यध्व बहुला पृथूनि । पूर कणुध्व मायसीरष्टा मा व
सुस्तोश्चमसी दृह तातम् ॥ ७ ॥ आवोधिय यज्ञिया वर्त्त जतये
देवा देवी यजता यज्ञियामिह । सा नो द्रुही यद्यवसेव गत्वौ
सहस्रधारा पयसामही गौ ॥ ८ ॥ आतूषिं च हरिमीन्द्रोरुपस्थे
वाशीभिस्तत्तताश्चन्मयीभि । परिष्वजध्व दशकक्ष्याभिरुभे
धुरौ प्रतिवज्जि गुणक्त ॥ ९ ॥ उभे धुरौ वज्रिरापिब्दमानोऽन्त
र्योनेव चरति द्विजानि । वनस्थति वन आस्थापयध्व निषूदधि-
ध्वमखनन्त उतसम् ॥ १० ॥ कष्टय कष्टयमुद्घातन चोदयत
तुदत वाजसातये । पुत्रमाच्यावयोतय इन्द्रं सवाध इह सोम
पोतये ॥ ११ ॥ (ऋ० १ म० १०१ सू०)

विष्णो, अतो देवा इत्यादिकस्य षडृचस्य बुधाधिदेवत
विष्णुसूक्तस्य मेधातिथिऋषिर्गायत्री छन्दो विष्णुर्देवता तत
प्रीतये जपे वि० । आ अतो देवा अवन्तु नो यतो विष्णुर्विच
क्रमे । पृथिव्या सप्तधामभि ॥ १ ॥ इदं विष्णुविचक्रमे त्रेधा
निदधे पदम् । समूढमस्य पासुरे ॥ २ ॥ त्रीणि पदा विचक्रमे
विष्णुर्गोपी अदाभ्य । अतो धर्माणि धारयन् ॥ ३ ॥ विष्णो
कर्माणि पश्यत यतो व्रतानि पश्यशे । इन्द्रस्य युज्य सखा ॥ ४ ॥
तद्विष्णो परम पदं सदा पश्यन्ति सूरय । दिवीव चक्षुरा
ततम् ॥ ५ ॥ तद्विप्रासो विपन्यवो जागृत स समिन्धते ।
विष्णोयत् परमं पदम् । (ऋ० १ म० २२ सू०)

नारायणस्य, सहस्रशीर्षेत्यादिकस्य षोडशर्चस्य बुधप्रत्यधि
देवतनारायणसूक्तस्य विष्णुर्ऋषिरन्वायास्त्रिष्टुप शिष्टानामनु
ष्टुप् छन्दो नारायणो देवता तत्प्रोतये जपे वि० । ओं सहस्र

शेषां पुरुष सहस्राक्ष सहस्रपात । स भूमि विश्वतो वृत्वा-
त्यतिष्ठद्दशाङ्गुलम् ॥ १ ॥ पुरुष एवेदं सव यदभूत यच्च भव्यम् ।
उतामृतत्वस्थेशानो यदन्ने नाति रोहति ॥ २ ॥ एतावानस्य
महिमा ततो ज्यायाश्च पूरुषः । पादोऽस्य विश्वा भूतानि त्रिपा-
दस्यामृतं दिवि ॥ ३ ॥ त्रिपादूङ्ख उदैत पुरुष पादोऽस्थेहाभवत्
पुनः । ततो विष्वङ् व्यक्रामत् साशनानशने अभि ॥ ४ ॥
तस्माद्विराडजायत विराजो अधिपुरुषः । स जातो अत्यरिच्यत
पञ्चाङ्गुलिमाथो पुरः ॥ ५ ॥ यत्पुरुषेण हविषा देवा यज्ञमत-
न्वत् । वसन्तो अस्यासीदाज्यं ग्रीष्म इक्ष्मं शरद्वि ॥ ६ ॥ त-
यज्ञं वर्हिषि प्रोक्षन् पुरुष जातमग्रतः । तेन देवा अयजन्त
साध्या ऋषयश्च ये ॥ ७ ॥ तस्माद् यज्ञात् सर्वहुतं ममृतं पृष-
दाज्यम् । पशून् ताश्चक्रे वायव्यानां रस्थानं ग्राम्याश्च ये ॥ ८ ॥
तस्माद् यज्ञात् सर्वहुतं ऋचं सामानि जज्ञिरे । छन्दांसि
जज्ञिरे त्वस्माद् यजुस्तस्मादजायत ॥ ९ ॥ तस्मादश्वा अजायन्त
ये के चोभयादतः । गावो ह जज्ञिरे तस्मात्तस्माज्जाता अजा-
वयः ॥ १० ॥ यत्पुरुषं व्यदधुः कतिधा व्यकल्पयन् । मुखं
किमस्य कौ वाङ्म का ऊरू पादा उच्येते ॥ ११ ॥ ब्राह्मणोऽस्य
मुखमासीद्वाङ्म राजन्यं कृतं । ऊरू तदस्य यद्वैश्यं पद्भ्यां
शूद्रो अजायत ॥ १२ ॥ चन्द्रमा मनसो जातश्चक्षोः सूर्यो
अजायत । मुखादिन्द्रश्चाग्निश्च प्राणाद्वायुरजायत ॥ १३ ॥
नाभ्या असीदन्तरिक्षं शीर्ष्णो द्यौः समपद्यत । पद्भ्यां भूमिं
र्दिशं ओत्वा तथा लोकानकल्पयत् ॥ १४ ॥ सप्तास्यासनं परि-
धयस्त्रिं सप्तं समिधं कृता । देवा यदयज्ञं तन्वाना अवधन्
पुरुषं पशुम् ॥ १५ ॥ यज्ञेन यज्ञमयजन्त देवास्तानि धर्माणि
प्रथमान्यासन् । तेह नाकं महिमानं सचन्त यत्नं पूर्वं साध्याः
सन्ति देवाः ॥ १६ ॥ (ऋ० १० म० ८० सू०)

वृहस्पते, यस्तस्तम्भेत्यादिकस्य जीवसूक्तस्यैकादशर्चस्य
वामदेव ऋषिर्दशम्याजगतीकन्द शिष्टाना त्रिष्टुप कन्दो वृह
स्पतिदेवता ततप्रीतये जपे वि० । ओं यस्तस्तम्भ सहसा वि
ज्जो अन्तान वृहस्पतिस्त्रिषधस्थो रवेण । तं प्रत्नास ऋषयो
दीध्याना पुरो विप्रा दधिरे मन्त्रजिह्वम् ॥ १ ॥ धुनेतय सुप्र
केतं मदन्तो वृहस्पते अभि ये नस्ततसे । पृषन्त सुप्रमदब्ध
मूव वृहस्पते रक्षतादस्य योनिम् ॥ २ ॥ वृहस्पते या परमा
परावदत आ त ऋतस्यशो निषेदु । तुभ्य स्वाता अवता
अद्रिदग्धा माग्य स्रोतम्यभितो विरपशम् ॥ ३ ॥ वृहस्पति
प्रथम जायमानो महो ज्योतिष परमे व्योमन् । सप्तास्रस्तु
विजातो रवण वि सप्तरश्मिरधमत्तमासि ॥ ४ ॥ स सुष्टभा
स ऋक्ता गणेन बलं कुरोज फलिग रवेण । वृहस्पतिरुस्रिया
हव्यसूद कनिक्रदद्वावशती रुदाजत् ॥ ५ ॥ एवा पित्रे विश्व-
देवाय वृष्णे यज्ञैर्विधेम नमसा हविर्भि । वृहस्पते सुप्रजा वीर-
वन्तो वयं स्याम पतयो रयीणाम् ॥ ६ ॥ स इद्राजा प्रति-
जन्यानि विश्वा शुष्मेण तस्थावभि वीर्य्येण । वृहस्पतिं य
सुभृत विभर्त्ति बलूयति वन्दते पूवभाजम् ॥ ७ ॥ स इत् क्षेति
सुधित ओकसि स्वे तस्मा इला पिन्वते विश्वदानीम् । तस्मै
विश स्वयमेवा नमन्ते यस्मिन् ब्रह्मा राजनि पूर्व एति ॥ ८ ॥
अप्रतीतो जयति स धनानि प्रतिजन्यान्धुत या सजन्या ।
अवस्यवे यो वरिव क्षणोति ब्रह्मणे राजा तमवन्ति
देवा ॥ ९ ॥ इन्द्रश्च सोमं पिबत वृहस्पते अस्मिन् यज्ञे
मन्दमाना वृषण्वसू । आ वा विशन्तिवन्दव स्वाभुवोऽस्मै रयि
सर्ववीरं नि यच्छतम् ॥ १० ॥ वृहस्पत इन्द्र वर्हतं न स चा
सा वां सुमतिर्भूत्वमस्मै । अविष्ट धियो जिभृत पुरन्ध्रौर्जज
स्तमर्थ्यो वनुषामराती ॥ ११ ॥ (ऋ० ४म० ५० सू०) ।

ब्रह्मण, अग्न आयाहीत्यादिकस्य विशत्यृचस्य जीवाधि-
 देवब्रह्मसूक्तस्य भर्गोऽग्निर्ऋषि प्रगाथम्बुन्द जीवाधिदेवब्रह्मा
 देवता ततप्रीतये जपे वि० । ओं अग्न आयाह्यग्निभिर्होतारं
 त्वा वृणीमहे । आ त्वामनक्तु प्रयता हविष्मती यजिष्ठ वर्हि-
 रामदे ॥ १ ॥ अच्छा हि त्वा सहसा सूनो अङ्गिर सुचक्षरन्त्य-
 ध्वरे । उर्जोनपात वृतकेशमीमहेऽग्नि यज्ञेषु पूर्वम् ॥ २ ॥
 अग्ने कविवेधा असि होता पावक यक्ष्य । मन्द्रो यजिष्ठो
 अक्षरैष्वीडो विप्रेमि शुक्रमन्मभि ॥ ३ ॥ अद्रोघमावहो शतो
 यविष्यदेवा अजस्रवीतये । अभिप्रयासि सुधिता वसोगहि
 मदस्वधीतिभिहित ॥ ४ ॥ त्वमित् सप्रथा अस्यग्न वात-
 ऋ तस्कवि । त्वा विप्रास समिधान दीदिव आ विवासन्ति
 वेधस ॥ ५ ॥ शोचाशोचिष्ठ दीदिहि विशे मयो रास्व स्तोत्रे
 महा असि । देवाना शर्मन्मम सन्तु सूरय शत्रूषाह
 स्वग्नय ॥ ६ ॥ यथाचिहृद्मतसमग्ने सजूर्वसिच्चमि । एवा
 दह मित्रमहो यो अस्म धुरदुमन्माकश्च वेनति ॥ नो७ ॥ मा
 मर्त्ताय रिपवे रक्षस्विने माघससाय रौरध । अस्त्रेधङ्गिस्तर
 णिभियविष्यशिवेभि पाहि पायुभि ॥ ८ ॥ पाहि नोऽग्न
 एकया पाह्युत द्वितोयया । पाहि गौभिस्त्रिभिरूर्जापते
 पाहि चतस्रभिवसो ॥ ९ ॥ पाहि विश्वस्माद्रक्षसो अरादग
 प्रस्म वाजेषु नोऽव । त्वामिहिर्नादष्ट देवतातय पनक्षा-अग्नि
 महे दधे ॥ १० ॥ आ नो अग्ने वयो वृध रयि पावक
 शस्यम् । रास्वा चन उपमा ते पुरुस्यष्ट सुनीती स्वयश-
 स्तरम् ॥ ११ ॥ येन वसामघृतनासु शर्बतन्तरन्तो अर्थ्य
 आदिश । स त्वं नो वर्धप्रयसा शची वसो जिन्व धियो वसु-
 षिद ॥ १२ ॥ शिशानो वृषभोऽयमग्नि शृङ्गे दविष्यत् ।
 तिग्मा अस्य हनवो न प्रतिघृषे सुजन्म सहसो षड् ॥ १३ ॥

न हि ते अग्ने वृषभ प्रतिवृषे जम्भासो यद्वितिष्ठमे । स त्व
नो ह्येत सुहुतं हविष्कृधि वस्त्रानो वार्यापुरु ॥ १४ ॥ शेषे
वनेयु मात्री स त्वा मर्त्ता स इन्धते । अन्तद्रोह व्यावहसि
हविष्कृत आदिदेवेषु राजसि ॥ १५ ॥ सप्त होतारस्त्वामिदी
लते त्वाग्न सुत्यजमङ्गयम् । भिनत्स्यद्रि तपसा विशोचिष्वा
प्राग्ने तिष्ठ जना अति ॥ १६ ॥ अग्निमग्नि वो अग्निगु
ह्रुवेम वृक्तवह्निव । अग्नि हितप्रयस शश्वतीष्वाहोतार
चर्षणीनाम ॥ १७ ॥ के तेन शर्मन् सचते सुषामण्यग्ने तुभ्य
चिकित्वना । इषण्यवा न पुरुरूपमाभर वाज नेदिष्ठ
मूतये ॥ १८ ॥ अग्ने जरितस्वतिस्ते पानो देव रक्षस ।
अप्रोषिवान् गृहपतिर्महा अमि दिवस्यायुर्दुरोणयु ॥ १९ ॥ मा
नो रक्ष अवेशोदाष्टणोवसो मायातुर्यातुर्यातुमावताम् । परो
गव्यूत्यनिरामय क्षुधमग्रे सेध रक्षस्विन ॥ २० ॥ (ऋ० ८
म० ४८ सू०) ।

शक्रस्य जीवप्रत्यधिदैवतेन्द्रस्य सूक्ताभावात् न्दइन्द्राये-
वि यः।दिमन्त्र य कस्य ऋषिर्गायत्री छन्दो जीवप्रत्यधिदैवत-
शक्रो देवता तत्प्रीतये जपे वि० । ओं इन्द्रायेन्दो मरुत्वते
पवस्व मधुमत्तम । ऋतस्य योनिमासदम (ऋ० ८म०
६४ सू० २२म०) ।

शक्रस्य, शक्र ते इत्यादिकस्य शक्रसूक्तस्य चतुर्ऋचस्य
भरद्वाज ऋषिः।द्वितीयाया जगती छन्दः शिष्टाना त्रिष्टुप
छन्दः शक्रो देवता तत्प्रीतये जपे वि० । ओं शक्र ते
अन्यदयजत ते अन्यद्विष्टुरूपे अहनी द्यौरिवासि । विश्वा हि
माया अवसि स्वधावो भद्रा ते पूषन्निह रातिरस्तु ॥ १ ॥
अजाश्च पशुना वाजपत्यो धिय जिन्वो भुवने विश्वे अर्पित ।
अद्रां पूषा शिथिरामुदरीवृजत् सचक्षाणो भुवना देव ईयते ॥ २ ॥

षास्ते पूषन्नावो अन्त समुद्रे हिरण्मयीरन्तरिक्षे चरन्ति ।
 ताभियासि दूत्य सूर्यस्य कामेन कृतश्चव इच्छमान ॥ ३ ॥
 पूषा सुवभृदिव आ पृथिव्या इलस्यतिर्मन्त्रवा दस्मवर्चा । य
 देवासो अददु सूर्याये कामेन कृत तवस स्वञ्च ॥ ४ ॥ (ऋ०
 ६म० ५६सू०) ।

इन्द्रस्य, इन्द्रं विश्वा इत्यादिकस्याष्टर्चस्य शुक्राधिदेवतेन्द्र
 सूक्तस्य जेष्ठनामको माधुच्छन्दस ऋषिरनुष्टुप छन्द इन्द्रो
 देवता इन्द्रप्रीतये जपे वि० । ओं इन्द्रं विश्वा अवोहधनत्
 समुद्रव्यचस गिर । रथीतम रथीना वाजाना सत्पति पतिम्
 ॥ १ ॥ सख्ये त इन्द्र वाजिनो मा भेम शवसस्यते । त्वामभि
 प्र णोनुमो जेतारमपराजितम् ॥ २ ॥ पूर्वीरिन्द्रस्य रातयो न
 विदस्यन्धूतय । यदौ वाजस्य गोमत स्तोत्रभ्यो महते मघम्
 ॥ ३ ॥ पुरा भिन्दुर्युवा कविरमिनौजा अजायत । इन्द्रो विश्वस्य
 कर्मणो धर्त्ता वज्री पुरुष्टुत ॥ ४ ॥ त्वं बलस्य गोमतोऽपाव
 रद्विवो विलम् । त्वा देवा अविभ्युषस्तुज्यमानास आविषु ॥ ५ ॥
 तवाह शूर रातिभि प्रत्याय सिन्धुमावदन् । उपातिष्ठन्न
 मिवणो विदुष्टे तस्य कारक ॥ ६ ॥ मायाभिरिन्द्र मायिन त्व
 शुष्णमवातिर । विदुष्टे तस्य मेधिरास्तेषा अवास्युत्तिर ॥ ७ ॥
 इन्द्रमीशानमोजसाभि स्तोमा अनूषत सहस्र यस्य रातय
 उत वा सन्ति भूयसौ ॥ ८ ॥ (ऋ० १म० ११सू०)

शच्या, इमामित्यादिकस्य षडृचस्य शुक्रप्रत्यधिदेवतशची
 सूक्तस्य इन्द्राणो ऋषिरन्थाया पञ्चपदा पङ्क्ति शिष्टानामनु
 ष्टुप् छन्द शची देवता तत्प्रीतये जपे वि० । ओं इमा खना
 म्योषधि वीरुध बलवत्तमाम । यया सपत्नी बाधते यया सवि-
 न्दते पतिम् ॥ १ ॥ उत्तानपण सुभगे देवजने सहस्रति । सपत्नीं
 मे पराधम पति मे केवल कुरु ॥ २ ॥ उत्तराहमुत्तर उत्तरेदुत्त

राभ्य । अथा सपत्नी या ममाधरा सा धराभ्य ॥ २ ॥ नह्यस्या
नाम गृह्णामि नो अस्मिन्नमते जने ॥ ४ ॥ परामेव परावत सपत्नीं
गमयामसि । अहमस्मि सहमानाथ त्वमस्मि मासहि ॥ ५ ॥
उभे सहस्रती भूत्वा सपत्नी मे सहावहै । उपतेधा सहमाना
मभि ऋधां सहीयसा । मा प्रते मनोवत्स गौरिव धावतु
यथा । वारिव धावतु ॥ ६ ॥ (ऋ १ म १४५ सू०)

शने, आपो हि षेत्यादिकस्य नवर्चस्य शनिसूक्तस्य सिन्धु
द्वीप ऋषिरन्त्ययोरनुष्टुप श्रिष्टाना गायत्री कन्द शनिदेवता
शनिप्रीतये जपे वि ।

यमस्य परेयिवासमित्यादिकस्य षोडशर्चस्य शनेश्वराधि
देवयमसूक्तस्याद्याना पञ्चाना यम ऋषि षष्ठ्या आङ्गिरसस्तत-
स्तिष्ठणा खानावृषी श्रिष्टाना यम ऋषिराद्याना द्वादशाना
त्रिष्टुप ततो द्वयो पादनिवृत्ता त्रिष्टुप् पञ्चदश्या वृहती षोडश्या
अनुष्टुप सर्वासा यमो देवता यमप्रीतये जपे वि ।
ओं परेयिवासं प्रवतो महीरनु बहुभ्य पन्थामनु पश्यशानाम ।
षेवस्वत सङ्गमन जनाना राजान हविषा हुवस्व ॥ १ ॥ यमो
नो गातु प्रथमो विवेद नेषा गव्यूतिरपभक्तवा उ । यत्रा न
पूर्वे पितर परे पुरे नाजज्ञाना पथ्या अनुस्वा ॥ २ ॥ मातली-
कभ्यैर्यमाऽङ्गिरोभिर्हृहस्यतिर्ऋक्भिर्वाह्वान । यास्य देवा
वाह्वुर्ये च देवान् स्वाह्वान्ये स्वधयान्ये मदन्ति ॥ ३ ॥ इम
यम प्रस्तर मान्नि सीदाङ्गिरोभि पितृभि संविदान । अत्वा
मन्त्रा कविशस्ता वृहन्त्वेना राजन् हविष मादयस्व ॥ ४ ॥
अङ्गिरोभिरागहि यन्नियेभिर्यम वैरूपैरिह मादयस्व । विव-
स्वन्त हुवे य पिता तेऽस्मिन् यन्ने वर्हिषा निषद्य ॥ ५ ॥
आङ्गिरसो न पितरो न वग्वा अथर्वाणो भृगव सोम्यास ।
तेषा वयं सुमतौ यन्नियानामपि भद्रे सौमनसे स्याम ॥ ६ ॥

प्रेहि प्रहि पथिभि पूर्वैभिर्यत्ना न पूर्वं पितरं परेयु । उभा
 राजाना स्वधया मदन्ता यम पश्यामि वरुणश्च देवम ॥ ७ ॥
 सगच्छस्व पितृभि सयमेनेष्टापूर्त्तं न परमे व्योमन् । हित्वा
 यावदयं पुनरस्तमेहि संगच्छस्व तन्वा सुवर्चा ॥ ८ ॥ अपे
 तवीतवि च सर्पतातो अस्मा एत पितर लोकमक्रन । अहोभि-
 रङ्गिरक्तुभिर्यत्त यमो ददाल्यवसानमस्मै ॥ ९ ॥ अतिद्रव सार-
 मेयौ खानौ चतुरक्षौ श्वलौ साधुना पथा । अथा नपितृ
 सुविदत्ता उपेहि यमेन पेस धमादं मदन्ति ॥ १० ॥ यौ ते
 खानो यम रक्षितारौ चतुरक्षौ पथि रक्षी नृचक्षसौ । ताभ्या-
 मेनं परिदेहि राजनत् स्वस्ति चास्मा अनमीवश्च धेहि ॥ ११ ॥
 उरू णसा वसुवृषा उदङ्वलौ यमस्य दूतौ चरतो जना अनु ।
 तावस्मभ्य दृश्ये सूर्याय पुनर्दाता वसुमयेह भद्रम ॥ १२ ॥
 यमाय सोम सनुत यमाय जुहुता हवि । यम ह यज्ञो
 गच्छत्यग्निदूतो अर कृत । १३ ॥ यमाय घृतवद्विजु होत
 प्र च तिष्ठत । स नो देवेष्वा यमदीर्घमायु प्रजीवसे ॥ १४ ॥
 यमाय मधुमत्तम रात्रे हव्य जुहोतन । इदं नम ऋषिभ्य
 पूवभ्य पूर्वजेभ्य पथिक्कृण्व ॥ १५ ॥ त्रिकटुकेभि पतति
 षडुर्वीरेकमिहहत् । त्रिष्टुवगायत्रीच्छन्दसि सर्वाता यम
 आहिता ॥ १६ ॥ (ऋ० १० म १४ सू०) ।

प्रजापते, शनैश्चरप्रत्यधिदैवतप्रजापते सूक्ताभावात् प्रजा-
 पते । इत्यादिकस्य मन्त्रस्य हिरण्यगर्भ ऋषिस्त्रिष्टुप् छन्द
 प्रजापतिर्देवता तत्प्रीतये जपे वि० । ॐ प्रजापते इत्यादि
 (६२५० २५०) प्राग्वत् ।

राहो, कया नक्षित्र इत्यादिकस्य नवर्चस्य राहुसूक्तस्य
 वामदेव ऋषिर्गायत्री छन्दो राहुर्देवता राहुप्रीतये जपे वि० ।
 ओं कया नक्षित्र आ भूवदुती सदा वृध सखा । कया शचि

ष्ठया वता ॥ १ ॥ कस्त्वा सत्यो मदाना म हिष्ठो मस्तदन्धस ।
 दृढा चिदा रुजे वसु ॥ २ ॥ अभीषु ण सखीनामविता
 जरितृणाम् । शत भवास्यूतिभि ॥ ३ ॥ अभी न आ ववृत्स्व चक्र
 न वृत्तमर्वत । नियुङ्गिष्वर्षणीनाम् ॥ ४ ॥ प्रवता हि क्रतूनामा
 ह । प ज गच्छमि । अभक्षि सूर्ये सचा ॥ ५ ॥ सयन्त इन्द्र
 मन्यव म चक्राणि दधन्विरे । अध त्वे अध सूर्य ॥ ६ ॥ उत
 स्माहि त्वामाहुरिन्मववान शचोपते । दातारमविदीधयुम् ॥ ७ ॥
 उत स्मा सद्य इत परि शशमानाय सुन्वते । पुरु चिन्महसे
 वसु ॥ ८ ॥ न हि ष्मा ते शतं चन राधो वरन्त आसुर । न
 चोत्तानि करिष्यत ॥ ९ ॥ (ऋ० ४म० ३१सू०)

कालस्य पर मृत्यवित्यादिकस्य चतुर्ऋचस्य राहुग्रहाधि
 देवकालसूक्तस्य सङ्गुसुक ऋषिस्त्रिष्टुप छन्द कालो देवता तत
 प्रीतये जपे वि० । ओ पर मृत्यो अनुपरेहि पत्या यस्ते स्व
 इतगे दव यानात । चक्षुषो ते मृण्वते ते ब्रवीमि मा न प्रजा
 रोरिषो मोत वीरान् ॥ १ ॥ मृत्यो पद गोपयन्तो यदैतद्राघीय
 आयु प्रतर दधाना । आप्यायमाना प्रजया धनेन शुद्धा पृता
 भवत यज्ञियास ॥ २ ॥ इमं जीवाविमृतेराववृत्त न भूङ्गद्रा
 देवरूतिर्नो अद्य । प्राञ्चो अगाममृतये हा यद्राघीय आयु
 प्रतर दधाना ॥ ३ ॥ इमं जीवेभ्य परिधि दधामि मेघा नु
 गादगरो अथमेते । शत जीवन्तु शरद पुरु चौरन्तमृत्यु दधता
 पर्वतेन ॥ ४ ॥ (ऋ० १०म० ८सू०)

सर्पाणाम् आय गौरित्यादिकस्य ऋचस्य राहुग्रहाधिदैवत
 सप्तसूक्तस्य सर्पराज्ञी ऋषिर्गायत्री छन्द सर्पादेवता सर्पप्रीतये
 जपे वि० । ओ आय गौ पृश्निरक्रमीद सदन्मातर पुर ।
 पितरश्च प्रयन्तस्व ॥ १ ॥ अन्तश्चरति रोचनास्य प्राणादपा
 नती । व्यत्यमहिषो दिवम् ॥ २ ॥ त्रिशङ्गाम विराजति

वाक्पतङ्गाय धीयते । प्रतिवस्तो रहद्युवि ॥ ३ ॥ (ऋ०
१०म० १८८ सू०)

केतूना, युञ्जन्तोत्यादिकस्य दशचस्य केतुसूक्तस्य मधुच्छन्दा
ऋषिर्गायत्री छन्द केतवो देवतास्ततः प्रीतये जपे वि० । ओं
युञ्जन्ति ब्रध्नमरुष चरन्त परि तस्थुष । रोचन्ते रोचना
दिवि ॥ १ ॥ युञ्जन्त्यस्य काम्या हरी विपक्षसा रथे । शोणा
धृणू नृवाहसा ॥ २ ॥ कतु कृग्वन्नकतवे पेशो मर्या अपेशसे ।
समुषङ्गिरजायथा ॥ ३ ॥ आदह स्वधामनु पुनर्गर्भत्वमेरिरे ।
दधाना नाम यन्नियम ॥ ४ ॥ वीडुचिदारुजलुभिर्गुहा चिदिन्द्र
वज्जिभि । अविन्द उस्मिया अनु ॥ ५ ॥ देवयन्तो यथा मति
मच्छा विददसु गिर । महामनूपत श्रुतम ॥ ६ ॥ इन्द्रेण
स हि दृक्षसे सजग्मानो अविभ्युषा । मन्दू समानवर्चसा ॥ ७ ॥
अनवद्येर्भियुभिर्मख महस्वदचति । गणैरिन्द्रस्य काम्ये ॥ ८ ॥
अत परिउमन्नागाह दिवो वा रोचनादधि । समस्मिन्वृञ्जत
गिर ॥ ९ ॥ इतो वा सातिमीमहे दिवो वा पार्थिवादधि ।
इन्द्र महो वा राजस ॥ १० ॥ (ऋ० १०म० ६ सू०)

चित्रगुप्तस्य सूक्ताभावात् सचित्तेत्यादिचित्रगुप्तमन्त्रस्य
भरद्वाज ऋषिस्त्रिष्टुप् छन्द केत्वधिदेवतचित्रगुप्तो देवता तत
प्रीतये जपे वि । ओं स चित्र चित्र चितयन्तमस्मे चित्रक्षत्र
चित्ततम बयोधाम । चन्द्र रयि पुरुवीर वृहन्त चन्द्र चन्द्राभि
गृणते युवस्व ॥ १ ॥ (ऋ० ६म० ६ सू० ७म०)

ब्रह्मण, हिरण्यगर्भ इत्यादिकस्य दशर्चस्य केतुप्रत्यधिदेवत
ब्रह्मसूक्तस्य हिरण्यगर्भ ऋषिस्त्रिष्टुप् छन्दो केतुप्रत्यधिदेवत
ब्रह्मा देवता तत्प्रीतये जपे वि । ओं हिरण्यगर्भ समवर्त्त
ताये भूतस्य जात पतिरेक आसीत् । स दाधार पृथिवीं
आसुतेभा कस्मै देवाय हविषा विधेम ॥ १ ॥ य आत्मदवलदा

यस्य विश्व उपासते प्रशिष यस्य देवा । यस्य च्छायाशृतं यस्य
 मृत्यु कस्मै देवाय हविषा विधेम ॥ २ ॥ य प्राणतो निमिषतो
 महित्वे क इद्राजा जगती बभूव । य ईशे अस्य द्विपदस्तुष्यद
 कस्मै देवाय हविषा विधेम ॥ ३ ॥ यस्येमे हिमवन्तो महित्वा
 यस्य समुद्र रसया सहाहु । यस्येमा प्रदिशो यस्य वाङ् कस्मै
 देवाय हविषा विधेम ॥ ४ ॥ येन द्यौरुषा पृथिवी च दृढा
 येन स्र स्तभितं येन नाक । यी अन्तरिक्षे रजमो विमान
 कस्मै देवाय हविषा विधेम ॥ ५ ॥ यं क्रान्दन्ती अवसातस्तभाने
 अभ्यैचेता मनसा रजमाने । यत्राधिसूर उदितो विभाति कस्मै
 देवाय हविषा विधेम ॥ ६ ॥ आपो ह यद्ब्रह्मतो विश्वमायन
 गर्भं दधाना जनयन्तीरग्निम् । ततो देवाना समवत्ततासुरे क
 कस्मै देवाय हविषा विधेम ॥ ७ ॥ यच्चिदापो महिना पर्य्य
 पश्यद्वक्षं दधाना जनयन्तीर्यज्ञम् । यो दवेष्वाधिदेव एक आमीत्
 कस्मै देवाय हविषा विधेम ॥ ८ ॥ मा नो हिंसोर्जानता य
 पृथिव्या यो दिव सत्यधर्मा जजान । यस्यापस्यन्द्रा ब्रह्मतीर्ज
 जान कस्मै देवाय हविषा विधेम ॥ ९ ॥ प्रजापते न त्वदेता-
 न्यस्यो विश्वा जातानि परिता बभूव । यत्कामास्ये जुहुमस्तं
 नो अस्तु वयं स्वाम पतयो रयीणाम ॥ १० ॥ (ऋ० १० म०
 १२१ सू०) सौकर्यायान्यक्रतावपि स्थापनक्रमेणैव सूक्तादिजप
 कार्यम् ।

अथ श्लोकपालानाम् तत्र विनायकस्य आतू न इत्य-
 दिकस्य नवर्चस्य विनायकसूक्तस्य कुसीद काण्ड ऋषिर्गायत्री
 इन्द्रो विनायको देवता तत्प्रीतये जपे वि । आ तू न इन्द्र
 सुमन्त चित्र प्राभ संश्रभाय । महा हस्ती दक्षिणेन ॥ १ ॥
 विष्णा हि त्वां तुवि कुर्मि तुवि देष्ण तुवी मघम् । तुविमात्र-
 मवोभि ॥ २ ॥ न हि त्वा शूरदेवा न मर्त्तासो दित्सन्तम् ।

भीमेन गा नारयन्ते ॥ ३ ॥ एतो न्विन्द्रस्तवमिशान वस्त्र
स्वराजम । नराधसा मर्षिषन्न ॥ ४ ॥ प्रस्तोषदुपगासिषच्छ
वत् साम गीयमानम । अभिराधसा जुगुरत् ॥ ५ ॥ आ नो
भर दक्षिणेनाभिसव्येन प्रमृश । इन्द्र मा नो वमोर्नि
र्भाक ॥ ६ ॥ उपक्रमस्वाभर धृषता धृष्णो जनानाम । अदा-
शूठरस्य वेद ॥ ७ ॥ इन्द्र य उ नु ते अस्ति वाजो विप्रेभि
सनित्व । अस्माभि सुत सनुहि ॥ ८ ॥ सद्यो जुवस्ते वाजा
अस्मभ्य विश्वचन्द्रा । वशैश्च मच्चूजरन्ते ॥ ९ ॥ (ऋ०
८म ७ सू०) ।

दुर्गाया, सूक्ताभावात् जातवेदसे इत्यादिदुर्गामन्त्रस्य
काश्यप ऋषिस्त्रिष्टुप् छन्दो दुर्गा देवता तत्प्रोतये जपे वि० ।
ओं जातवेदसे सुनवाम सोममरातीषतो नि दहति वेद । स
न पर्षदति दुर्गाणि विश्वा नावेव सिन्धु दुरितात्पग्नि ॥ १ ॥
(ऋ १म० ८८ सू १म) ।

वायो सूक्ताभावात् क्राणा शिशुरित्यादिवायुमन्त्रस्य त्रिन
ऋषिरुष्णिक छन्दो वायुर्देवता वायुप्रोतये जपे वि० । ओं
क्राण शिशुमहोना हिन्ववृतस्य दीधितिम । विश्वापरिप्रिया
भुवदधहिता ॥ १ ॥ (ऋ ८म १ २ सू १म०) ।

आकाशस्य, सूक्ताभावात् आदिदित्याद्याकाशमन्त्रस्य
वत्स ऋषिर्गायत्री छन्द आकाशो देवता तत्प्रोतये जपे वि० ।
ओं आदित् प्रत्नस्य रेतसो ज्योतिष्पश्यन्ति वासरम् । परो
यदिध्यते दिवा ॥ १ ॥ (ऋ० ८म० ६ सू० ३०म०) ।

आश्विनयो एषो उषा इत्यादिकस्य पञ्चदशर्चस्थाश्विन
सूक्तस्य प्रस्कण्व ऋषिर्गायत्री छन्दोऽश्विनौ देवते तत्प्रोतये ।
जपे वि० । ओं एषो उषा अपूर्व्या व्युच्छति प्रिया दिव । स्तुषे
वामश्विना वृहत् ॥ १ ॥ या दत्ता सिन्धुमातरा मनोतरारथीणाम् ।

धिया देवा वसुविदा ॥ २ ॥ वयसो वां ककुहासो जूणाया
मधि विष्टपि । यद्वां रवो विभिष्यतात ॥ ३ ॥ हविषा जारो
अपा पिपर्ति पपुरिनरा । पिता कुटस्थ चर्षणि ॥ ४ ॥
आदाते वां मतीनां नासत्या मतवचसा । पात सोमस्य
धृष्णुया ॥ ५ ॥ या न पीपरदक्षिणा ज्योतिषती तमस्तिर ।
तामन्मो रासायामिषम ॥ ६ ॥ आ नो नावा मतीना यात
पाराय गन्तवे । युञ्जाथामश्विना रथम ॥ ७ ॥ अग्निर वा
दिवस्पृष्टु तीर्थे सिन्धूनां रथ । धिया युयुज इन्धव ॥ ८ ॥
दिवस्कण्वास इन्द्रो वसु सिन्धूना पदे । स्व वत्रि कुह धित्
सध ॥ ९ ॥ अभूद भा उ अश्वे हिरण्य प्रति सूर्य्य । व्यस्य
जिह्वया सित ॥ १० ॥ अभुदु पारमेतवे पन्था ऋतस्य साधुया ।
अदर्शि विसृतिर्दिव ॥ ११ ॥ तत्तदिदश्विनो रवो जरिता
प्रति भूषति । मदे सोमस्य पिप्रतो ॥ १२ ॥ धावसाना
विवस्वति सोमस्य पोत्रा गिरा । मनुष्वच्छ्वू आगतम् ॥ १३ ॥
युवोरूषा अनुश्रिय परिज्मनोरूपाचरत । ऋता वनथो
अक्तुभि ॥ १४ ॥ उभा पिबतमश्विनोभा न शम यच्छतम् ।
अविद्रियाभिरूतिभि ॥ १५ ॥ (ऋ १म ४६ सू०) ।

अथ दिक्पालानाम् । तत्रेन्द्रस्य इन्द्र विश्वा इत्यादिक
स्याष्टर्चस्य दिक्पालेन्द्रसूक्तस्य माधुच्छ्वन्दसो जेता ऋषिरनुष्टुप्
छन्द इन्द्रो देवता तत्प्रीतये जपे वि० । ओं इन्द्र विश्वा
इत्यादि प्राग्वत् । (१३० प० ६ प०) ।

वक्त्रे, अग्नि सप्तमित्यादिकस्य सप्तचस्य वज्रिसूक्तस्य
सौविकोऽग्निर्ऋषिस्त्रिष्टुप् छन्द वैश्वानरोऽग्निदेवता तत्-
प्रीतये जपे वि० । ओं अग्नि सप्ति वाजश्वर ददात्यग्नि-
र्वीरं शुलं कर्मनिष्ठाम् । अग्नौ रोदसी विचरत् समञ्जसग्नि
र्वीरौ वीरकुक्षि पुरन्धिम् १ ॥ अग्नेरपस समिदस्तु

भद्राग्निर्महौ रोदसी आविवेश । अग्निरेक चोदयत् समत्-
 स्वग्निवृत्ताणि दयते पुरुणि ॥ २ ॥ अग्निर्हय जरत
 कणमावाग्निरङ्गो निरदहज्जारूषम । अग्निरत्रि घर्म
 उरुष्यदन्तरग्निर्नृमध प्रजया सृजत सम ॥ ३ ॥ अग्नि
 तद्विबीण वीरपेशा अग्निऋषि य सहसा सनोति । अग्नि-
 दिवि हव्यमाततानाग्नर्धामानि विभृता पुरुता ॥ ४ ॥ अग्नि
 मुकथैर्ऋषयो विह्वयन्ते अग्नि नरो यामनि वाधितास ।
 अग्नि वयो अन्तरिक्षे पतन्तोऽग्नि सहसा परियाति
 मोनाम ॥ ५ ॥ अग्नि विश इलते मानुषीया अग्नि मनुषो
 ननुषो विजाता । अग्नि गान्धवा पथ्यामृतस्याग्निर्गव्यति-
 दृ त आनिषता ॥ ६ ॥ अग्नये ब्रह्म ऋभवस्ततश्चुरग्निं महा
 मवोचामासुवृक्त्तिम । अग्ने प्राव जरितार यविष्टाग्ने महि-
 द्रविणमायजस्व ॥ ७ ॥ (ऋ १०म० ८० सू) ।

यमस्य, परेयिवासमित्यादिकस्य षोडशर्चस्य यमसूक्तस्या
 द्याना पञ्चाना यम ऋषि षष्ठ्या आङ्गिरसस्ततस्त्रिष्टुपा श्वाना-
 वृषो चतसृणा यम ऋषिर्द्वादशाना त्रिष्टुप ततो द्वयो पाद
 निवृत्ता त्रिष्टुप पञ्चदश्या वृहती षोडश्या अनुष्टुप छन्दो यमो
 देवता यमप्रोतये जपे वि० । ओं परेयिवासमित्यादि प्राग्वत्
 (१३१प १०प०) ।

निऋते सूक्ताभावात् वेत्या हीत्यादि निऋतिमन्त्रस्य
 व्यश्च ऋषिरुणिक छन्दो निऋतिर्देवता तत्प्रोतये जपे वि ।
 ओं वेत्या हि निऋतीना वज्रहस्त पर्विव्रजम । अहरह
 शुभ्यु परिपदामिव ॥ १ ॥ (ऋ ८म २४ सू)

वरुणस्य, मोषु वरुणेत्यादिकस्य पञ्चर्चस्य वरुणसूक्तस्य
 वसिष्ठ ऋषिश्चतसृणां गायत्री अन्त्याया जगती छन्दो वरुणो
 देवता तत्प्रोतये जपे वि । ओं मोषु वरुण सृत्समं गृहं

राजन्नह गमम । मृडासु क्षत्रमृडय ॥ १ ॥ यदंसि प्रस्फुरन्निव
वृतिर्न धातो अद्रिव । मृडासु क्षत्र मृडय ॥ २ ॥ क्रत्व
समहदोनता प्रतीपं जगमाशुचे । मृडासु क्षत्र मृडय ॥ ३ ॥
अपा ण्ये तस्थिवास वृणा विदज्जरितारम । मृडासु क्षत्र
मृडय ॥ ४ ॥ यत किञ्चेद वरुण देव्ये जनेऽभिद्रोह मनुष्याश्चरा
मसि । अचित्तीयत्तव धर्मा युयोऽपि ममानस्तस्मादेनमो देव
रीगिष ॥ ५ ॥ (ऋ ७ म ८८ सू)

वायो, वात आवात्वित्यादिकस्य वृचस्य वायुसूक्तस्य वाता
यन उलप ऋषिगायत्रो कन्दो वायुदेवता ततप्रीतये जपे
वि । ओं वात आवातु भेषजं शम्भुमयोभु नो हृद । प्र ण
आयूषि तागिषत् । १ ॥ उत वात पितासि न उत भ्रातोत
न सखा । स नो जीवा तवे कृधि ॥ २ ॥ यददो वात ते
मृहे सतस्य निधिहित । ततो नो देहि जीवसे (ऋ १ म
१८६ सू)

सोमस्य, त्व सोमेत्यादिकस्य त्रयोविंशत्यचस्य प्राग्वत
(११८प २१प०)

ईशानस्य इमा रुद्रायेत्यादिकस्य प्राग्वत् (११७प० १प)

ब्रह्मण हिरण्यगर्भ इत्यादिकस्य प्राग्वत् (१३४प २२पृ)

अनन्तस्य सहस्रशीर्षेत्यादिकस्य प्राग्वत् (१२५प० २४प)

अथ वम्बादीनाम् । तत्र वसूनाम् । सक्ताभावात् उमया
इत्यादिकस्य ऋसुमन्त्रस्य वसिष्ठ ऋषिस्त्रिष्टुप् कन्दो वसवो
देवतास्ततप्रीतये जपे वि० । ओं उमया अत्र वसवो रन्त देवा
उरावन्तरीक्षे मर्जयन्त शुभ्रा । अर्वाकपथ उरुजय कृणुध्वं
ओता दूतस्य जग्मुषो नो अस्य । (ऋ० ७ म ३८ सू ३म०)

रुद्राणाम्, आ रुद्रास इत्यादिकस्याष्टर्चस्य रुद्रसूक्तस्य
श्वावाश्च ऋषि सप्तम्यष्टम्योस्त्रिष्टुप् शिष्टानां जगती कन्दो

रुद्रा देवतास्तत्प्रीतये जपे वि० । श्रीं आ रुद्रास इन्द्रवन्तं
 सजोषसो हिरण्यरथा सुविताय गन्तन । इय वो अस्मत् प्रति
 हर्ष्यते मतिस्तृणजे न दिव उत्सा उदम्यवे ॥ १ ॥ वाशीमन्त
 ऋष्टिमन्तो मनीषिण सुधन्वान इषुमन्तो निषङ्गिण स्वश्वा
 स्थ सुरथा पृश्निमातर स्वायुधा मरुतो यायना शुभम ॥ २ ॥
 धनुथ द्या पर्वतान दाशुषे वसु नि वो वना जिहते यामनो
 भिया । कोपयथ पृथिवी पृश्निमातर शुभे यदग्रा पृषतीर
 युग्धुम ॥ ३ ॥ वातत्वियो मरुतो वर्यनिर्णिजो यमा इव सुसदृश
 सुपेशस । पिशङ्गाश्वा अरुणाश्वा अरेपस प्रत्वक्षसो महिना
 द्यौर्गिवोरव ॥ ४ ॥ पुरुद्रप्सा अज्जिमन्त सुदानवस्त्वेषसदृशो
 अनवभ्रराधम । सुजातासो जनुषा रुक्मवक्षसो दिवो अर्का
 अमृतं नाम भेजिरे ॥ ५ ॥ ऋष्टयो वो मरुतो असयोरधि सह
 ओजो बाह्वोर्वो वल हितम । नृमणा शीर्षस्वायुधा रथष वो
 विश्वा व श्रीर्गधि तनूषु पिपिशे ॥ ६ ॥ गोमदश्वावद्रथवत
 सुवीर चन्द्रवद्राधो मरुतो ददा न । प्रशस्ति न क्षणत रुद्रि
 यामो भक्षीय वोऽवसो देव्यस्थ ॥ ७ ॥ जये नरो मरुतो मृडता
 नस्तुवीमघासो अमृता ऋतज्ञा । सत्यश्रुत कवयो युवानो
 वृहद्विरयो वृहदुक्षमाणा ॥ ८ ॥ (ऋ० ५म० ५७ सू)

आदित्यानाम, इमा गिर इत्यादिकस्य सप्तदशर्चस्यादित्य
 सृक्तस्य गृत्समदपुत्र कूर्म ऋषिस्त्रिष्टुप इन्द्र आदित्या देवता
 स्तत्प्रीतये जपे वि० । श्रीं इमा गिर आदित्यभ्यो वृत्तस्रू
 सनाद्राजभ्यो जुह्वा जुहोमि । शृणोतु मित्रो अर्थमा भगो
 नस्तुविजातो वरुणो दक्षो अश ॥ १ ॥ इम स्तोम म क्रतवो
 मे अथ मित्रो अर्थमा वरुणो जुषन्त । आदित्यास शुचयो
 धारपूता अहजिना अनवद्या अरिष्टा ॥ २ ॥ त आदित्यास
 उरवो गभीरा अदब्धासो दिष्मन्तो भूर्यक्षा । अन्त पश्यन्ति

वृजिनोत साधु सव राजभ्य परमा धिदन्ति ॥ ३ ॥ धारयन्त
आदित्यासो जगत्स्था देवा विश्वस्य भुवनस्य गोपा । दीर्घा
धिया रक्षमाणा असूर्यमृतावानश्चयमाना ऋणानि ॥ ४ ॥
विद्यामादित्या अवसो वो अस्य यदर्थमन् भय आ चिन्म
योभु । युष्माक मित्रावरुणा प्रणीतौ परि खन्नेव दुरितानि
वृज्याम ॥ ५ ॥ सुगो हि वो अर्थमन्मित्र पत्या अनृक्षरो
वरुण साधुरस्ति । तेनादित्या अधि वोचता नो यच्छता नो
दुष्परिहन्तु शम ॥ ६ ॥ पिपत्त नो अदिती राजपुत्राति द्वेषा
स्यर्थमा सुगेभि । वृहन्मित्रस्य वरुणस्य शर्मोप स्याम पुर
वीरा अरिष्टा ॥ ७ ॥ तिस्रो भूमीर्धारयन् त्रीरुत द्यून्मीणि
व्रता विदधे अन्तरधाम् । ऋतेनादित्या महि वो महित्व
तदर्थमन वरुण मित्र चारु ॥ ८ ॥ त्री रोचना दिव्या धार
यन्त हिरण्यया शुचयो धारपूता । अस्वप्रजो अनिमिषा
अदव्या ऊरुशसा ऋजवे मर्त्याय ॥ ९ ॥ त्व विश्वेषा वरुणासि
राजा ये च देवा असुर ये च मर्त्या । शतं नो रास्व शरदो
विचक्षेऽश्यामायूषि सुधितानि पूर्वा ॥ १० ॥ न दक्षिणा विचि
किते न सव्या न प्राचीनमादित्या नोत पश्चा । पाव्या चिद्
वसवो धीर्या चिद्यज्ञानीतो अभय ज्योतिरश्याम ॥ ११ ॥ यो
राजभ्य ऋतनिभ्यो ददाश य वक्ष्यन्ति पुष्टयश्च नित्या । स
रेवान् याति प्रथमो रथेन वसुदावा विदधेषु प्रशस्त ॥ १२ ॥
शुचिरप सृयसा अदध उप ज्ञेति वृहवया सुवीर ।
नकिष्ट घ्नन्त्यन्तिती न दूराद्य आदित्याना भवति प्रणीतौ
॥ १३ ॥ अदिते मित्र वरुणोत मृड यद्वा वय चक्षमा
कश्चिदाग । उवश्यामभय ज्योतिरिन्द्र मा नो दीर्घा
अभि नशन्तमिस्रा ॥ १४ ॥ उभे अस्मै पीपयत
समौची दिवो वृष्टिं सुभगो नाम पुण्यन् । उभा क्षयावाजयन्

याति पृत्सुभावर्द्धी भवत साधु अस्मै ॥ १५ ॥ या वी माया
अभिद्रुहे यजत्रा पाशा रिपवे विचृत्ता । अश्लीव ता अति
येष रथेनारिष्टा उरावा शर्मनत् स्याम ॥ १६ ॥ माहं मघोनो
वरुण प्रियस्य भूरिदाव् आ विद शूनमापे । मा रायो
राजन्त् सुषमादव स्थां वृहद्देम विदथे सुवीरा ॥ १७ ॥
(ऋ २म० २७सू०)

मरुद्गणानाम्, मरुतो यस्य ह्रीत्यादिकस्य दशर्चस्य मरुद्गण
सूक्तस्य गौतम ऋषिर्गायत्री छन्दो मरुतो देवतास्तत्प्रीतये जपे
वि० । ओं मरुतो यस्य हि क्षये पाथादिवो विमहस । स
सुगोपातमो जन ॥ १ ॥ यज्ञैर्वा यज्ञवाहसो विप्रस्य वा मती
नाम् । मरुत ऋणुता हवम् ॥ २ ॥ उत वा यस्य वाजिनो
ऽनु विप्रमतक्षत । स गन्ता गोमति व्रजे ॥ ३ ॥ अस्य वीरस्य
वर्हिषि सुत मोमो दिविष्टिषु । उक्थ मदस्य शस्यते । ४ ॥
अस्य ओषन्वा भुवो विश्वा यस्पर्षणीरभि । सूर चित् सन्न धी
रिष ॥ ५ ॥ पूर्वीभिर्हि ददाशिम शरङ्गिर्मरुतो वयम् । वधोभि
स्पर्षणीनाम् ॥ ६ ॥ सुभग स प्रयज्यवो मदतो अस्तु मर्थ ।
यस्य प्रयांसि पर्षथ ॥ ७ ॥ शशमानस्य वा नर स्वेदस्य मत्थश
बन । विदा कामस्य वेनत ॥ ८ ॥ यूयं तत् सत्यश्वस आवि
ष्कर्त्त महित्वना । विध्यता विद्युता रक्ष ॥ ९ ॥ गूहता गुह्यं
तमो वि यात विश्वमन्त्रिणम् । ज्योतिष्कर्त्ता यदुश्मसि ॥ १० ॥
(ऋ० १म० ८६सू०)

ब्रह्मण, हिरण्यगर्भ इत्यादिकस्य प्राग्वत् (१३४प० २२पं०)

अच्युतस्य, सहस्रशीर्षेत्यादिकस्य प्राग्वत् (१२५प० २४प०)

ईशस्य, आ ते पितरित्यादिकस्य पञ्चदशर्चस्य ईशसूक्तस्य
मृत्ममद ऋषिस्त्रिष्टुप् छन्द ईशो देवता तत्प्रीतये जपे वि० ।
ओं आ ते पितर्मरुतां सन्नमेत मा न सूर्यस्य सद्गयो वयोथा ।

अभि नो वीरो अर्वति क्षमेत प्रजायेमहि रुद्र प्रजाभि ॥ १ ॥
 त्वादत्तेभी रुद्र शतमेभि शतं हिमा अशीय भेषजेभि । वाष्म
 द्वेषो वितर व्यहो व्यमी वाश्वातयस्वा विष्मूची ॥ २ ॥ अष्टौ
 जातस्य रुद्र श्रियासि तवस्तमस्तवसां वज्रवाहो । पर्षि ण
 पारमंहम स्वस्ति विष्वा अभीती रपसो युयोधि ॥ ३ ॥ मा
 त्वा रुद्र चुक्रुधामा नमोभिर्मा दुष्टुती वृषभ मा सङ्गती । उन्नो
 वीरा अपय भेषजेभिर्भिषक्तम त्वा भिषजा ऋणोमि ॥ ४ ॥
 हवीमभिर्हवते यो हविभिर्गवस्तीमेभी रुद्रं दिषीय । ऋद्रूदर
 सुहवो मा नो अश्वै वभु सुशिशो रीरधन्नायै ॥ ५ ॥ उन्मा
 ममन्द वृषभो मरुत्वान् त्वक्षीयसा वयसा नाधमानम् ।
 वृणीव छायाभरपा अशीया विवासेष रुद्रस्य सुवम् ॥ ६ ॥
 क्रस्य ते रुद्र मृडयाकुर्वस्तो यो अस्ति भेषजो जलाप । अप
 भर्ता रपसो दैवस्याभी नु मा वृषभ चक्षमीथा ॥ ७ ॥ प्र
 वभ्रवे वृषभाय श्वितीचे महो मही सुष्टुतिमीरयामि । नमस्या
 कल्पलीकिन नमोभिर्गुणीमसि त्वेष रुद्रस्य नाम ॥ ८ ॥
 स्थिरेभिरङ्गै पुरुष उग्रो वभु शक्तेभि पिपिये हिरण्यै ।
 ईशानादस्य भुवनस्य भूरेर्न वा उ षोषद्गुद्रादसूर्ध्वम् ॥ ९ ॥
 अर्हन् विभर्षि सायकानि धन्वाहंविष्क यजतं विश्वरूपम् ।
 अर्हन्निद दयसे विश्वमध्व न वा ओजोवो रुद्र त्वदस्ति ॥ १० ॥
 स्तुहि श्रुत गर्त्तंसद युवान मृगं न भीमसुपह्वमुच्यम् । मृडा
 जरिवे रुद्रस्तवानोऽन्य ते अस्मानि वपन्तु सेना ॥ ११ ॥
 कुमारसित् पितर वन्दमान प्रति नानाम रुद्रोपयन्तम् । भूरे
 दातार सगृपति मृणीषे स्तुतस्व भेषजा राख्यस्ते ॥ १२ ॥ या
 वो भेषजा मरुत श्चौनि या शतमा वृषणो या मयोधु ।
 शानि मनुरवृणीता पिता नक्ष्वा शङ्ख शोच रुद्रस्य वस्मि ॥ १३ ॥
 (ऋ २५० ३३५०) ।

अक्रम्य चित्रं देवानामित्यादिकस्य षड्विंशत्यर्कसूक्तस्य
 कुत्स ऋषिस्त्रिष्टुप छन्दोऽर्का देवता तत्प्रोतये जपे वि० ।
 ओ चित्रं देवानामुदगादनीक चक्षुर्मित्रस्य वरुणस्याग्ने ।
 आप्रा द्यावापृथिवी अन्तरिक्षं सूय्य आत्मा जगतस्तस्युषश्च ॥ १ ॥
 सूर्यो देवोमुषस रोचमाना मर्यो न योषामभ्येति पश्चात् ।
 यत्ना नरो देवयन्तो युगानि वितन्यते प्रति भद्राय भद्रम् ॥ २ ॥
 भद्रा अश्वा हरित सूय्यस्य चित्रा एतन्वा अनुमाद्याम् । नम
 स्यन्तो दिव आ पृष्ठमस्य परि द्यावापृथिवी यन्ति सद्य ॥ ३ ॥
 तत सूय्यस्य देवत्व तन्महत्वं मध्या कर्त्तोवितत सजभार ।
 यदेदयुक्तं हरितं सधस्थादाद्रात्री वासस्तनुते सिमस्रौ ॥ ४ ॥
 तन्मित्रस्य वरुणस्याभिचक्षे सूर्यो रूपं कृणुते द्यौरुपस्थे । अन-
 न्तमन्यद्गुणदस्य पाजं कृणुमन्यहरितं सभरन्ति ॥ ५ ॥ अद्या
 देवा उदिता सूर्यस्य निरंहस पिपृता निरवद्यात् । तन्नो
 मित्रो वरुणो मामहन्तामदिति मिन्धु पृथिवी उत द्यौ ॥ ६ ॥
 (ऋ १म० ११५मू)

वनस्पते वनस्पते इत्यादिकस्य त्वचस्य वनस्पतिसूक्तस्य
 गग ऋषिस्त्रिष्टुप छन्दो वनस्पतिदेवता तत्प्रोतये जपे वि ।
 ओ वनस्पते वीडवङ्गो हि भूया अस्मत्सखा प्रतरण सुवीर ।
 गोभि सनक्षो असि वीलयस्वास्थाता ते जयतु जेत्वानि ॥ १ ॥
 दिवस्पृथिव्या पर्योज उद्भूत वनस्पतिभ्य पर्याभृतं सह ।
 अपामोज्जमानं परि गोभिरावृतमिन्द्रस्य वज्रं हविषा रथं यज
 ॥ २ ॥ इन्द्रस्य वज्रो मरुतामनीक मित्रस्य गर्भो वरुणस्य
 नाभि । सेमां नो हव्यदाति जुषाणो देव रथं प्रतिहव्या गृभाय
 ॥ ३ ॥ (ऋ० ६म० ४७सू २६, १७, २८म)

अत्रैव काले द्वारपाला स्वस्वशास्त्रोक्तशान्तिसूक्तादिकं
 प्रठेयुः । तानि चाग्ने वक्ष्यन्ते । एवं जापकद्वारपालाभ्यां सक्ता-

दिपु जप्तपु होता उत्तराङ्गं कर्म कुर्यात् । यथा यदस्येति मन्त्रस्य
हिरण्यगर्भं ऋषिरतिष्ठतिऋन्द स्विष्टकृदग्निर्देवता स्विष्टकृ-
होमे वि । ओं यदस्य कर्मणोऽत्यरीरिचं यद्वा न्यूनमिष्टाकरम ।
अग्निं न स्विष्टकृद्विद्वान सर्वं स्विष्टं सुहुतं करोतु मे । अग्नये
स्विष्टं कृते सुहुतकृते सवप्रायश्चित्ताहुतीना व्यासाना सवर्क्षयित्रे
सवान्न कामान सवर्क्षय स्वाहा । इदमग्नये स्विष्टकृते न मम ।
प्रागुदम्वा जुहोति । तत इध्रबन्धनीरञ्जु विग्रस्य सुवसुचोलेपं
प्रोञ्चा ओं रुद्राय स्वाहेति हुत्वा वज्रौ क्षिपेत् । एष परिस्तर
णानि तूष्णीं वज्रौ क्षिपेत् । तत सङ्कल्पपूर्वक प्रायश्चित्तहोम ।
यथा । अयाश्वाग्ने इत्यस्य वामदेव ऋषि पङ्क्तिऋन्दो
ऽयोऽग्निदेवता प्रायश्चित्तहोमे वि० । ओं अयाश्वाग्नेऽस्यनभि
शस्ययाश्च सत्वमिच्चमया असि । अयसा वयसा कुतोऽयास
हव्यमोक्षिषेऽया नो धेहि भेषजं स्वाहा इदयसेऽग्नये न मम ।
अतो देवा इत्यस्य मेधातिथिर्ऋषिर्गायत्री ऋन्दोऽग्निर्देवता
प्रायश्चित्तहोमे वि० । ओं अतो देवा अवन्तु नो यतो विष्णु
र्विचक्रमे । पृथिव्या सप्तधामभि स्वाहा इद देवेभ्यो न मम ।
इद विष्णुरित्यस्य मेधातिथिर्ऋषिर्गायत्री ऋन्दो विष्णुर्देवता
प्रायश्चित्तहोमे वि० । ओं इद विष्णुर्विचक्रमे त्रेधा निदधे
पदम । समूढमस्य पासुरे स्वाहा इद विष्णवे न मम ।
महाव्याहृतीना व्यस्तसमस्तानां परमेष्ठी प्रजापतिर्ऋषिर्देवी
गायत्री दैव्यृष्णिक दैव्यनुष्टुप देवी वृहती ऋन्दासि अग्निवायु-
सूर्यप्रजापतयो देवता प्रायश्चित्तहोमे वि० । ओं भू स्वाहा
इदमग्नये न मम । ओं भुव स्वाहा इदं वायवे न मम ।
ओं स्व स्वाहा इद सूर्याय न मम । ओं भूर्भुव स्वाहा इद
इद प्रजापतये न मम । ओं विश्वेभ्यो देवेभ्य स्वाहा इति
ससंभव हुत्वा अनाज्ञातमिति दाभ्यां जुहुयात् । अनाज्ञात

मित्यादिकयोहिरण्यगभ ऋषिरनुष्टुप क्रन्दोऽग्निर्देवता ज्ञाता
 ज्ञातदोषपरिहाराय होमे वि० । ओं अनाज्ञात यदज्ञात
 यज्ञस्य क्रियते मिथ । अग्ने तदस्य कल्पय त्व हि वेत्य यथा-
 यथ स्वाहा इदमग्नये न मम । ओं पुरुषसम्मतो यज्ञो यज्ञ
 पुरुषसम्मत् । अग्ने तदस्य कल्पय त्व हि वेत्य यथायथ स्वाहा
 इदमग्नये न मम । तत कर्मान्तर्गतकर्मविपर्य्यासकमविलोप-
 प्रायश्चित्ताय त्व नोऽग्ने सत्व नोऽग्ने इत्येताभ्या होय्ये इति
 मन्त्रं जुहुयात् । त्वन्नोऽग्ने इत्येतयोवामदेव ऋषिस्त्रिष्टुप
 क्रन्दोऽग्नीवरुणौ देवते प्रायश्चित्तहोमे वि० । ओ त्वन्नोऽग्ने
 वरुणस्य विद्वान् देवस्य हेडोऽध्यासिसीष्ठा । यजिष्ठो वज्रि
 तम गोशुचानो विश्वा द्वेषासि प्रमुमुग्धस्मात् (ऋ० ४म०
 १सू० ४म) स्वाहा इदमग्नीवरुणाभ्याम् । ओ सत्व नोऽग्ने
 ऽवमो भवोती नदिष्ठो अस्या उषसो व्युष्टौ । अवयच्च नो
 वरुण रराणो वीहि सृडीक सुहवो न णधि (ऋ० ४म० १सू०
 ५म०) स्वाहा इदमग्नीवरुणाभ्याम् न मम । स्वराक्षरपददत्त
 वणलोपप्रायश्चित्ताय यदो देवा इत्यस्य प्रजापतिऋषिजगती
 क्रन्दोऽग्निर्देवता प्रायश्चित्तहोमे वि० । ॐ यद्वा देवाश्चक्रम
 जिह्वया गुरुमनमो वा प्रयुती देवहेडनम । अरावायो नोऽभि
 दच्छानयते तस्मिन् तदेनो वसवो निधेतन स्वाहा इदमग्नये न
 मम । तत आचार्य (१४६प० २प) प्रागुक्तेन अनाज्ञात
 मित्यादिनाज्य हुत्वा चतस्रो व्याहृतीर्जहुयात् । तन्नोऽग्न्याय
 मनस्य समन्तात् दशसु दिक्षु दिक्पालेभ्यो माषभक्तवलि
 दद्यात् । यथा ऋष्यादिस्मरणपूर्वक प्रागुक्तदिकपालादिहोम
 मन्त्रानुक्ता ओं इन्द्राय साङ्गाय सपरिवाराय सायुधाय सशक्त-
 काय एष माषभक्तिवर्लिर्नम इति दत्त्वा प्राथयेत् । भो इन्द्र
 दिश रक्ष वलि भुङ्क्ष्व मम यजमानस्य वा सकुटुम्बस्यायु-

कत्ता क्षेमकर्ता शुभकर्ता शान्तिकर्ता पुष्टिदस्तुष्टिदो भवेति
 पुष्पाक्षतजलानि पूर्वाभिमुख क्षिपेत् । एवमाग्नेय्यादिष्वपि ।
 तत साधिदेवतप्रत्यधिदेवतग्रहेभ्यो वलिं दद्यात् । तत्र प्रागुक्त
 होममन्त्रमुच्चार्य एष माषभक्तवलिं साङ्गायेत्याद्यनन्तरमीश्व
 राग्निरूपाधिदेवतप्रत्यधिदेवतसूय्यायेत्यधिक प्रयोज्यम् । तत
 प्राथनादि पूर्ववत् । स्वस्वमण्डलममीपे पुष्पाक्षतादिप्रक्षेप ।
 एवं विनायकादीनामपि वलिं दत्त्वा प्राथयेत् । पुष्पादिप्रक्षे
 पस्तु प्रागुक्तस्थापनस्थानममीपे इति विंशति । ततो द्वितीय
 ऽङ्गि पुष्पाहवाग्नानन्तर धामन्तमिति समुद्रादित्यनन वा
 पूर्णाहुति जुहुयात् । यथा धामन्त इत्यस्य वामदेव ऋषि
 जगती कन्द आपो देवता पूर्णाहुतिहोमे वि० । आ गमन्ता
 विश्व भुवनमधि त्रितमन्त समुद्रे हृद्यन्तरायुषि । अपामनीक
 ममिथे य आभृतस्तमश्याम मधुमन्त त ऊर्मिम (ऋ० ४म
 ५८ सू० ११ म०) स्वाहा इति घृतपुष्पफलयुतामन्तामीष पृष्णा
 हुतिं दद्यात् । विस्तरभयादन्यन्नोक्तम् तत पूणपात्र ब्रह्म-
 दक्षिणा दद्यात् । तत पूणपात्र वह्निषि निधाय आपोऽस्मा-
 न्नित्यस्य देवयवस ऋषिस्त्रिष्टुप कन्द आपो देवता माजन
 वि । ओं आपोऽस्मान्मातर शुभ्यन्तु घृतं न ना घृतस्य
 पुनन्तु विश्व हि विप्र प्रवहन्ति देवीरुदिताभ्य शुचिगपृत
 एमि । इदमाप इत्यस्य सिन्धुदीप ऋषिरनुष्टुप कन्द आपो
 देवता मार्जने वि० । इदमाप प्रवहत यत्किञ्च दुरित
 मवि । यद्वाहमभिदुद्रोह यद्वा शेष उतान्तरम् । (ऋ० १म
 २३ सू० २२ म०) सुमित्रिया न इत्यस्य नारायण ऋषिस्त्रिष्टुप
 कन्द आपो देवता मार्जने वि । ओं सुमित्रिया न आप
 ओषधय सन्तु दुर्मित्रियास्तस्मै सन्तु योऽस्मान् द्वेष्टि यच्च वय
 द्विष्ट । त्रिभिरैतैर्मार्जनं कुर्यात् । तत प्रणीतापात्रोदक

वर्हिषि निनयेत् । ततः परिस्तरणं विस्तृत्य समूहनपथ्युत्तरेण
पूर्ववत् कुर्यादिति ऋग्वेदिनामग्निस्थापनादि ।

अथ यजुर्वेदिनामग्निस्थापनादिविधिरुच्यते । तत्र क्रमः ।
कुशेर्हस्तमात्रपरिमिता चतुरस्रा कुण्डभूमिं स्थण्डिलभूमिं वा
परिसमुच्च तान् कुशान् नैर्ऋत्या त्वक्ता गोमयोदकाभ्यामुप-
लिप्य कुशेन सुवमूलेन वा प्रागग्रा उदकमस्था प्रादेशमात्रा-
स्तिस्रो रेखा उत्तरोत्तरक्रमेण उल्लिख्य तेनैव क्रमेण अनामिका
ङ्गुष्ठाभ्यां पासुमुद्धृत्य कास्यपात्रेण यथोक्तवह्निमादाय कुशोदके
प्रत्नञ्जुखमुपसमाधाय (६६ पृ० १६ प) प्राग्वत् ध्यात्वाऽग्निनाम
कुर्यात् । अत्रैव समये ब्रह्मवरणम् । यथा । कत्तव्येऽस्मिन्
मतसङ्कल्पितहोमकर्मणि कृताकृतावेक्षणरूपब्रह्मकर्मकरणाय
ब्रह्माणं यथानामगोत्रं भवन्तमहं वृषे इत्युक्ते ओं वृतोऽस्मीति
प्रतिवचनम् । ततोऽग्नेर्दक्षिणतः शुद्धमासनं दत्त्वा तदुपरि
प्रागग्रान् कुशानास्तीर्थं ब्रह्माणमग्निप्रदक्षिणक्रमेणानोय ओं
अत्र त्वं मे ब्रह्मेत्युक्तवति यजमाने ओं भवानौति तेनोक्ते तमा-
सनोपपथ्युपवेशयेत् । ततो ग्रहयज्ञादौ ग्रहाद्यावाहनपूजे
समाप्य प्रकृते चात्रैव काले साहसं वह्निमावाह्याभ्यर्थ्य चरु-
(६६ पृ) प्राग्वत् पचेत् । ततः कुशकण्डिकां कुर्यात् ।
यथा । वारुणं मृगमयं वा प्रणीतापात्रं वारिणापूर्य्य कुशै-
राच्छाद्य ब्रह्मणो मुखमवलोक्य अग्नेरुत्तरतः कुशोपरि निद-
ध्यात् । ततः परिस्तरणं कुर्यात् । तद्यथा प्रभूतवर्हिषश्चतुरो-
भागान् विधायैकेकभागिनः चतुर्षु दिक्षु अग्रेण मूलमाच्छाद्य
वारत्रयं परिस्तरेत् । यथा आच्यमाग्नेयादीशानपथ्यन्तम्
दक्षिणस्थां ब्रह्मस्थानादग्निपथ्यन्तम्, पश्चिमायां नैर्ऋताद्वाय-
व्यान्तम्, उत्तरदिशि अग्निं तं प्रणीतापथ्यन्तम् आस्तरेत् ।
ततः पात्राद्यासादयेत् । यथा अग्नेरुत्तरतः पश्चिमदिशि पवित्र

च्छेदनार्थं त्रीणि कुशपत्राणि पवित्रकरणाय साग्रमनन्तर्गभि
 कुशपत्रद्वयं प्रादेशमित, वारुण तेजस वा प्रोक्षणीपात्रम्
 आज्यस्थाली ताम्रमयी, समार्जनकुशास्त्रीन, वेणीरूपो पय
 मनकुशास्त्रीन, प्रादेशमात्रास्तिष्ठ पालाशी समिध, खादिर
 सुव, गव्यमाज्य षटपञ्चाशदधिकशतद्वयमुष्टिपरिमिततण्डुल
 पूरु सर्पादिपात्र, दक्षिणाय हिरण्यादिक च पवित्रच्छेदनाथ-
 कुशानां पूर्वस्या क्रमेण उदगग्र, स्थापयेत् । ततः पवित्र
 च्छेदनकुशे द्वौ साग्रौ प्रादेशमितौ कुशौ मूलदेशे च्छित्त्वा
 पवित्रे सपाय प्रणीतोदकेनासिच्य प्रोक्षणीपात्रे निधाय हाभ्या
 मनामिकाङ्गुष्ठाभ्यां मूलाग्रे पवित्रे धृत्वा त्रिरुतपवनं कुर्यात् ।
 ततः प्रणीतोदकेन प्रोक्षणं, प्रोक्षणीजलेन चासिचनं कृत्वा
 अग्निप्रणेतयोर्मध्ये प्रोक्षणीपात्रे निदध्यात् । ततः आज्य-
 स्थाल्यामाज्यं दत्त्वाग्नावधिश्रित्य ज्वलन्तणादिना प्रदक्षिण
 क्रमेण हविवष्टयित्वा अग्नौ तदन्नमूकं क्षिपेत् । ततः सुव
 प्रागग्रमधोमुखमग्नौ त्रिप्रताप्य समार्जनकुशानामग्रैरन्तरत
 मूलैर्वाह्यत, समृज्य प्रणीतोदकेनाभ्युच्य पुनः प्रताप्य स्वदक्षि
 णतः कुशोपरि निधाय आज्यमुदगुद्वास्य पवित्राभ्यामुत्पूय
 प्रोक्ष्यापद्रव निरस्य प्रोक्षणीञ्चोत्पूयोपयमनकुशानादाय मव्य
 हस्ते धृत्वा तिष्ठन् प्रजापतिं मनसा ध्यायन् ब्रह्मणान्वारब्ध
 स्तं शीमन्मौ सष्टतास्तिष्ठ समिधं क्षिपेत् । ततः पवित्रं
 प्रोक्ष्युदकेन प्रदक्षिणक्रमेणाग्निं पर्युच्य पवित्रे प्रणीतापात्रे
 निधाय सस्रवधारणार्थं प्रोक्षणीपात्रं प्रणेतान्म्योर्मध्ये निद
 ध्यात् । अथ दक्षिणं जानुं पातयित्वा पवित्रो हृदि सव्यहस्त
 दत्त्वा सुवेणाज्यं गृहीत्वा जुहुयात् । सर्वाहुतिषु हुतशेषस्य
 दृतस्य प्रोक्षणीपात्रे प्रक्षेप । ओं प्रजापतये स्वाहा इदं प्रजा
 पतये एव सर्वत्र । प्रजापतिं मनसा ध्यात्वा सततमृजुप्राञ्च

पूर्वाधारमग्नौ समिद्धे उत्तरतो जुहुयात् । एवमेवोत्तराधारम
 ओं इन्द्राय स्वाहा इदमिन्द्रायेति वज्रेर्दक्षिणतो जुहुयात् इत्या
 धार । तत आग्नेयभाज्यभागम् ओं अग्नये स्वाहा इदमग्नये
 इति उत्तरपूर्वाङ्गे, ओं सोमाय स्वाहा इदं सोमायेति दक्षिण
 पूर्वाङ्गे जुहुयात् इत्याधाराज्यभागौ । यद्वा समिद्धतमेऽग्नि
 प्रदेशे सर्वाहुतिप्रक्षेप कार्य्यं । भूरित्यस्य प्रजापतिर्ऋषिर्देवी
 गायत्री छन्द अग्निदेवता महाव्याहृतिहोमे वि० । ओं भू
 स्वाहा इदं भू । भूवरित्यस्य प्रजापतिर्ऋषिर्देव्युष्णिक् छन्दो
 वायुर्देवता महाव्याहृतिहोमे वि० । ओं भुव स्वाहा इदं
 भुव । स्वरित्यस्य प्रजापतिर्ऋषिर्देव्यनुष्टुप् छन्द सूर्योदेवता
 मङ्गा० वि० । ओं स्व स्वाहा इदं स्व । तत प्रधानहोम
 प्राग्वत् संकल्पं विधायाग्निनाम कृत्वावाह्याचयेत् । तत
 एकैका प्रत्येकं चर्वाहुतोर्दत्त्वा समिदादिहोम । तत्र ग्रहाणां
 वक्ष्यमाणानामकवक्त्रिमावाह्य सपूज्यार्कादिसमिदादिभिरार्घा
 दिस्मरणपूर्वकं वक्ष्यमाणमन्त्रैः प्रणवादि स्वाहान्तैर्होम कार्य्यं ।

अथ ग्रहादीनामाहुतिमन्त्रा । तत्र सूर्यस्य आ कृष्णे
 नेत्यस्य हिरण्यस्तूप ऋषिस्त्रिष्टुप् छन्द सूर्यो देवता ततप्रोतये
 कपिलाग्नावार्कसमिद्धोमे वि । आ कृष्णेन रजसा वर्त्तमानो
 निवेशयन्नमृत मर्त्यश्च हिरण्यमेवेन सविता रथेना देवो याति
 भुवनानि पश्यन् । (य० ३३ अ ४३) स्वाहा इदं सूर्याय ।

सोमस्य इमं देवा इत्यस्य वरुण ऋषिरत्यष्टिश्छन्द सोमो
 देवता तत्प्रोतये पिङ्गलाग्नौ पालाशसमिद्धोमे वि० । इमं
 देवा असपत्न सुवध्व महते क्षत्राय महते ज्यैष्ठ्याय महत
 जानराज्यायेन्द्रियस्येन्द्रियाय । इममसुथ पुत्रमसुथे पुत्रमस्यै
 विश एष वोऽमी राजा सोमोऽस्माकं ब्राह्मणानां राजा ।
 (य ८, अ० ४०) स्वाहा इदं सोमाय ।

भौमस्य अग्निरित्यस्य विरूपाक्ष ऋषिर्गायत्री छन्दो
भौमो देवता तत्प्रीतये धूमकेत्वग्नौ स्वादिरसमिद्धोमे वि ।
अग्निमूर्धा दिव ककुतपति पृथिव्या अयम् । अपा गतासि
जिन्व । (य ३ अ १२) स्वाहा इदं भौमाय ।

बुधस्य, उद्बुध्यस्वेत्यस्य परमेष्ठो ऋषिस्त्रिष्टुप छन्दो बुधो
देवता तत्प्रीतये जठराग्नावापामागसमिद्धोमे वि । उद्बुध्य-
स्वाग्ने प्रतिजागृहि त्वमिष्टापुत्ते ससृजेयामयश्च । अस्मिन्
सधस्थे अधुत्तरस्मिन् विश्वे देवा यजमानश्च सीदत (य० १५,
अ० ५४) स्वाहा इदं बुधाय ।

वृहस्पते, वृहस्पते इत्यस्य गृत्समद ऋषिस्त्रिष्टुप छन्दो
वृहस्पतिर्देवता तत्प्रीतये शिखिवज्रावाश्वत्यसमिद्धोमे वि ।
वृहस्पते अति यदर्था अर्हाद्युमदिभाति क्रतुमज्जनेषु । यद्दी
दयच्छ्वस ऋतप्रजात तदस्मासु द्रविण धेहि चित्रम् । (य० २६
अ, ३) स्वाहा इदं वृहस्पतये ।

शुक्रस्य, अन्नादित्यस्याग्निसरस्वतीन्द्रा ऋषयोऽतिजगती
छन्द शुक्रो देवता तत्प्रीतये हाटकान्नावौडुस्वरसमिद्धोमे
वि । अन्नात् परिस्रुतो रस ब्रह्मणा व्यापिवत् क्षत्र पय सोम
प्रजापति । ऋतेन सत्यमिन्द्रिय विपान शुक्रमन्त्रस इन्द्रस्ये-
न्द्रियमिदं पयोऽमृतं मधु । (य० १८ अ०, ७५) स्वाहा इदं
शुक्राय ।

शने शन्नो देवीरित्यस्य दध्यङ्ङाधर्वण ऋषिर्गायत्री छन्द
शनिर्देवता तत्प्रीतये महतेजोऽग्नौ शमासमि० वि । शन्नो
देवीरभिष्टय आपो भवन्तु पीतये । शयोरभिसवन्तु न । (य०
१६ अ १२) स्वाहा इदं शनये ।

राहो, कयान इत्यस्य वामदेव ऋषिर्गायत्री छन्दो राहु
देवता तत्प्रीतये हुताशनाग्नौ दूर्वासमिद्धोमे वि० । कया

नखित अभुवद्रूतो मदावृध मखा । कया शचिष्ठया वृता ।
(य २७ अ०, ३८) स्वाहा इदं राहवे ।

केतनाम केतु कृत्स्नचित्यस्य मधुक्कुन्दा ऋषिरनिरुक्ता
गायत्री कन्द केतवो देवतास्ततः प्रीतये हुताशनाग्नी कुशसमि-
द्धोमे वि । केतु कृत्स्नकेतवे पेशो मर्या अपेशसे । समुषद्भि
रजायथा । (य २८ अ , ३७)

अथाधिदेवानाम । तत्र सूय्याधिदेवशिवस्य त्र्यम्बकमित्यस्य
वसिष्ठ ऋषिरनुष्टुप कन्दो रुद्रो देवता ततः प्रीतये शतमङ्गलान्गौ
पलाशादिसमिद्धोमे वि० । त्र्यम्बक यजामहे सुगन्धि पुष्टिवर्ध-
नम् । उर्वारुकमिव बन्धनान्मृत्योमुक्षीय मामृतात् (य ३
अ , ६) स्वाहा इदं शिवाय ।

चन्द्राधिदेवोमाया , श्रीशैत्यस्य नारायण ऋषिस्त्रिष्टुप कन्द
उमा देवता ततः प्रीतये पलाशादिसमिद्धोमे वि । श्रीश्च ते
लक्ष्मीश्च पद्मगावहोरात्रे पाञ्च नक्षत्राणि रूपमश्विनो व्यानम् ।
इष्टान्निषाणामु म इषाण सर्वलोक म इषाण (य ३१ अ
२२) स्वाहा इदमुमायै ।

भौमाधिदेवस्कन्दस्य, यदक्रन्द इत्यस्य भागवो जमदग्नि
दीर्घतमाश्च ऋषी त्रिष्टुप कन्द स्कन्दो देवता ततः प्रीतये० वि ।
यदक्रन्द प्रथम जायमान उद्यनत समुद्रादुत वा पुरीषात् ।
श्येनस्य पक्षा हरिणस्य वाङ्ग उपस्तुत्य महि जात ते अवन
(य० २८ अ० १२) स्वाहा इदं स्कन्दाय ।

बधादिदेवनारायणस्य, विष्णोरराटमित्यस्य प्रजापतिऋषि
स्कन्दोऽभावो नारायणो देवता ततः प्रीतये० वि । विष्णोरराट
मसि । विष्णो श्वमेस्य । विष्णो स्यूरसि । विष्णोभ्रुवोऽसि ।
वैष्णवमसि विष्णवे त्वा (य० ५ अ०, २१) स्वाहा इदं नारा-
यणाय ।

जीवाधिदेवब्रह्मण, आब्रह्मन्वित्यस्य प्रजापतिर्ऋषिश्छन्दो-
ऽभावो ब्रह्मा देवता तत्प्रीतये वि० । आ ब्रह्मन् ब्राह्मणो ब्रह्म-
वर्चसी जायतामा राष्ट्रे राजन् शूर इषव्योऽति व्याधी महारथो
जायता दीगध्री धेनुर्वाटानडानाशु सप्ति पुरन्धिर्योषा जिष्णू
रथेष्टः सभेयो युवास्य यजमानस्य वीरो जायता निकामेनिकामे
न पजन्यो वषतु फलवत्यो न ओषधय पच्यन्ता योगक्षेमो न
कल्पताम् । (य २२ अ २२) स्वाहा इदं ब्रह्मणे ।

शुक्राधिदेवशक्रस्य, सजोषा इत्यस्य विश्वामित्र ऋषिस्त्रिष्टुप
छन्दः शक्रो देवता तत्प्रीतये वि । सजोषा इन्द्र सगणो मरुद्भि
सोम पिब व्रत्रहा शूर विद्वान् । जहि शत्रू रपन्धो नुद स्वाथ भय
क्षणुहि विश्वतो न । (य० ७ अ ३७) स्वाहा इदं शुक्राय ।

शनैश्चराधिदेवयमस्य यमाय त्वेत्यस्य दध्यङ्ग ऋषि
श्छन्दोऽभावो यमो देवता तत्प्रीतये वि । यमाय त्वाङ्गर
स्वर्त पितृमते स्वाहा । स्वाहा घर्माय । स्वाहा घर्म पित्रे (य०
३८ अ , ८) स्वाहा इदं यमाय ।

राहुग्रहाधिदेवकालस्य कार्ष्णिरीत्यस्य प्रजापतिर्ऋषिरनु-
ष्टुप छन्दः कालो देवता तत्प्रीतये वि । कार्ष्णिरीति । समुद्रस्य
त्वाक्षित्वा उन्नयामि । समापो अग्निरग्नमत समोषधीभिरोषधी
(य० ६ अ०, २८) स्वाहा इदं कालाय ।

केतुग्रहाधिदेवचित्रगुप्तस्य, चित्रावसो इत्यस्य ऋषभ ऋषि
श्छन्दोऽभावश्चित्रगुप्तो देवता तत्प्रीतये वि० । चित्रावसो स्वस्ति
ते पारमशीथ स्वाहा इदं चित्रगुप्ताय ।

अथ प्रत्यधिदैवतानाम् । तत्र सूर्यप्रत्यधिदैवताग्ने, अग्नि
दूतमित्यस्य विरूपाक्ष ऋषिर्गायत्री छन्दोऽग्निर्देवता तत्प्रीतये
वि । अग्नि दूत पुरो दधे हव्यवाहमुपभुवे । देवा आसादया-
दिह (य० २२ अ , १७) स्वाहा इदमग्नये ।

सोमप्रत्यधिदैवतानामपाम, आपो हि ह्येत्यस्य मिथुनीप ऋषिर्गायत्री छन्द आपो देवतास्तत्प्रीतये वि० । आपो हि ष्ठा मयो भुवस्ता न ऊज दधातन । महे रणाय चक्षसे (य ११ अ०, १०) स्वाहा इदमङ्गा ।

भौमाधिदेवतपृथिव्या, स्योनित्यस्य मेधातिथिर्ऋषिर्गायत्री छन्द पृथिवी देवता तत्प्रीतये वि० । स्योना पृथिवि नो भवानृक्षरा निवेशनी । यच्छा न शम सप्रथा (य० ३५ अ०, २१) स्वाहा इद पृथिव्यै ।

बुधप्रत्यधिदेवतविष्णो, इद विष्णुर्गित्यस्य मेधातिथिर्ऋषिर्गायत्री छन्दो विष्णुर्देवता तत्प्रीतये वि० । इद विष्णुर्बिचक्रमे वेधा निदधे पदम । समूढमस्य पासुरे । (य० ५ अ० १५) स्वाहा इद विष्णवे ।

जीवप्रत्यधिदेवतइन्द्रस्य, इन्द्र आसामित्यस्य प्रजापतिर्ऋषिस्त्रिष्टुप छन्द इन्द्रो देवता तत्प्रीतये वि । इन्द्र आसो मीता वृहस्पतिदक्षिणा यज्ञ पुर एतु सोम । देवसेनानामभिभञ्जतीना जयन्तीना मरुतो षन्त्वग्रम् (य० १७ अ० ४) स्वाहा इदमिन्द्राय ।

शुक्राधिदेवतेन्द्राण्या, आदित्यै इत्यस्य प्रजापतिर्ऋषिर्छन्दोऽभाव इन्द्राणी देवता तत्प्रीतये वि० । आदित्यै राखासीन्द्राणा उष्णीष । पूषासि । वमाय दीष्व (य० ३८ अ०, २) स्वाहा इदमिन्द्राण्यै ।

शनिप्रत्यधिदेवतप्रजापते, प्रजापते इत्यस्य हिरण्यगर्भ ऋषिस्त्रिष्टुप छन्द प्रजापतिदेवता तत्प्रीतये० वि । प्रजापते न त्वदेतान्यन्यो विष्वा रूपाणि परिता वभूव । यत कामास्ते जुहुमस्तन्नो अस्तु वय स्वास पतयो रयीणाम (य १० अ०, २०) स्वाहा इदं प्रजापतये ।

राहुप्रत्यधिदैवतसर्पाणाम नमोऽस्तु सर्पेभ्य इत्यस्य देवा ऋषयोऽनुष्टुप छन्द सर्पा देवतास्ततः प्रीतये वि० । नमोऽस्तु सर्पेभ्यो ये के च पृथिवीमनु । ये अन्तरीक्षे ये दिवि तेभ्य सपभ्यो नम (य १३ अ०, ६) इदं सर्पेभ्य ।

ऋतुप्रत्यधिदैवतब्रह्मण ब्रह्म जज्ञानमित्यस्य प्रजापति ऋषिस्त्रिष्टुप छन्दो ब्रह्मा देवता तत्प्रीतये० वि० । ब्रह्म जज्ञानं प्रथमं पुरस्तादि मीमत् सुरुचो वेन आव । स बुध्ना उपमा अस्य विष्ठा सतश्च योनिमसतश्च विव (य १३ अ०, ३) स्वाहा इदं ब्रह्मणे ।

अथ लोकपालानाम । तत्र विनायकस्य, गणानामित्यस्य प्रजापतिऋषिश्छन्दोऽभाव विनायको देवता तत्प्रीतये० वि । गणानां त्वा गणपतिं हवामहे प्रियाणां त्वा प्रियपतिं हवामहे निधीनां त्वा निधिपतिं हवामहे वसो मम । आहमजानि गभधमा त्वमजासि गभधम (य २३, अ० १८) स्वाहा इदं विनायकाय ।

दुर्गाया, अम्बे इत्यस्य प्रजापतिऋषिर्निहदनुष्टुप छन्दो दुर्गा देवता तत्प्रीतये० वि० । अम्बे अम्बिके अम्बालिके न मानयति कश्चन । ममस्त्यश्वक सुभद्रिका काम्पीलवासिनीम (य २३, अ० १८) स्वाहा इदं दुर्गायै ।

वायो वायो ये इत्यस्य प्रजापतिऋषिर्गार्गीयत्री छन्दो वायु-देवता तत्प्रीतये० वि । वायो ये ते महस्मिन् रथामस्ते-भिर्गगन्धि । नियुस्त्वानतसोमपीतय (य० १७ अ० ३२) स्वाहा इदं वायवे ।

आकाशस्य घृतमित्यस्य मेधातिथिऋषिश्छन्दोऽभाव आकाशो देवता तत्प्रीतये० वि० । घृतं घृतपावानं पिवत वसां वसापावानं पिवतान्तरिक्षस्य हविरसि स्वाहा । दिश -

प्रदिश । आदिश । विदिश । उद्दिश । दिग्भ्य स्वाहा
(य० ६, अ० १८) स्वाहा इदमाकाशाय ।

आश्विनयो, या वामित्यस्य मधातिथिर्ऋषिर्गायत्री
कन्दोऽश्विनौ देवते तत्प्रीतये० वि० । या वा कशा मधुमत्य
श्विना सुनृतावती । तथा यज्ञ मिमिक्षतम (य० ७ अ० ११)
स्वाहा इदमश्विनाभ्याम् ।

अथ दिक्पालानां । तत्रेन्द्रस्य, त्रातारमित्यस्य गर्ग ऋषि
स्त्रिष्टुप कन्द इन्द्रो देवता तत्प्रीतये वि० । त्रातारमिन्द्र
मवितारमिन्द्र हवे हवे सुहव शुग्मिन्द्रम् । ह्वयामि शक्र पुरु
ह्वतमिन्द्र स्वस्ति नो मघवा धात्विन्द्र (य० २० अ० ५) स्वाहा
इदमिन्द्राय ।

अग्ने अग्नि दूतमित्यस्य विरूपाक्ष ऋषिर्गायत्री कन्दो-
ऽग्निदेवता तत्प्रीतये० वि० । अग्नि दूत पुरोदधे हव्यवाह
मुपब्रुवे देवा आमादयादिह स्वाहा इदमग्नये ।

यमस्य, यमाय त्वेत्यस्य प्रजापतिर्ऋषिश्चन्द्रोऽभावो यमो
देवता तत्प्रीतये वि० । यमाय त्वाङ्गिरस्वते पिष्टमर्त स्वाहा ।
स्वाहा घर्माय । स्वाहा घर्म पित्रे स्वाहा इदं यमाय ।

निऋ ते असुन्वन्तमित्यस्य प्रजापतिर्ऋषिर्षस्त्रिष्टुप कन्दो
निऋतिदेवता तत्प्रीतये० वि० । असुन्वन्तमयजमानमिच्छ
स्तेनस्येत्यामन्विहि तस्करस्य । अन्यमस्मादिच्छ सात इत्या नमो
देवि निऋ ते तुभ्यमस्तु (य० १२ अ० ६२) स्वाहा इदं
निऋ तये ।

वरुणस्य इम मे इत्यस्य शुन शेफ ऋषिर्गायत्री कन्दो
वरुणो देवता तत्प्रीतये० वि० । इम मे वरुण शुधी हवमद्या
च नृडय । त्वामवस्युराचके (य० २१ अ० १) स्वाहा इदं
वरुणाय ।

वायो , वायो ये इत्यस्य प्रजापतिर्ऋषिर्गायत्री छन्दो वायु
देवता तत्प्रोतये वि० । वायो ये ते सहस्रिणो रथासस्तेभि-
रागहि । नियुत्वा सोमपीतये (य २७ अ , ३२) स्वाहा इदं
वायवे ।

१ । मस्य वय सोमेत्यस्य बभ्रुर्ऋषिर्गायत्री छन्द सोमो
देवता तत्प्रोतये० वि । वय सोम व्रते तव मनस्तनुषु
विभ्रत । प्रजावत्त सचेमहि (य ३ अ ५६) स्वाहा इदं
सोमाय ।

ईशस्य तमोशानमित्यस्य गीतम ऋषिजगती छन्द ईशानो
देवता तत्प्रोतये वि० । तमोशान जगतस्तस्थुषस्यति धिय
जिन्वमवसं ज्जमह वयम । पूषा नो यथा वेदमामसहधे रक्षिता
पायुरदब्ध स्वस्तये (य २५, अ , १८) स्वाहा इदमीशानाय ।

ब्रह्मण , ब्रह्म जज्ञानमित्यस्य प्रजापतिर्ऋषिस्त्रिष्टुप् छन्दो
ब्रह्मा देवता तत्प्रोतये वि० । ब्रह्म जज्ञान प्रथम पुरस्तादि
सोमत सुरुचो वेन आव । स वुध्ना उपमा अस्य विष्टा
सतश्च योनिममतश्च विव (य १३ अ ३) स्वाहा इदं ब्रह्मणे ।

अनन्तस्य नमोऽस्त्वित्यस्य देवा ऋषयोऽनुष्टुप् छन्दोऽनन्तो
देवता तत्प्रोतये वि० । ओं नमोऽस्तु सर्पेभ्यो ये के च
पृथिवीमनु । ये अन्तरीक्षे ये दिवि तेभ्य सर्पेभ्यो नम इदं-
मनन्ताय ।

वसूनाम् सुभाव इत्यस्य देवा ऋषयस्त्रिष्टुप् छन्द वसवो
देवतास्तत्प्रोतये० वि । सुगा वो देवा पदना अकर्म य
आजर्म्मद सवन जुषाणा । भरमाणा वहमाना हवींथस्मै
धत्त वसवो वसूनि स्वाहा (य० ८, अ , १८) इदं वसुभ्य ।
प्रत्येकदेवतात्पक्षे, ओं धराय स्वाहा इदं धरायैत्यादिना जुहु-
यात् । तन्नामानि सख्या च (६ पृ० प १४) प्रागुक्तानि ।

रुद्राणाम्, रुद्रा इत्यस्य प्रजापतिर्ऋषिर्गुण्डुप् कन्दो रुद्रा देवतास्तत्प्रीतये वि । रुद्रा ससृज्य पृथिवी वृहज्जगति समीधरे । तेषा भानुर्गजस इच्छक्रो दवेषु रोचते (य ११ अ , ५४) स्वाहा इदं रुद्रेभ्य । प्रत्येकदेवतात्वपक्षे प्रणवादिनाममन्त्रेण स्वाहान्तेन जुह्यात् । तन्नामानि सख्या च (८३४ १५) प्रागुक्तानि ।

आदित्यानाम्, यज्ञी देवानामित्यस्य कुत्स ऋषिस्त्रिष्टुप् कन्द आदित्या देवतास्तत्प्रीतये वि० । यज्ञी देवाना प्रत्येति सुन्नमादित्यासो भवता मृडयन्त । आ वोऽर्वाचौ सुमतिवहत्यादहोषिदया वरिवो वित्तरासत । (य ८ अ०, ४) स्वाहा इदमादित्यभ्य । प्रत्येकदेवतात्वपक्षे प्रणवादिनाममन्त्रेण स्वाहान्तेन होम । तन्नामानि सख्या च (८५४ ७ प) प्रागुक्तानि ।

मरुद्गणानाम्, मरुत इत्यस्य प्रजापतिर्ऋषिर्गायत्री कन्दो मरुतो देवतास्तत्प्रीतये० वि । मरुतो यस्य हि क्षये पाथा दिवो विमहस । स सुगोपातमो जन (य०८अ०, ३१) स्वाहा इदं मरुद्ग । प्रत्येकदेवतात्वपक्षे प्रणवादिसाहान्तनाममन्त्रेण होम । तन्नामानि सख्या च (८५४ २१प०) प्रागुक्तानि ।

ब्रह्मण, ब्रह्म जज्ञानमित्यस्य प्रजापतिर्ऋषिस्त्रिष्टुप् कन्दो ब्रह्मा देवता तत्प्रीतये वि । ब्रह्म जज्ञान प्रथम पुरस्तादि सीमत सुरुचो वेन आव । स वुध्ना उपमा अस्य विष्ठा सतश्च योनिमसतश्च विव (य १३ अ , १) स्वाहा इदं ब्रह्मणे ।

अच्युतस्य, इदं विष्णुरित्यस्य मेधातिथिर्ऋषिर्गायत्री कन्दो अच्युतो देवता तत्प्रीतये० वि० । इदं विष्णुर्विचक्रमे त्रेधा निदधे पदम् । समूढमस्य पांसुरे स्वाहा इदमच्युताय ।

ईशस्य, नमस्ते इत्यस्य परमेष्ठी ऋषिर्गायत्री कन्द ईशो देवता तत्प्रीतये० वि० । नमस्ते रुद्र मन्यव उतोत इषवे

नम । बाहुभ्यामुत ते नम । (य १६ अ० १) स्वाहा इदमौशाय ।

अर्कस्य, स्वर्णधर्म इत्यस्य प्रजापतिर्ऋषिर्गायत्री कन्दो ऽर्को देवता तत्प्रोतये वि० । स्वर्णधर्म स्वाहा । स्वर्णार्क स्वाहा । स्वर्णशुक्र स्वाहा । स्वर्णज्योति स्वाहा । स्वर्ण सूर्य स्वाहा । (य० १८ अ०, ५) इदमर्काय ।

वनस्पते, वनस्पते इत्यस्य प्रजापतिर्ऋषिस्त्रिष्टुप कन्दो वनस्पतिदेवता तत्प्रोतये वि । वनस्पते वीडुङ्गो हि भूया अस्मात् सखा प्रतरण सुवीर । गोभि सनद्धो असि वीडय स्वास्थाता ते जयतु जेत्वानि (य० २८ अ० ५२) स्वाहा इद वनस्पतये । इति होममन्त्रा । [य र ल व श ष स ह पर पदानानुसारस्य स्थाने ग प्रयोगः कार्यः ।]

अथ जप्यसूक्तानि । तत्र रवे, विभ्राडित्यादिकस्य सप्त दशर्चस्य रविसूक्तस्याद्याया विभ्राट् ततस्त्रिष्टुणा प्रस्कण्व पञ्चम्या स्रवतभार काश्यप, षष्ठ्या वेन, सप्तम्या कुत्स अष्टम्या अगस्त्य, नवम्या श्रुतकक्षशुकचौ, दशम्या प्रस्कण्व, ततो द्वयो कुत्स ततो द्वयोर्जमदग्नि, पञ्चदश्या नृमेध, षोडश्या कुत्स, अन्त्याया हिरण्यस्तूप आङ्गिरस, ऋषय, आद्याया पञ्चम्याश्च जगती, द्वितीयादितिष्टुणा नवम्या दशम्याश्च गायत्री, त्रयोदशीपञ्चदश्योर्बृहती चतुर्दश्या अति बृहती शिष्टानां सप्तानां त्रिष्टुप, कन्दासि पञ्चम्या विश्वे देवा षष्ठ्या सोम शिष्टानां सूर्यो देवता, सूर्यप्रोतये जप वि० । विभ्राड् बृहत् पिबतु सोम्य मभ्वार्युर्धदयन्नपतावविह्रुतम् । वातजूतो यो अभिरक्षति त्मना प्रजा पुपोष पुरुषा विराजति ॥ १ ॥ उदुत्य जातवेदसं देवं वहन्ति केतव । दृष्टे विश्वाय सूर्यम् ॥ २ ॥ येना पावकं चक्षसा भुरक्षन्त जना अनु । त्वं वरुण पश्यसि ॥ ३ ॥ दैव्यावध्वज्

आगतं रथेन सूर्यत्वचा । मध्वा यज्ञ समञ्जाथे ॥ ४ ॥ तं
 प्रव्रथा पूर्वया विश्वथमथा ज्येष्ठताति वर्हिषद स्वर्विदम ।
 प्रतीचीनं वृजन दोहसे धुनिमाशु जयन्तमनु यासु वर्धसे ॥ ५ ॥
 अयं वेनक्षोदयत् पृथ्विगर्भा ज्योतिर्जरायू रजसो विमाने ।
 इममपा सङ्गम सूर्यस्य शिशु न विप्रा मनिभी रिहन्ति ॥ ६ ॥
 चित्र देवानामुदगादनीक चक्षुर्मित्तस्य वरुणस्याग्न । आप्रा
 द्यावापृथिवी अन्तरिक्ष सूर्य आत्मा जगतस्तस्थुषश्च ॥ ७ ॥
 आ न इडाभिर्विदथे सुशस्ति विश्वानर सविता देव एतु ।
 अपि यथा युवानो मतसथा नो विश्व जगदाभिपित्वे
 मनीषा ॥ ८ ॥ यदव्य कच्च वृत्रहृद्बुदगा अभि सूर्य । सव
 तदिन्द्र ते वशे ॥ ९ ॥ तरणिर्विश्वदशतो ज्योतिष्कदसि
 सूर्य । विश्वमाभामि रोचनम ॥ १० ॥ ततसूर्यस्य देवत्व
 तन्महित्व मध्वा कर्त्तोवितत सजभा । यदेदयुक्त हरित
 सधस्थादाद्रात्री वामस्तनुते मिमस्मै ॥ ११ ॥ तन्मित्रस्य वरुण
 स्वाभिचर्त्ते मर्या रूप कृणुते द्यौरुपस्थे । अनन्तमन्यद्रुद्रस्य
 पाज कृणुमन्यद्वरित सम्भरन्ति ॥ १२ ॥ वरुणमहा असि
 सय्य वडादित्य महा अमि । महस्ते सतो महिमा पनस्यते
 ऽहो देव महा असि ॥ १३ ॥ वटसूर्यं श्रवमा महा असि
 सत्रा देव महा असि । मङ्गल देवानामसूर्य पुगोहितो विभु
 ज्योतिरदाभ्यम ॥ १४ ॥ आयन्त इव मय्य विश्वेदिन्द्रस्य
 भक्षत । वसूनि जाते जनमान ओजसा प्रति भाग न
 दीधिम ॥ १५ ॥ अद्या देवा उदिता सूर्यस्य निरहस पिपृता
 निरवद्यात् । तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्तामदिति सिन्धु
 पृथिवी उत द्यौ ॥ १६ ॥ आ कृष्णेन रजसा वर्त्तमानो निवे-
 शयन्नमृत मर्त्यश्च । हिरण्ययेन सविता रथेना देवो याति
 भुवन्तानि पश्यन् ॥ १७ ॥ (य ३३ अ , ३० मन्त्रावधि ४३ म०) ।

सोमस्य अषाढमित्यादिकस्य ऋक्चतुष्टयात्मकस्य सोम
मूक्तस्य गौतम ऋषिस्त्रिष्टुप छन्द सोमो देवता तत्तत्प्रीतये
वि० । अषाढ युतसु प्रतनासु पाप्रम स्वषामप्सा हजनस्य
गापाम । भर्षजा सुत्तिति सुश्रवम जयन्ता त्वामनुमदेम
सोम । १ ॥ सोमो धनु सोमो श्वन्तमाशु सोमो वीर
कमथ ददाति । सादन्य विदथ्य सभय । पत्यश्रवण यो ददाश-
त्स ॥ २ ॥ त्वमिमा ओषधी सोम विश्वाम्स्वमपो अजन
यस्त्व गा । त्वमाततथोवन्तगि ॥ त्व ज्योतिषा वि तमो
वयव ॥ ३ ॥ ॥ वन नो मनसा दव सोम गयो भाग सहसा
वन्नाभयुध्य । मा त्वातर्नीषिष । य्यस्यभयन्य प्रचित्रित्वा
गविष्टा ॥ ४ ॥ य ३४ अ २ पन्थागव २२ म) ।

मङ्गलस्य, मृक्ताभावात् (१५१ पृ १ प) प्राग्वत् मन्त्रस्य
जप

बुधस्य मृक्ताभावात् (१५१ पृ ५ प) प्राग्वत् मन्त्रजप ।
गुहा, मृक्ताभावात् (१५१ पृ १ प) प्राग्वत् मन्त्र
जप ।

शुक्रस्य, मृक्ताभावात् (१५१ पृ १५ प) प्राग्वत् मन्त्रजप ।
शन, मृक्ताभावात् (१५१ पृ २१ प) प्राग्वत् मन्त्रजप ।
राहा कयान इत्यादिदृष्टस्य गार्हपत्यस्य वामदेव ऋषि
गायत्रो छन्दो गार्हपत्यता तत्तत्प्रीतये वि० । कथा नश्चित
आभुवदूती स । इध भखा । दया शचिष्ठया हुता ॥ १ ॥
कस्त्वा सत्यो मदाना मङ्गिष्ठो मतमदभ्यम । दृष्टा चिदोरुज
वसु ॥ २ ॥ अशो ध ए मखीनामविता जारतणाम् । जत
भवास्यृतये । (य २७ अ० ३८ पन्थावधि ४१ म) ।

केतो मृक्ताभावात् (१५२ पृ २५ प) प्राग्वत् मन्त्रजप ।

अथाधिदवानाम् तत्र सूय्यादिवैव रुद्रस्य, नमस्ते रुद्रत्यादि

कस्यानुवाकात्मक षोडशचस्य रुद्रसूक्तस्य परमेष्ठी ऋषि
 आद्याया गायत्री ततस्तिष्ठणामनुष्टुप ततस्तिष्ठणा षडङ्गि,
 तत मप्तानामनुष्टुप ततो द्वयोर्जगती कृन्दासि सवासामेक
 रुद्रो देवता तदप्रीतये जपे वि । नमस्ते रुद्र मन्यव उतो
 त इषवे नम । बाहभ्यामुत ते नम ॥ १ ॥ या ते रुद्र शिवा
 ता ग्न्योगपात्रकाग्नी । तया नस्तन्वा शन्नमया गिरि
 गन्ताभिचाकगोहि । २ ॥ यामिषु गिरिशन्त हस्ते विमर्ष्य
 स्तपे । शिवा गिरिगत्र ता कुरु मा हिमी पुरुष जगत ॥ ३ ॥
 विष्वक्वचसा त्वा गिरिगाच्छा वदामसि । यथा न सव
 मिज्जगदयक्ष्म सुमना अमत ॥ ४ ॥ अध्वोचदविवक्ता प्रथमो
 ऽव्यो भिपक्ष । अज्ञोश्च सर्वान जन्मयन सवाय यातुधान्यो
 ऽवर्गर्चो परासुव ॥ ५ ॥ अमी यस्ताम्नो अरुण उत बभ्रु
 सुमद्गन । धे तेन रुद्रा अभितो दिक्षु श्रिता रुहस्रशो
 ऽवपा ह्रिड डमह ॥ ६ ॥ अस्मो योऽवमपति नीलगोवो विलो
 हित । उतेन गोपा अट्टश्रवदृश्रनुदहार्थ्य सदृष्टो मृयाति
 न ॥ ७ ॥ नमोऽस्तु नोलग्रोवाय सहस्राक्षाय मीदुष । अथो
 ये अस्य सत्वानो अह तेभ्योऽकर नम ॥ ८ ॥ प्रमुञ्च धन्वनस्त्व-
 मुभयोरात्रोज्याम । याश्च ते हस्त इषव परा ता भगवो
 वप ॥ ९ ॥ विज्य धनु कपर्दिनो विशल्यो वाणवा उत । अने
 शन्नस्य या इषव आभुरस्य निपङ्गधि ॥ १० ॥ या ते हति
 मीदुष्टम हस्ते बभूव ते धनु । तयास्मान विश्वतस्त्वमयन्मया
 परि भुज ॥ ११ ॥ परि ते धन्वनो हतिरस्मान वृणक्तु विश्वत ।
 अथो य इषुधिस्तवारे अस्मन्निधेहि तम ॥ १२ ॥ अवतत्य धनुश्च
 सक्षसाद्य शतेषुधे । निशीर्य शल्याना मुखा शिधो न सुमना
 भव ॥ १३ ॥ नमस्त आयुधायानातताय धृष्णवे । उभाभ्यामुत
 ते नमो बाहभ्या तव धन्वने ॥ १४ ॥ मा नो महान्तमुत मा

नो गर्भक मा न उक्तन्तमुत मा न रचितम् । मा नो बधी
पितर मोत मातर मा न प्रियास्तच्चा रुद्र गेरिष ॥ १५ ॥
मा नस्ताक तनये मा न प्रायुषि स नो शाषु मा नो अश्वषु
रोरिष । मा नो वोतन रुद्र भासिना बवीह्विषन्त
स तत्त्वा जगामह ॥ १६ ॥ (य १६ ३ १ मन्त्राविवि
१६ म) ।

वन्द्रा वदमाप्ताया सूत्रभावात् (१५२४० १२५०) प्राग्वत
मन्त्र १५ ।

भाषार्थ इत्यस्तन्मन्त्र सक्त जायत (१५२४ १०५) प्राग्वत
मन्त्र १५ ।

१५ ग्रा मन्त्रशेषोप र्गा कस्य षोडशचस्य नारायणसूक्तस्य
नारायणपुरुष ऋ १ न्ययारिषष्टय शिष्टानामनुष्टय कन्दो
नारायणो देवता ततप्रातये जपे वि । सहस्रशेषा पुरुष
सहस्रान्न सहस्रपात । स भूमि सयत मृत्याव्यतिष्ठद्ग्रा
ङ्गनम् ॥ १ ॥ पुरुष एवेत् रुव यद्गत यच्च भाव्यम् । उता
मृतत्वम्यज्ञानो यदन्ननातिरोहति ॥ २ ॥ एतावानस्य महिमा
ऽतो ज्यायाश्च पुरुष । पादोऽस्य विश्वा भूतानि त्रिपाद
स्यामृत दिवि ॥ ३ ॥ त्रिपादूर्ध्व उदेत् पुरुष पादोऽस्येहा
भवत् पुन । ततो विश्वड व्यक्रामत् साशनानशने अभि ॥ ४ ॥
ततो विराडजायत् विराजो अधि पुरुष । स जातो अत्य
रिच्यत् पथ भूमिमथो पुर ॥ ५ ॥ तस्मादयज्ञात् सवहुत सम्भृत
पृषदाज्यम् । पशूस्तावक्रे वायव्या नार ह्या ग्राम्याश्च ये ॥ ६ ॥
तस्माद यज्ञात् सवहुत ऋच सामानि जज्ञिर । कन्दासि
जज्ञिर तस्माद यजुस्तस्मादजायत् ॥ ७ ॥ तस्मादश्वा अजायन्त
ये के चीभयादत् । गावो ह जज्ञिर तस्मात्तस्माज्जाता अजा
वय ॥ ८ ॥ त यज्ञं वह्निषि प्रौक्षन् पुरुषं जातमग्रत । तेन

देवा अयजन्त माध्या ऋषयश्च ये ॥ ८ ॥ यत पुरुष व्यदधु
 कतिधा व्यकल्पयन् । मुख किमस्यामीत् किं बाहू किं मूर्ध्नि
 पादा उच्यते ॥ १ ॥ ब्राह्मणोऽभ्य मुखमासीद बाहू राजन्य
 क्तत । ऊरू तदस्य यदेष्य पद्भ्यां शूद्रो अजायत ॥ ११ ॥
 चन्द्रमा मनसा जातश्चक्षो सूर्यो अजायत । श्रोत्राद्वायुश्च
 प्राणश्च मुखान्ग्निरजायत ॥ १ ॥ नाभ्या आसीदन्तरिक्ष
 शीर्ष्णा द्यौ ममर्तत । पद्भ्या भूमिदिशं श्रोत्रात्तथा लोका
 अकल्पयन् ॥ १३ ॥ यत पर्षणिं हविषा देवा यज्ञमतन्वत ।
 वसन्तोऽस्यासोदाज्यं ग्रीष्म - ध्वं शरद्विवि ॥ १४ ॥ समास्यासन्
 परिवर्त्यस्त्रिं सप्त समिधं कृता । देवा यदयज्ञं तन्वाना अवध्नन्
 पुरुषं पशुम् ॥ १५ ॥ यज्ञेन यज्ञमयजन्त देवास्तानि धर्माणि
 प्रथमान्यामन् । ते ह नाकं महिमानं सचन्त यत्र पूर्वं साध्या
 मन्ति त्वा ॥ १६ ॥ (य ३१ अ १ मन्त्रार्घ्ये १६ म)

जीवाधिदेवब्रह्मणं सृक्ताभावात् (१५३ पृ १५) नव
 वन मन्त्रजप ।

शुक्राण्डिवगक्रस्य, आशुरित्यादिकस्य द्वादश चस्य शक्र
 सूक्तस्थाप्रतिरथ ऋषिस्त्रिष्टुप् छन्दः शक्रो देवता तत्प्रोक्तय
 वि । आशु शिगानो वृषभो न भोमो घनाघन क्षीभणश्च
 षणीनाम । सक्रन्दनोऽनिमिष एकवीर शत सेना अजयत
 साक्रमिन्द्र ॥ १ ॥ सक्रन्दनेनातिमिषणं जिष्णुना युतकारिणं
 दुश्श्रावननं धृष्णुना । तदिन्द्रं जयत तत्सहध्वं युधो नर इष
 ऋस्तेन वृक्षा ॥ २ ॥ स इषहस्ते स निषङ्गिभिवशी सस्रष्टा स
 युध इन्द्रो गणन । सस्रष्टजित सोमपा बाहुशर्द्धयधन्वा प्रति
 हिताभिरस्ता ॥ ३ ॥ वृहस्पत परीदीया रथेन रक्षोर्हर्गमितान
 पबाधमान । प्रभञ्जनं मेना प्रसृणो युधा जयन्नस्त्राकमेध्य-
 विता रणानान ॥ ४ ॥ बलविज्ञाय स्थविर प्रवीर सहस्वान्

वैजो सहमान उग्र । अभिवीरो अभिसत्वा सहोजा जैत्रमिन्द्र
रथमातिष्ठ गोवित् ॥ ५ ॥ गोत्रभिदं गोविद वज्रबाहु जयन्त
मज्जम प्रमृणन्तमोजसा । इम सजाता अनु वीरयध्वमिन्द्र
सखायो अनु सरभध्वम् ॥ ६ ॥ अभि गोत्राणि सहमा गाहमा
नोऽ वीर शतमन्यगिन्द्र । दुश्शवन पृतनापाडयुधोऽस्माक
सेना अवतु प्र युतसु ॥ ७ ॥ इन्द्र आमां नेता वृहस्पतिर्दक्षिणा
यज्ञ पुर एतु सोम । देवसेनानामभिभञ्जतीना जयन्तीनां
मरुतो यन्त्वग्रम् ॥ ८ ॥ इन्द्रस्य वृष्णो वरुणस्य राज्ञ आत्तित्यानां
मरुता शर्द्ध उग्रम् । महामनसा भुवनच्यवाना वोषो देवाना
जयतामृदस्थात ॥ ९ ॥ उद्धषय मधवन्नायुधान्युतमत्त्वना माम
काना मनामि । उद्धृवहन वाजिना वाजिनान्यद्रथाता जयता
यन्तु घोषा ॥ १ ॥ अस्माकमिन्द्र समृतेषु ध्वजेष्वस्माक या
इषवस्ता जयन्तु । अस्माक वीरा उत्तरे भवन्त्वस्मा उ देवा
अवता हवेषु ॥ ११ ॥ अमीषा धित्त प्रतिलोभयन्ती गृहाणा
ज्ञान्यष्व परहि । अभि प्रहि निदह हतसु शोकेरन्धेनामित्वा
स्तमसा सचन्ताम् (य १७ अ०, ३३ मन्वावधि ४४म) ।

शनैश्चराधिदेवयमस्य, सूक्ताभावात् (१५३ पृ १२ पं)
पूर्ववन्मन्त्रजप ।

राहुग्रहाधिदेवकालस्य, सूक्ताभावात् (१५३ पृ १६ पं)
पूर्ववन्मन्त्रजप ।

केतुग्रहाधिदेवचित्रगुप्तस्य, सूक्ताभावात् (१५३ पृ २ पं)
प्राग्वन्मन्त्रजप ।

अथ प्रत्यधिदैवतानां तत्र सूर्यप्रत्यधिदैवताग्ने अस्याजरस
इत्यादि सप्तदशचस्य वज्रिसूक्तस्याद्याया वत्स प्रीर्तृषिस्त्रिष्टुप्
इन्द्र इन्द्रवायू देवते द्वितीयाया विश्वरूप ऋषिर्गायत्री इन्द्र
इन्द्रवायू देवते तृतीयाया गौतम ऋषिर्गायत्री इन्द्र मित्रा-

वरुणी देवते चतुर्था विरूप ऋषिर्गायत्री छन्द अग्निदेवतां
 पञ्चम्या कुत्स ऋषिस्त्रिष्टुप छन्द शुक्रो देवता षष्ठ्या वामदेव
 ऋषि एकोना जगतो छन्द अग्निदेवता सप्तम्या विश्वामित्र
 ऋषिस्त्रिष्टुप छन्द विश्वे देवा देवता अष्टम्या भरद्वाज ऋषि-
 स्त्रिष्टुप छन्द वैश्वानरोऽग्निदेवता नवम्या भरद्वाज ऋषि-
 र्गायत्री छन्द इन्द्राग्नी देवता दशम्या मेधातिथि ऋषिर्गायत्री
 छन्द विश्वे देवा देवता एकादश्या शक्ति पाराशर ऋषिस्त्रिष्टुप्
 छन्द मरुतो देवता द्वादश्या अत्रिदुहिता विश्ववारा ऋषि-
 स्त्रिष्टुप छन्द मरुतो देवता त्रयोदश्या भरद्वाज ऋषिस्त्रिष्टुप
 छन्द महेन्द्रो देवता चतुदश्या वसिष्ठ ऋषि वृहती छन्द
 आदित्यो देवता पञ्चदश्या प्रस्कन्व ऋषि वृहती छन्द आदित्यो
 देवता षोडश्या गौतम ऋषिस्त्रिष्टुप् छन्द आदित्यो देवता
 सप्तदश्या लुगोधानाक ऋषिस्त्रिष्टुप छन्द सविता देवता अग्नि-
 प्रीतये जपे वि । अस्थाजरमो दमामरित्रा अञ्चदमामो अग्नय
 पावका । श्वितीचय श्वात्रामो भुरण्यवो वनर्षदो वायवो न
 सोमा ॥ १ ॥ ऋग्यो धूमकेतवो वातजूता उप द्यवि । यतन्ते
 वृथगग्नय ॥ २ ॥ यजा नो मित्रावरुणा यजा देवा ऋत वृहत् ।
 अग्ने यत्ति स्वं दमम ॥ ३ ॥ युच्वा हि देवहृतमा अश्वा अग्ने
 रथीरिव । निहोता पूर्य सद ॥ ४ ॥ हे विरूपे चरत स्वये
 अन्यान्या वतसमुपधापयेते । हरिरन्यस्या भवति स्वधावान
 शुक्रो अन्यस्यां दृष्टे सुवर्चा ॥ ५ ॥ अयमिह प्रथमो धायि
 धाढभिर्हीता यजिष्ठो अध्वरेष्वीष्ट यमप्रवानो भृगवो विरुचु
 वनेषु चित्रं विभ्व विशे विशे ॥ ६ ॥ त्रीणि शता त्री सहस्राण्यग्निं
 त्रिंशच्च देवा नव चासपर्य्यन । औक्षन घृतैरस्तणन वर्हिरस्मा
 आदिहोतार न्यसादयन्त ॥ ७ ॥ मूर्धानं दिवो अरतिं पृथिव्या
 वैश्वानरमृत आ जातमग्निम् । कवि सम्नाजमतिथि जनाना

मासन्ना पात्र जनयन्त देवा ॥८॥ अग्निर्हवाणि जघनद् द्रविण-
स्युर्विपन्यया । समिद्ध शुक्र आहुत ॥ ९ ॥ विश्वेभि सोम्य
मध्वग्न इन्द्रेण वायुना । पिवा मित्रस्य धामभि ॥ १ ॥ आ
यदिणे नृपति तेज आनट शुचि रेतो निषिक्त द्यौरभीके । अग्नि
शर्द्धमनवद्य युवान स्वाध्य जनयत सूदयच्च ॥ ११ ॥ अग्ने शर्द्ध
महते सौभगाय तव दुस्मान्युत्तमानि सन्तु । स जास्यत्य सुयम
माकृणुष्व शत्रूयतामभितिष्ठा महासि ॥ १२ ॥ त्वाहि मन्द्रतममर्क-
शोकैवहमहे महि न ओथग्ने । इन्द्र न त्वा शवसा देवता
वायु पृणान्त राधसा नृतमा ॥ १३ ॥ त्वे अग्ने स्वाहुत
प्रियास सन्तु सूरय । गन्तारो ये मघवानो जनानामूवान
दयन्त गोनाम । १४ ॥ शुधि श्रुतकर्ण वज्रिभिदेवरग्ने सया-
वभि । आसीदन्तु वज्रिषि मित्रो अय्यमा प्रातयावाणो अध्व-
गम ॥ १५ ॥ विश्वपामर्दितयज्ञियाना विश्वेषामर्तिथिर्मानुषा
णाम । अग्निदेवानामव आहृणान सुमृडीको भवतु जात
वेदा ॥ १६ ॥ महो अग्ने समिधानस्य शर्मन्नागा मित्र
वरुणे स्वस्तये । श्रेष्ठे स्याम सवितु मवीमनि तद्देवानामवो
अद्या हृणीमहे ॥ १७ ॥ (य० ३३अ० १ मन्त्रावधि १७म०)

अपाम आपो हि ह्येत्यादिकस्य तद्वस्थापसूक्तस्य सिन्धु-
होप ऋषिर्गायत्री छन्द आपो देवतास्ततः प्रीतये० वि० ।
आपो हि ष्ठा मयो भुवस्ता न ऊर्जे दधातन । महे
रणाय चक्षसे । १ ॥ यो व शिवतमो रसस्तस्य भाजयतेह न ।
उशतीरिव मातर ॥ २ ॥ तस्मा अरं गमाम वो यस्य
क्षयाय जिन्वथ । आपो जनयथा च न (य ११अ
५ मन्त्रावधि ५२ म) ।

भौमप्रत्यधिदेवतभूम्या सूक्ताभावात् (१५४पृ० ५पं)
प्राग्वत् मन्त्रजप ।

बुधप्रत्यधिदेवतविष्णो सहस्रशेषत्यादिसूक्तम् (१५४ पृ
८ प) प्राग्वत् ।

जीवप्रत्यधिदेवतशक्रस्य आश्रित्यादिसूक्तम् (१५४ पृ
१३ प) प्राग्वत् ।

शुक्रप्रत्यधिदेवतशच्या, सूक्ताभावात् (१५४ पृ १८ प०)
प्राग्वत् मन्त्रजप ।

शनिप्रत्यधिदेवतप्रजापते सूक्ताभावात् (१५४ पृ २२ प०)
प्राग्वन्मन्त्रजप ।

राहुप्रत्यधिदेवतमपाणाम नमोऽस्वित्यादि त्वचस्य प्रजा
पति ऋषिगायत्री कृन्द सपा दवतास्ततर्पितये० वि० ॥ नमो
ऽस्तु सपभ्यो ये क च पृथिवीमनु । ये अन्तर्गच्छे ये दिवि तभ्य
सपभ्यो नम ॥ १ ॥ या इषवो यातुधानाना ये वा वनस्पतो
रन् । ये वाऽवटेष शरते तभ्य सपभ्यो नम ॥ २ ॥ ये वामी
रोचन दिवो ये वा सूर्यस्य रश्मिषु । येषामप्सु मदस्कृत तभ्य
सर्पभ्यो नम ॥ ३ ॥ य १३ अ ६ मन्त्रावधि ८ म)

केतुप्रत्यधिदेवतब्रह्मण सूक्ताभावात् ब्रह्म जज्ञानमित्यादि
मन्त्र (१५५ पृ ५ प०) प्राग्वत् ।

अथ लोकपालाना तत्र विनायकस्य गणानामित्यादिमन्त्र
(१५५ पृ० १ प) प्राग्वत् ।

दुर्गाया सूक्ताभावात् अम्बे इत्यादिमन्त्र (१५५ पृ०
१६ प) प्राग्वत् ।

वायो, नियुत्त्वानित्यादिकस्य षडृचस्य वायुसूक्तस्याद्याया
मृतसमद, द्वितीयाया पुरुमीढाजमीढौ तर्तास्त्रिष्टुणा प्रजा-
पति, षष्ठ्या व्यश्न आङ्गिरस, ऋषय द्वितीयाया अनुष्टुप
पञ्चम्यास्त्रिष्टुप, शिष्टाना गायत्री कृन्दासि वायुर्देवता वायु
प्रीतये जपे वि० । नियुत्त्वान वायवागह्वय शक्रो अयासि

ते । गन्तासि सुन्वतो गृहम् ॥ १ ॥ वायो शुक्रो अयामि ते
मध्वो अग्रं दिविष्टिष । आयाहि सोमपीतये स्याहो देवो
नियुत्वता ॥ २ ॥ वायुरग्रेणा यज्ञप्री साक गन्धनसा यज्ञम् ।
शिवो नियुद्धि शिवाभि ॥ ३ ॥ वायो ये ते सहस्रिणो रथा
सस्त । भरागहि । नियुत्वानूतसोमपीतये ॥ ४ ॥ एकया च
दशभिश्च स्वभूतं हाभ्यामिष्टये विशती च । त्रिष्टभिश्च वहसे
त्रिशता च नियुद्धिर्वायविह ता विमुञ्च ॥ ५ ॥ तव वायवत-
स्यत त्वष्टजामातरङ्गुत । अवास्यावृणीमहे । (य० २७ अ०
२८ मन्त्रावधि) ।

आकाशस्य सूक्ताभावात् (१५५ पृ० २४ पं) प्रागवन्मन्त्रजप ।
आश्विनयो, सूक्ताभावात् (१५६ पृ० ३ पं) प्रागवन्मन्त्र
जप ।

अथ टिकपालानां तत्वेन्द्रस्य आशुरित्यादिसूक्तम् (१६४ पृ
१६५ पं) प्रागवत ।

वज्रे, अस्याजरम् इत्यादिसूक्तम् (१६५ पृ २३ पं०)
प्रागवत ।

यमस्य, सूक्ताभावात् (१५६ पृ १५ पं०) प्रागवन्मन्त्रजप ।

निकृते, असुन्वन्तमित्यादिकस्य त्वचस्य निकर्तिसूक्तस्य
प्रजापतिर्नृषिस्त्रिष्टुप छन्दो 'निकर्ततिदेवता तत्प्रीतये जपे
वि० । असुन्वन्तमयजमानमिच्छस्तेनस्येत्यामन्विहि तत्स्कारस्य ।
अन्यमस्मादिच्छ सा त इत्यानमो देवि निकर्तते तुभ्यमस्तु ॥ १ ॥
नम सु ते निकर्तते तिग्मतजोऽयस्त्रयं विचृता बन्धमतम् ।
यमेन त्वं यस्या सविदानोत्तमे नाके अधिरोह्यैनम् ॥ २ ॥
यस्यास्ते घोर आसन जुहोम्येषा बन्धानामवसर्जनाय । या
त्वा जनो भूमिरिति प्रमन्दते निकर्तति त्वाह परिवेद
विश्रत ॥ ३ ॥ (य १२ अ०, ६२ मन्त्रावधि)

वरुणस्य, सूक्ताभावात् (१५६५ २३५) प्राग्वत् इम मे
इत्यादिमन्त्र ।

वायो, नियुत्वानित्यादि षडृच सूक्त (१६८५० २२५०)
प्रागवत् ।

सोमस्य, अषाढ युतस्वित्यादि चतुर्ऋच सूक्त (१६१५०
१५०) प्राग्वत् ।

ईशस्य नमस्ते रुद्रे इत्यादि षोडशच सूक्त (१६१५
२६५) प्राग्वत् ।

ब्रह्मण, सूक्ताभावात् ब्रह्म जज्ञानमित्यादि मन्त्र (१५७५०
१३५०) प्रागवत् ।

अनन्तस्य, नमोस्वित्यादि त्वच सूक्त (१६८५ ८५)
प्रागवत् ।

वसूनाम् सूक्ताभावात् सुगा व इत्यादि मन्त्र प्रागवत्
(१५७५० २१५) ।

रुद्राणाम्, नमस्ते रुद्रेत्यादि षोडशच प्रागवत् (१६१५
१६५) ।

आदित्यानाम्, सूक्ताभावात् यज्ञो देवानामित्यादि मन्त्र
(१५८५ ७५०) प्रागवत् ।

मरुद्गणानाम्, सूक्ताभावात् मरुत इत्यादि मन्त्र (१५८५०
१३५) प्रागवत् ।

ब्रह्मण, सूक्ताभावात् ब्रह्म जज्ञानमित्यादि मन्त्र (१५८५०
१८५०) प्राग्वत् ।

अच्युतस्य, सहस्रशोर्धेत्यादिक षोडशच सूक्त (१६३५०
११५०) प्राग्वत् ।

ईशस्य, नमस्ते, रुद्रेत्यादि षोडशच सूक्त (१६१५० २६५०)
प्राग्वत् ।

अर्कस्य, विभ्राडित्यादि मसदशच सूक्त (१५८ पृ १२५)
प्रागवत ।

वनस्पते सूक्ताभावात् वनस्पते इत्यादि मन्त्र (१५८ पृ ०
६ पं) प्रागवत ।

१२ जापके सूक्तमन्त्रेषु अत्रैवकाले द्वारपालैश्च वक्ष्यमाण
शान्त्यादिसूक्तेषु जपेषु होता उत्तराङ्ग कम कुर्यात् । यथा चरु-
शेषमवदाय ओ अग्नये स्विष्टकृते स्वाहा इदमग्नये स्विष्टकृत ।
इति स्विष्टकृद्धोमं कुर्यात् । अनेकदिनमाध्यह्नेमे तु पर्युषित-
दोषपरिहाराय हवि शेष स्विष्टकृदथ घृतमध्ये स्थापयेत् । नष्टे
दुष्टे वा हविषि आज्येनेव स्विष्टकृद्धोम । ततो नवाहुतीर्जुहु
यात् । यथा भूरित्यस्य प्रजापतिर्ऋषिर्गायत्री छन्दाऽग्निदेवता
अनादिष्टप्रायश्चित्तहोम वि । ओ भू स्वाहा इदमग्नये । भुव-
रित्यस्य प्रजापतिर्ऋषिरुषिणक छन्दो वायुदेवताऽनादिष्टप्राय-
श्चित्तहोम वि । ओ भुव स्वाहा इद वायवे । स्वरित्यस्य प्रजा
पतिर्ऋषिरनुष्टुप् छन्द सूर्या देवता अनादिष्टप्रायश्चित्तहोमे
वि० । ओ स्व स्वाहा इद सूर्याय । भूर्भुव स्वरिति महा-
व्याहृतीना प्रजापतिर्ऋषिर्गायत्राणिगनुष्टम्भछन्दासि अग्नि-
वायुसूर्या देवता अनादिष्टप्रायश्चित्तहोम वि । ओ भूर्भुव स्व
स्वाहा इदमग्निवायुसूर्येभ्य । त्व नो अग्ने इत्यस्य वामदेव
ऋषिस्त्रिष्टुप् छन्द अग्नोवरुणो देवता अनादिष्टप्रायश्चित्तहोमे
वि । ओ त्व ॥ अग्ने वरुणस्य विद्वान् देवस्य हेडो अवया
सिसीष्ठा । यजिष्ठो वज्रितम शोशुचानो रिश्वो देवासि प्रमुमु
ग्धस्मान् । (य० २१ अ०, ३म०) स्वाहा इदमग्नीवरुणाभ्याम् ।
स त्व नो अग्ने इत्यस्य वामदेव ऋषिस्त्रिष्टुप् छन्दोऽग्नीवरुणौ
देवता अनादिष्टप्रायश्चित्तहोमे वि० । ओ स त्व नो अग्नेऽवमो
भवोती नेदिष्ठो अस्या उपसो व्यष्टौ । अवयस्त्व नो वरुण

रराणो वीहि ऋडौक सुहवो न एधि (य० २१ अ०, ४) स्वाहा इदमग्नीवरुणाभ्याम अयाश्चाग्न इत्यस्य वामदेव ऋषिष्टु हती छन्दोऽयोऽग्निदेवता अनादिष्टप्रायश्चित्तं वि० । आ अयाश्चाग्ने ऽस्यनभिःस्थयाश्च स त्वमित्त्वमया अमि । अया नो यज्ञ वहास्यया नो धेहि भेषज स्वाहा इदमयमेऽग्नये । ये ते शतमित्यस्य वाम देव ऋषिस्त्रिष्टुप छन्दो वरुण सविता विष्णुर्विश्वे देवा मरुत स्वर्का देवता अनादिष्टप्रायश्चित्तहोमे वि । आये ते शत वरुणये सहस्रयज्ञिया पाशाविद्यतामहान्त । तेऽभि नो अद्य सवितोत विष्णुर्विश्वे सुञ्चन्तु मरुत स्वर्का स्वाहा इद वरुणाय सवित्रे विष्णवे विश्वेभ्यो देवेभ्यो मरुद्भ्यः स्वकभ्यश्च । उदुत्तममित्यस्य शुन श्रेफ ऋषिस्त्रिष्टुप छन्दो वरुणो देवता अनादिष्टप्रायश्चित्त होमे वि । आ उदुत्तम वरुण पाशमस्मदवाधम वि मध्यमं अथाय । अथा वयमादित्य व्रते तवानाग सो अदितये स्याम (य १२ अ० १२) स्वाहा इद वरुणाय । इति नवाहुतीह त्वा आ प्रजापतये स्वाहा इद प्रजापतये इत्यपि जुहुयात् । ततोऽग्न्याय तनस्य समन्तात् दशसु दिक्षु दिक्पालेभ्यो माषभक्तवलिं दद्यात् । यथा ऋष्यादिस्मरणपूर्वक प्रागुक्तदिक्पालादिहोम मन्त्रानुक्ता ओ इन्द्राय साङ्गाय सपरिवाराय सायुधाय सर्गाक्त काप्य एष माषभक्तिवलिनम इति दत्त्वा प्राथयेत् । भो इन्द्र दिशा रक्ष बलि भुङ्क्ष्व मम यजमानस्य वा सकुटुम्बस्थायु कत्ता क्षेमकर्ता शुभकत्ता शान्तिकर्ता पुष्टिदस्तुष्टिदो भवेति पुष्पाक्षतजलानि पूर्वाभिमुखं क्षिपेत् । एवमाग्न्यादिष्वपि । तत साधिदेवतप्रत्यधिदेवतग्रहेभ्यो बलिं दद्यात् । तत्र प्रागुक्त होममन्त्रमुच्चार्य एष गुडौदनादिबलि साङ्गायेत्याद्यनन्तर सेश्वराग्निरूपाधिदेवतप्रत्यधिदेवतसूर्यायेत्यधिकं प्रयोज्यम् । तत प्रार्थनादि पूर्ववत् । स्वस्वमण्डलसमीपे पुष्पाक्षतादि-

प्रक्षेप । एव विनायकादीनामपि वलि दत्त्वा प्रार्थयेत् ।
पुष्पादिप्रक्षेपस्तु प्रागुक्तस्थापनस्थानसमीपे इति विशेष । तत
परदिने स्वस्तिवाचनानन्तरं मृडनामाग्निमावाह्याभ्यर्थं स्रक्-
चन्दनचर्चितौ मुक्तसुर्वो सव्यहस्तेनादाय नाभिमूले सयोज्य
अनुपविष्टो यजमानमह्नितो होता मूर्ध्निमित्यस्य भरद्वाज ऋषि-
स्त्विष्टप क्रन्दो वैश्वानरोऽग्निदेवता पूर्णाहुतिहोमे वि । ॐ
मृडान दिवो अरति पृथिव्या वैश्वानरमृत आज्ञातमग्निम् ।
कवि मन्त्राजमतिथि जनानामासन्नापात्र जनगन्त देवा (य
७अ० २४) स्वाहा इदमग्नये इत्यनेन पूर्णाहुतिं फलवस्त्र
स्वर्णादिमह्निता दद्यात् । तत पूरणपात्रदक्षिणा । तत मन्त्रव
प्राशनम् । पवित्राभ्या मार्जनम् (१४७पृ १५०) प्राग्बत्
कुर्यात् । तत पवित्रप्रतिपत्ति । इति यजुर्वेदिना कुश-
कण्डिका ।

अत्र सामगानामग्निस्थापनादि । कर्त्ता शुचिराचान्त
क्षननित्यक्रिय उभयतो हस्तमिता स्थण्डिलभूमिं कुण्डभूमि वा
कुश केशतुषाद्यपद्रव्यनिरसनं गोमयेन उपनिष्य उत्तरस्या
दिशि अभ्युत्तणाय कुशकुसुमसहितं जलपात्रं निधाय दक्षिण
जानु भूमौ पातयित्वा प्रादेशप्रम ७ सव्याङ्गुष्ठानामिकाभ्या
कुशमवलम्ब्य आवह्निस्थापनं सव्यहस्त भूमौ निधाय दक्षिण
हस्तानामिकाङ्गुष्ठाभ्यां गृहीतकुशभूलेन तिस्रो रेखा
कुर्यात् । यथा दीपः ऋजुकुशादिना अङ्गुष्ठमानं विधाय स्थण्डि-
लस्य दक्षिणभागे मार्जमङ्गलं त्यक्त्वा द्वादशाङ्गुला पृथमुखी
प्रथमा, रेख्य पृथिवीदेवताका पीतवर्णासीति पीततया ध्यातां
पृथिवीदेवताका रेखामुल्लिख्य तन्मूलत उत्तरगामिनीमेक
विशत्यङ्गुला, रेख्यमग्निदेवताका लोहितवर्णासीति लोहित-
तया ध्यातामार्गनयो रेखा तथेवोल्लिखेत् । तत पाथिवरेखात

समाङ्गुलान्तरे उत्तरस्या प्रादेशप्रमाणा प्रमुखी, रेखेय प्राजा
 पत्या कृष्णवर्णासीति कृष्णतया ध्याता प्राजापत्या रेखाम,
 तत सप्ताङ्गुलान्तरिते उत्तरस्या प्रादेशप्रमाणा पूर्वमुखी
 रेखेयमैन्द्री नीलवर्णासीति नीलतया ध्यातामैन्द्री रेखाम,
 ततस्तावदन्तरिते देशे उत्तरस्या प्रादेशमिता प्राङ्मुखी, रेखेय
 साम्या पीतवर्णामोति पीततया ध्याता सौम्या रेखाम उल्लि-
 खेत । तत क्रमेण रेखाभ्य उत्करं गृहीत्वा पेशान्यामरत्नि
 मात्रान्तरिते देशे ओं निरस्त पगावसुर्गित्युक्ता निरस्यत । तत
 पूर्वस्थापितजलेन रेखाभूभागमभ्युच्य आयमाश्मगोमयमृगम
 यादिव्यतिगित्तास्फुटित निगित्त स्वर्णताम्रकास्यादिपात्रेण
 सन्निधापितयथोक्ताग्नेर्ज्वलदिन्धन गृहीत्वा क्रव्यादशपरि-
 त्यागाय ज्वलत्तृणनिरसन कुर्यात् । यथा क्रव्यादमित्यङ्घ्र्यस्य
 प्रजापतिकृषिस्त्रिष्टुप छन्दोऽग्निदेवता ज्वलत्तृणानरम्भन
 वि । ओं क्रव्यादमग्निं प्रहिणोमि दूग् यमराज्य गच्छतु
 रिप्रवाह (य० ३५ अ १८) इत्यङ्घ्र्येनैव ज्वलत्तृणं नेष्टव्या
 दिशि क्षिपेत् । तत पुनरग्निं गृहीत्वा स्थापयत । यथा
 व्याहृतीनां प्रजापतिकृषिहृती छन्दोऽग्निदेवताऽग्नि
 स्थापने वि । ओं भूभुव स्वरो इत्यनन तृतीयरेखोपरि
 स्वाभिमुखमग्निं स्थापयत । ४ ततस्तृतीयायामित्युत्तराङ्घ्र्यस्य
 क्षिप्त्वा वामहस्तमुत्तोल्य प्रञ्जलि बध्वा इहेवायमित्युत्तराङ्घ्र्यस्य
 प्रजापतिकृषिस्त्रिष्टुप छन्दोऽग्निदेवताऽग्न्युपस्थान वि ।
 ओं इहेवायमितरो जातवेदा देवेभ्यो हव्य वहतु प्रजानन
 (य० ३५ अ , १८) इत्युत्तराङ्घ्र्येनाग्निज्वालाप्रत्यक्षीकरण
 रूपमुपस्थानं कुर्यात् । तत प्रागुक्त (१ पृ, ७५)
 ध्यात्वाऽग्ने त्वममुकनामासीति तत्तत्तकमानुसारेण नाम
 कुर्यात् । नामविशेषाज्ञाने तु ओं सवत पाणिपादान्त

सर्वतोऽक्षिशिरोमुख । विश्वरूपो महानग्निं प्रणीतं सव-
कमसु इत्यनेन विश्वरूपनामं कृत्वा उपतिष्ठेतीति गुणविष्णुरघ-
नन्दनभट्टाचार्यप्रभृतयः । ततो घृताक्ता प्रादेशमिता समिध-
मग्नौ दत्त्वा ब्रह्मवरणं कुर्यात् । अधोतवेदं दत्तोत्तराम्बु-
कमण्डलुमहितं ब्राह्मणं तदभावे कुशनिमित्तं ब्राह्मणं वा
दक्षिणाङ्गष्ठानामिकाभ्यां घृत्वा धारामहितमुदकपात्रं गृहीत्वा
अग्नेरुत्तरं प्रभृत् दक्षिणावत्तेन दक्षिणां दिशं गत्वा वज्रे-
ररत्निमात्रान्तरिते देशे प्राङ्मुखी वारिधारां दत्त्वा तदपरि-
प्रागग्रान् कुशान् आस्तोत्रं पश्चिमाभिमुखोऽनुपविष्टो वामहस्ता-
नामिकं इष्टाभ्यामास्तौणकुशानामकं कुशपत्रमादाय निरस्त-
इत्यस्य प्रजापतिः पिच्छन्दोऽभावः परावसुदेवता तृणानरसन-
वि० आं निरस्तः परावसु इत्यनेन नक्तृत्या निरस्यत ।
ततोऽपि उपस्पृश्य दक्षिणपादेन सव्यपादमाक्रम्योदङ्मुख-
आस्तोऽङ्गकुशान् अङ्गिरभ्युच्य आवसोरित्यस्य प्रजापतिः पि-
च्छन्दोऽभावः परावसुदेवता ब्रह्मोपवेशनं वि० । ओ आवसो
सदने सीद इत्यनेन यजुषा कुशमयं ब्रह्मणं कुशोपरि उपवेश-
येत् । ब्राह्मणब्रह्मपत्ने तु ब्राह्मण एव तत्र उदङ्मुखीभूय आ-
सीदामीति प्रतिब्रूयात् । कुशोपरि कुशमयब्राह्मणं प्राङ्मुखं
स्थापयित्वा कुशेराच्छाद्य अङ्गिरभ्युच्य कुशुरैस्तमचयेत् । ब्राह्मण-
ब्रह्मा तु अयज्ञिया वाचं नियम्य प्राञ्जनिर्विष्णुमनुस्मरन् आक्रम-
ममाप्तिं तत्र आसीत् । स यदि त्वयज्ञिया वाचं वदति तदा इमं
वैष्णवं मन्त्रं पठेत् । यथा इदं विष्णुरित्यस्य मधार्तिथिः ऋषि-
र्गायत्री छन्दो विष्णुदेवताऽयज्ञिः ऋग्वचर्नामिन्नजपः वि० ।
ओं इदं विष्णुर्विचक्रमे च धेना निदधे पदम् । समूढमस्य
पासुले (सा० चि३ प्र १ अ०, ३८ ८ म) कुशमयब्रह्मपत्ने तु
कर्मकर्तृव तन्मन्त्रं जपेत् । ततस्तेनैव पथा परिहृत्यासने

प्राङ्मुख उपविशेत् । यदि प्रकृते कर्मणि चरुहोमोऽस्ति तदास्मिन्नेव समये साहसनामक वज्रिमावाह्य अभ्यर्च्य चरु अपयेत् । यथा अग्ने पश्चिमाया दिशि प्रागग्रान कुशान आस्तीथ्य तदुपरि प्रक्षालित वारुणमुदूखलमूधल वेणवञ्च सूप वारुणचमसस्थजलप्रोक्षित सस्याप्य ब्रौह्मण यवान वा सूपे काश्यपगात्रे तु चरुस्थाल्या निधाय ओ मावित्वा त्वा उष्ट्र निवपामोत्यनेन तत उडृत्य उदूखले स्थापयेत् द्विस्तृणी नन्द ध्यात् । एव प्रकृते रव्यादिपञ्चाशीतिदेवताना भूर्भुवःस्तुत कुर्वात् । ततो दक्षिणहस्तमुपरि कृत्वा मूढलनावहृत्य सूपण स्फोटयेत् इत्य वारत्रय कृत्वा त्रि प्रक्षालयत् । ततश्चरु स्थाल्या तूष्णामुदङ्मुख पवित्र निधाय तदुपरि दुग्ध दत्त्वा स्तोक स्तोकमुदक दत्त्वा तन्मध्ये खट्विगपन्नाशोऽुम्बराणा मन्यतमजात प्रादेशमितमग्र उभयत साङ्गाङ्गमितचतुष्कोणपुष्कर मेक्षण दक्षिणावत्तेन भ्रामयित्वा तथा पचत् यथा अन्तरुष्मणा सम्यक् पाको भवेत् न च गर्लित दग्ध वा भवेत् । अथ सम्यक्पाके भूते मध्ये घृतस्रव दत्त्वा प्रागादिदिकचिह्नित कृत्वा चरुमवतार्थ अग्निरुत्तरत कुशोपरि स्थापयित्वा पुनमध्ये घृतस्रव दद्यात् । तत कत्ता वज्रे रुत्तरत उदगग्राणि प्राक्सस्थानि वह्निरिधाय्यसुकस्रुव कुसु मादिमहितोदकसमिदादीनि द्रव्याणि आसादयेत् । ततोऽग्ने पश्चात् दक्षिणहस्तोपरिभावेन अधोमुखी हस्तो भूमौ निधाय भूमिजप कुर्यात् । यथा इदं भूमरित्यस्य परमेष्ठी ऋषि रनुष्टुप छन्दोऽग्निर्देवता भूमिजपे वि० । ओ इदं भूमभजा मह इदं भद्रं सुमङ्गलम् । परासपत्नान् बाधस्त्रान्येषा विन्दते धनम् । (छा ब्रा २ प्र० ४ क) इति सक्तत् जपेत् । रात्रौ तु धनमित्यत्र वसु इत्युच्येत । ततो गृहीतकुशेन दक्षिण

हस्तेन उत्तरादिदक्षिणान्तमग्नेस्तृणनिरसनरूपं परिसमूहनं
 कुर्यात् । यथा इमं स्तोममित्यादिदृचस्य कात्स्न्यं ऋषिजगतो
 कन्दोऽग्निदेवता पृष्ठस्य षडहस्य षष्ठेऽह्न्याग्निमारुते शस्त्रे
 परिसमूहने वि० । आ इमं स्तोममहते जातवेदसे रथमिव
 पमहेमा मनीषया । भद्रा हि न प्रमातरस्य ससद्यग्ने सख्ये
 मारिषामा वयं तव । भरामिध कृणवामा हवीषि ते चित्त-
 यन्त पवणा पवणा वयम । जीवातवे प्रतरा साधया धियो-
 ऽग्ने सख्ये मारिषामा वयं तव । शकेम त्वा ममिध साधया
 धियस्त्व देवा हविर्दन्त्याहुतम् । त्वमादित्या आवह ताम
 ह्युश्मस्यग्ने सख्ये मारिषामा वयं तव । (क्रा० ब्रा० २२ ४क०)
 ततः परिसमूहनकुशान् एषान्या दक्षिणाग्ने पूर्वस्यामुत्तरान्तात्
 दक्षिणान्तं यावत् उपमूलमूलानेकपत्रीकृतान् प्रागग्रान् कुशान्
 अग्रेण मूलमाच्छादयन् त्रिधास्तरित् । ततो दक्षिणस्याऽर्दश
 पूर्वान्तात् पश्चिमान्तं प्रतोच्यामुत्तरान्तात् दक्षिणान्तम्,
 उदीच्या पश्चिमान्तात् पूर्वान्तं, च तथैव वारत्रयमास्तरित् ।
 ततो दशसु दिक्षु ओ इन्द्राय नम इत्यादिना स्वस्तिकान् दत्त्वा
 प्रादशद्वयप्रमाणा खदिग्पलाशोडुम्बराणामन्यतमजातं विशतिं
 काष्ठरूपमिधमादाय तदपरि घृतस्रव दत्त्वा प्रजापतिं मनसा
 ध्यायन् तूष्णीमग्नौ क्षिपत् ।* तत आस्तर्गणकुशादव माग्र
 कुशपत्रद्वयं गृहीत्वा कुशान्तरेण वेष्टयित्वा पवित्रे सपाद्य
 क्हेदयेत् । यथा पवित्रे इत्यस्य प्रजापतिर्ऋषिः कन्दोऽभाव
 पवित्रे देवते पवित्रच्छेदनं वि० । ओ पवित्रे स्थो वैष्णव्यौ
 (य १अ० १२) इति यजुषा प्रादेशप्रमाणं माग्रं कुशद्वयं
 कुशान्तरेण क्षित्वा विष्णोमनसेत्यस्य प्रजापतिर्ऋषिः पवित्रे
 देवते पवित्रमार्जने वि० । ओ विष्णोमनसा पूत स्थ इत्यनेन
 ताम्रादिपात्रे पवित्रमुदगग्रं स्थापयित्वा तत्र होमार्थं घृतं

क्षिपेत् । ततस्तत् कुशपत्रद्वयरूपं पवित्रमग्रे दक्षिणहस्ता
नामिकाङ्गुष्ठाभ्यां मूले च वामहस्तानामिकाङ्गुष्ठाभ्यां गृहीत्वा
दक्षिणहस्तोपरिभावेणाधोमुखव्यस्तपाणि देवस्त्वेत्यस्य प्रजा
पतिर्ऋषिराज्यं देवताज्योत्पवनं वि० । ओ देवस्त्वा सवितोत
पुनात्वच्छिद्रेण पवित्रेण वसो सूयस्य रश्मिभिः स्वाहा । अनेन
यजुषा पवित्रमध्येन घृतमादाय सकृत् जुहुयात् तूष्णीं वार
द्वयम् । ततस्तत्पवित्रमङ्गिरभ्युच्चाग्नौ क्षिपेत् । ततस्तस्याज्य
पात्रस्योदकेनानुमार्जनमग्नेरुपरि निधानमुत्तरस्थामवतारण-
मित्य वारत्रयं संस्कुर्थ्यादित्याज्यसंस्कारः । ततः खदिर-
पलाशोदुम्बराणामन्यतमजातमरत्निमात्रं भ्रमिताङ्गुष्ठपर्वमात्रं
विलमुखं सुवमप्याज्यवत् वारत्रयं संस्कुर्थ्यात् । ततो दक्षिण
जानुं भूमौ पातयित्वा जलाञ्जलीनादाय अदिते इत्यस्य प्रजा
पतिर्ऋषिरदितिदेवता जलाञ्जलिसेके वि० । ओ अदिते
अनुमन्यस्व । अनेन वज्रेदक्षिणस्या पश्चिमान्तात् पूर्वान्तं यावत्
धारया जलाञ्जलिना मिञ्चेत् । अनुमत इत्यस्य प्रजापति
र्ऋषिरनुमतिदेवता जलाञ्जलिसेके वि० । ओ अनुमते अनु
मन्यस्व । अनेनाग्ने पथात् दक्षिणान्तादुत्तरान्तं यावज्जला
ञ्जलिना मिञ्चेत् । सरस्वतीत्यस्य प्रजापतिर्ऋषिः सरस्वती
देवता जलाञ्जलिसेके वि० । ओ सरस्वत्यनुमन्यस्व । अने
नाग्नेरुत्तस्था पश्चिमान्तात् पूर्वान्तं यावत् जलाञ्जलिना
मिञ्चेत् । ततो जलाञ्जलिं गृहीत्वा सलग्नधारया देवसवि
तरित्यस्य प्रजापतिर्ऋषिस्त्रिष्टुपं छन्दः सविता देवताऽग्नि-
पथ्युक्षणे वि० । ओ देव सवित प्रसुव यज्ञं प्रसुव यज्ञपतिं
भगाय । दिव्यो गन्धर्वः केतपूः केत न पुनातु वाचस्पतिर्वाचं
न खदतु (छा० ब्रा० १ प्र० १ क०) अनेन जलाञ्जलिना
होमीयद्रव्यसहितमग्निं दक्षिणावर्त्तेन वेष्टयेत् । अथ जानू

स्थाप्य उपर्यध स्थितदक्षिणवाममुष्टिभ्या कलिपयास्तरणकुशा
नादाय विरूपाक्षजपं कुर्यात् । तपश्चेत्यादिकस्य वसिष्ठ ऋषि
कालाग्निरुद्रो देवता विरूपाक्षजपे वि० इति स्मृत्वा तपश्चेत्या-
रभ्य श्वास नियम्य भूर्भुव स्वरोमित्यन्त पठित्वीच्छेत् । ओं
१०१३ तेजश्च अद्वा च ह्रीश्च सत्यश्चाक्रोधश्च त्यागश्च धृतिश्च
धर्मश्च सत्वश्च वाक् च मनश्चात्मा च ब्रह्म च तानि प्रपद्ये
तानि माभवन्तु श्रीं भूभुव स्वरो महान्तमात्मान प्रपद्ये
विरूपाक्षोऽसि दन्ताञ्जिस्तस्य ते शय्यापणे भृहा अन्तरिक्षे
विमित हिरण्यं तद्देवाना हृदयान्ययस्म्ये कुम्भेऽन्तःसन्निहि-
तानि तानि बलभृच्च बलसाच्च रक्षतोऽप्रमणौ अनिमिषत सत्य
यत्ते द्वादश पुत्रास्त त्वा सवत्सरे सवत्सरे कामप्रेण यज्ञेन
याजयित्वा पुनर्ब्रह्मचर्यमुपयन्ति त्व देवेषु ब्राह्मणोऽस्यहं मनु
ष्येषु ब्राह्मणो वे ब्राह्मणमुपधावत्युप त्वा धावामि जपन्त मा मा
प्रतिजापीजहन्त मा मा प्रतिह्वीषी कुर्वन्त मा मा प्रति
कार्षीस्त्वा प्रपद्ये त्वया प्रसूत इदं कर्म करिष्यामि तन्मे राध्यतां
तन्मे समृध्यता तन्मे उपपद्यता समुद्रो मा विश्वव्यचा ब्रह्मानु
जानातु तुयो मा विश्ववेदा ब्रह्मण पुत्रोऽनुजानातु श्वाची
मा प्रचेता मैत्रावरुणोऽनुजानातु तस्मै विरूपाक्षाय दन्ताञ्जये
समुद्राय विश्वव्यचसे तुथाय विश्ववेदसे श्वात्राय प्रचेतसे
सहस्राक्षाय ब्रह्मण पुत्राय नमः (छा० ब्रा० २प्र ४क०) इति
जम्ना कुशान प्रागुदोच्या क्षिपेत् । यदि न काम्यकर्माथ
कुशकण्डिका तदा तपश्चेत्यादि मामवन्त्वित्यन्त न पाठ्यम् ।
ततो दक्षिणावत्तेनाग्निं परिक्रम्य हस्तस्थितपुष्पाक्षतैर्ब्रह्माणं
पूजयित्वा तेनैव पथा ससमित्क हस्तमानीय समिधमग्नौ
क्षिपेत् । इति सर्वकर्मसाधारणी कुशकण्डिका ।

एवं कुशकण्डिकानन्तर प्रकृते तत्तत्कर्मणि कर्त्तव्ये तत्र

प्रथम प्रादेशमिता घृताक्ता समिधं तृणीमग्नौ हुत्वा महा-
 व्याहृतिहोमं कुर्यात् । प्रकृते च चरुहोमस्य विद्यमानतया
 प्रथम चरुणैव होतव्यं तदसत्त्वे सुवेणान्याहुति दद्यात् । चरु-
 होमो यथा । भागवादिपञ्चप्रवरैर्जुह्वा घृतस्रवपञ्चकदानमितर
 प्रवरैस्तु घृतस्रव चतुष्टयदानम् । ततोऽग्नरुत्तरभागे ओं अग्नये
 स्वाहा इति जुहुयात् । तथैवाग्नेर्दक्षिणभागे ओं सोमाय
 स्वाहा । ततो जुह्वा चरुमध्ये च घृतस्रवं दत्त्वा तत्रैव मेक्षणे
 नावदाय जुह्वा स्थापयेत् । चरौ चावदानस्थाने घृतस्रव
 दद्यात् । ततश्चरो पूर्वभागे घृतस्रव दत्त्वा तत्रैव मेक्षणाव-
 दाय पुनरपि जुह्वा स्थापयेत् । अवदानस्थाने चरौ च तथैव
 घृतस्रव दद्यात् । ततश्चरो पश्चिमभाग मेक्षणेनावदाय पुन-
 रपि जुह्वा स्थापयेत् । तथैवावदानस्थाने च चरौ घृतस्रवं
 दद्यात् जुह्वा सर्वोपरि घृतस्रव दत्त्वा अग्निमध्ये ओं सवित्रे
 स्वाहेति जुहुयात् । एतच्च भार्गवादिपञ्चविधप्रवरविषयम् ।
 अन्यप्रवरस्तु पश्चिमभार्गवदानं न कुर्यात् किन्तु जुह्वा घृत-
 स्रव दत्त्वा चरुमध्ये चरुपूर्वभागे चावदाय पूर्ववत् सर्वोपरि
 घृतस्रव दत्त्वा जुहुयात् । ततो जुह्वा घृतस्रवद्वयं दत्त्वा चरौ
 रुत्तरगत पूर्वभागे च घृतस्रवं दत्त्वा मेक्षणेन चरोबहुतरमन्न-
 मादाय जुह्वा स्थापयेत् । अवदानस्थाने च चरौ घृतस्रव
 दद्यात् । ततो जुह्वासुपरि घृतस्रव दत्त्वाऽग्ने पूर्वोत्तरभागे
 ओं अग्नये स्विष्टकृते स्वाहा इति जुहुयात् । भागवादिप्रवर
 घृतस्रवद्वयं दद्यात् इतर प्रवरस्त्वेकघृतस्रवमिति विशेषः । ततो
 महाव्याहृतिहोमं कुर्यात् । यथा प्रजापतिर्ऋषिर्गायत्री छन्दो
 ऽग्निदेवता महाव्याहृतिहोमे वि । ओं भू स्वाहा । प्रजा-
 पतिर्ऋषिरुष्णिक् छन्दः वायुर्देवता महाव्याहृतिहोमे वि० ।
 ओं भुव स्वाहा । प्रजापतिर्ऋषिरनुष्टुप् छन्दः सूर्यो देवता

महाव्याहृतिहोमे वि० । ओं स्व स्वाहा । प्रजापतिर्ऋषि
वृहतो ऋन्द प्रजापतिर्देवता महाव्याहृतिहोमे वि । ओ भूर्भुव
स्व स्वाहा । एव प्रत्येकहोमारम्भे महाव्याहृतिहोमं कुर्यात् ।
ततो यजमान सकल्पपूर्वक होमीयद्रव्य त्यजेत । ततो ग्रहा-
ग्नेनामेकेकाद्यर्वाहुतीर्दद्यात् । ततो मेक्षणमग्नौ तूष्णीं हुत्वा
घृताक्ता प्रादेशमिता समिधमग्नौ क्षिप्वा संकल्प विधायाग्नि
नाम कृत्वावाह्याभ्यर्च्य आर्षादिस्मरणपूर्वक तत्तन्मन्त्रैः प्रणवा
न्स्वाहान्ते ग्रहादिपञ्चाशीतिदेवेभ्यो जुहुयात् ।

अथ रव्यादीनामाहुतिमन्त्रा । तत्र रवे उदुत्यमित्यस्य
प्ररुक्णव ऋषिर्गायत्री ऋन्द सूर्या रवता ततप्रीतये कपि
लाग्नावकसमिदादिहोमे वि । उदु त्य जातवेदस देव
वर्हन्ति कतव । दृशे विश्वाय सूर्यम (सामार्चिके १ प्रपाठके
१ अ० ३८ शता ११ मन्त्र) ।

सोमस्य, सन्ते पयासीत्यस्य सोम ऋषिस्त्रिष्टुप ऋन्द सोमो
देवता ततप्रीतये ण्डिलान्नौ पलाशसमिदादिहोमे वि ।
सन्ते पयामि समु यन्तु वाजा महृणान्यभिमातिषाह ।
आध्यायमानो अमृताय सोम दिवि अवास्युत्तमानि धिष्व (सा०
अरणी ६ अध्या ३ क०) ।

भोमस्य, अग्निमूढत्यस्य वैरुण ऋषिर्गायत्री ऋन्दो भौमो
देवता ततप्रीतये धूमकेत्वग्नौ खादिरसमिदादिहोमे वि० ।
अग्निमूर्धेति (१ ६ पृ ८५०) प्राग्वत् (सा चि० १ प्र १ अ०
३८ ५ म०) ।

बुधस्य, अग्ने विवस्वदित्यस्य भद्रो जमदग्निर्ऋषिर्हृती
ऋन्दो बुधो देवता ततप्रीतये जाठराग्नावपामार्गसमिदादिहोमे
वि० । अग्ने विवस्वदुषसश्चित्र राधो अमर्त्य । आ दाशुषे जात
वेदो वहा त्वमद्या देवा उषर्बुध (सा० १ प्र० १ अ०, ४८० ६ म०) ।

वृहस्पते, वृहस्पते इत्यस्याप्रतिरथ ऋषिस्त्रिष्टुप छन्दो वृह-
स्पतिदेवता तत्प्रीतये शिखिनामाग्नावश्वत्थसमिदादिहोमे वि० । वृहस्पते परि दीया रथेन रत्नोद्दामित्वा अपवाधमान ।
प्रभञ्जनत्सेना प्रमृणो युधा जयन्नस्माकमेध्यविता रथानाम् ।
(उ सा० चि० ८ प्र ३ अ०, २ क० १ म०) ।

शुक्रस्य, शुक्र ते इत्यस्य भरद्वाज ऋषिस्त्रिष्टुप छन्द शुक्रो
देवता तत्प्रीतये हाटकाग्नावौडुस्वरसमिदादिहोमे वि० ।
शुक्र ते अन्यदयजत ते अन्यद्वियुरूपे अह्नो द्यौर्गवासि ।
विश्वा हि माया अवमि स्वधावन् भद्रा ते पूषन्निह रातिरस्तु
(सा चि० १ प्र २ अ०, ३ द० ३ म०) ।

शने, शन्नो देवीरित्यस्य सिन्धुद्वीप ऋषिर्गायत्री छन्द
शनिदेवता शनिप्रीतये महातेजोऽग्नो शमीसमिदादिहोमे
वि । शन्नो देवीर्गभिष्टये शन्नो भवन्तु पीतये । शयारभि
स्रुवन्तु न (सा चि० १ प्र १ अ०, ३ द० १ म०) ।

राहो कया न इत्यादि (१ ऽष्ट १ प०) (सा चि०
२ प्र० २ अ०, ३ द० ५ म०) ।

केतूनाम केतु कृग्वन्निष्वादि (१ ऽष्ट०, १४ पं०) प्राग्वत्
(उ सा० चि० ६ प्र० ३ अ०, १२ क० ३ म०) ।

अथाधिदेवाना तत्र सूर्याधिदेवशिवस्य आ वो राजान-
मित्यस्य वामदेव ऋषिस्त्रिष्टुप छन्दो रुद्रो देवता तत्प्रीतये
शतमङ्गलाग्नी पलाशादिसमिदादिहोमे वि० । आ वो राजा-
नमध्वरस्य रुद्र होतार सत्यषज रोदस्यो । अग्नि पुरा
तनयित्वोरचित्ताक्षिरण्यरूपमवसे कृणुध्वम (सा० चि० १ प्र०
२ अ०, २ द० ७ म०) ।

उमाया, आपो हि ऐत्यस्य सिन्धुद्वीप ऋषिर्गायत्री छन्द
उमा देवता तत्प्रीतये शतमङ्गलाग्नी पलाशादिसमिदादिहोमे

वि । आपो हि ष्ठा मयो भुवस्ता न ऊज्ज दधातन ।
महे रणाय चक्षसे (उ० सा चि० ८प्र० २अ , १०
क० १म) ।

स्कन्दस्य स्थोनेत्यस्य मेधातिथिर्ऋषिर्गायत्री कन्दो
देवता तत्प्रोतये वि । स्थोनेत्यादि (१ ८पृ १८पं०) (सा
चा २प्र २क ७म) ।

नारायणस्य इदं विष्णुरित्यादि (१७५पृ २४प) प्राग्वत् ।
ब्रह्मण , त्वमिदित्यस्य गौतम ऋषिर्ब्रह्म देवता कन्दो ब्रह्मा
देवता तत्प्रोतये वि (१ ८पृ १२प) प्राग्वत् ।

इन्द्र य, इन्द्रमिदित्यस्य प्रजापतिर्ऋषिर्ब्रह्म देवता कन्दो
देवता तत्प्रोतये वि । इन्द्रमिदं देवतातय इन्द्र प्रयत्नध्वर ।
इन्द्र समोके वनिनो हवामह इन्द्र धनस्य सातये (सा चि
३प्र २अ , १८ ७म) ।

यमस्य, आय गौरित्यस्य सर्पराज्ञी ऋषिर्गायत्री कन्दो
यमो देवता तत्प्रोतये वि । आय गौ पृथ्विरक्रमीदसद
न्मातर पुर । पितरश्च प्रयनत्स्व (उ सा चि० ६प्र १अ ,
११क १म) ।

कालस्य ब्रह्मजज्ञानमित्यस्य ब्रह्मा ऋषिर्ब्रह्म देवता कन्दो
कालो देवता तत्प्रोतये वि । ब्रह्मजज्ञानमित्यादि (१ ८पृ
२६पं०) (सा चि० ४प्र० १अ० ३८ ८म)

चित्रगुप्तस्य, चित्र इदित्यस्य चित्रगुप्त ऋषिर्जगती कन्दो-
चित्रगुप्तो देवता तत्प्रोतये वि । चित्र इच्छिंशोस्तृणस्य
वक्षथो न यो मातरावन्वेति धातवे । अनूधा यदजीजनदधा
जिदा ववक्षत् सद्यो महे दूत्या चरन (सा चि० १प्र २अ०
२८ २म)

अथ प्रत्यधिदैवतानां तन्नाम्ने , अग्नि दूतमित्यस्य भरद्वाज

ऋषिर्गायत्री छन्दोऽग्निदेवता ततप्रीतये वि० । अग्निं दूतं
वृणीमहे होतार विश्ववेदमम । अस्य यज्ञस्य सुक्रतुम (सा०
चिं १प्र० १अ० १द ३म)

अपाम, उदुत्तममित्यस्य गीतम ऋषिस्त्रिष्टुप् छन्द आपो
देवतास्तत्प्रीतये वि० । उदुत्तममित्यादि (१७२५ १२प०)
प्राग्वत् (छा० ब्रा० १प्र ७क)

भूम्या, पृथिव्यन्तरिक्षमित्यस्य विष्णुऋषिरुष्णिक छन्द
पृथिवी देवता ततप्रीतये वि । पृथिव्यन्तरिक्षं द्यौराप कनि
क्रदत । सिन्धुरापो मरुतो मादयन्ता घर्मो ज्योति । (सा
गा० ३प्र २अ १६गा०) ।

विष्णो, महस्रशीषेत्यस्य नारायण ऋषिरनुष्टुप् छन्दो
विष्णुदेवता तत्प्रीतये वि । सहस्रशीर्षा पुरुष सहस्राक्ष
सहस्रपात । स भूमि सर्वतो वृत्वात्यतिष्ठद्दशाङ्गुलम । (सा०
आरण्यके ६अध्या ४ख १३द ३म)

इन्द्रस्य, इन्द्रायेन्दवित्यस्य इषोवृधीय ऋषिर्गायत्री छन्द
इन्द्रो देवता तत्प्रीतये वि । इन्द्रायेन्दो मरुत्वते पवस्व मधु
मत्तम । अर्कस्य योनिमासदम । (सा चिं० ५प्र० २अ
४द० ६म०)

शच्या, एकाष्टकेत्यस्य वसिष्ठ ऋषिस्त्रिष्टुप् छन्द शची
देवता ततप्रीतये वि । एकाष्टका तपसा तप्यमाना जजान
गर्भं महिमानमिन्द्रम । तेन देवा असहन्त शत्रून् हन्तासुरा-
णामभवच्छचीभि (छा ब्रा २प्र ३क)

प्रजापते, प्रजापते इत्यादि (११ पृ० ११पं) प्राग्वत् (छा
ब्रा० २प्र० ५क०)

सर्पाणाम, तवेदित्यस्य वसिष्ठ ऋषिस्त्रिष्टुप् छन्द सर्पा
देवतास्तत्प्रीतये वि० । तवेदिन्द्रा वम वसु त्व पुष्पसि मध्व-

मम् । सत्रा विश्वस्य परमस्य राजसि नकिष्ठा गोषु हण्वते
(सा० चि० ३प्र २अ ३द ८म०)

ब्रह्मण, एष ब्रह्मेत्यस्य प्रजापतिर्ऋषिर्दिपदा गायत्री
कन्दो ब्रह्मा देवता तत्प्रीतये वि० । एष ब्रह्मा य ऋत्विष
इन्द्रो नाम श्रुतो गृणे (सा० चि० ५प्र० २अ १द० २म)

अथ विनायकादिपञ्चकस्य । तत्र विनायकस्य, आ तू न
इत्यस्य गौरवोत ऋषिर्गायत्री कन्दो विनायको देवता तत्
प्रीतये वि । आ तू न इन्द्र क्षुमन्त चित्र ग्राभ सगृभाय ।
महाहस्तो दक्षिणन (सा० चि० २प्र २अ० ३द० ३म)

दुगाया, इमं स्तोममित्यस्य कृत्स्न ऋषिर्जगती कन्द दुर्गा
देवता तत्प्रीतये वि । इम स्तोममर्हते इत्यादि (१७७ष्ट
४पं) (सा० चि० १प्र २अ० २द ४म)

वायो क्राणा शिशुरित्यस्येन्द्र ऋषिस्त्रिष्टुप कन्दो वायु-
देवता तत्प्रीतये वि० । क्राणा शिशुर्महोना हिन्वन्वृतस्य
दीधितिम । विश्वा परिप्रिया भुवदधदिता (सा० चि० ६प्र०
२अ० ३द० ५म) क्राणा इत्यत्र शास्त्रान्तरे प्राणा इति पाठ ।

आकाशस्य, आदित् प्रब्रस्येत्यस्य निधानकाम ऋषिर्गायत्री
कन्द आकाशो देवता तत्प्रीतये वि । आदित् प्रब्रस्य रेतसो
ज्योति पश्यन्ति वासरम । परो यदिध्यते दिवि । (सा चि०
१प्र १अ २द १ म)

आश्विनयो, एषो उषा इत्यस्य प्रस्कण्व ऋषिर्गायत्री कन्द
आश्विनो देवते तत्प्रीतये वि । एषो उषा अपूर्व्या व्युच्छति
प्रिया दिव । स्तुषे वामश्विना वृहत (उत्तरसा चि० ८प्र
३अ ७क १म)

अथ दिक्पालानां तत्वेन्द्रस्य, त्वामिन्द्रोत्यस्य भरद्वाज ऋषि
वृंहतो कन्द इन्द्रो देवता तत्प्रीतये वि । त्वामिन्द्रि हवामहे

सातौ वाजस्य कारव । त्वा हवेष्विन्द्र सत्पति नरस्त्वा काष्ठा-
स्वर्वत (सा चि ३प्र १अ ५द २म)

अग्ने, अग्निरित्यस्य औत ऋषिर्गायत्री छन्दोऽग्निर्देवता
तत्प्रोतये वि । अग्निर्हवाणि जङ्घनद्रविणस्युर्विपन्यया ।
समिद्ध शुक्र आहुत । (सा चि १प्र १अ १द ४म) ।

यमस्य, नाके सुपर्णमित्यस्य यम ऋषिस्त्रिष्टुप् छन्दो यमो
देवता तत्प्रोतये वि । नाके सुपर्णमुप यत पतन्त हृदा
वेनन्तो अभ्यचक्षत त्वा । हिरण्यपक्ष वरुणस्य दूत यमस्य
योनौ शकुन भुरण्युम (सा चि ४प्र १अ ३द ८म)

निर्ऋते वेत्या हीत्यस्यादित्य ऋषिरुष्णिक छन्दो
निर्ऋतिर्देवता तत्प्रोतये वि । वेत्या हि निर्ऋतीना वज्र-
हस्त परिव्रजम । अहरह शुन्ध्यु परिपदामिव । (सा चि
५प्र १अ १द ६म)

वरुणस्य, इमं मे इत्यस्य पुष्कल ऋषिर्गायत्री छन्दो वरुणो
देवता तत्प्रोतये वि । इम मे वरुण शुधी हव्यमद्या च
मृडय । त्वामवस्युरा च के (उ सा० चि० ७प्र० ३अ० ६क०)

वायो, वात आवात्वित्यस्य प्रतोचीनेन्दु कार्शात ऋषि-
र्गायत्री छन्दो वायुदेवता तत्प्रोतये वि० । वात आवातु भेषजं
शभु मयोभु नो हृदे । प्र न आयूषि तारिषत् (सा चि
२प्र० २अ ४द १०म)

सोमस्य, स्वादिष्ठयेत्यस्य गन्धीर ऋषिर्गायत्री छन्द सोमो
देवता तत्प्रोतये वि । स्वादिष्ठया मदिष्ठया पवस्व सोम
धारया । इन्द्राय पातवे सुत । (सा० चि० ५प्र० २अ० ४द २म०)

ईशानस्य, तद्गो गायेत्यस्य रुद्र ऋषिर्गायत्री छन्द ईशानो
देवता तत्प्रोतये वि । तद्गो गाय सुते सचा पुरुहताय सत्वने ।
शषद्भवे न शाकिने (सा० चि० २प्र० १अ० ३द० १म०)

ब्रह्मण, ब्रह्म जज्ञानमित्यादि मन्त्र (११० पृ २१पं०)
प्राग्वत् ।

अनन्तस्य, समान इत्यस्य उशना ऋषिस्त्रिष्टुप छन्दोऽनन्तो
देवता तत्प्रीतये वि० । समानो अध्वा स्वस्रोरनन्तस्तमन्यान्या
वरतो देवशिष्टे । न मेथेते न तस्थतु सुमेके नक्तोयासा सम
नसा विरूपे । (उ० सा० चिं ८प्र० ३अ० १४क० ३म०)

अथ वस्वादोना तत्र वसूनाम, तमग्निमस्त इत्यस्य वाम
देव ऋषि विराट् छन्दो वसवो देवतास्तत्प्रीतये वि० । तमग्नि-
मस्ते वसवो न्यूग्वनतसुप्रतिचक्षमवसे कुतश्चित् । दक्षाय्यो
यो दम आस नित्य । (उ० सा० चिं० ६प्र १अ १०क०
२म०) प्रत्येकदेवतात्वपक्षे श्रीं धराय स्वाहेत्यनेन जुहुयात् ।
तन्नामानि (६० पृ० १४प) होमसंख्या च (११३ पृ० २०पं०)
प्राग्वत् ।

रुक्मणाम, आ वो राजानमित्यादि (१८२ पृ० २१प०)
प्राग्वत् । प्रत्येकदेवतात्वपक्षे प्रणवादिनाममन्त्रेण स्वाहान्तेन
होम । तन्नामानि (६२ पृ २६ पं०) होमसंख्या च (११४ पृ०
३पं) प्राग्वत् ।

आदित्यानाम, आदित्यैरित्यस्य भरद्वाज ऋषि विराट् छन्द
आदित्या देवतास्तत् प्रीतये वि० । आदित्यैरिन्द्र सगणो मरु
द्भिरस्रभ्य भेषजा करत् । (उ सा चिं ४प्र १अ २३क
३म) प्रत्येकदेवतात्वपक्षे प्रणवादिनाममन्त्रेण स्वाहान्तेन
होम । तन्नामानि (६५ पृ ७पं) होमसंख्या च (११४ पृ०
१२पं) प्राग्वत् ।

मरुद्गणानाम्, पवमाना इत्यस्याप्सरस ऋषय वृहती छन्दो
मरुतो देवतास्तत्प्रीतये वि० । पवमाना अमृतं पवित्रमति
धारया । मरुत्वन्तो मत्सरा ह्यामेधामभिप्रयासि च (सा

चि ६प्र १अ ३द १२म) प्रत्येकदेवतात्वपक्षे प्रणवादि
स्वाहान्तनाममन्त्रण होम । तन्नामानि (८५ पृ २१पं)
होमसंख्या च (११४ पृ० २२प) प्राग्वत् ।

ब्रह्मण, ब्रह्म जज्ञानमित्यादि मन्त्र (११४ पृ २५पं)
प्राग्वत् ।

अच्युतस्य, इदं विष्णुरित्यादि (१७५ पृ २४पं) प्राग्वत् ।

ईशस्य, आ त्वा सोमस्येत्यस्य सोम ऋषिर्हृती छन्द ईशो
देवता तत्प्रोतये वि । आ त्वा सोमस्य गलदया मदा याचन्नह
व्या भूणि मृग न सवनेषू चूक्रुध क ईशान न याचिषत् (सा
चि ४प्र १अ० २द ५म)

अर्कस्य, इन्द्रायेत्यस्य गोरवीत ऋषि गायत्री छन्दोऽर्को
देवता तत्प्रोतये वि । इन्द्राय महने सुत परिष्टोभन्तु नो
गिर । अर्कमचन्तु कारव । (सा चि २प्र २अ २द ४म)

वनस्पते वनस्पते इत्यस्य वाभ्रव्य ऋषिस्त्रिष्टुप छन्दो वन
स्पतिदेवता तत्प्रोतये वि । वनस्पते वीडवङ्गा हि भूया
अस्मत्सखा प्रतरण सुवीर । गोभि संनद्धो असि वीलयस्व
आस्थाता ते जयतु जेत्वानि । (छा ब्रा १प्र २अ ७क)

अत्रेव समये जापके सूक्तानि जप्यानि येषा सूक्त नास्ति
तेषामार्षादिस्मरण पूर्वक होममन्त्र एव जप्य ।

अथ सामगाना जप्यसूक्तानि अभिधीयन्ते । तत्र रव्यादिके
त्वन्ताना नवाना ग्रहाणा मध्ये सोमं विना सर्वेषा होममन्त्रा
एव सूक्तरूपा । ते च प्रागुक्ता प्रागुक्तार्षादिस्मरणपूर्वकं जप्या ।

सोमस्य तु । प्रकाव्यमुशनेवेत्यस्य द्वादशार्चस्य सोमसूक्त
स्याद्याना तिसृणा वाजजिह्विस्त्रिष्टुप छन्द शिष्टानामादित्य
ऋषिर्गायत्री छन्द सोमो देवता तत्प्रोतये जपे वि । ओं
प्रकाव्यमुशनेव भुवाणो देवो देवाना जनिमा विवक्ति । महि-

प्रत शुचिबन्धु पावक पटा वराहो अभ्येति गेभन ॥ १ ॥ प्र
 हसासस्तपला वलुमच्छामादस्त वषगणा अयासु । अङ्गोषिर्ण
 पवमान सखायो दुर्मष बाणं प्रवदन्ति माकम ॥ २ ॥ स षीजत
 उरुगावस्य जूतिं वृथा क्रीडन्त मिमते न गाव । परीणसं
 कृणते तिग्मशृङ्गो दिवा हरिर्ददृशे नक्तमृज ॥ ३ ॥ प्रस्वा-
 नासो रथा इवावन्तो न श्वस्यव । सोमासो राक्षे
 अक्रमु ॥ ४ ॥ हिन्वानामो रथा इव दधन्विर गभस्त्यो ।
 भरास कारिणामिव ॥ ५ ॥ राजानो न प्रशस्तिभि सोमासो
 गोभिरञ्जते । यज्ञो न सप्त धातुभि ॥ ६ ॥ परि स्वानास
 इन्द्रो मदाय वर्हणा गिरा । मधो अर्षान्त धारया ॥ ७ ॥
 आपानामो विवस्वतो जिनृन्त ऊषसो भगम । सूरः अत्र वित-
 न्वते ॥ ८ ॥ अप द्वारा मतीना प्रत्ना ऋणन्ति कारव । वृणो
 हरस आयव ॥ ९ ॥ समीचीनास आशत ह्येतार सप्तजानय ।
 पदमेकस्य पिप्रत ॥ १० ॥ नाभा नाभि न आददे चक्षुषा सूर्य
 दृशे । कवेरपत्यमा दुहे ॥ ११ ॥ अभिप्रिय दिवस्पदमध्यर्युभि
 गुहा हितम । सूर पश्यति चक्षसा ॥ १२ ॥ (ऊ सा चि
 ४प्र २अ १क)

अथाधिदेवाना तत्र रुद्रस्य, एकादशसामात्मकरुद्रसंहिता
 रूपरुद्रसूक्तस्य, आद्यस्या वो राजानमित्यस्य वामदेव ऋषि-
 स्त्रिष्टुप् छन्द, तद्वो गायेति चतु सान्नो वर्गस्य रुद्रभागवौ
 ऋषौ गायत्री छन्द, मूर्धनं दिव इत्यस्यामृचि गीतानामाज्य
 दोहात्याना अयाणां सान्नां वैश्वानर ऋषिस्त्रिष्टुप् छन्द
 अधिपतायोत्यादिकाना देवव्रतसप्तकाना त्रयाणा मध्ये पूर्वयो
 रुद्र ऋषि अन्त्यस्य विश्वे देवा ऋषि उत्कृतिश्छन्द, सर्वेषां
 रुद्रो देवता तत्प्रीतये रुद्रसंहितात्मकसूक्तजपे वि । आ वो
 राजानमध्वरस्य रुद्र ह्येतार सत्ययजं रोदस्यो । अग्नि पुरा

तनयिन्नोरचित्ताक्षिरण्यरूपमवसे कृणुध्वम । (सा चिं १ प्र
 २ अ २ द० ७ म) । तदो । हो वा । गाय २, सुतायि सा
 २, ३ ४ चा । पुरुहता । य सीत्वा १ ना २, यि । शयत । हा
 ३, उ ५, होयि । गां १, ३ ४ वायि । ना २ शा २, ३, ४ । उ ५,
 हो वा । एं ३, । किने २, ३, ४, ५ ॥ १ ॥ तदो गाय सुतायि
 सचा ३ । पूरुं २, ३ हता ३, ४ । हा हो ३, । या सात्वा २, ३, ४
 नायि । शयद्वा २, ३ वे । ना शा २, । हो २, हु वो २, ३, ४,
 वा । का ५, यि ने ६, । हायि ॥ २ ॥ तदो गाय हु वा
 ६, । ए । पुरुहताय सत्वने । पुरुहता या सत्त्वा २, २, ना
 ३, ४, यि । शयत गावा । उ १, ३, ४, वा । ना २, ३, शा ३, का
 ३ ४, ५, । यि ने ६ । हायि ॥ ३ ॥ तदो गाय सुते सचा ६, ।
 ए । पुरुहताय सत्वनायि । शयद्वा २, ३, । वे । ऐ २, हो १,
 आ २, ३, यिही । न शा २, ३, । का २, यि ना २, ३, ४ । उ
 ५ हो वा ई २, ३, ४, ॥ ४ ॥ (सा वेगाने ३ प्र २ अ १ द
 १, २, ३, ४ गा) एकद्वित्रादिचिह्नसूचितनिषादादिस्वरैर्गाना
 शक्तौ । तदो गाय सुते सचा पुरुहताय सत्वने । शयद्वावे न
 शाकिने इति मन्त्र चतुर्धा जपेत् । अथ आज्यदोहानि त्रीणि ।
 हाउ (त्रिधा) आज्यदोहम् (त्रिधा) । मूर्ध्ना न दा यि वा ३,
 अराति पृथिव्या । वैश्वानराम् । ऋत आ । जातमग्निम् ।
 कवि सन्ना । जा ३ मतिथि जनानाम् । आसन्न पा ।
 त्वा ३ जनय । न्त देवा । हाउ ॥ १ ॥ आज्यदोहम् (द्विधा)
 आज्यदो ५, हा उ । वा ए । आज्यदोहम् । ए । आज्यदोहा २,
 ३, ४, ५ म् ॥ १ ॥ हाउ (त्रिधा) । हम् चिदोहम् । ३ ।
 मूर्ध्ना न दायि इत्यादि देवा इत्यन्त पूर्ववत् । हाउ (त्रिधा)
 हम् चिदोहम् । (द्विधा) चिदो ३, हाउ । वा । ३ ई २, ३,
 ४, ५ ॥ २ ॥ हाउ । ३ ऋहम् । ३ । मूर्ध्ना न दायीत्यादिपूर्व-

वत् । हाउ । ३ । चोहम २ । च्यो ३ हाउ । वा ३, ए ३ ।
 च्यताम ॥ ३ ॥ (सामारणौ १प्र २अ , १६, १७, १८गा)
 एव गानाशक्तौ मूर्ध्ना दिवो अरति पृथिव्या वैश्वानरमृत आ
 जातमग्निम् । कविं सम्राजमतिथि जनानामासन्न पात्र
 जनयन्त देवा इति मन्त्रं त्रिधा जपेत् । अथ देवव्रवसंज्ञकानि
 त्रोणि । अधिप तायि मित्र । पतायि । क्षत्रप । तायि । स्व
 प तायि धनप । ता २, यि । ना २, मा । मन्युना वृत्रहा
 सूर्येण स्वराद्यन्त्रेण मधवा दक्षिणास्य प्रिया तनू राज्ञा विशं
 दाधार । वृषभस्त्वष्टा वृत्रेण शचीपतिरन्त्रेण गय पृथिव्या
 मृणिकोऽग्निना विश्व भूतम् । भ्यभवो वायुना विश्वा । प्रजा
 अभ्यपवथा वषट्कारणाद्भभाक् सोमेन सोमपा समिज्या पर
 मेष्ठो । ये देवादेवा । दिविषद स्थलेभ्यो वो देवादेवेभ्यो
 नम । ये देवादेवा । अन्तरिक्षसद । स्थलेभ्यो वो देवा
 देवेभ्यो नम । ये देवादवा । पृथिवीषद । स्थलेभ्यो वो देवा
 देवेभ्यो नम । ये देवादेवा । असुषद । स्थलेभ्यो वो देवा
 देवेभ्यो नम । ये देवादेवा । दिक्षुसद । स्थलेभ्यो वो देवा
 देवेभ्यो नम । ये देवादेवा । आशासद । स्थलेभ्यो वो देवा
 देवेभ्यो नम । ये देवादेवा । अवज्यामिव धन्वने विते मन्यु
 नयामसि मृडता न इह अस्मभ्यम् । (इडा २, ३, भा) । य इद
 विश्व भूत षुयो ३, । आउ (। वा २, ३,) ना २, ३, ४, मा
 ॥ १ ॥ अधिप । तायि । मित्रप । तायि । क्षत्रप । तायि । स्व
 प । तायि । धनप । ता २, यि । ना २ मा । नम उक्त
 तिभ्यश्चोत्तन्वानेभ्यश्च नमो नीषङ्गिभ्यश्चोपवीतिभ्यश्च नमोऽस्य
 ङ्गश्च प्रतिदधानेभ्यश्च नम प्रविध्यङ्गश्च प्रव्याधिभ्यश्च नम
 त्सरङ्गश्च त्सारिभ्यश्च नम, श्रीतेभ्यश्च आयिभ्यश्च नमस्तिष्ठङ्ग-
 श्चोपतिष्ठङ्गश्च नमो यते च त्रियते च नम पथे च विपथाय

च । अवज्यामिव धन्वने इत्यादि प्राग्वत् ॥ २ ॥ अधिप ।
 तायि । मित्रप । तायि । क्षत्रप । तायि । स्व प ।
 तायि । धनप । ता २, यि । ना २ मा । नमोऽन्नाय
 नमोऽन्नपतये एकाक्षाय चावपन्नादाय च नमो नम । रुद्राय
 नीरसदे नम स्थिराय स्थिरधन्वने नम प्रतिपदाय च
 पटग्निने च नमस्त्रियम्बकाय च कपर्दिने च नम
 आश्रायेभ्यश्च प्रत्याश्रायेभ्यश्च नम क्रव्येभ्यश्च विरिम्फेभ्यश्च
 नम सवृत च विवृत च । अवज्यामित्यादि पूर्ववत् ॥ ३ ॥
 (सामारणौ ५ प्र १ अ ६, ७, ८ गा) गानाशक्तौ अधिपतये
 इत्याद्यनुवाक त्रिधा जपेत अधिपतये मित्रपतये क्षत्रपतये
 स्वपतये धनपतये नम इत्येव पठनीयमेवमग्रेऽपि अस्त्रभ्यमि
 त्यनन्तर य इद विश्व भूत षयोवे नम इति नीषङ्गीत्यत्र निष
 ङ्गीत्येव पठनीयमन्यत गानाश विज्ञाय समानम् ।

उमाया, सूक्ताभावात् आपो हिष्ठेति मन्त्र प्राग्वत् ।

स्कन्दस्य एकादशसामात्मकस्कन्दमहिंत्तरूपस्कन्दसूक्तस्य
 मध्य आमन्देरित्यादि त्रयाणा कण्व ऋषिर्हृत्ती छन्द, आनो
 विश्वा सुहृत्त्रयमित्यादि त्रयाणा शक्तिर्ऋषिर्हृत्ती छन्द, प्रसे
 नानोरित्यादि त्रयाणा कुत्स ऋषिस्त्रिष्टुप् छन्द, पवित्र ते
 इत्यादिद्वयोरादित्य ऋषि जगतो छन्द सवेषा स्कन्दो देवता
 तत्तत्प्रोतये वि । आ मन्द्ररी । न्द्र हरिभायिर्याहि मयूरा ३,
 रोमा भा ३, यि । मा त्वा कायि चीत । निये मू २, ३ ४,
 रोत् । न पाशिना । अति धान्वे २, । वता २, ३, । आ २
 यि हा २, ३ ४ उ५, हो वा । वा २, ३, ४, या ॥ १ ॥ आम-
 न्द्वेरिन्द्र । हा ५, रिभायि । याहि मयूररोमभायि । मा त्वा
 का २, ३ इ चोत् । नायि ये मूरित् । न पाशायिना । अतायि
 धा २ ३, न्वे । वता २, ३, । आ २ यि हा २ ३, ४, । उ५

हो वा । व यो३, भो २ ३ ४, ५ ॥ २ ॥ आमन्देरिन्द्र । हा
 ५ रिभी । याहि मयूरोम भाउ । वा २ । मा त्वा २ । केचि-
 न्निये मुरिन्न पाशिना उ । वा २, । आ ते २, । धन्वे व ता ३
 १ । उ५ वा २, ३ उ५ इ२, ३ ४, हो ॥ ३ ॥ (सामवेगाने ६
 २ अ० २७ २८ २९ गा) गानाशक्तौ आमन्दैरिन्द्र
 हरिभियाहि मयूरोमभि । मा त्वा केचिन्नि येमुरिन्न पाशि
 नाऽति धन्वेव ता इहि इति मन्त्र त्रिधा जपेत । आ न । ण ।
 विश्वा सुहाव्या २ म । आयिन्द्र समत । सूभू १, पाता । ऊ
 २, ३ ४, ५ । हा ३, हायि । ब्रह्माणि सवना । नि वृत्रहान
 परमा २ ३ ज्या । आचा ३ । हायि । षमा उ ५, ३, । हो
 वा हो ५ इडा ॥ १ ॥ आनो विश्वासु हाव्याम । इन्द्र समतसु
 भूषतो । पत्रा २, ३ ह्याणि सवना । नि वृत्रहान परमा २
 ३, ज्या । अर्चा ३ । हायि । षमा । उ ५, ३ हो वा हो ५
 ईडा ॥ २ ॥ आनो विश्वासु हाव्याम । इन्द्राम । समत्सु भूषत ।
 उपा त्रा १ ह्या २ णि सवनानि वृत्रहन । परामा १ ज्या २
 । ऋचोषा २ ३ मा ३ ४ ३ । ओ २, ३ ४ ५, इडा ॥ ३ ॥
 (सा० वे० ७ प्र २ अ० ७, ८, ९ गा) गानाशक्तौ आनो विश्वासु
 हव्यमिन्द्र समतसु भूषत । उप ब्रह्माणि सवनानि वृत्रहन
 परमज्या ऋचोषम इति मन्त्र त्रिधा जपेत । हो ४ वा । उहु
 वा (त्रिधा) होवा । प्रसेनानायि । शूरो आ ३, आयि रथा
 नाम । गव्य न तायि हर्षता ३, यि । ह । अस्य सेना । भद्रान
 कण्वान । इन्द्र हा ३ । वानतसखिभ्या । आ सोमो व । स्वा
 ३, रभसानि दत्तायि । हो ४ वा उहुवा । ३ । होवा ६, हाडवा
 ॥ १ ॥ उ ५, हो । ३ । वा ३, ४, ५ । प्रसेना नायि । शूरो आ ३, ।
 आयि रथानाम । गव्य न तार्ई । हर्षता ३, यि । अस्य सेना ।
 भद्रान् कण्वान । इन्द्रहा ३, । वानतसखिभ्या । उ५, हो ।

३ । वा ३ ४ ५ । आ सोमो वा । स्वा ३, रभ । सा ३ ४, ३, ।
 नी३, दा ५ ता ६ ५, ६ यि ॥ २ ॥ ओ हो ३, वा ३, ४, ५, ।
 प्रसेनानायि । शूरो आ ३, । आयि रथानाम । गव्य नेतायि ।
 हयता ३ यि । अस्य सेना । भद्रान कण्वान । इन्द्र हा ३ ।
 वानतमस्त्रिभ्या । ओ हो ३, वा ३ ४, ५, । आ सोमो वा स्वा
 ३, रभ सा ३ ४, ३, नी३ दा ५, । ता २ ३, ४, ५ यि ॥ ३ ॥
 (सा वेगा० १५ प्र २ अ १६ १७ १८ गा) गानाशक्तो
 प्रमेनानी शूरो अग्रे रथाना गव्य नेति हर्षते अस्य सेना ।
 भद्रान कण्वन्निन्द्र हवानतमस्त्रिभ्य आ सोमो वस्वा रभमानि
 दत्ते इत्यस्य त्रिधा जप । पवित्र ते वितत ब्रह्मणस्पत ३, ।
 हुवे २ । ३। हवे २ । ३। होवा । ३। हा । ३। हायि । प्रभुर्गात्राणि
 परियेषि विष्वता २, ३, । हवे २ । ३। हुवे २ । ३। होवा
 । ३। हा । ३। हायि । अतस्तनून तदा २ मो अश्रुते ३। हुवे २
 । ३। हुवे २, । ३। होवा । ३। हा । ३। हायि । श्रताम इद्वहन्त स
 तदा २ शत । हुवे २ । ३। हव २ । ३। होवा । ३। ता । ३। हा
 ३ ४, उ ५ होवा । अर्क्य देवाना २ परमे वियो २ मा २
 ३ ४ ५ न ॥ १ ॥ पवित्र ते वितत ब्रह्मणस्पते ३ । हुवायि
 उ ५ होवा । २। प्रभुर्गात्राणि परियाष विष्वता २, ३ । हुवायि ।
 उ ५ होवा । २। अतस्तनून तदा २ मो अश्रुते ३ । उ ५, होवा
 । २। श्रताम इद्वहन्त सतदा २ शत । हुवायि उ ५ हो । २।
 वा २ ३, ४ । उ ५ । होवा । अर्क्य देवा परमे वियो २, मा
 २ ३, ४ ५, न ॥ २ ॥ (सा० वेगा० १६ प्र २ अ ३४ ३५ गा०)
 गानाशक्तो पवित्रं वितत ब्रह्मणस्पते प्रभुर्गात्राणि पर्येषि
 विष्वत । अतस्त तनून तदामो अश्रुते श्रतास इद्वहन्त स
 तदाशत । इति मन्त्रस्य द्विधा जप ।

नारायणस्य, नवसामात्मकविष्णुसहितारूपनारायणसूक्तस्य

मये इदं विष्णुरित्यस्य विष्णुर्ऋषिर्गायत्री छन्दः तत्तस्य वृष्ण
इत्यस्य विष्णुर्ऋषिर्जगतो छन्दः प्रकाव्यमुशना इत्यन्यवारा-
हस्य वाजजिह्विषिस्त्रिष्टुप् छन्दः सहस्रशीषेत्यादिषडङ्गीतयो
पुरुषव्रतयोमध्ये पञ्चानामनुष्टुप् अन्याया गायत्री छन्दः,
एवेषा नारायणो देवता तत्प्रोतये वि० । इदा ६ मे । विष्णू
२ । विचक्रा २ ३ ४ मायि । त्रायि धा नि । दधायि पा
१, दा २ म । समू २ । हो १ । ढा २ २ मा ३ । स्या २
पा २ ३ ४ । उ५ हो वा । ए ३ । सुले १ ॥ १ ॥ (मा०
वे० ६ प्र १ अ० १४ गा०) गानाशक्तौ इदं विष्णुरित्यादि
(१७५ पृ० २४ प) प्रागुक्तमन्त्रस्य जप । हा उ २ हा उ । ओं
हा २, । ओं हाइ । वयो होइ ३ । ३ । पयो होइ । ३ । चक्षु-
र्होइ । ३ । ओत्वा होइ । ३ । आयुर्होइ । ३ । तपो होइ ३ । ३ ।
वर्चो होइ । ३ । तेजो होइ । ३ । सुवर्होइ । ३ । ज्योतिर्होइ । ३ ।
पृक्षस्य वृष्णो अरुषस्य नु मा २ ३ हा । प्र नो वर्चो विदथा
जातवेदा २ ३, साइ । वैश्वानराय मतिर्न व्यसे शु २ ३ चो ।
सोम इव पवते चारुग्न्या २ ३ या ३ य । हाउ २ । हाउ ।
ओं हा । २ । ओं हाइ । वयो होइ । ३ । पयो होइ । ३ । चक्षु-
र्होइ । ३ । ओत्वा होइ । ३ । आयुर्होइ । ३ । तपो होइ । ३ । वर्चो
हो । ३ । तेजो होइ । ३ । सुवर्होइ । ३ । ज्योतिर्होइ । २ ।
ज्योतिर्हो २, वा २ ३ ४ । अहो वा । ए । अग्निं समुद्रमा-
क्षयता ए । अग्निमूर्द्धाभवद्विव । ए । आयुर्धा अस्मभ्य वचोधा
देवेभ्यः २ ३ ४ ५ ॥ १ ॥ (सा अर ६ प्र १ अ ३ गा०)
गानाशक्तौ पृक्षस्य वृष्णो अरुषस्य नु मह प्र नो वर्चो विदथा
जातवेदसे । वैश्वानराय मतिर्न व्यसे शुचि सोम इव पवते
चारुग्नये इति मन्त्रस्य त्रिजप । हा उ हाउ । हुप । प्रका
वियाम् । उशने । व ब्रुवाणा । देवो देवा । ना ३ अग्नि, । मा

विवक्ती । मङ्गित्रता । शुचि वा ३ । न्भू पावाका । हाउ हाउ ।
हुप । पदा वरा । हो ३ अभि । आ ३ ४ ३ यि । ती ३ रा
५ यि भा ६ ५ ६ न ॥ १ ॥ (सा० वे १५ प्र १ अ ३६ गा)
गानाशक्तो प्रकाव्यमुग्धनेव ब्रुवाणो देवो दवाना जनिमा
विवक्ति । मङ्गित्रत शुचिबन्धु पावक पदा वराहो अभ्येति
रेभन । इत्यस्य त्रिजप । अथ पुरुषव्रत पञ्चानुगानम् । उहु वा
हाउ । (त्रिधा) सहस्रशीषा पुरू २, ३ पा । सहस्राक्ष
सहस्रा १ ३ पात । स भूमि भवतो वा २, ३, त्वा । अत्यति-
ष्ठशङ्ख १, ३, लाम । उहु वा हाउ । (द्विधा) उहु वा ३
हाउ । वा ३, । ईट । ईडा २ ३ ४ ५ ॥ १ ॥ उहुवा होवा २ ।
(त्रिधा) त्रिपादूर्ध्व उदैत पुरू २ ३, पा । पादोऽस्येहाभवत्
पू २, ३, ना । तथा विश्वडविया क्रा २, ३, मान । अशनान
शने आ २, ३, भी । उहुवो होवा २ । (द्विधा) उहु वी ।
हो २ । वा २ ३ ४ । ऊ ५ हो वा । ई २ ३ ४ डा । उहुवौ
होवा २, । (द्विधा) । उहुवो । हो २ । वा सू २ ३ ४ वा ।
उहुवौ । होवा (द्विधा) । उहुवौ । हो २ । वा २ ३ ४ ।
ऊ । उ ५ होवा । २ ३ ४ ५ ॥ २ ॥ इयौ होवा २,
(त्रिधा) पुरुष एवेद सा २, ३ वाम । यङ्गूतं यञ्च
भावा २, ३, याम । पादोऽस्य सर्वाभूता २ ३, नी ।
त्रिपादस्यामृत दा २, ३, यि वी । इयौ होवा २, । (द्विधा) ।
इयौ । हो २, । वा २, ३, ४ । उ ५, हो वा । ई २ ३, ४, डा ।
इयौ होवा २, । (द्विधा) । इयौ । हो २, । वा २, ३ ४, । उ
५, हो वा । ज्यो २ ३, ४, ती । इयौ होवा २ । (द्विधा) ।
इयौ । हो २ । वा २, ३, ४, । उ ५ हो वा । ई २, ३, ४,
५, ॥ ३ ॥ हाउ ३ । तावानस्य । महा २, ३, । यि मा ३, । हाउ
३, । ततो ज्यायाश्च पूरू २ ३ पा ३ । हाउ ३ । उतामृत

त्वस्येश २, ३ ना ३, । हाउ ३ । यदन्नेनातिरोह १ ३
 तो ३ । हाउ ३, । वा ३ । ईट । ईडा २ ३, ४ ५, ॥ ४ ॥
 हाउ ३ । वा । ततो विराडजायत । हाउ ३ वा । विराजो
 अधिपूरुष । हाउ ३ वा । सजातो अत्यरिच्यत । हाउ ३ ।
 ग । पश्चाद्भूमिमथो पुर । हाउ ३ वा ३, । ई २, ३ ४, ५
 ॥ ५ ॥ अथ पुरुषव्रतमेकानुगानम् । हाउ ३ । आस्मीनस्मिन् ।
 (त्रिधा) । नृमणायि नृमणम् । (त्रिधा) निधायिमाहे ।
 (त्रिधा) । कया नश्चित्रा ३ आभू १ वा २, १ । ऊती सदा
 वृ ३, धा सा १ खा २ । कया शचिष्ठा ३ या वा १, त्ता २,
 ३ । हाउ ३, । आस्मीनस्मिन् । (त्रिधा) । नृमणायि नृम
 णम् । (त्रिधा) निधायिमाहे (त्रिधा) निधा २, ३ यि मा
 २ हा २ ३ ४ । उ ५, हो वा । सुवर्ज्योती २, ३ ४, ५, ।
 (सामारणो ५प्र १अ० १३ १४, १५, १५, १६ १७, १८
 गा) गानाशक्तौ सहस्रशीर्षा पुरुष सहस्राक्ष सहस्रपात् ।
 स भूमि सवतो वृत्वात्यतिष्ठद्दशाङ्गुलम् ॥ १ ॥ त्रिपादूर्ध्व उदेत्
 पुरुष । पादोऽस्येहाभवत् पुन । तथा विष्वङ् व्यक्रामदश-
 नानशने अभि ॥ २ ॥ पुरुष एवेद सव यदभूतं यच्च भाव्यम् ।
 पादोऽस्य सर्वाभूतानि त्रिपादस्यामृत दिवि ॥ ३ ॥ तावानस्य
 महिमा ततो ज्यायाश्च पूरुषः । उतामृतत्वस्येशानो यदन्ने
 नाति रोहति ॥ ४ ॥ ततो विराडजायत विराजो अधिपूरुष ।
 स जातो अत्यरिच्यत पश्चाद्भूमिमथो पुर ॥ ५ ॥ कया
 नश्चित्रेत्यादि पूर्ववत् ॥ ६ ॥ इति पुरुषव्रतयो पठितस्य षड्वचस्य
 त्रिधा जप ।

ब्रह्मेन्द्रयमकालचित्रगुप्तानां सूक्ताभावाद्भोममन्त्रा (१८१
 पृ० १ प०) प्रागुक्ता आर्षादिस्मरणपूर्वकं जप्या ।

अथ प्रत्यधिदेवतानां, तत्र विष्णुविद्वायान्येषां सूक्ताभावात्

(१८३४ २६५) प्रागुक्ता मन्त्रा एवार्धादिस्मरणपूर्वक जप्या ।
विष्णोस्तु विष्णुसहिताऽनुपदमुक्त । जप्येति विशेष ।

अथ विनायकादीना तत्र विनायकस्य दशसामात्मक-
विनायकसहितारूपविनायकसूक्तस्य मध्य अदर्दरुदित्यादिद्वयो
रुक्तस्य ऋषिस्त्रिष्टुप छन्द सुष्वाणास इत्यादिद्वयो पृथ्वी
ऋषिस्त्रिष्टुप छन्द आ त न इत्यादिचतु सामवग आद्ययो
र्गर्ग्वोत ऋषि अन्ययो वयामवैणव ऋषि, चतुणा गायत्री
छन्द, सृज्यमाना इत्यादिकाष्टसामात्मकवगमध्ये आद्यषष्ठ-
द्वयोगद्यस्य अक्षोर्गन्धु ऋषि षष्ठस्याग्नि ऋषि द्वयोर्द्वहती
छन्द सवेष्टा विनायको देवता ततप्रीतय वि० । अदर्दरुत ।
समसृजो वि खानि । त्वमर्णा २, ३, ४, वान । वद्धधाना
अरामणा । महान्ता २, ३, ४ मी । न्द्र पवत वियाह ।
सृजाह्वा २, ३ ४ रा । अवयद्दान । वा २, ३ न हा ३, ४, ३
न । उ २, ३, ४, ५, ईडा ॥ १ ॥ अदर्दरुत समसृजा ।
विखानि । त्वमर्णवान वद्धधाना १ । अरा २ ३, मणा ।
महान्तमिन्द्र पर्वत विया २, ३ हा । सृजाह्वारा २, । अवा
२, यद्दान । वा २ । या २ ३ ४ । उ ५ हो वा । हा २ ३
४ ५ न ॥ २ ॥ सुष्वाणासा । इन्द्रस्तु । मसि त्वा । सा
निथन्तश्चित्तु वि नृ । मण वा २, ३ ४, जाम । आन । भरा ।
ओ २ ३ ४ वा । सुवित यस्य को । ना । तानात्माना ।
सहिया । मा ३ ४ ३ । तू ३ वो ५ ता ६ ५ ६ ॥ १ ॥ ओ
३ हो ३ होयि । सू २ ३ ४ प्वा णा ३ सा । इन्द्रस्तु । मसि
त्वा । ओ ३ हो ३ होयि । सा २ ३ ४, नी । थन्ता । ची
३ तुवि । नृमण वा जाम । ओ ३ हो ३ होयि । आ २ ३ ४
ना । भरा । सुविता ३, म । यस्य कोना । ओ ३ हो ३ हायि ।
ता २ ३, ४ ना । त्मना । सहिया । मा ३ ४ ३ । तू ३ वो

५ ता ६ ५ ६ ॥ २ ॥ (सा० वे० ८प्र० २अर्ध० ३ ४, ५
 ६ गा०) गानाशक्तौ । अटर्दरुत समसृजो वि ग्वानि त्वमर्ण
 वान वद्वधाना अग्रमणा । महान्तमिन्द्र पवत वि यद्व सृज-
 द्वारा अव यद्दानवान हन । सुष्वाणास इन्द्र स्तुमसि त्वा सनि-
 अन्त्सित्तु वि नृमण वाजम । आ नो भर सुवित यस्य को ना
 तनात्मना सन्ध्यास त्वाता । इत्येतयोस्तिधा जप । आ तू न
 आ । न्द्र क्षमा २ ३ न्ताम । चायित्र ग्राभा २ ३ ।
 हायि । सगृ २ भाया । महाहस्ती २ ३ ४ । हायि । उच्चा
 २ यि णायिना । मन्त्रा २ ३ । ज्ञा २ स्ता २ ३ ४ । उ ५
 होवा । दक्षिणे ३ ना २ ३ ४ ५ ॥ १ ॥ आ तू न इन्द्र क्षमा
 न्ताम । चित्रा २ आ २ ३ ४ भाम । सगृभा २ ३ ४, या ।
 मा ३ हा ३ । ज्ञा २ स्ता २ ३, ४ । उ ५ होवा । दक्षिणे
 ना २ ३ ४ ५ ॥ २ ॥ आ तू न इन्द्र क्षमा ६ न्ताम । चित्र
 ग्राभ सगृभा २ षा । चित्र ग्राभ सम । गृ । उ ५ ३ होयि ।
 भा २ ३ ४ षा । ए । हायि । महाहस्ती दक्षा २ ३, होयि ।
 उ ५ हो । वाहो २ ३, ४, वा । णा ५, यि नो ६ हायि ॥ ३ ॥
 आ तू न इन्द्र क्षमान्ताम । चित्र ग्राभ सगृभाया । चित्र ग्राभ
 सम । गृ २, ३ । ई ३, ४, हा । भा २ ३ ४ या । ऐ ।
 हायि । महाहस्ती दक्षा २ ३ होयि । उ ५ हो । वाहो २ ३
 ४ वा । णा ५ यि नो ६ हायि ॥ ४ ॥ (सा वे ५प्र०
 १अर्ध १६ १७ १८ १९ गा०) गानाशक्तौ आ तू न इन्द्र
 क्षुमन्त चित्र ग्राभ सगृभाय । महाहस्ती दक्षिणेन इत्यस्य
 चतुर्धा जप । सृज्यमाना । सुहस्तिया ३ । समू ३ द्रायि
 वा । चमिन्वसा ३ यि । रायी ३ पायिशाङ्ग बहुला ३ म ।
 पूरू २ सृ २ ३ ४ हाम । पवमा । ना । उ ५ ३ हो ।
 भियो २ ३ ४ वारषा ५, सो ६ हार्ध ॥ १ ॥ सृज्यमाना ५,

सुहस्तिथा । समू २ द्रायि वा २, । च मा २, यि न्वासी २ ।
रयि पिशङ्ग बहुल पुरुसृहा । उ ५, ३ हो । पवमा २ ३ ना
३, । भियो २ ३ ४, वारषा ५, सो ६, हायि ॥ २ ॥ (सा
वे १५ प्र १ अ ६ ११ गा०) गानाशक्तौ मृज्यमान
सुहस्त्या समुद्रे वाचमिन्वसि । रयिं पिशङ्ग बहुल पुरुसृह
पवमाना भ्ययसि इत्यस्य द्विधा जप ।

दुर्गावायुकाशाश्विनाना सूक्ताभावात् (१८५ पृ , १ प)
प्रागुक्ता मन्त्रा एवार्षादिस्मरणपूर्वक जप्या ।

अथ दिक्पालाना तत्रेन्द्राग्नियमनिऋतिवरुणवायूना
सूक्ताभावात् (१८५ पृ २५ प०) प्रागुक्ता मन्त्रा एवा-
र्षादिस्मरणपूर्वक जप्या ।

सोमस्य तु प्रकाव्यमित्यादिद्वादशच सूक्त (१८८ पृ०
२३ प०) प्राग्वत् जप्यम् ।

इशस्य आ वो राजानमित्यादि रुद्रसंहिता (१८९ पृ
२३ प) प्रागुक्ता जप्या ।

ब्रह्मानन्तयो सूक्ताभावात् (१८७ पृ० १ प) प्रागुक्तो
मन्त्रावार्षादिस्मरणपूर्वक जप्यौ ।

अथ वस्वादीनाम् । तत्र वसूना सूक्ताभावात् (१८७ पृ०
७ प) प्राग्वत् मन्त्रो जप्य ।

रुद्राणां (१८९ पृ० १८ प) प्राग्वत् रुद्रसंहिता जप्या ।

आदित्याना सूक्ताभावात् (१८७ पृ १८ प) प्रागुक्त मन्त्र
एवार्षादिस्मरणपूर्वक जप्य ।

मरुता सूक्ताभावात् (१८७ पृ० २४ प०) प्राग्वत् मन्त्रो जप्य ।

ब्रह्मण सूक्ताभावात् (११४ पृ० २५ प०) प्राग्वत् मन्त्रो जप्य ।

अथ्युतस्य (१८७ पृ — १८७ पृ) प्राग्वत् विष्णुसंहिता
जप्या

ईशस्य (१८८ पृ० १८ पृ०) प्राग्वत् रुद्रसहिता जप्या ।

अकस्य सूक्ताभावात् (१८८ पृ० ११ प) प्राग्वन्मन्त्रो जप्य ।
वनस्यत सूक्ताभावात् (१८८ पृ० १४ प) प्राग्वन्मन्त्रो जप्य ।

अत्रैव समये द्वारपालै स्वशास्त्रोक्तवक्ष्यमाणशान्त्याध्यायादिक पाठ्यम् ।

एव जापकैर्द्वारपालैश्च जप्यपाठ्यसूक्तादिषु जप्तेषु होतो त्तराङ्ग कर्म कुप्यात् । तत्र प्रथम (१८१ पृ ३५०) पूर्ववत् महाव्याहृतिहोम कुप्यात् । तत प्रादर्शमिता समिध तूष्णीं मग्नौ क्षिप्त्वा प्रायश्चित्तहोम कुर्यात् । यथा । देशकालौ सकीर्त्य कृतऽस्मिन् कमणि यतर्काच्चिदङ्गवेगुण्य जात तद्दोष प्रशमनाय महाव्याहृतिहोमं शाव्यायनहोम वा करिष्ये इति सकलग्र विधुनाभानमग्निमावाह्याभ्यर्च्य (१८१ पृ ३५०) पूर्ववत् महाव्याहृतिहोमरूप प्रायश्चित्तहोम कुर्यादिति बहव । तत्र प्रायश्चित्तहोमे वि० इत्येव विनियोगे विशेष । कीथुमो-यास्तु शाव्यायनहोममपि कुर्युरिति भवदेवभट्ट । तदयथा पुनरपि महाव्याहृतिहोमं विधुय तूष्णीं समिधमग्नौ हुत्वा प्रजापतिर्ऋषि अग्निर्देवता प्रायश्चित्तहोमे वि० इति स्मृत्वा । ओं पाहि नोऽग्ने एनसे स्वाहा । प्रजापतिर्ऋषि विश्वे देवा देवेभ्यो ण्यश्चित्तहोमे वि० । ॐ पाहि नो विश्ववेदसे स्वाहा । प्रजापतिर्ऋषि विभावसुर्देवता प्रायश्चित्तहोमे वि । ओं यज्ञ पाहि विभावसो स्वाहा । प्रजापतिर्ऋषि शतक्रतुर्देवता प्रायश्चित्तहोमे वि० । ओं सव्य पाहि शतक्रतो स्वाहा । प्रजापतिर्ऋषि अनुष्टुप् कन्दो अग्निर्देवता प्रायश्चित्तहोमे वि । ओं पाहि नोऽग्न एकया पाह्यत द्वितीयया । पाहि गीर्भि-

स्तिमृभिरूज्जा पत पाप्म चत अभिवयो (सा १ प्र १ अ० ४ द० २ म) स्वाहा । प्रजापतिः १ मतो कन्दो अग्निदेवता प्रायश्चित्तहोम वि० । पनरूज्जा निषतास्त्र पुनरग्न इषाषधा । पुनर्न पाप्म ह्रम (सा ३ ए प्र० २ अ० ८ क० २ म०) स्वाहा । प्रजापतिर्ऋषिर्गायत्री कन्दो अग्निदेवता प्रायश्चित्तहोम वि० । ओ महाज्ज निवत्तस्वाग्ने पिनुस्व धारया । विश्वस्या विश्वत परि स्वाहा । प्रजापतिर्ऋषि अनुष्टप कन्दो अग्नि देवता प्रायश्चित्तहोम वि० । ओ अज्ञात यदनाज्ञात यज्ञस्य क्रियते मिय । अग्ने तदस्य कल्पय त्व वेत्य यथा यथम (सा षट्पिंश त्रा १ प्र० २ अ०) स्वाहा । प्रजापति-र्ऋषि पङ्क्तिश्छन्द प्रजापतिदेवता प्रायश्चित्तहोम वि० । ॐ प्रजापते न त्वदेतान्यन्यो विश्वाजातानि परिता बभूव । यतक्रामास्ते जुहुमस्तन्नो अस्तु वय स्याम पतयो रयोणा स्वाहा । पूर्ववत महाव्याहृतिहोम समितप्रक्षेपश्च । ततो नवभ्यो ग्रहेभ्य एकेकाहुतो प्राग्नेन मन्त्रेण दद्यात् । ततो जलाञ्जलि गृहीत्वा प्रजापतिर्ऋषि सविता देवता अग्निपर्यङ्क्षणे वि । ओ देवसवित प्रसुवयज्ञ प्रसुव यज्ञपति भगाय । दिव्यो गन्धव केतपू केत न पुनातु वाचस्पतिवाच न स्वदतु । अर्ननोदकाञ्जलिना दक्षिणावत्तनाग्नि वेष्टयेत् । प्रजापतिर्ऋषि अदितिदेवता जनाञ्जलिसेक वि । आ अदितेऽन्वमस्था अनेनाग्नेदक्षिणस्या पश्चिमान्तात् पूर्वान्त य वज्जलाञ्जलिना सिञ्चेत् । प्रजापति र्ऋषि अनुमतिदेवता जलाञ्जलिसेके वि । ओ अनुमतेऽन्व मस्था अनेनाग्ने पश्चिमाया दक्षिणान्तादुत्तरान्त यावत्तथा मिञ्चा प्रजापतिर्ऋषि सरस्वती देवता जलाञ्जलिसेक वि । आ सरस्वत्यन्वमस्था अनेनाग्नेरुत्तरस्या पश्चिमान्तात् पूर्वान्त

यावत्तथा सिञ्चेत् । ततः कतिपयास्तरणदुशानुत्तानहस्तद्वये-
नादाय प्रजापतिं च पिवया दवता दभट्णभ्यञ्जनं वि । आ
अक्तं रिहाणा व्यन्तु वय । इति विधा जप्तेन यजुषा अथ
मूनमव्यभागान् क्रमणं पृतेनभ्यञ्जरात् । अथ तानङ्गिरभ्युच्य
॥ १ ॥ पतिं च पिवन्तुष्टयं रुद्र रुद्ररूपोऽग्निदेवता दभजुटिका
हाम वि । ओ न पशुसामपिपतो रुद्रस्तान्तिचरो हषा ।
पशुसामं कृमां विमां तदम्तु हृतं तव स्वाहा अननागा
क्षिपेत् । ततोऽन्त्यायतनस्य समन्तात् दशसु दिक्षु दिक्षु
पालेभ्यो माषभर्तृनालं दद्यात् । यथा ऋणादिस्मरणपवक
प्रागुक्तं कपालात्त्यासमं त्याज्यं आ इन्द्राय साङ्गाय सपरि
पात्र साङ्गाय सशक्तिाय एष माषभर्तृवलिनम इति
दत्त्वा प्राथयेत् । ओ इन्द्रं त्रिंशं रत्नं त्रिंशं भुङ्क्ष्व मम यज-
मानस्य वा मकुलस्वस्यायुः कत्ता क्षेमकत्ता शभकत्ता शान्ति-
कत्ता पुष्टिदम्तुष्टिदो भवेति प्रवाभिमुखं पुष्पाक्षतजलानि
क्षिपेत् । एवमाग्नीध्यादिष्वपि । ततः साधिदेवतप्रत्यधि
देवतग्रहेभ्यो वलिं दद्यात् । तत्र प्रागुक्तहोममन्त्रमुच्चात्य एष
गुडोदनादिर्वाल साङ्गायित्वाद्यनन्तरं सेखराग्निरूपाधिदेवत
प्रत्यधिदेवतसूर्यायेत्यधिकं प्रयोज्यम् । ततः प्राथनादि पूर्ववत् ।
स्वस्वमण्डलसमीपे पुष्पाक्षतादिप्रक्षेपः । एव विनायकादीनामपि
वलिं दत्त्वा प्राथयेत् । पुष्पादिप्रक्षेपस्तु प्रागुक्तं स्थापनस्थानम
समीपे इति विशेषः । वलिहरणान्ते छन्दोगपरिशिष्टे वरप्राथन
मप्यभिहितं यथा आरोग्यमायुरैश्वर्यं धीष्टुतिं सन्ततिर्यशः ।
ओजो वर्चं पशुवीर्यं ब्रह्म ब्राह्मण्यमेव च । सौभाग्यं कर्मसि
द्धिश्च ज्ञातिश्चैष्ट्यं सकृत्तृता । सर्वमततः सर्वसाक्षिनः द्रविणो
दो विरीहि न इति ।

ततः परदिने स्वस्तिवाचनानन्तरं मृडनामानमग्निमा-

वाह्याभ्यर्च्य समुत्थाय गन्धमात्यवस्त्रताम्बूलफलहिरण्यसंहिता
पूर्णहुति दद्यात् यथा । प्रजाजतिऋषि विराट् कृन्द इन्द्रो
देवता पूर्णहोम वि । ओं पूर्णहोम यशमे जुहोमि योऽस्मै
जुहोति वरमस्मे ददाति वर हणे यशसा भामि लाक (क्वा
ब्रा २प्र) स्वाहा । इत्यनेनाहिन्धधारया प्रणतुति दद्यात् ।
ततो ब्रह्मणे पूर्णपात्ररूप ब्रह्मर्दाक्षिणा दत्त्वा प्रदक्षिणमग्नि
परिक्रम्य ब्रह्माणे विसृज्य पुनः स्थासनमागत्याग्निं प्रदक्षिणी
कृत्य पात्रस्थजलशेषं निरस्य पुनजलेन पृथक् भूमौ प्रतिष्ठाय
वृहदामेव्यं सामं गायेत । वामदेव ऋषिर्विराट् गायत्री
कृन्द इन्द्रो देवता शान्तिकर्मणि जप वि । हाउ (त्रिधा) ।
वृहदामम (त्रिधा) । वृहत् पाथिवम (त्रिधा) वृहदन्तरिक्षम
(त्रिधा) । वृहद्विम । ३ । वृहदामम । ३ । कया नश्चित्रा ३
आभू २ वा २ न । ऊती मदा वृ ३ धा सा १ स्वा २ ।
कया शचिष्ठा ३ या वात्ता २ ३ । हाउ । ३ । वृहदामम ।
। ३ । वृहदन्तरिक्षम । ३ । वृहद्विम । ३ । वृहदामम । (द्विधा) ।
वृहदामम । ३ । होवा हाउ । वा । ए । वृहदामम । ए । वृहद्भ्यो
वामम । ए । वामेभ्यो वामम । ए । वाम (त्रिधा) ॥ १ ॥
वृहदामम । ३ । वृहदामम । कया नश्चायि । त्र आ २, भू २,
३, ४ वान । ऊतायि सदा । वाई सा २, ३ ४ स्वा । कया
शचायिष्ठया २ । वा २ ३ ४ त्ता । वृहदामम (द्विधा) । वृहत् ।
वामा ३ । उवा । ए । वृहदामम् । (त्रिधा) ॥ २ ॥ [सामा
रणी १प्र १अ २६ २७ गा] एव गानाशक्तौ कया नश्चित्र
आभूवदूती सदावृध सखा । कया शचिष्ठया वृता । कस्त्वा
सत्यो मदाना महिष्ठो मत्सदन्धस । दृढा चिदारुजे वसु ।
अभीषू ण सखीना मविता जरितृणाम । शत भवास्तूतये ।
इत्येता ऋचस्त्रिधावर्च्यं शान्तिं कर्थात् । तथा स्वस्ति न

न्द्र इत्यादिकमपि [७५ २४५] प्रागुक्त पठेत । तत एतत् कर्माच्छिद्रमस्वित्यनेनाच्छिद्रावधारणं कुर्यात् । इति सामगाना होमपद्धतिः ।

अथार्वाणिकानामग्निस्थापनादिविधिः । तत्रादौ वर्हिर्लवण्यं शस्त्रादानमन्त्रः । ओं अव्यचसस्य व्यचसस्य विल वि ष्यामि माथया । ताभ्यामुद्धृत्य वेदमथ कर्माणि कुमहे । (अथ० १८का ७अनु ६८क १म०) इत्यनेन मन्त्रेण दात्रं गृहीत्वा ओं ओषधोर्यतु पवन्निति वर्हिरुपरि पवण्यालुनीयात् । ततो वर्हिरिध्मदारूणि सनद्य ओं ग्रीष्मस्त भूमे वर्षाणि शरद्धेमन्त शिशिरो वसन्तः । ऋतवस्ते विहिता ह्ययनोरहोरात्रे पृथिवि नो दुहाताम (अथ १२का १अनु० ३६ म०) इत्यनेन भूमिमुपस्थाय प्रादशमात्रां शमीसमिधं विमाय ओ वि मिमीष्व पयस्वती घृताची देवानां धेनुरनपसृगेषा । इन्द्र सोम पिबतु क्षेमो अस्वग्नि स प्रस्तोतु वि मृधो नुदस्व (अथ १३का १ अनु २७ म०) इत्यनेनाभिमन्त्रयेत् । ततस्तया शमीसमिधा वक्ष्यमाणरीत्या परिमाय वेदिं कल्पयेत् । यथा कुण्डात् स्थण्डिलाद्वा प्राच्या दक्षिणोत्तरयोश्च प्रतिदिशं प्रादेशमिता पश्चिमायाञ्च सार्धप्रादेशद्वयमिता भूमिमादाय दीर्घचतुरस्रा वेदिं कल्पयेत् सा च पूर्वपश्चिमयोः प्रादेशपञ्चमितदीर्घा दक्षिणोत्तरयोश्च वितस्त्रयमितविस्तारा । तस्याश्च वह्निमहावेदिं कल्पयेत् । सा च प्राक्पश्चिमयोः समित्पटकायता दक्षिणोत्तरयोश्च समिच्चतुष्कविस्तारा । तत्र महावेदिपश्चिमरेखामध्यात् पूर्वतः समिच्चयमिता प्राचीरेखामध्यात् पश्चमतः समिन्मात्रा, दक्षिणरेखामध्यात् उत्तरस्याम् उत्तररेखामध्यतो दक्षिणस्याञ्च, तथैव समिन्मात्रा, भूमिं त्यक्त्वा कुण्डादिमध्ये समिच्चयमितदीर्घविस्तारां समचतुरस्रासुत्तरवेदिमग्निस्थापनाय कल्पयेत् ।

ततो मन्त्रावेद्या ईशानकोणादारभ्य तूष्णीं सर्वतो वालुक्याभिस्ता
 गेखा कुर्यात् । तत ओं वृहस्यते परिगृह्णाण वेदि सुगा वो
 देवा मदना अकर्म य । अस्या वह्निं प्रथता माध्वन्तर्वह्निस्ता
 न पृथिवी देव्या वास्तु । इति वेदि परिगृह्य त्रीन वागान वेदि
 गेखापरितोऽनुमन्त्रण कुर्यात् । ततो ग्रीष्मस्ते इत्यादिप्रागुक्त
 पठित्वा ओं यत्ते भूमे विश्वनामि क्षिप्र तदपि रोहतु । मा ते
 मर्म विमृश्वरि मा ते हृदयमर्पिषम । (अथ १२ प्र १ अनु०
 ३५ म०) इत्यनेन खनित्वा ओं यत्त ऊन तत्त आ पूरयाति
 प्रजापति प्रथमजा ऋतस्य । उपस्थास्ते अनमीवा अयक्ष्मा ,
 अस्मभ्य सन्तु पृथिवि प्रसूता (अथ १२ प्र १ अ ६१॥, ६२
 म०) इत्यनेन खनितपूरणाय सप्रार्थ्य ओं त्वमस्या वपनो
 जनानामदिति कामदुघा पप्रथाना । (अथ० १२ प्र १ अ०
 ६ ॥ म) इत्यनेन वालुकाभिस्ता पूरयित्वा पुन पूर्वोक्त
 प्रकारणाग्निस्थापनायमुत्तरवेदि गृहीत्वा वृहस्यत परिगृह्णाणे-
 त्यादिक पूर्वाक्त वालुकानिधानान्त सर्व विधाय ओं अस बाध
 बध्यतो मग्नवाना यस्या उदत प्रवत सम बहु । नानावीर्या
 ओषधीर्या विभर्त्ति पृथिवी न प्रथना बाध्यता न । (अथ
 १२ का १ अनु० २ म०) इत्यनेन वालुका समन्ताद्विस्तार्य
 ओं यस्याश्चतस्र प्रदिश पृथिव्या यस्यामन्न कृष्टय सबभूवु ।
 या विभर्त्ति बहुधा प्राणदेजत्तत् सा नो भूमिर्गोष्वप्यन्ये दधातु
 (अथ० १२ का० १ अनु ४ म०) इत्यनेन विस्तृताभिर्वालुका-
 भिवदि समन्तान् चतुरस्रा कृत्वा ओं देवस्य त्वा सवितु प्रसवे-
 ऽश्विनोर्वाङ्मुभ्यां पूष्णो हस्ताभ्या प्रसूत प्रशिषा धरिगृह्णामी
 त्यनेन हिरण्मयाद्युक्तेष्वनसाधनद्रव्यमादाय ओं इन्द्र सीता
 निगृह्णातु ता पूषा अभिरक्षतु । सा न पयस्वती दुहामुत्तरा-
 १ क्ष । । समम् (अथ० ३ का० १७ क० ४ म०) इत्यनेन प्रागग्रा

प्रादेशमिता रेखा कृत्वा तस्या व्रीहियवावारोप्य ओं वषेण भूमि
 पृथिवो वृतावृता सा नो दधातु भद्रया प्रिये धामनिधामनि
 (अथ १२का ४अनु ५१॥म) इत्यर्धचेन जले संप्रोक्ष्य ओं
 यस्यामन्न व्रीहियवी यस्या इमा ऋक् छन्दः । भूम्यै पजन्यपत्नै
 नमाऽस्तु वषमेदसे (अथ० १२का १अनु० ४२म) इत्यनेन भूमि
 नत्वा यथोक्तवर्जं यथोक्तपात्रेणादाय ओं क्रव्यादमग्निं प्रहि-
 णोमि दूरं यमराज्ञो गच्छंतु रिप्रवाह (अथ १२का २अनु
 ७॥म०) इत्यर्धचेन क्रव्यादंशं परित्यज्य ओं त्वामग्ने भृगवा
 'नयन्तामङ्गिरसं' सदनं श्रेयं णहि । विश्वकर्मा पुर एतु प्रजानन
 भद्रं पथ्यामनु ते दिशं न ॥१॥ त्वामग्ने श्रियं पथ्यामनु ते तिष्ठा
 न ॥२॥ त्वामग्ने स्वस्ति पथ्यामनु ते दिशं न । इति त्रिभिर्वाङ्म
 प्रणीय ओं भद्रो भव श्रेयो भव स्वस्थो भवेति पाठस्य व्रीहं
 प्राक्ष्य । ओं विश्वभरा वसुधानो प्रतिष्ठा हिंण्यवक्षा जगता
 निवेशनो । वेश्वावरं विभ्रतो भूमिराग्निमिन्द्र ऋषभा द्रविण
 ना दधातु । (अथ १२का० १अनु ६म) इत्यनेनोत्तरवेद्या
 वर्जं प्रतिष्ठाप्य (८८पृ० ६पं) प्रागुक्तं ध्यात्वा शतमङ्गल-
 नामासोति नाम कृत्वा संपूज्य । ओं ममाग्नं वर्चा विह्वेष्वस्तु
 वयं त्वेभ्यानास्तन्व पुषेम । मङ्गलं नमन्तां प्रदिशश्चतस्रस्त्वया
 ध्यक्षेण पृतना जयेम (अथ ५का^३ ३का १म) इत्यनेन तिस्र-
 समिधो जुत्वा तूष्णीं पवित्रे कृत्वा ताभ्यामिधस्य त्रिं प्रोक्ष्य
 कुप्यात् । तत्र ओं विष्णोर्मनसा पूते स्थ इति प्रथमं प्रोक्षणम्,
 ओं विष्णोर्मनसा पूतमसीति द्वितीयम् देवस्त्वा सवितोत्पुना
 त्यच्छिद्रेण पवित्रेण शतधारेण सुष्वोत्पुनामीति तृतीयम्, तत-
 स्तृणो चतुर्थम् । ततोऽग्नये त्वा जुष्टं प्रोक्षामोतोऽथ समादाय
 ओं अग्निभूम्यामोषधीष्वग्निमापो विभ्रत्यग्निरश्मसु । अग्नि-
 रस्तं पुरुषेषु गोषु अश्वेषु अग्नय । अग्निर्दिव आतश्च्यग्ने-

देवस्थोर्वन्तरिक्षम् । अग्नि मर्त्तास इन्धते हव्यवाह पृतप्रियम् ।
 अग्निवासा पृथिव्यसितञ्जूस्त्रिषीमन्त सशित मा कृणोतु ।
 भूम्या देवेभ्यो ददति यज्ञ हव्यमरक्ततम । भूम्या मनुष्या
 जीवन्ति स्वधयान्नेन मर्त्या । सा नो भूमि प्राणमायुर्दधातु
 जरदष्टि मा पृथिवी कृणोतु । (अथ १२ का १ अनु १८
 २ , २१, २२म) एतैश्चतुर्भिः, ओं एतमिध समाहित जुषा
 णोऽग्ने प्रतिहर्ष्यहोमै । तस्मिन् विदेम सुमति स्वस्ति प्रजा
 चक्षु पशून समिद्धे जातवेदसि ब्रह्मणा अस्मे धारयन्तमग्ने
 युनजिम त्वा ब्रह्मणा दैव्येन दीदिह्यन्मभ्य द्रविणेह भद्र प्रेम
 वोचो हविर्द्वा देवतासु इति ब्राह्मणेन च इध जुहुयात् ।
 तत ओं त्व भूमित्येथोजसा त्व वेद्या सीदसि चारुरध्वरे ।
 त्वा पवित्रमृषयो भरन्तस्त्व पुनीहि दुरितान्यम्मत । (अथ
 १८ का० ४ अनु० ३३क ३म) अनन वर्हि प्रोक्ष्य ऋषीणा
 प्रस्तरोऽसि नमोऽस्तु देवाय प्रस्तगाय इत्यनेन ब्रह्माभन निधाय
 अर्चन (तुलादानादिना) कर्मणा यजमानो यजत तत्र भूपते
 भुवनपते भुवापते महतो भूतस्य पते ब्रह्माण त्वा वृणोमहे
 इति कर्त्ता वरणमन्त्र जपेत् । ततो ब्रह्मा ओ भूपतिरह
 भुवनपतिरह भुवा पतिरह महतो भूतस्य पतिस्तदह मनसे
 प्रब्रवीमि मनो वाचे वागायत्र गायत्री ऊणिहे उणिक् अनु
 षुभेऽनुष्टुप् वृहत्यै वृहता पङ्क्त्यै पङ्क्तिस्त्रिष्टुभे त्रिष्टुप जगत्यै
 जगतो प्रजापतये प्रजापतिर्विश्वेभ्यो देवेभ्य ओ भूर्भुव स्वर्जन
 रोमिति जपेत् । ततो ब्रह्मा स्वासनमीक्षेत् ओं अहो देवि-
 षिव्यो दत्तस्तिष्ठान्यस्य सद्ने सीदामि योऽस्मात् पाकतर
 इति । अथ आसनादक्षिणस्या दिशि ओ निरस्त परावसु
 सह पाप्मना निरस्त सोऽस्तु योऽस्मान हेष्टि यच्च वयं द्विष्ट
 इत्यनेन वृण निरस्येत् । तत आसनमालभ्य ओ इदमहमर्वा-

श्वसो सद्ने सीदाम्येतस्य सद्ने सीदामीत्यस्य सद्ने सीदामोत्यस्य सद्ने सीदामि पूर्त्तस्य सद्ने सीदामि मामृषदेव वह्नि स्वासस्थत्वाध्यामा देवमूर्खम्वदमनभिशोकमिति जपेत् । तत ओं विमृग्वरी पृथिवोमावदामि क्षमा भूमि ब्रह्मणा वावुधानाम । ऊज पुष्ट विभ्रतीमन्नभाग घृत त्वाभि निषी देम भूमे (अथ १२का० १अनु० २८म) इत्यर्चनासने उप विधेत् । ततो ब्रह्मा ओ वृहस्पतिब्रह्मा ब्रह्मसदन आशिष्यते वृहस्पते यज्ञ गोपायेति ब्रह्मजपं कुर्यात् । तत, ओ उक्षत उत्तिवत शकेयं पात द्यावापृथिव्यो । इति द्यावापृथिव्यौ भूमोक्षेत । तत कर्त्ता देवस्य त्वा सवितुरित्यादि परिगृह्णा मीत्यन्त (२०६पृ० २२प) प्रागुक्तमन्त्र पठेत् । ब्रह्मा तु परिस्तृणीहि परिधेहि वेदिमाजानि मोषीगनुपाशयानाम । होतृषदन हरित हिरण्यमय निष्कामयते यजमानस्य लोक इति जपेत् । तत कर्त्ता देवस्य त्वा प्रसवेऽश्विनोर्बाहुभ्या पृष्णो हस्ताभ्या प्रसृत प्रशिषा परिस्तृगामीत्यनेन आग्नेयमारभ्य त्रिभिस्त्रिभिर्दमेरुदगग्रै प्रागास्तृतदभाच्छादितोत्तरदर्भमूनेरुदकसंस्थस्त्रि परिस्तृणीयात् । एव नैऋतमारभ्य प्रागग्रे पूर्वास्तृतदर्भाध क्रमेणाग्नेयपर्यन्तम्, तथेव नैऋतादारभ्य वायव्यपर्यन्त, वायव्यादारभ्येगानपर्यन्त प्रागग्रेस्तदेव परिस्तृणीयात् । अत्राध क्रमेणास्तरणे आग्नेयपर्यन्तस्य दक्षिणास्तृतदभाग्रस्य ईशानस्थितोत्तरास्तृतदर्भाग्रस्य चोत्तराधरभावानियम इति बोध्यम् । हविषा त्वा जुष्ट प्राचामीत्यनेनास्तीणकुशप्रोक्षणम् । अथ कर्त्तासने दर्भासनमास्तीर्य अहो देवि षव्यो दत्त इत्यादिवीक्षणान्तं सव ब्रह्मवत कुर्यात् । अत्रेव समये चरुहोमसत्त्वे (१ ३पृ० १प) प्रागुक्तक्रमेण चरुं अर्पयेत् । अथ उदकपात्रं गृहीत्वा यथाग्ने ब्रह्मणस्पति सत्यधर्मो

अदीधरत । ददस्य त्वा सवितु प्रमव इत्यादिना (२ ६ पृ०
 २२प) उदपात्र पूरो निधाय । ओ इहेत देवीरमत वमाना
 हिरण्यवर्णा अनवद्यरूपा । आप समुद्रो वरुणश्च राजा
 संपातभागान हविषो जुषन्ताम । इन्द्रप्रशिष्टा वरुणप्रसूता
 आप समुद्रादिवमुद्बहन्तु । इन्द्रप्रसूता वरुणप्रशिष्टा दिवस
 पृथिव्या श्रियमुद्बहन्तु इति मपवित उदकपात्रे उदक क्षिपेत् ।
 ततो विलीन पृतमाज्य गृह्णोत्वाऽर्धश्रित्य पर्याग्नि कृतदगु
 हास्य पश्चादग्नेरुपमाद्य उदगग्राभ्या पर्वत्राभ्यामुतपुनोयात् ।
 इत्याज्यसंस्कार । एव चरुसंस्कारोऽपि बोध्य । ततो दभे
 सुव निमाज्मीति मन्त्रेण सुव समृज्य ओं अनिष्टदारक्षो
 निष्टप्ता अरातय प्रत्युष्ट रक्ष प्रत्युष्टा अरातय इत्य
 नन सुव प्रतप्य विष्णोऽस्तोऽसि दक्षिणा पूर्वा दत्ता बृह
 स्पते । तत्त्वाह सुवमाददे देवाना हव्यवाहनम् । अय सुवो
 निदधाति होमान शताक्षरच्छन्दमा जागतेन । सवा यज्ञस्य
 समनक्ति विष्टा वाहस्यत्येनाष्टि शर्मणा देव्येर्नात् सुवमभि
 मन्त्र्य ओ भू शभूत्ये त्वा गृह्णे भृतय इति संस्कृतमाज्यस्थाली
 स्थितमाज्यं स्वामभागेऽग्ने पश्चिमत स्थापितायामाज्यधानी
 पात्रया सुवेण प्रथमगृह गृह्णायात् । ओ भुव शभूत्ये त्वा
 गृह्णे पुष्टय इति द्वितीयम् ओ स्व श त्वा गृह्णे सहस्रपोषायेति
 तृतीयम्, ओ जन श त्वा गृह्णेऽपरिमितपोषायेति चतुर्थम्,
 गृह्णीयात् । ततो वक्ष्यमाणहोमपरिमित गृह्णीयात् । तत
 आज्यधान्या एव घृत सुवेण गृहीत्वा सर्वत्र जुहुयात् । यथा
 अग्नावग्निस्ररति प्रविष्ट ऋषीणा पुत्रो अभिशस्ति पा उ । नम
 स्कारेण नमसा ते जुहोमि मा देवानां मिथुषा कर्मभागम् ।
 स्वाहा । हृदा पूत मनसा जातवेदो विश्वानि देव वयुनानि
 विद्वान् । सप्तास्थानि तव जातवेदस्तेभ्यो जुहोमि स जुषस्व

हृथम । (अथ ४का० ३६क ८, १) स्वाहा । पुरस्ताद्यत्तोवह
जातवदोऽग्नं विद्धि क्रियमाणं यथदम् । त्वं भिषगं भेषजस्यासि
कृत्ता त्वया गामश्च पुरुषं सनम । (अथ ५का० २८क० १म०),
स्वाहा । यज्ञस्य चक्षुः प्रभृतिमुखश्च वाचा श्रोत्रेण मनसा
जुहोमि । इमं यज्ञं विततं विश्वकर्मणा देवा यन्तु सुमनस्य
माना । (अथ २का ३५क ५म) स्वाहा । इत्येते
पुरस्ताद्धोमानं हत्वा । ओं वृष्णं वृक्षस्यते स्वाँर्वादे शुक्ले हव्यामि
त्विषीमते । मनः स्थिरान् बलवतः कृणातु ज्योद्युनो जीवातवे
दन्तात्यग्नये स्वाहा । ओ त्वं सोममभ्यत्योजमा त्वं दिव्यं
नृचक्षा अस्मभ्यं पथो अमुग्य । अभि नो गोत्रं विदुष इव
नेत्रेच्छानां वाचमुशती जिगाय सोमाय स्वाहा । इत्याज्यं
भागौ हुत्वा । अभ्यातानानं जुहुयात् यथा श्रीं सविता प्रम
वानामावपति स भावतु । अस्मिन् ब्रह्मण्यस्मिन् कर्मण्यस्या
पुरोधायामस्या प्रतिष्ठायामस्या चित्वायामस्यामाकृत्यामस्या
मागिष्यस्या देवहृत्या स्वाहा ॥ १ ॥ अग्निर्वनस्पतोनमधि
पति स भावतु । अस्मिन् ब्रह्मणोत्याद्यनुषङ्ग ॥ २ ॥ द्यावा
पृथिवी दात्रीणामधिपती ते भावताम् । अस्मिन् ब्रह्म ॥ ३ ॥
वरुणोऽपामधिपति स भावतु । अस्मिन् ब्रह्म ॥ ४ ॥ मित्रा-
वरुणौ वृष्ट्या अधिपतो तौ भावताम् । अस्मिन् ब्रह्म ॥ ५ ॥
मरुत पवतानामधिपतयस्ते भावन्तु । अस्मिन् ब्रह्म ॥ ६ ॥
सोमो वोरुधामधिपति स भावतु । अस्मिन् ब्रह्म ॥ ७ ॥
वायुरन्तरिक्षस्याधिपति स भावतु । अस्मिन् ब्रह्म ॥ ८ ॥
सूर्यश्चक्षुषामधिपति स भावतु । अस्मिन् ब्रह्म ॥ ९ ॥ चन्द्रमा
नक्षत्राणामधिपति स भावतु । अस्मिन् ब्रह्म ॥ १० ॥ इन्द्रो
दिवोऽधिपति स भावतु । अस्मिन् ब्रह्म ॥ ११ ॥ मरुता
पिता पशूनामधिपति स भावतु । अस्मिन् ब्रह्म ॥ १२ ॥

मृत्यु प्रजानामधिपति स भावतु । अस्मिन् ब्रह्म ॥ ११ ॥
 यम पितॄणामधिपति स भावतु । अस्मिन् ब्रह्म० ॥ १४ ॥
 पितर परे ते भावन्तु । अस्मिन् ब्रह्म ॥ १५ ॥ तता अवर
 ते भावन्तु । अस्मिन् ब्रह्म० ॥ १६ ॥ ततामहास्ते भावन्तु ।
 अस्मिन् ब्रह्म ॥ १७ ॥ (अथ पूका २४क २१ अवधि
 १७ मन्त्रा) इत्यभ्युतानाख्या समदशाहुतीहत्वा प्रणवादि
 स्वाहान्तेर्वच्यमाणमन्त्रेग्रहादिभ्य एकेकाश्चर्वाहुतीहु त्वा सकल्प
 अग्निनाम कृत्वावाह्याभ्यर्च्य प्रागुक्तसंख्यया प्रधानहोमं
 कुर्यात् ।

अथ रव्यादीनामाहुतिमन्त्रा । तत्र रवे, विषासहि
 मित्यस्याथर्वा ऋषि जगती छन्द सूर्यो देवता ततप्रीतय
 कपिलाग्नावर्कादिसमिद्धोम वि० । ओ विषामाहि महमान
 सासहान सहीयासम । महमान सहोजित खजित गोजित
 सन्धनाजितम । इड्य नाम ह्र इन्द्रमायुष्मान भ्यामम (अथ
 १७का १अनु १म०) ।

सोमस्य, शकधममित्यस्याथर्वा ऋषि अ३ष्टप छन्द
 सोमो देवता ततप्रीतये पिङ्गलाग्नो पलाशसमिद्धोमे
 वि । शकधूमं नक्षत्राणि धद्राजानमकुवत । भद्राहमस्मै
 प्रायच्छन्निद राद्रमसादिति (अथ ६का० १२८अ १म) ।

भौमस्य, त्वया मन्यवित्यस्य ब्रह्मा ऋषि त्रिष्टुप छन्द
 भौमो देवता ततप्रीतये धूमकेत्वग्नो खदिरसमिद्धोमे वि ।
 त्वया मन्यो सरथमारुजन्तो हषमाणा हृषितामो मरुत्वन ।
 तिग्मेषव आयुधा सशिशना उप प्रयन्तु नरो अग्निरूपा
 (अथ ४का ३१क० १म) ।

बुधस्य, यद्राजान इत्यस्य विष्णुऋषि षड्क्ति छन्दो बुधो
 देवता तत्प्रीतये जाठराग्नावपामार्गसमिद्धोमे वि० । यद्रा

जानो विभजन्त इष्टापूर्तस्य षोडश षमस्थामी सभासद ।
अविस्तस्मात् प्र मुञ्चति दत्त शितिपात स्वधा (अथ० ३का०
२६क १म०) ।

वृहस्पते, वृहस्पतिरित्यस्य ब्रह्मा ऋषि त्रिष्टुप छन्दो वृह
स्पतिर्देवता तत्प्रोतये शिखिनामाग्नावश्वत्यसमिद्धोमे वि ।
वृहस्पतिर्न परिपातु पश्चादुत्तरेस्मादधगादघायो । इन्द्र
पुरस्तादुत मध्यतो न सखा सखिभ्यो वरीय कृणोतु । (अथ०
७का ५१क १म) ।

शक्रस्य हिरण्यवर्णा इत्यस्यापात्र ऋषि त्रिष्टुप छन्द
शक्रो देवता तत्प्रोतये हाठकाग्नावौडम्बरसमिद्धोमे वि ।
हिरण्यवर्णा शुचय पावका यासु जात सविता यास्वाग्नि
या अग्नि गभ दधिरे सुवर्णास्ता न आप श स्योना भवन्तु
(अथ १का ३३क १म) ।

गने सहस्रबाहुरित्यस्य नारायण ऋषि अनुष्टुप छन्द
शनिदेवता तत्प्रोतये महातेजोऽग्नौ शमीसमिद्धोमे वि ।
सहस्रबाहु पुरुष सहस्राक्ष सहस्रपात । स भूमि विश्वतो
वृत्वात्यतिष्ठद्गङ्गाङ्गुलम् । (अथ १८का ६क १म) ।

राहो दिव्य चित्रमित्यस्य कौशिक ऋषि त्रिष्टुप् छन्दो
राहुदेवता तत्प्रोतये हुताशनाग्नौ दूर्वासमिद्धोमे वि । दिव्य
चित्रमृतुधा कल्पयन्तमृतनामुग्र भ्रमयन्नुदेति । तमादित्य
प्रतरन्नेतु सर्वत आप इमान लोकाननुमञ्चरन्ति ।

केतूनाम्, यस्त इत्यस्याथर्वा ऋषि त्रिष्टुप छन्द केतवो
देवतास्तत्प्रोतये रोहिताग्नौ कुशसमिद्धोमे वि । यस्ते पृथु
स्तनयिदुर्य ऋषो देव केतुर्विश्वमाभूषतीदम् । मा नो बधी
विद्युता देव सस्य मोत वधी रश्मिभि सूर्यस्य (अथ ७का०
११क १म०) ।

अथाधिदेवानां तत्र रुद्रस्य, मा न इत्यस्य ब्रह्मा ऋषिः
अनुष्टुप छन्दो रुद्रो देवता तत्प्रोतये शतमङ्गलनामाग्नौ पला
शादिसमिद्धोमि वि । मा नो विद न विव्याधिनो मो अभि-
व्याधिनो विद न । आराच्छ्रव्या अस्मद्विषुचीरिन्द्र पातय ।
(अथ १का १८क १म) ।

उमाया, आपो हि छेत्यस्य सिन्धुद्वीप ऋषिर्गायत्री छन्द
उमा देवता तत्प्रोतये वि । आपो हि छेत्यादि प्राग्वत्
(अथ १का ५क १म)

स्कन्दस्य अग्निरिवेत्यस्य ब्रह्मा ऋषिः त्रिष्टुप छन्द
स्कन्दो देवता तत्प्रोतये वि । अग्निरिव मन्यो
त्विषित सहस्र सेनानीन सहस्रे हुत एधि । हत्वाय शत्रुन
विभजस्व वे० ओजा मिमानो वि मृधो नुदस्व (अथ ४का
३१क २म) ।

नारायणस्य प्र तद्विष्णुरित्यस्याथर्वा ऋषिर्गायत्री छन्दो
नारायणो देवता तत्प्रोतये वि । प्र तद्विष्णु स्तवते वीर्याणि
सृगो न भोम कुचरो गिरिष्ठा । पगावत आजगम्यात परस्या ।
(अथ ७का २६क० २म)

ब्रह्मण, ब्रह्म जज्ञानमित्यस्याथर्वा ऋषिः त्रिष्टुप छन्द
ब्रह्मा देवता तत्प्रोतये० वि० । ब्रह्मजज्ञानमित्यादि (११३पृ०
५प०) प्राग्वत् (अथ ४का० १क १म)

शक्रस्य इन्द्रेममित्यस्य ब्रह्मा ऋषिः अनुष्टुप छन्द शक्रो
देवता तत्प्रोतये वि । इन्द्रेम प्रतरं कधि सजातानामस-
हशी । रायस्योषेण ससृज जीवातवे जरसे नय (अथ० ६का
५क० २म०)

यमस्य, य प्रथम इत्यस्य ब्रह्मा ऋषिः त्रिष्टुप् छन्दो यमो
देवता तत्प्रोतये वि । य प्रथम प्रवतमाससाद बहुभ्य

पथामनुपस्यशान । तोऽस्येष्टे द्विपदो यद्यनुष्टुपस्तस्मै यमाय नमो अस्तु सत्यवे (अथ ६का २८क० ३म)

कालस्य रोहित इत्यस्याथर्वा ऋषि अनुष्टुप छन्द कालो देवता तत्प्रोतये वि० । रोहित कालो अभवद्रोहितोऽग्रे प्रजापति । रोहितो यज्ञाना मुख रोहित स्वराभरत । (अथ १३का २अनु ३८ म)

चित्तगुप्तस्य यदज्ञातमित्यस्य कौशिक ऋषि अनुष्टुप छन्द चित्तगुप्तो देवता तत्प्रोतये वि । यदज्ञात यदा ज्ञात मर्त्यस्य कर्मणो मिथ । अग्ने त्व तस्मात् पाहि वेद यथायथ-मग्नय स्वाहा ।

अथ प्रत्यधिदेवतानां तत्वाग्ने, समास्वेत्यस्य ब्रह्मा ऋषि त्रिष्टुप छन्द अग्निदेवता तत्प्रोतये० वि । समास्वाग्ने ऋतवो वर्षयन्तु सवतसरा ऋषयो यानि सत्या । सदिव्येन दीदिहि रोचनेन विश्वा आभाहि प्रदिशश्चतस्र (अथ २का ६क० १म)

अपाम शन्न इत्यस्य ब्रह्मा ऋषिगायत्री छन्द आपो देवता स्तत्प्रोतये वि । शन्नो देवीरभोष्टय आपो भवन्तु पीतये । शंयोरभि सुवन्तु न (अथ १का ६क १म)

क्षिते, भूमेरित्यस्य ब्रह्मा ऋषि अनुष्टुप छन्द क्षितिदेवता तत्प्रोतये० वि । भूमे मातर्निधेहि मा भद्रया सुप्रतिष्ठितम् । सविदाना दिवा कवे श्रिया मा धेहि भूत्याम् । (अथ १२का १अनु ६३म०) ।

विष्णो, इदं विष्णुरित्यस्याथर्वा ऋषिगायत्री छन्द विष्णु-देवता तत्प्रोतये० वि० । इदं विष्णुरित्यादि (१२५पृ १७प०) प्राग्वत् (अथ० ७का० २६क० ४म०)

इन्द्रस्य, इन्द्र जुषस्वेत्यस्याथर्वा ऋषिरनुष्टुप छन्द इन्द्रो

देवता ततप्रीतये० वि० । इन्द्र जुषस्व प्र वहा याहि शूर हरि
भ्याम । पिवा सुतस्य मर्तेरिहमधोश्चकानश्चारुमदाय । (अथ०
२का० ५क० १म)

शच्या, प्रेतमित्यस्याथर्वा ऋषिरनुष्टुप छन्द शची देवता
ततप्रीतये वि० । प्रेतं पादौ प्रस्फुरत वहत पृणतो गृहान ।
इन्द्राण्येतु प्रथमाजीतामुषिता पुर । (अथ १का २७क०
४म०) ।

प्रजापत नक्तमित्यस्याथर्वा ऋषिरनुष्टुप छन्द प्रजापति
देवता ततप्रीतये० वि० । नक्त जातास्योषधे रामे कृष्णे
अभिक्लि च । इद रजनि रजय किलास पलित च यत (अथ
१का २३क १म०)

सर्पाणाम, शेरभकेत्यस्याथर्वा ऋषि पङ्क्तिच्छन्द सपा
देवतास्ततप्रीतये वि० । शेरभक शेरभ पुनर्वी यन्तु यातव
पनहेति किमोदिन । यस्य स्थ तमत्त यो व प्राहेत्तमत्त
स्वा मासान्यत्त (अथ० २का० २४क १म०)

ब्रह्मण, ये दिशामित्यस्याथर्वा ऋषिस्त्रिष्टुप छन्द ब्रह्मा
देवता ततप्रीतये० वि० । ये दिशामन्तदेशेभ्यो जुह्वति जात-
वेद सर्वाभ्यो दिग्भ्योऽभिदासन्त्यस्मान् । ब्रह्मत्त्वा ते पराश्चो
व्यथन्ता प्रत्यर्गनान् प्रतिसरेण हन्ति (अथ ४का ४०क०
८म०) ।

अथ लोकपालाना तत्र विनायकस्य, निर्लक्ष्ममित्यस्य
द्रविणोदा ऋषिस्त्रिष्टुप छन्दो विनायको देवता तत्प्रीतये०
वि० । निलक्ष्म ललाम्य निरराति सुवामसि । अथ या
भद्रा तानि न प्रजाया अराति नयामसि (अथ १का
१८क १म) ।

दुर्गाया, पृतनाजितमित्यस्याथर्वा ऋषिस्त्रिष्टुप् छन्दो दुर्गा

देवता तत्प्रीतये० वि० । घृतनाजितं सहमानमग्निमुक्थै-
र्हवामहे परमात् सधस्यात् । स न पर्षदति दुर्गाणि विश्वा
क्षामहेवोऽति दुरितात्यग्नि (अथ० ७का ६३क०) ।

वायो, अन्तरिक्षे इत्यस्य ब्रह्मा ऋषि त्रिष्टुप् छन्द वायु
देवता तत्प्रीतये० वि । अन्तरिक्षे वायवे समनमन्त्स
आर्धोत् । यथान्तरिक्षे वायवे समनमन्नेवा मङ्गं सनम संन
मन्तु (अथ ४का० ३८क० ३म०) ।

आकाशस्य, आस्यत इत्यस्यायवा ऋषि त्रिष्टुप् छन्द आका
शो देवता तत्प्रीतये वि० । आस्यत पचतो विद्धि सुन्वत
पत्या स्वगमधिरोहयैनम् । येन रोहात परमापद्य यद्वय उत्तमं
नाकं परमं व्योम (अथ ११का १अनु ३ म)

आश्विनयो सचेदित्यस्याङ्गिरा ऋषि अनुष्टुप् छन्द आश्वि-
नौ देवते तत्प्रीतये० वि । संचेन्नषाथो अश्विना कामिना
स च वक्षथ । संवा भगासो अगमत सचित्तानि समु व्रता
(अथ २का ३०क २म)

अथ दिक्पालानां तत्वेन्द्रस्य इममिन्द्रेत्यस्य ब्रह्मा ऋषि
त्रिष्टुप् छन्द इन्द्रो देवता तत्प्रीतये वि । इममिन्द्र वर्धय
क्षत्रिय म इमं विशमेकवृष क्षण त्वम् । निरमितानक्षूह्यस्य
सर्वास्तान् रन्धयास्मा अहमुत्तरेषु । (अथ ४का० २२क
१म०)

अग्ने, अग्नेर्मन्त्र इत्यस्य ब्रह्मा ऋषि त्रिष्टुप् छन्द अग्नि-
देवता तत्प्रीतये० वि । अग्नेर्मन्त्रे प्रथमस्य प्रचेतस पाञ्च-
जन्यस्य बहुधा यमिन्वते । विशोविश प्रविशिवासमीमहे स
नो मुञ्चत्वंहस । (अथ० ४का २३क० १म)

यमस्य, यमो मृत्युरित्यस्य ब्रह्मा ऋषि त्रिष्टुप् छन्द यमो
देवता तत्प्रीतये वि० । यमो मृत्यु रघमारो निर्वर्धो वभु

शर्वोऽस्ता नीलशिखण्ड । देवजना सेनयोत्तस्थिवासस्ते अस्माकं
परिवृज्जन्तु वीरान् । (अथ ६का ८३क १म०)

निर्ऋते अभि तमित्यस्याथर्वा ऋषि त्रिष्टुप छन्द निर्ऋ-
तिर्देवता तत्प्रीतये वि । अभित निर्ऋतिर्धत्तामश्वमिवा-
ज्वाभिधान्या । मत्स्यो यो मञ्च क्रुध्यति स उ पाशान् न मुच्यते ।
(अथ ४का ३६क १०म०)

वरुणस्य, ये पश्चादित्यस्याथर्वा ऋषि त्रिष्टुप छन्द वरुणो
देवता तत्प्रीतये वि । ये पश्चाज्जुह्वति जातवेद प्रतीच्या
दिशोऽभिदासन्त्यस्मान् । वरुणमृत्वा ते पराञ्चो व्यथन्ता प्रत्य-
गनान प्रतिसरेण हन्मि (अथ० ४का ४० क ३म)

वायो, वायोरित्यस्याथर्वा ऋषि त्रिष्टुप छन्द वायुदेवता
तत्प्रीतये० वि । वायो सवितुर्विदधानि मन्महे यावात्मन्व
द्विशयो यौ च रक्षथ । यौ विश्वस्य परिभू बभूवथुस्तौ नो
मुञ्चतमंहस । (अथ० ४का २५क० १म)

सोमस्य, य उत्तरत इत्यस्य ब्रह्मा ऋषि त्रिष्टुप छन्द सोमो
देवता तत्प्रीतये वि । य उत्तरतो जुह्वति जातवेद उदीच्या
दिशोऽभिदासन्त्यस्मान् । सोममृत्वा ते पराञ्चो व्यथन्ता प्रत्य-
गेनान प्रतिसरेण हन्मि । (अथ ४का ४ क ४म०)

ईशानस्य, धाता दधात्वित्यस्याङ्गिरा ऋषिर्गायत्री छन्द
ईशानो देवता तत्प्रीतये वि० । धातादधातु नो रयिमौशनो
जगतस्पति । स न पूषन यच्छतु (अथ ७का० १७क १म)

ब्रह्मण ब्रह्मापरमित्यस्याथर्वा ऋषि त्रिष्टुप छन्द ब्रह्मा
देवता तत्प्रीतये० वि । ब्रह्मापरं युज्यतां ब्रह्म पूर्वं ब्रह्मान्ततो
मध्यतो ब्रह्म सर्वत । अनाय्याधा देवपुरां प्रपद्य शिवा स्थोना
पतिलोके विराज । (अथ १४का १अनु ६४म०)

अनन्तस्य, अनन्तमित्यस्याथर्वा ऋषि पंक्तिच्छन्द अनन्तो

देवता तत्प्रीतये वि । अनन्तं विततं पुरुत्रानन्तमन्तवञ्चा
समन्ते । ते नाकपालश्चरति विचिन्वन विद्वान् भूतमुत भव्य
मस्य । (अथ १० का ८क १२म)

अथ वस्वादीना तत्र वसूनाम, यानावह इत्यस्य ब्रह्मा ऋषि
त्रिष्टुप् छन्द वसवो देवतास्तत्प्रीतये वि० । यानावह उग्रतो
देव देवास्तान् प्रेरय स्वे अग्ने सधस्थे । जक्षिवांस पपिवासो
मधून्यस्मै धत्त वसवो वसूनि । (अथ ७का ८७क ३म)
प्रत्येकदेवतात्वपक्षे (८८पृ ११पं०) प्रागुक्तनाममन्त्रै प्रणवादि-
स्वाहान्तैर्होम । सख्या च (११३पृ० १८प) प्राग्वत् ।

रुद्राणाम मा न इत्यस्य ब्रह्मा ऋषि अनुष्टुप् छन्द रुद्रा
देवतास्तत्प्रीतये० वि० । मा नो विदन्नित्यादि (२१४ पृ
३पं) प्राग्वत् । प्रत्येकदेवतात्वपक्षे प्रणवादि स्वाहान्तनाम
मन्त्रैर्होम । तन्नामानि च (८२पृ २६प) प्रागुक्तानि होम
सख्या च (११२पृ २६प) प्राग्वत् ।

आदित्यानाम्, आदित्येभ्य इत्यस्य ब्रह्मा ऋषि त्रिष्टुप् छन्द
आदित्या देवतास्तत्प्रीतये० वि । आदित्येभ्यो अङ्गिरोभ्यो
मध्विद घृतेन मित्र प्रतिवेदयामि । शुद्धहस्तौ ब्राह्मणस्थानि
हृत्येत स्वर्गं सुकृतावपीतम् । (अथ० १२का ३अनु ४४म०)
प्रत्येकदेवतात्वपक्षे (८५पृ० ७प०) प्रागुक्तनाममन्त्रै प्रणवादि
स्वाहान्तैर्होम । तत्सख्या च (११४पृ १२प०) प्राग्वत् ।

मरुतानाम, मरुतामित्यस्याथर्वा ऋषि त्रिष्टुप् छन्दो
मरुतो देवतास्तत्प्रीतये० वि । मरुता मन्वे अधि मे भुवन्तु
प्रेमं वाज वाजसा ते अवन्तु । आशूनिव सुयमानश्च जतये ते
नो सुहृन्त्वहस । (अथ० ४का० २७क० १म०) प्रत्येकदेव
तात्वपक्षे (८५पृ० २२पं०) प्रागुक्तनाममन्त्रेण प्रणवादि स्वाहा-
न्तेन होम । होमसख्या च (११४पृ० २०पं०) प्राग्वत् ।

ब्रह्मण, इमा ब्रह्मेत्यस्य ब्रह्मा ऋषि त्रिष्टुप् छन्दो ब्रह्मा देवता तत्प्रोतये० वि । इमा ब्रह्म वृहद्विव कृणवदिन्द्राय शूषमग्निय स्पर्षा । महो गोत्रस्य क्षयति क्षराजा तुरासिद्धि क्षमर्णवत्तपस्वान् (अथ ५का २क ८म)

अच्युतस्य, तद्विष्णोरित्यस्य ब्रह्मा ऋषिर्गायत्री छन्द अच्युतो देवता तत्प्रोतये वि० । तद्विष्णो परम पदमित्यादि स्यष्टम (अथ० ७का० २६क० ७म०)

ईशस्य रुद्रेत्यस्य ब्रह्मा ऋषिरनुष्टुप् छन्द ईशो देवता तत्प्रोतये वि । रुद्रजलाषभेषज नीलशिखण्ड कर्मकृत । प्राशं प्रतिप्राशो जह्वरसान कृण्वोषधे । (अथ० २का० २७क० ६म०)

अकस्य, वत्सो विराज इत्यस्य ब्रह्मा ऋषि त्रिष्टुप् छन्दोऽकीं देवता तत्प्रोतये० वि० । वत्सो विराजो वृषभो मतीनामा रुरोह शुक्रपृष्ठोऽन्तरिक्षम । घृतेनाकमभ्यर्चन्ति वत्स ब्रह्म सन्त ब्रह्मणा वर्धयन्ति । (अथ० १३का० १अनु० ३३म०)

वनस्पते, वनस्पते इत्यस्याथवा ऋषिस्त्रिष्टुप् छन्दो वनस्पतिदेवता तत्प्रोतये० वि । वनस्पते वीडवङ्गो हि भूया अस्मत् सखा प्रतरण सुवौर । गोभि सनद्धोऽसि वीलयस्वास्थाता ते जयतु जैत्वानि । (अथ० ६का० १२५क० १म) एव पूर्वोक्त संस्थया पञ्चाशीति देवानामेकपञ्चाशद्देवाना वा होमं कुर्यात् ।

अथैषा जप्यसूक्तानि उच्यन्ते । तत्र रवे विषासहिमित्यादिषडृचस्य सूर्यसूक्तस्याथर्वा ऋषि जगती छन्द सूर्यो देवता तत्प्रोतये जपे वि० । ओं विषासहिं सहमानं सासहान सहोयांसम् । सहमानं सहोजित स्वजितं गोजितं सधनाजितम् । ईद्व नाम ह इन्द्रमायुषान् भूयासम् ॥ १ ॥ विषासहिमित्यादि । ह इन्द्र प्रियो देवाना भूयासम् ॥ २ ॥ विषासहिं० । ह इन्द्र प्रिय

प्रजानां भूयासम् ॥ ३ ॥ विषामहि । इन्द्र प्रिय पशूनां
भूयासम् ॥ ४ ॥ विषामहि । इन्द्र प्रिय समानानां भूया
सम् ॥ ५ ॥ उदिह्युदिहि सूर्य वचसा माभ्युदिहि । द्विषश्च
मह्य रध्यतु मा चाह द्विषते रधम । तदेद्विष्णो बहुधा वीर्याणि ।
त्व न पृणोहि पशुभिर्विश्वरूपं सुधाया मा धेहि परमे व्योमन्
॥ ६ ॥ (अथ १७का १अनु० १अवधि ६मन्त्रा)

सोमस्य, शकधूममित्यादिचतुर्ऋचस्य सोमसूक्तस्याथर्वा
ऋषि अनुष्टुप छन्द सोमो देवता तत्प्रोतये जपे वि । ओं
शफधूम नक्षत्राणि यद्राजानमकुर्वत । भद्राहमस्मै प्रायच्छन्निद
राष्ट्रमसादिति ॥ १ ॥ भद्राह नो मध्य दिने भद्राह सायमस्तु
न । भद्राह नो अह्ना प्राता रात्री भद्राहमस्तु न ॥ २ ॥
अहो रात्राभ्या नक्षत्रेभ्य सूर्याचन्द्रमसाभ्याम् । भद्राहमस्मभ्य
राजञ्चकधूम त्व कधि ॥ ३ ॥ यो नो भद्राहमकर साय नक्त
मथो दिवा । तस्मै ते नक्षत्रराज शकधूम सदा नम ॥ ४ ॥
(अथ ६का १२८क० १अवधि ४मन्त्रा) ।

भौमस्य, त्वया मन्यवित्यादिसप्तर्चस्य भौमसूक्तस्य ब्रह्मा
ऋषि त्रिष्टुप छन्दो भौमो देवता तत्प्रोतये जपे वि । ॐ त्वया
मन्यो सरथमारुजन्तो हर्षमाणा हृषितासो मरुत्वन । तिग्मे-
षव आयुधा सशिशाना उपप्रयन्तु नरो अग्निरूपा ॥ १ ॥
अग्निरिव मन्यो त्विषित सहस्र सेनानीर्न सहुरे हत एधि ।
हत्वाय शत्रून् विभजस्व वेद ओजो मिमानो विमृधो
नुदस्व ॥ २ ॥ सहस्र मन्यो अभिमातिमस्मै रुजन मृणन्
प्रमृणन् प्रेहि शत्रून् । उग्र ते पाजो नन्वा रुद्रघ्ने वशी वश
नयासा एकज त्वम ॥ ३ ॥ एको बह्वनामसि मन्य ईडिता
विशविश युधाय सशिशदि । अकृत्तरुक त्वया युजावय
द्यमन्त घोष विजयाय कृष्मसि ॥ ४ ॥ विजेष कदिन्द्र इवा

नवत्रयोऽस्माकं मन्यो अधिपा भवेद् । प्रिय ते नाम सहुरि
 गृणीमसि विद्वा तमुतस यत आवभूथ ॥ ५ ॥ आभूत्या
 सहजा वज्र सायक सहो विभर्षि सहभूत उत्तरम । क्रत्वा
 नो मन्यो सह मेदोधि महाधनस्य पुरुङ्गत ससृजि ॥ ६ ॥
 ससृष्ट धनमुभयं समाकृतमस्त्रभ्य धत्ता वरुणश्च मन्य ।
 भियो दधाना हृदयेषु शत्रव पराजितासो अप निलय
 न्ताम ॥ ७ ॥ (अथ० ४का० ३१क० १अवधि ७मन्त्रा) ।

बुधस्य सोमस्याश इत्यादिचतुर्ऋचस्य बुधसूक्तस्याथर्वा
 ऋषि आद्ययो अनु अन्त्ययो त्रिष्टुप छन्दो बुधो देवता बुध
 प्रीतये जपे वि० । ओं सोमस्याशो युधा पतऽनूनी नाम वा असि ।
 अनून दश मा कृधि प्रजया च धनेन च ॥ १ ॥ दशोऽसि
 दर्शतोऽसि समग्रोऽसि समन्तत । समग्र समन्तो भूयास
 गोभिरश्वै प्रजया पशुभिष्टेधनेन ॥ २ ॥ योऽस्मान हेष्टि
 यं वय द्विष्मस्तस्य त्व प्राणेनाप्यायस्व । आ वय प्यायिषीमहि
 गोभिरश्वे प्र ॥ ३ ॥ य देवा अ शुमाप्यायपन्ति यमर्चितमर्चिता
 भक्षयन्ति । तेनास्मानिन्द्रो वरुणो वृहस्पतिराप्याययन्तु भुव
 नस्य गोपा ॥ ४ ॥ (अथ ७का ८१क ३ अवधि ६ मन्त्रा) ।

वृहस्पते भद्रादधीत्याद्येकचस्य वृहस्पतिसूक्तस्य ब्रह्मा
 ऋषिस्त्रिष्टुप छन्दो वृहस्पतिदेवता ततप्रीतये जपे वि० । ओं
 भद्रादधि अय प्रेहि वृहस्पति पुर एता ते अस्तु । अथेममस्या
 वरग्रा पृथिव्या आरे शत्रु कणुहि सर्ववीरम । अथ० ७का०
 ८क० १म) ।

शुक्रस्य, शुक्रोऽसीत्येकचस्य शुक्रसूक्तस्याथर्वा ऋषिरनुष्टुप
 छन्द शुक्रो देवता ततप्रीतये जपे वि० । ओं शुक्रोऽसि भ्राजोऽसि
 स्वरमि ज्योतिरसि । आप्नुहि अयासमति सम क्राम । (अथ
 २का० ११क ५म०) ।

शने, प्राणयेत्यादितृचस्य शनिसूक्तस्य ब्रह्मा ऋषिरनुष्टुप
छन्दः शनिदेवता ततः प्रीतये जपे वि । ओं प्राणाय नमो यस्य
सर्वमिदं वशे । यो भूतः सवस्येश्वरो यस्मिन्नतः सर्वं प्रतिष्ठि-
तम् ॥ १ ॥ नमस्ते प्राण क्रन्दाय नमस्ते स्तनयितृवे । नमस्ते
प्राण विद्युते नमस्ते प्राण वर्षते ॥ २ ॥ यतः प्राणः स्तनयितुं न भि-
क्रान्त्योषधी । प्रवीयन्ते गमानः दधतेऽथो वह्नीर्विजायन्ते । ३ ॥
(अथ ११ का० ४ क० १, २ ३ म०)

राहो सूक्ताभावात् (२१२ पृ १८५०) प्रागवन्मन्त्रजपः ।

केतूनां यस्ते इत्यादितृचस्य केतुसूक्तस्याथर्वा ऋषिराययो
स्त्रिष्टुपः अन्त्याया अनुष्टुपः छन्दः केतवो देवतास्ततः प्रीतये जप-
वि । ओं यस्ते पृथुस्तनयितृय ऋष्वो देवः केतुर्विश्वमाभूष-
तीदम् । मा नो वधीविद्युता देवः मस्य मोतः ववीरश्मिभिः
सूयस्य ॥ १ ॥ सभा च माः समितिश्चावता प्रजापतेर्दुहितरो
मविदानि । येनाः संगच्छा उपमाः सः शिक्षाञ्चारु वदानि
पितरः सगतेषु ॥ २ ॥ विद्मः ते सभे नाम नरिष्ठा नाम वा असि ।
ये ते के च सभामदस्ते मे सन्तु सवावसः (अथ ७ का १ अनु०
११, १२, क० १, २ म०)

अथाधिदेवानां तत्र रुद्रस्य मा नो विदन्नित्यादिचतुर्ऋचस्य
रुद्रसूक्तस्य ब्रह्मा ऋषिः त्रिष्टुपः छन्दः रुद्रो देवता ततः प्रीतये
जपे वि० । ओं मा नो विदन् वि व्याधि नो मो अभिव्याधि नो
विदन् । आराच्छ्रव्या अस्मद्विषूचीरिन्द्रः पातय ॥ १ ॥
विष्वङ्मा अस्मच्छ्रवः पतन्तु ये अग्ना ये चास्याः । देवीर्मनु-
ष्येष्वो ममामित्रान् विविध्यत ॥ २ ॥ यो न स्त्रो यो अरण-
सजात उत निष्ठो यो अस्मा अभिदासति । रुद्रः शरव्य-
यैतान् ममामित्रान् विविध्यतु ॥ ३ ॥ (अथ १ का १८ क०
१ २ ३ म०)

उमाया , पृतनाजितमित्याद्येकैर्चस्योमासूक्तस्य ब्रह्मा ऋषि
त्रिष्टुप् छन्द उमा देवता तत्प्रीतये जपे वि । ओं पृतना
जित सहमानमग्निमुक्तैर्हवामहे परमात् सधस्थात् । स न
पषदति दुर्गाणि विश्वा क्षामहवो अति दुरित्यग्नि । (अथ
७का ६अनु ६३ क)

स्कन्दस्य, सूक्ताभावात् (२१४ पृ० १०पं) प्राग्वन्मन्त्रो
जप्य ।

नारायणस्य, यन्न इन्द्र इत्यादिपञ्चर्चस्य नारायणसूक्तस्या
थर्वा ऋषि त्रिष्टुप् छन्द नारायणो देवता तत्प्रीतये जपे वि ।
ओं यन्न इन्द्रो अखनद्यदग्नविश्वे देवा मरुतो यत् स्वर्का ।
तदस्मभ्य सविता सत्यधर्मा प्रजापतिरनुमतिर्नियच्छात् ॥ १ ॥
ययोरोजसा स्कभिता रजासि यौ वीर्य्यैर्वीरतमा शविष्ठा । यौ
पत्येते अप्रतीतो सहोभिर्विष्णुमगन् वरुणं पूर्वहति ॥ २ ॥ यस्येद
प्रदिशि यद्विरोचते प्र चानति वि च चष्टे शचीभि । पुरा
देवस्य धर्मणा सहोभिर्विष्णुमगन् वरुणं पूर्वहति ॥ ३ ॥ विष्णो
न कं प्र वोच वीर्याणि य पार्थिवानि विममे रजासि । यो
अस्कभायदुत्तरं सधस्य विचक्रमाणस्त्रेधोरुगाय ॥ ४ ॥ प्र तद्वि-
ष्णु स्तवते वीर्याणि मृगो न भीम कुचरो गिरिष्ठा । परावत
आजगम्यात् परस्या ॥ ५ ॥ (अथ ७का ३अनु २४, २५,
२६ क)

ब्रह्मण , ब्रह्मजज्ञानमित्यादिसप्तर्चस्य ब्रह्मसूक्तस्याथर्वा
ऋषि त्रिष्टुप् छन्द ब्रह्मा देवता तत्प्रीतये जपे वि । ब्रह्म
जज्ञान प्रथम पुरस्तादि सोमत सुरुचो वेन आव । स बुध्ना
उपमा अस्य विष्ठा सतश्च योनिमसतश्च विव ॥ १ ॥ इयं पितृणा
राष्ट्रेयत्वथ प्रथमाय जनुषे भुवनेष्ठा । तस्मा एत सुरुच द्वार-
मृगा धर्मा श्रीणन्तु प्रथमाय धास्यवे ॥ २ ॥ प्र यौ यज्ञे विद्वा-

नस्य बन्धुर्विश्वा देवाना जनिमा विवक्ति । ब्रह्म ब्रह्मण उज्ज
भार मध्यान्नीचेरुच्चै स्वधा अभि प्रतस्थौ ॥ ३ ॥ स हि दिव
स पृथिव्या ऋतस्था मही चेमं रोदसी अस्कभायत् । महान्मही
अस्कभायद्विजातो द्यां सद्य पार्थिवं च रज ॥ ५ ॥ स बुध्ना
दाष्ट जनुषोऽभ्यग्र वृहस्पतिर्देवता तस्य सम्नाट । अह्यं च्छुक्र
ज्योतिषो जनिष्टाय द्युमन्तो विवसन्तु विप्रा ॥ ४ ॥ नू तदस्य
काव्यो हिनोति महो देवस्य पूवस्य धाम । एष जज्ञे बहुभि
साकमित्या पूर्वे अद्भ विषिते ससद्भु ॥ ६ ॥ योऽथर्वाण पितर
देवबन्धु वृहस्पति नमसाव च गच्छात् । त विश्वेषां जनिता
यथास कविर्देवो न दभायत स्वधावान् ॥ ७ ॥ (अथ० ४ का०
१ अनु० १ अवधि ७ मन्त्रा)

शक्रस्य इन्द्रो जयातीत्यादितृचस्य शक्रसूक्तस्य ब्रह्मा ऋषि
त्रिष्टुप छन्द शक्रो देवता तत्प्रोतये जपे वि० । ओं इन्द्रो
जयाति न परा जयाना अधिराजो राजसु राजयातै । चक्र त्व
ईधो वन्द्यस्त्रोपसद्यो नमस्यो भवेह ॥ १ ॥ त्वमिन्द्राधिराज
अवस्युस्त्व भूरभिभूतिर्जनानाम । त्वं दैवीर्विश इमावि राजा
युष्मत्क्षत्रमजर ते अस्तु ॥ २ ॥ प्राच्या दिशस्त्वमिन्द्रामि
राजोतोदौच्या दिशो वृत्रहञ्छत्रुहोऽसि । यत्र यन्ति स्रोत्या
स्तज्जितं ते दक्षिणतो वृषभ एषि हव्य ॥ ३ ॥ (अथ० ६ का०
६ ऽक० १ २ ३ म०)

यमस्य यमो मृत्युरित्यादितृचस्य यमसूक्तस्य ब्रह्मा ऋषि
त्रिष्टुप छन्द यमो देवता तत्प्रोतये जपे वि० । ओं यमो मृत्युर
घमारो निर्ऋतो बभु शर्वोऽस्ता नीलशिखश्च । देवजना
सेनयोत्तस्थिवासस्ते अस्माकं परितृञ्जन्तु वीरान् ॥ १ ॥ मनसा
होमैर्हरसा वृतेन शर्वायास्त्र उत राज्ञे भवाय । नमस्तेभ्यो
नम एभ्यः कृणोम्यन्यत्रास्मदघविषा नयन्त ॥ २ ॥ त्रायध्व नो

अधविषाभ्यो बधाद्विष्णे देवा मरुतो विश्ववेदस । अग्नीषोमा
वरुण पूतदक्षा वातापर्जन्ययो सुमती स्याम ॥ ३ ॥ (अथ०
६ का० ८३ क० १ २, ३ म)

कालस्य रोहित इत्यादिष्टुपचस्य कानसूक्तस्याथर्वा ऋषि
अनुष्टुप् छन्द कालो देवता तत्प्रीतये जपे वि० । ओं रोहित
कालो अभवद्रोहितोऽये प्रजापति । रोहितो यज्ञाना मुखं
रोहित स्वराभरत् ॥ १ ॥ रोहितो लोको अभवद्रोहितो
अत्यतपद्विम । रोहितो रश्मिभिर्भूमि समुद्रमनुसञ्चरत् ॥ २ ॥
(अथ० १३ का० २ अनु ३८ ४ म)

चित्रगुप्तस्य, अर्वाडित्यादिचतुर्ऋचस्य चित्रगुप्तसूक्तस्याथर्वा
ऋषि त्रिष्टुप छन्द चित्रगुप्तो देवता तत्प्रीतये जपे वि । ओ
अर्वाड परस्तात् प्रयतो व्यध्व आशुविपश्चित पतयन पतङ्ग ।
विष्णुर्विचित्त शवसाधितिष्ठन प्र केतुना सहते विश्वमेजत् ॥ १ ॥
चित्रश्चिकित्वाभ्रहिष सुपर्ण आरोचयन्नोदसी अन्तरिक्षम् ।
अहोरात्रे परि सूर्यं वसाने प्रास्य विश्वातिरतो वीर्याणि ॥ २ ॥
तिग्मो बिभ्राज तन्व शिशानोऽरङ्गमास प्रवतां रराण ।
ज्योतिष्मान् पक्षी महिषो वयोधा विश्वा आस्थात् प्रदिश
कल्पमान ॥ ३ ॥ चित्र देवाना केतुरनीक ज्योतिष्मान् प्रदिश
सूर्य उद्यन । दिवाकरो ति द्युन्मैस्तमांसि विश्वातारीहरि-
तानि शुक्र ॥ ४ ॥ (अथ १३ का २ अनु ३१ अधवि ३४ मन्त्रा)

अथ प्रत्यधिदेवताना तत्राग्ने अग्नेरित्यादिकस्य त्वच
स्याग्निः सूक्तस्य ब्रह्मा ऋषि त्रिष्टुप छन्द अग्निर्देवता तत्
प्रीतये जपे वि । ओ अग्नेर्मन्वे प्रथमस्य प्रचेतस पाञ्च-
जन्यस्य बहुधा यमिन्वते । विशोविश प्रविशिवासमीमहे स
नो मुञ्च त्वंहस ॥ १ ॥ यथा हव्यं वहसि जातवेदो यथा यज्ञ
क्ल्पयसि प्रजानन् । एवा देवेभ्य सुमति न आवह स

नो ॥ २ ॥ यामन्यामनुपयुक्तं वह्निष्ठ कर्मन कर्मन्नामगमग्नि
मीडे । रक्षोहणं यज्ञवधं घृताहुतं स नो ॥ ३ ॥ (अथ
४का २३क १, २ ३म)

अपाम शन्न इत्यादिचतुर्ऋचस्यापसूक्तस्य ब्रह्मा ऋषि
तिसृणा गायत्री छन्दो अन्वयाया सयजुष्का गायत्री छन्दो
आपो देवतास्तत्प्रोतये जपे वि० । ओं शन्नो देवीरभीष्टय
आपो भवन्तु प्रीतये । शयोरभि सुवन्तु न । अशु मे सोमो
अत्रवीदन्तर्विश्वानि भेषजा । अग्नि च विश्वशम्भुवम् ॥ २ ॥
आप पृणीत भेषज वरूय तन्वे मम । ज्योक च सूथ
दृशे ॥ ३ ॥ शनो आपो धन्वन्या शमु सन्वनूया । श न
खनित्रिमा आप शमु या कुम्भ आभृता शिवा न सन्तु
वार्षिकी ॥ ४ ॥ (अथ १का० ६क १ २ ३ ४म) ।

क्षिते सत्यमित्याद्येकर्चस्य क्षितिसूक्तस्य ब्रह्मा ऋषि
त्रिष्टुप छन्दो क्षितिदेवता तत्प्रोतये जपे वि० । ओं सत्य
वृहदृतमुग्र दीक्षा तपो ब्रह्म यज्ञ पृथिवीं धावयन्ति । सा नो
भूतस्य भव्यस्य पद्भ्यः लोक पृथिवी न कृणोतु । (अथ०
१२का० १क० १म०) ।

विष्णो, यन्न इन्द्रेत्यादिकपञ्चर्चं विष्णुसूक्त (२२४पृ
१ पं०) प्राग्वत् ।

इन्द्रस्य, इन्द्रो जयातीत्यादीन्द्रसूक्त (२२५पृ १३पं)
प्राग्वत् ।

शन्वा, प्रेत पादावित्येकर्चं शचीसूक्त (२१६पृ ५पं०)
प्राग्वत् ।

प्रजापते, प्रजापते इत्यादिद्वयचस्य प्रजापतिसूक्तस्य ब्रह्मा
ऋषि त्रिष्टुप छन्दो प्रजापतिर्देवता तत्प्रोतये जपे वि । ओं
प्रजापते न त्वदेतान्यन्यो विश्वा रूपाणि परिभूर्जजान । यत्

कामास्ते जुहुमस्तन्नो अस्तु वय स्याम पतयो रयीणाम् ॥ १ ॥
 पौर्षमासी प्रथमा यज्ञियासीदङ्गा रात्रौणामतिशर्क्षरेषु । ये
 त्वा यज्ञैर्यज्ञिये अर्हयन्त्वमी ते नाके सुकृत प्रविष्टा (अथ
 ७का ८ क ३, ४ म) ।

सर्पाणाम्, शेरभकेत्यादिकस्याष्टर्चस्य सर्पसूक्तस्याथर्वा ऋषि
 पङ्क्तिश्छन्दो सर्पा देवतास्तत्प्रीतये जपे वि । शेरभक
 शेरभ पुनर्वो यन्तु यातव पुनर्हेति किमीदिन । यस्य स्थ
 तमत्त यो व प्राहैत्तमत्त स्वा मासान्यत्त ॥ १ ॥ शेषधक शेषध
 पुनर्वो यन्तु ॥ २ ॥ श्लोकानुश्लोक पुनर्वो यन्तु ॥ ३ ॥ सपानु
 सर्प पुनर्वो यन्तु ॥ ४ ॥ जूर्णि पुनर्वो यन्तु यातव पुनर्हेति
 किमीदिनी । यस्य ॥ ५ ॥ उपन्दे पुनर्वो यन्तु ॥ ६ ॥
 अजुनि पुनर्वो यन्तु ॥ ७ ॥ भरुजि पुनर्वो यन्तु यातव पुन
 र्हेति किमीदिनी । यस्य स्थ ॥ ८ ॥ (अथ २का २४क
 १अवधि ८ मन्त्रा) ।

ब्रह्मण ब्रह्म जज्ञानमित्यादिक सप्तच ब्रह्मसूक्त (२२४पृ
 २२प) प्राग्वत् ।

अथ लोकपालानां तत्र विनायकस्य निर्लक्ष्ममित्यादिचतु-
 ऋचस्य विनायकसूक्तस्य द्रविणोदा ऋषि आद्यान्धयोरनुष्टुप्
 छन्दो मध्ययोस्त्रिष्टुप् छन्दो विनायको देवता तत्प्रीतये जपे
 वि । निर्लक्ष्मं ललाम्य निरराति सुवामसि । अथ या भद्रा
 तानि न प्रजाया अरातिं नयामसि ॥ १ ॥ निररणि सविता
 साविष्यदोनिर्हस्तयोर्वरुणो मित्रो अर्थमा । निरस्त्रभ्यमनु-
 मती रराणा प्रेमा देवा असाविषु सौभगाय ॥ २ ॥ पत्त
 आत्मनि तन्वा घोरमस्ति यद्वा केशेषु प्रतिचक्षणे वा । सर्व
 तद्वाचापहन्तो वय देवस्त्वा सविता सूदयतु ॥ ३ ॥ रिश्यपदीं
 ऋषदतीं गोषेधा विधमासुत । विलीक्य ललाम्य ता

अस्मन्नाशयाममि ॥ ४ ॥ (अथ १का १८क १, २, ३ ४म) ।

दुर्गाया पृतनाजितमित्याद्येकच दुर्गासूक्त (२२४पृ २पं) प्राग्वत् ।

वायो वायोरित्यादिहचस्य वायुसूक्तस्याथर्वा ऋषि त्रिष्टुप् छन्दो वायुदेवता तत्प्रोतये जपे वि । ओं वायो सवितुर्विद-
यानि मन्महे यावात्मन्वद्विषयो यौ च रक्षथ । यौ विश्वस्य
परिभू बभूवथस्तौ नो मुञ्चतमहस ॥ १ ॥ ययो संख्याता वरिमा
पार्थिवानि याभ्यः रजो युपितमन्तरिक्षे । ययो प्रायः नान्वा-
नशे कश्चन तौ नो मुञ्चतमहस ॥ २ ॥ (अथ ४का २५क १, २म)

आकाशस्य, पुर य इत्यादिसार्द्धचतुर्ऋचस्याकाशसूक्तस्य
ब्रह्मा ऋषि अनुष्टुप् छन्द आकाशो देवता तत्प्रोतये जपे
वि । ॐ पुर यो ब्रह्मणो वेद यस्याः पुरुष उच्यते ॥ १ ॥ यो व
ता ब्रह्मणो वेदामृतेनावता पुरम । तस्मै ब्रह्म च ब्राह्माश्च चक्षु
प्राण प्रजा ददु ॥ २ ॥ न वे त चक्षुजहाति न प्राणो जरस
पुरा । पुरं यो ब्रह्मणो वेद यस्याः पुरुष उच्यते ॥ ३ ॥ अष्टा-
वक्रा नवहारा देवानां पूरयोध्या । तस्या हिरण्यमयः केश
स्वर्णाको ज्योतिषा वृत ॥ ४ ॥ तस्मिन् हिरण्यमये कोशे
वसरे त्रिप्रतिष्ठिते । तस्मिन् यद्यक्षमात्मन्वत्तद् ब्रह्म विदो
विदुः ॥ ५ ॥ (अथ १ का २ क० २७॥ अवधि ४॥
मन्त्रा)

आश्विनयो, सचेदित्याद्येकचर्चमाश्विनसूक्त (२१७पृ० १३पं)
प्राग्वत् ।

अथ दिक्पालानां तत्रेन्द्रस्य, इन्द्रो जयाति इत्यादिष्टच
मिन्द्रसूक्तं (२२५पृ १३पं) प्राग्वत् ।

अग्ने, अग्नेमन्वे इत्यादिद्वचमग्निसूक्त (२२६ष्ट० २३पं०)
प्रागवत् ।

यमस्य यमो मृत्युरित्यादिद्वच यमसूक्त (२२५ष्ट २२प)
प्रागवत् ।

निऋते, यस्यास्त इत्यादिकस्य द्वचस्य निऋतिसूक्तस्य
ब्रह्मा ऋषि मध्याया गायत्री शिष्टयो त्रिष्टुप कृन्त निऋति-
द्वता तत्प्रोतये जपे वि । ओ यस्यास्त आसनि घोर जुहो
स्यषा वज्रानामवमजनाय कम । भूमिगिति त्वाभि प्रमन्वते
जना निऋतिरिति त्वाह परि वेद सवत ॥ १ ॥ भूते हविष्मती
भवष त भागो यो अस्मासु । मुञ्चेमानमूननस स्वाहा ॥ २ ॥
ण्वोष्वस्मन्निऋतेऽर्नहा त्वमयस्मयान विचता बन्धपाशान ।
यमा मह्य पुनरित्वा ददाति तस्मै यमाय नमो अस्तु मृत्यवे
॥ ३ ॥ (अथ ६का० ८४क १ २ ३म)

वरुणस्य, उदुत्तर्ममित्याद्यैकचस्य वरुणसूक्तस्य ब्रह्मा ऋषि
त्रिष्टुप कृन्त वरुणो द्वता तत्प्रोतये जपे वि । ओ उदुत्तम
मित्यादि (११२ष्ट १२प) प्रागवत् (अथ० ७का ८३क ३म)

वायो वायो सवितुरित्यादिद्वच वायुसूक्त (२२६ष्ट
६प) प्रागवत् ।

सोमस्य शकधूममित्यादिचतुर्च च सोमसूक्त (२२१ष्ट
८प) प्रागवत् ।

इशस्य मा नो विदन्नित्यादिक चतुर्चमीशसूक्तं (२२३ष्ट
२ प) प्रागवत् ।

ब्रह्मण, ब्रह्म जज्ञानमित्यादिक सप्तच ब्रह्मसूक्त (२२१ष्ट
२२प) प्रागवत् ।

अनन्तस्य शेरभकेत्याद्यष्टचमनन्तसूक्त (२२८ष्ट ६प)
प्रागवत् ।

अथ वस्त्रादीनाम्, तत्र वसूना यानावह इत्याद्ये कर्च वसू
सूक्त (२१८ पृ ५ प०) प्रागवत् ।

रुद्राणाम्, सूक्ताभावात् होममन्त्र एव (२१४ पृ ३ प०)
प्रागुक्तो जप्य ।

आदित्यानाम्, सूक्ताभावात् होममन्त्र एव (२१८ पृ० १६ प०)
प्रागुक्तो जप्य ।

मरुताम्, सूक्ताभावात् होममन्त्र एव (२१८ पृ० २२ प०)
प्रागुक्तो जप्य ।

ब्रह्मण, ब्रह्म जज्ञानमित्यादि सप्तच ब्रह्मसूक्त (२२४ पृ०
२२ प०) प्रागवत् ।

अच्युतस्य यन्न इन्द्र इत्यादिपञ्चर्चमच्युतसूक्त (२२४ पृ
१० प०) प्रागवत् ।

इशस्य, मा नो विदन्नित्यादिष्टचमीशसूक्त (२२४ पृ
२० प०) प्रागवत् ।

अकस्य, विषासहिमित्यादिषडृचमर्कसूक्त (२२० पृ० २३ प०)
प्रागवत् ।

वनस्पते, सूक्ताभावात् होममन्त्र एव (२२ पृ० १७ प०)
प्रागवत् जप्य ।

अत्रैव समये द्वारपालैर्वक्ष्यमाणशान्तिधाध्यायादकपठनीयम् ।

एवं द्वारपालैर्जापकैश्च पाप्यजप्यसूक्तादिषु अधीतेषु होता
उत्तरङ्गं कर्म कुर्यात् । तत्र पूर्णाहुति प्रागभावीनि सर्वाण्येव
कर्माणि तस्मिन्नेव दिने कुर्यात् पूर्णहोमन्तु प्रकृते परदिने
स्वस्तिवाचनानन्तरं कुर्यादिति विशेषः । ततः प्रागभावीनि कर्मा-
ण्युच्यन्ते । तत्र प्रथमं (२१२ पृ० ६ प०) पूर्ववदभ्यासानाख्या
सप्त दशाहुतीर्दद्यात् । ततः समृद्धोर्जुहुयात् यथा । ओ आकृत्यै
स्वाहा । ओ कामाय त्वा स्वाहा । ओ समृद्धे त्वा स्वाहा ।

ओं ऋचा स्तोमं सर्व्वेय गायत्रेण रथन्तरं वृहद्गायत्र वर्त्तनि
 स्वाहा । इति चतस्रो जुहुयात् । तत सन्नति होम । यथा ।
 ओं पृथिव्यामग्नये समनमनत्स आर्ध्नोत । यथा पृथिव्याम
 ग्नये समनमन्नेवा मच्च सनम सनमन्तु ॥ १ ॥ पृथिवी धेनु
 स्तस्या अग्निर्वत्स । सा मेऽग्निना वतसेनेषमृज काम दुहाम ।
 आयुषप्रथम प्रजा पोष रयि स्वाहा ॥ २ ॥ अन्तरिक्षे वायवे
 समनमनतस आर्ध्नोत । यथान्तरिक्षे वायवे समनमन्नेवा मच्च
 सनम सनमन्तु ॥ ३ ॥ अन्तरिक्ष धेनुस्तस्यावायुवत्स । सा म
 वायुना वतसेनेषमूर्जमित्यादि ॥ ४ ॥ दिव्यादित्याय समनमनतस
 आर्ध्नोत । यथा दिव्यादित्याय समनमन्नेवा मच्च सनम संन
 मन्तु ॥ ५ ॥ द्यौर्धेनुस्तस्या आदित्यो वत्स । सा न आदित्ये न
 ॥ ६ ॥ दिक्षु चन्द्राय समनमनतस आर्ध्नोत् । यथा दिक्षु चन्द्राय
 समनमन्नेवा मच्च सनम सनमन्तु ॥ ७ ॥ दिशो धेनवस्तासा
 चन्द्रो वत्स । ता मे चन्द्रण वत्सेनेषमृजमित्यादि ॥ ८ ॥ (अथ०
 ४का० ३८ क १ अवधि ऽमन्त्रा) अथोपस्तोर्थ्यहोम । यथा
 ओ प्रजापते न त्वदेतान्यन्यो विश्वारूपाणि परिभूजजान । यत्
 कामास्ते जुहुमस्तन्नो अस्तु वय स्याम पतयो रयीणा स्वाहा ।
 तत खिष्टकृद्धोम सर्व्वेषा चरूणामुत्तरतोऽवदानेन सुवेणाभि
 घार्थ्य ओ आ देवानामपि पत्यामगन्म यच्छृक्तवाम तदनु प्रवो-
 दुम । अग्निर्विद्धानतस यजात् स इद्वोता सोऽध्वरानतस ऋतून्
 कल्पयति (अथ० १८का ५८क ३म०) ओं अग्नये खिष्ट-
 कृते स्वाहा । इत्युत्तरार्द्धे । पूर्वाद्धे त्वसष्ट इत्वा प्रायश्चित्त-
 होम कुर्यात् । यथा ओ स्वाहेष्टेभ्य स्वाहा । ओ वषडनि
 ष्टेभ्य स्वाहा । ओ भेषजपुष्ट्यै स्वाहा । ओ निष्कृतिदुरिष्ट्यै
 स्वाहा । ओ दैवीभ्यस्तनूभ्य स्वाहा । ओ अयाश्चाग्नेऽस्थनभि-
 शस्तौष्ठ स त्वमित्त्वमया असि । अयसा मनसा धृतोऽयाष्ठ

हव्यमोहिषे अया नो धेहि स्वाहा । ओ भृ स्वाहा । ओ भुव
स्वाहा । ओं स्व स्वाहा । इति प्रायश्चित्तहोम । अथ स्कन्न
होम । ओ यन्मे स्कन्न मनसो जातवेदो यद्वा स्कन्दद्विषो
यत्र यत्र । उतप्रषो विप्रुष संजुहोमि मत्वा सन्तु यजमानस्य
शामा स्वाहा । ओ पुनमेत्विन्द्रिय पुनरात्मा द्रविण ब्राह्मणञ्च ।
पनरग्नयो धिष्णया यथास्थाम कल्पयन्तामिहैव स्वाहा (अथ
७का ६७क १म०) ततोऽस्मृतिहोम । ओं यदस्मृति चक्षुम
कि चित्ग्न उपारिम चरणे जातवेद । तत पाहि त्व न
प्रचेत शुभे सखिभ्यो अमृतत्वमस्तु न । (अथ ७का १ ६क
१म) । अथ सस्थितिहोम । ओ यदद्य त्वा प्रषति यज्ञे
अस्मिन् नातश्चिकित्वन्न वृणीमहीह । ध्रुवमयो ध्रुवमुता
शविष्ठ प्रविद्धान यज्ञमुप याहि सोमम ॥ १ ॥ समिन्द्र नो
मनसा नप गोभि ससूरिभिर्हरिवनतस स्वस्था । स ब्रह्मणा
देवहित यदस्ति सदेवाना सुमत्तौ यज्ञियानाम ॥ २ ॥ ओं याना-
वह उशतो देवदेवास्तान प्रेरय स्वं अग्ने सधस्थे । जक्षिवाम
पपिवामो मधन्यस्मै धत्त वसवो वसूनि स्वाहा ॥ ३ ॥ ओ सुगा
वो देवा मदना अकर्म य आजग्म सवन मा जुषाणा । वह-
माना भग्माणा स्वा वसूनि वसु घर्म दिवमारोहतानु ॥ ४ ॥
ओं यज्ञ यज्ञ गच्छ यज्ञर्पति गच्छ स्वा योनि गच्छ
स्वाहा ॥ ५ ॥ ओं एष ते यज्ञो यज्ञपते सह सूक्तावाक
सुवोर्थ्य स्वाहा ॥ ६ ॥ ओ वषडदुतेभ्य वषडदुतेभ्य । देवा
गातु विदो गातु वित्त्वा गातुमिति ॥ ७ ॥ (अथ ७का
६७क १ अवधि ७मन्त्रा) अथ मानमहोम । ओं मनस-
स्यत इम नो दिवि देवेषु यज्ञ स्वाहा ॥ १ ॥ ओं दिवि
स्वाहा ॥ २ ॥ ओं पृथिव्यै स्वाहा ॥ ३ ॥ ओं अन्तरिक्षाय
स्वाहा ॥ ४ ॥ ओं वाते धा स्वाहा ॥ ५ ॥ (अथ० ७का०

६७क ८म) तत आज्यस्थालीघृतमुत्तमं चरुञ्च गृहीत्वा आज्य-
धान्यां स्थापयित्वा सुवेण गृहीत्वा तूष्णीमेकाहुति जुहुयादिति
मानसहोम । तत आस्तरणवर्हिस्त्रिगुणीकृत्य आज्यधानीघृतेन
अभ्यज्य ओं पृथिव्यै त्वेति भूलमभ्यञ्ज्यात् । ओं अन्तरिक्षाय
त्वेति मध्यम । ओं दिवे त्वेत्यन्तम् एवं त्रिधा कृत्वा । ओं
संवर्हिरक्त हविषा घृतेन समिन्द्रेण वसुना समरुद्भि । सदेवै
र्विश्वदेवेभिरक्तमिन्द्र गच्छतु हवि स्वाहा (अथ० ७का
६८क) इति वर्हिर्हुत्वा । ओं सस्रवभागा स्थ हविषा वृ
ह प्रस्तरे वर्हिषस्यदस्य वा । इमं यज्ञमभिविष्वे गृणन्त
स्वाहा । ओं देवानाममृता मादयन्ता स्वाहा । इति सस्र
जुहुयात् । ततो दिक्पालेभ्यो वलि । (१४६पृ, २३ प)
(प्राग्वत्) ततो द्वितीयेऽहनि पुण्याहवाचनाद्यनन्तर पूर्णाहुति
दद्यात् । यथा यदि कृष्णपक्षे होमस्तदा ओं यत्ते देवा अक्त
ग्वन भागधेयममावास्ये सवसन्तो महित्वा । तेना नो यज्ञ
पिष्टहि विश्ववारे रयि नो धेहि सुभगे सुवीरम । (अथ०
७का ७६क १म) शुक्लपक्षे चेत्तदा ओं पूर्णा पश्चादूत पूर्णा
पुरस्तान्मध्यत पौर्णमासी जिगाय । तस्या देवे सवसन्तो
महित्वा नाकस्य पृष्ठे समिषा मदेम । (अथ० ७का ८ क
१म०) । तत सुकसुवौ घृतपूर्णौ कृत्वा ओं समास्वाग्नि
ऋतवो वर्धयन्तु संवत्सरा ऋतवो यानि सत्या । सदि
व्येन दोदिहि रोचनेन विश्वा आभाहि प्रदिशश्चतस्र । अभ्य-
र्चत सुष्टुति गव्यराजिमस्मासु भद्रा द्रविणानि धत्त । शुद्धहस्तौ
ब्राह्मणस्य निहत्यैतत् सर्गसुतावापीत स्वाहा इति मन्त्रेण पूर्णा-
हुति दत्त्वा । ओं देवोऽसि घृताभिसृत सपत्नक्षयणो दिवि
सीद । अन्तरिक्षे सीद पृथिव्या सीदोत्तरोऽह भूयासमधरे
मृतसप्तना इति सुव क्रमेण दिवि अन्तरिक्षे पृथिव्याञ्च कृत्वा

सुवप्रागदण्डमग्निरुत्तरत कृत्वा ओं विमुञ्चामि ब्रह्मणा जात
 वेदसमग्नि होतारमजर रथस्रुतम् । स देवीनां जनिमा न
 विद्वान् यथाभागं वहतु हव्यमग्निरग्नये स्वाहा । इति समिध
 जुहुयात् । तत ओं एधोऽस्येधिषीय स्वाहा समिदसि समेधि
 षीय स्वाहा तेजो मयि धेहि स्वाहेति मुखं मार्जयेत् । ततो
 विष्णुक्रमान् क्रमेत् । स ओं विष्णो क्रमोऽसि सपत्न्या पृथिवी
 सशितोऽग्नितेजा । पृथिवीमनु विक्रमेऽहं पृथिव्यास्तं निर्भ-
 जामो योऽस्मान् हेष्टि य वयं द्विष स मा जीवीत् प्राणो
 जहातु ॥ १ ॥ ॐ विष्णो क्रमोऽसि सपत्न्यान्तरिक्षसशितो
 वायतेजा । अन्तरिक्षमनु विक्रमेऽहमन्तरिक्षात् निर्भ-
 जामो ॥ २ ॥ ओं विष्णो क्रमोऽसि सपत्न्या द्यौंसशित
 सूर्यतेजा । दिवमनु विक्रमेऽहं दिवस्तं निर्भजामो यो
 ऽस्मान् ॥ ३ ॥ (अथ १ का० ५ क २५, २६, २७ म)
 इति त्रिभिर्मन्त्रैस्तोनं विष्णुक्रमान् क्रान्त्वा वहिर्ब्रिष्कस्य ।
 ओं सूर्यस्यावतमन्वावर्त्ते दक्षिणामन्वावतम् । सा मे द्रविण
 यच्छतु सा मे ब्राह्मणवर्चसम् । इति प्रदक्षिणं कृत्वा ओं अगन्म
 स्व स्वरगन्म ससूय ज्योतिषागन्म वस्यो भूयासं वसुमान यज्ञो
 वसुवेशीषीय वसुमान भूयासं वसु मयि धेहीति मन्त्रेणादित्य
 निरोक्षेत् । अथोदपात्रमुत्थापयेत् यथा । ओं इन्द्रेण वचसा
 वयं मित्रस्य वरुणस्य च । ब्रह्मणा स्थापितं पात्रं पुनरुत्था-
 पयामसोति । इत्युत्थाप्य तदुदकेन आपो हिष्ठेति प्रागुक्त
 मन्त्रेण यजमानं मार्जयेत् । ततो यजमानं सुवसुदपात्रस्य
 मुदकं च ओं इन्द्रेण वचसेत्यनुपदपठितेन सपवित्रं चालयित्वा
 ओं समुद्रं त्वा प्रहिणोमि स्वा योनिमपि गच्छत । आविष्टा
 सर्वहायसो मोचनं किञ्च नामसृत् । इन्द्रे जनासो विदथ
 महद्ब्रह्म वदिष्यति । न तत् पृथिव्या नो दिवि येन प्राणन्ति

वोरुध इति द्वाभ्या तदुदकं यजमानाञ्चनो निक्षिप्य तत्रैव यजमानो वीर्यपुरुषोऽहमिति मुखं विमाष्टि । ततो होता ओ जलानि व्रतपतये स्वाहेति तत्र समिधमाधाय ओ सत्य त्वत्तन परिषिञ्चामि जातवेदा इत्यग्निं परिषिञ्चान्यस्थानी मृत्याप्य ब्रह्मकर्म प्रतिष्ठास्य सकल्पपूर्वकं पूरणपात्रं दक्षिणां दद्यात् । ततो मङ्गलस्वस्थयनादिं कुर्यात् । इत्यथर्वणिकानां मग्निस्थापनादिविधिः ।

इदानीं सवमहादानां चाचलादिदानेषु ऋग्वेद्यादिक्रमेण द्वारपालपाठ्यानि सूक्तादीनि अभिधीयन्ते तत्रादौ ऋग्वेदि पाठ्यानि 'श्रीसूक्तं पावमानञ्च सोमसूक्तं सुमङ्गलम् । शान्त्य व्यायञ्चन्द्रमक्तं रत्नोन्न चेति वृहच्चो इत्युक्तान्येव वेदि तथ्यानि । अत्र पूर्वं द्वारं समाश्रित्य पठेतामित्याकषः । तत्रादौ श्रीसूक्तं यथा । हिरण्यवर्णामित्यादिपञ्चनशाचस्य ओसक्तस्यानन्दकर्दमचिल्लीता ऋषि पञ्चमोऽष्टयोस्त्रिंशः कृन् शिष्टानामनुष्टुप कृन् श्रीदेवता ततः प्रीतये जपे वि । ओ हिरण्यवर्णा हरिणी सुवर्णरजतस्रजाम् । चन्द्रा क्षिप्रगमयी लक्ष्मी जातवेदो ममावह ॥ १ ॥ ताम् आवह जातवेदो लक्ष्मीमनपगामिनीम् । यस्या हिरण्यं विदेयं गामश्च पुरुषा नहम् ॥ २ ॥ अश्वपूर्णा रथमध्या हस्तिनादप्रबोधिनीम् अश्वं श्रीमोपह्वये श्रीर्मा देवी जुषताम् ॥ ३ ॥ काशस्त्रिता निरह्य आकारामार्द्रा ज्वलन्ती तृप्ता तपयन्तीम् । पद्मे स्थिता पद्मं वर्णा तामिहोपह्वये श्रियम् ॥ ४ ॥ चन्द्रा प्रभासा यशसा ज्वलन्ती श्रियं लोके देवजुष्टामुदाराम् । ता पद्मनेभिः शरणं प्रदप्ये अलक्ष्मीम् नश्यता त्वा वृणोमि ॥ ५ ॥ आदित्यवर्णा तपमोऽधिजातो वनस्पतिस्तव वृक्षोऽथ विष्वक् । तस्य फलानि तपसा नुदन्तु माया अन्तरायाश्च वाह्या अलक्ष्मी ॥ ६ ॥

उपैतु मा देवमख कीर्त्तिश्च मणिना सह । प्रादुर्भूतोऽस्मि
 राष्ट्रेऽस्मिन् कीर्त्ति वृद्धि ददातु मे ॥ ७ ॥ क्षुत्पिषामामला
 ज्येष्ठा अलक्ष्मीर्नाशयाम्यहम् । अभूतिमसमृद्धिञ्च सर्वा निर्णद
 गृह्णात ॥ ८ ॥ गन्धद्वारा दुराधर्षा नित्यपुष्टा करीषिणीम् ।
 ईश्वरी सर्वभूताना तामिहोपह्वये श्रियम् ॥ ९ ॥ मनस काम-
 माकृति वाच सत्यमशीमहि । पशूना रूपमन्नस्य मयि श्री
 श्रयता यश ॥ १ ॥ कर्दमेन प्रजा भूता मयि सम्भव कर्दम् ।
 श्रिय वामय मे कुले मातर पद्ममालिनीम् ॥ ११ ॥ आप
 सृजन्तु स्निग्धानि चिल्लीत वस मे गृहे । विच देवी मातर
 श्रिय वामय मे कुले ॥ १२ ॥ आर्द्रा पुष्करिणी पुष्टि पिङ्गला
 पद्ममालिनीम् । सूर्या हिरण्ययो लक्ष्मी जातविटो ममा
 वह ॥ १३ ॥ आर्द्रा पुष्करिणी यष्टि सुवर्णा हंसमालिनीम् ।
 चन्द्रा हिरण्ययो लक्ष्मी जात ॥ १४ ॥ ता म आवह जात
 वैदो लक्ष्मोमनपगामिनीम् । यस्या हिरण्य गावो दास्यो
 ऽश्वान विन्देय पुरुषानहम् ॥ १५ ॥ (ऋ० लक्ष्मीसूक्तम्)

अथ पावमानसूक्तम् । तच्च स्वादिष्ठयेति सूक्तमारभ्य
 हिन्वन्तीति सूक्तपर्यन्तम् । षट्षष्टिसूक्तात्मकस्य पावमानस्य
 मध्ये स्वादिष्ठयेति दशचस्य मधच्छन्दा विश्वामित्र, पवस्व
 देववीरेत्यादिदशचस्य मेधातिथि काख, एष देव इत्यादिदश
 चस्य, शुन शेफ, सना चेति दशचस्य, हिरण्यस्तूप, सर्मिह
 इत्याद्येकादशचस्य काश्यपोऽसितो देवलो वा, मन्द्रयेत्यादि-
 नवचस्यासितो देवलो वा, असृग्रामत्यादिनवचस्य देवलो वा
 काश्यपो वा, एते सोम इत्यादिनवचस्य, परिप्रिया इत्यादि-
 नवचस्य, प्रस्नानास इत्यादिनवचस्य, उपास्मे इत्यादिनवचस्य,
 सोमा असृग्रमित्यादिनवचस्य, सोम पुनान इत्यादिनवचस्य
 प्रनिम्नेनेवेत्याद्यष्टचस्य परिसुवान इत्यादि सप्तचस्य परि

प्रामिथ्यदित्याद्यष्टर्चस्य, एष धियेत्याद्यष्टर्चस्य, प्रते सोतार
 इत्याद्यष्टर्चस्य, यत् सोमेत्यादिसप्तचस्य, प्रकाविरित्यादिसप्तर्चस्य,
 एते धावन्तीत्यादि सप्तचस्य, एत सोमास इत्यादिसप्तचस्य,
 सोमा असृग्रमित्यादिसप्तचस्य, प्रसोमास इत्यादि सप्तचस्य
 चषा सूक्तानामसितो देवलो वा पवस्व दक्षेत्यादिषडृचस्य
 दृढच्युत आगस्थ, तमसृक्षन्तेत्यादिषडृचस्य दान्यच्युतधावन्न
 एष कविरित्यादिषडृचस्य, नृमेध एष वाजीत्यादि षडचस्य
 प्रियमेध, प्रास्य धारा इत्यादि षडृचस्य नृमेध, प्रधारा
 इत्यादि षडचस्य विन्दु, प्रसोमास इत्यादि षडृचस्य गौतम
 प्रसोमासो मदेत्यादि षडृचस्य श्यावाश्व, प्रसोमासो विपश्चित
 इत्यादि षडृचस्य त्रित, प्रसुवान इत्यादि षडृचस्य, त्रित, आ
 न पवस्वत्यादि षडचस्य प्रभूवसु अमर्जीत्यादि षडृचस्य ससुत
 इत्यादि षडचस्य, च रङ्गगण, एष उर्येत्यादि षडृचस्य आशु
 रषत्यादि षडृचस्य च वृहन्मति, पुनान इत्यादि षडचस्य, प्रये
 गाव इत्यादि षडृचस्य, जनयन्नित्यादि षडृचस्य च मधातिथि,
 योऽत्य इत्यादि षडृचस्य प्रण इन्द इत्यादि षडृचस्यायास्य,
 स पवस्वेत्यादिषडृचस्य, असृग्रदेवेत्यादि षडृचस्य अया सोमे
 इत्यादिपञ्चर्चस्य च भागव कवि, तं त्वेत्यादिपञ्चचस्य पवस्व
 वृष्टिमित्यादिपञ्चर्चस्य च कवि, उक्ते शुभास इत्यादिपञ्चचस्य
 उतथ्य आङ्गिरस अध्वर्यो इत्यादिपञ्चर्चस्य परिधुत्त इत्यादि
 पञ्चर्चस्य चोतथ्य उक्त इत्यादि चतुर्चर्चस्य अस्य प्रन्न
 मित्यादिचतुर्चर्चस्य, यवयवमित्यादिचतुर्चर्चस्य चावत्सार,
 परिसोम इत्यादिचतुर्चर्चस्यावत्सार काश्यप, प्र त धारा
 इत्यादिचतुर्चर्चस्य तरत्समन्दीत्यादिचतुर्चर्चस्य पवस्वेत्यादि-
 चतुर्चर्चस्य प्रगायत्रेत्यादि चतुर्चर्चस्य चावत्सार, अयावी-
 त्यादित्रिशट्चस्य अमहोयु, एते असृग्रमित्यादित्रिशट्चस्य,

भागवो जामदग्नि, आ पवस्वेत्यादित्रिशद्वचस्य निधुवि
काश्यप, वृषा सोमेत्यादित्रिशद्वचस्य कश्यप, हिन्वन्तोत्यादि
त्रिशद्वचस्य भृगुवारुणिर्जमदग्निर्वा ऋषि समिद्ध इत्याद्यष्टचसूक्ते
अ षवतस्तृणामनुष्टुप प्रगायत्रेत्यादिचतुर्ऋचे तृतीया उष्णिक्,
मङ्गित्रसवसूक्तस्थिताना सर्वासां गायत्री छन्द सर्वसूक्तस्थाना
सर्वासा पवमानगुणविशिष्ट सोमो देवता ततः प्रीतये जपे वि ।

ओ स्वादिष्ठया मदिष्ठया पवस्व सोमधारया । इन्द्राय
पातवे सुत ॥ १ ॥ रक्षोहा विश्वचषणिरभि योनिमयो हतम ।
द्रुणा सधम्यमासदत ॥ २ ॥ वरिवो धातमो भव महिष्ठो वृत्रह
तम । पर्षिराधो मघानाम ॥ ३ ॥ अभ्यष महाना देवाना
वोतिमरूसा । अभिवाजमुतश्रव ॥ ४ ॥ त्वामच्छा चरा
मसि तदिदध दिवेदिवे । इन्द्रो त्वे आशम ॥ ५ ॥ पुनाति त
परिस्तुत सोम मूर्त्यस्य दुन्तिता । वारण शश्वता तना ॥ ६ ॥
तमोमखो समय आ गृभणन्ति योषणे दश । स्त्रिसार पाय्य
दिवि ॥ ७ ॥ तमी हिन्वन्त्यग्नवो धमन्ति वाकुर दृतिम ।
त्रिधा तु वारण मधू ॥ ८ ॥ अभी ममर्ध्ना उत श्रीणन्ति
धनव शिशुम । सोममिन्द्राय पातवे ॥ ९ ॥ अस्येदिन्द्रो मदेष्वा
विश्वा वृत्राणि जिघ्रते । शूरो मघा च महते ॥ १ ॥ १सू

पवस्व देव वीरति पवित्र सोम रक्ष्या । इन्द्रमिन्द्रो वृषा
विश ॥ १ ॥ आवच्यस्व महिषरो वृषेन्द्रो द्युन्नवत्तम । आयो
निन्वर्णसि सद ॥ २ ॥ अधुक्षत प्रिय मधुधारा सुतस्या
वेधस । अपो वसिष्ठ सुक्रतु ॥ ३ ॥ महान्त त्वामहौरन्वापो
अपन्ति सिन्धव । यज्ञोभिर्वासयिष्यसे ॥ ४ ॥ समुद्रो अष्णु
मामृजे विष्ट भो धरुणो दिव । सोम पवित्रे अस्मयु ॥ ५ ॥
अचिक्रदहृषा हरिर्महान् मित्रो न दर्शत । समूयेण रोचते ॥ ६ ॥
गिरस्त इन्द्रो जसाममृज्यन्ते अपस्यव । याभिमदाय

शश्वसे ॥ ७ ॥ त त्वामदाय घृष्वय उलोककृत्तुमोमहै । तव
प्रशस्तयो महो ॥ ८ ॥ अस्मभ्यमिन्दविन्द्रयुर्मध्व पवस्व धारया ।
पजन्यो वृष्टिमा इव ॥ ९ ॥ गोषा इन्दो नृषा अस्यस्वसा वाजसा
उत । आत्मा यज्ञस्य पूषा ॥ १ ॥ २सू

एष देवो अमत्तः पर्णवोरिव दीर्याति । अभि द्रोणान्या
सदम ॥ १ ॥ एष देवो विगाकृतोऽतिदूरासि धार्याति । पव-
मानो अदाभ्य ॥ २ ॥ एष देवो विपन्युभि पवमान ऋता
युभि । हरिवाजाय मृज्यते ॥ ३ ॥ एष विश्वानि वार्या
शूरो यन्निवसत्वाभि । पवमान सिषामति ॥ ४ ॥ एष देवो
रथषति पवमानो दशस्यति । आवाष्कृणोति व्रग्वनुम् ॥ ५ ॥
एष विप्ररभिष्टुतो या देवो विगाहते । दधद्रत्नानि
टाशुष ॥ ६ ॥ एष दिव विधावति तिरो रजासि धारया ।
पवमान कनिक्रदत ॥ ७ ॥ एष दिव व्यामरत्तिरो रजास्यत ।
पवमान स्वध्वर ॥ ८ ॥ एष प्रत्नेन जन्मना देवो देवेभ्य सुत ।
हरि पवित्र अर्षति ॥ ९ ॥ एष उस्य पुरुव्रतो जज्ञानो जनय
न्निष । धारया पवते सुत ॥ १ ॥ ३सू

सना च सोमजेषिच पवमान महिश्रव । अथा नो वस्य-
मस्तुधि ॥ १ ॥ सना ज्योति सना म्वर्विश्वा च सोम सौभगा ।
अथा ॥ २ ॥ सना दक्षमुत क्रतुमपमोममृवो जहि । अथा
॥ ३ ॥ पवोतार पुनोतन सोममिन्द्राय पातवे । अथा० ॥ ४ ॥
त्व सूय न आभज तव क्रत्वा तवोतिभि । अथा ॥ ५ ॥ तव
क्रत्वा तवोतिभिर्ज्याक पश्यम सूर्यम् । अथा ॥ ६ ॥ अभ्यर्ष
स्वायुध सोम द्विवहसं रयिम् । अथा ॥ ७ ॥ अभ्यर्षानयन्त्युतो
रयि समतसु सासहि । अथा० ॥ ८ ॥ त्वा यज्ञैरवीहधन् पवमान
विभ्रमणि । अथा ॥ ९ ॥ रयि नश्चित्रमश्चिनसिन्दो विश्वायु-
माभर । अथा ॥ १० ॥ ४सू

समिद्धो विश्वतस्पति पवमानो विराजति । प्रीणन वृषा
 कनिक्रदत ॥ १ ॥ तनूनपात् पवमान शृङ्गे शिशानो अर्षति ।
 अन्तरिक्षेण रारजत ॥ २ ॥ ईलेऽन्य पवमानो रयिर्विराजति
 द्यमान । मधोधाराभिरोजसा ॥ ३ ॥ वर्हिं प्राचीनमोजसा
 पवमान स्तृणन् हरि । देवेषु देव ईयते ॥ ४ ॥ उदातै
 जिहते वृहद्वागे देवौहिरण्ययो । पवमानेन सुष्टुता ॥ ५ ॥
 सुशिक्ष्य वृहतो मही पवमानो वृषण्यति । नक्तोषा सा न
 दर्शत ॥ ६ ॥ उभा देवा नृवक्षसा ह्येतारा दैव्याहुवे । पव
 मान इन्द्रो ऽषा ॥ ७ ॥ भारतो पवमानस्य सरस्वतोडा मही ।
 इम नो यज्ञमागमत्तिमो देवौ सुपेशस ॥ ८ ॥ त्वष्टारमग्रजा
 गोपा पुरो याजानमाहुव । इन्द्रुरिन्द्रो वृषा हरि पवमान
 प्रजापति ॥ ९ ॥ वनस्पति पवमानमध्वा समर्द्धि धारया ।
 सहस्रवतस हारित भ्राजमानं हिरण्ययम् ॥ १० ॥ विश्वे देवा
 स्वाहाकृति पवमानस्यागत । वायुर्वहस्पति सूर्योऽग्निरिन्द्र
 सजोषस ॥ ११ ॥ ५ सू०

मन्द्रया सोमधारया वृषा पवस्व देवयु । अब्यो वारष्व-
 स्त्रयु ॥ १ ॥ अभि त्य मद्य मदमिन्द्रविन्द्र इति क्षर । अभि
 वाजिनो अवत ॥ २ ॥ अभि त्य पूर्व्य मद सुवानो अर्ष पवित्र
 आ । अभिवाजमुतश्रव ॥ ३ ॥ अनुद्रप्सास इन्द्रव आपो न
 प्रवतासरन । पुनाना इन्द्रमाशत ॥ ४ ॥ यमत्यमिव वाजिन
 मृजन्ति योषणा दश । तने क्रीडन्तमत्यविम ॥ ५ ॥ इत गोभि-
 र्वृषण रस मदाय देव वीतये । सुतं भराय ससृज ॥ ६ ॥
 देवो देवाय धारयेन्द्राय पवते सुत । पयो यदस्य पीपयत् ॥ ७ ॥
 आत्मा यज्ञस्य रंक्षा सुष्वाण पवते सुत । प्रव निपाति
 काव्यम् ॥ ८ ॥ एवापुनान इन्द्रयूर्मद मदिष्ठ वीतये । गुहा
 चिह्विषे गिर ॥ ९ ॥ ६ सू०

असृष्टमिन्द्रव पथा धर्मवृत्तस्य सुश्रिय । विदाना अस्य
 योजनम् ॥ १ ॥ प्रधारा मध्वो अग्रियो महीरपो विगाहते ।
 हविर्हविषष वन्द्य ॥ २ ॥ प्रयुजो वाचो अग्नियो वृषाय चक्र-
 तद्वने । सद्भाभिसत्यो अध्वर ॥ ३ ॥ परिषतकाव्या कवि-
 नृमणावमानो अपति । स्वर्वाजी सिषासति ॥ ४ ॥ पवमानो
 अभिसृधो विशो राजेव मीदति । यदीमृगवन्ति वेधम ॥ ५ ॥
 अब्यो वारि परिप्रियो हरिवनेषु मीदति । रेभो वनुष्यते
 मतो ॥ ६ ॥ मवायुमिन्द्रमश्विना साक मदेन गच्छति । रणायो
 अस्य धमभि ॥ ७ ॥ आमित्रावरुणा भग मध्व पवन्त ऊमय ।
 विदाना अस्य शक्रभि ॥ ८ ॥ अस्रभ्य रोदसी रयि मध्वो
 वाजस्य सातय । श्वो वसूनि मञ्जितम् ॥ ९ ॥ ७ सू०

एते सोमा अभिप्रियमिन्द्रस्य काममचरन् । वर्द्धन्तो अस्य
 वीर्यम् ॥ १ ॥ पुनानासद्यमूषदो गच्छन्तो वायुमश्विना ।
 तेनोधा तु सुवीर्यम् ॥ २ ॥ इन्द्रस्य सोमगधसे पुनानो हादि
 चोदय । ऋतस्य योनिमासदम् ॥ ३ ॥ सृजन्ति त्वादश क्षिपो
 हिन्वन्ति मसधौतय । अनुविप्रा अमादिषु ॥ ४ ॥ देवेभ्यस्त्वा
 मदायक सृजानमतिमेष्य । सगोभिर्वास्यममि ॥ ५ ॥ पुनान
 कलशेष्वावस्त्राण्यरुषो हरि । परि गव्यान्वव्यात ॥ ६ ॥ मघोन
 आपवस्व नो जहि विश्वा अपदिष । इन्द्रो मखायमाविश ॥ ७ ॥
 हृष्टि दिव परिस्रवद्यन्त्र पृथिव्या अधि । सहो न सोमपृत्
 सुधा ॥ ८ ॥ नृचक्षस त्वा वयमिन्द्र पीत स्वर्विदम् । भक्षीमहि
 प्रजामिषम् ॥ ९ ॥ ८ सू०

परिप्रिया दिव कविर्वयासि नस्योर्हित । सुवानो याति
 कविक्रतु ॥ १ ॥ प्रप्रक्षयाय पन्यसे जनाय जुष्टो अतुहे । वीत्
 पर्ष च निष्ठया ॥ २ ॥ समूनुर्मातरा शुचिर्जातो जाते अरो-
 चयत् । महान्मही ऋतावधा ॥ ३ ॥ स सप्तधौतिभिर्हितो

नद्यो अजिन्वदद्गृह । या एकमक्षि वावृधु ॥ ४ ॥ ता अभि
सन्तमस्तृत महे युवानमादधु । इन्दुमिन्द्र तव व्रते ॥ ५ ॥
अभिवह्निरमत्य सप्त पश्यति वा वह्नि । क्रिविदेवीरतर्प-
यत ॥ ६ ॥ अवा कल्पेयु न पुमस्तमामि सोमयोध्या । तानि
पुनान जङ्घन ॥ ७ ॥ नूनव्यसेन वीयसे सक्ताय साधयापथ ।
पलवद्रोचया रुच ॥ ८ ॥ पवमान महिष्यवो गामश्व रासि
वीरवत । सना मेधामना स्व ॥ ९ ॥ ८ स०

प्रभ्वानासो रथा इवाशन्तो न श्वस्यव । सोमासो गय
पक्रम ॥ १ ॥ हिन्वानासो रथा इव तर्धन्वरे गभस्त्या ।
।स ।ारिणामिव ॥ २ ॥ राजाना न प्रशस्तिभि सामासा
ग भरञ्जते । यज्ञा न सप्तवाहभि ॥ ३ ॥ परिसुवानास इन्द्रवो
मदाय प्रहणा गिरा । सुता अषन्ति धारया ॥ ४ ॥ आपानासो
विवस्वतो जनन्त उषसो भगम । सरा अष्वन्ति तन्मते ॥ ५ ॥
अपद्वारामतीना प्रत्ना ऋग्वन्ति कारव । वृष्णो हरस
आयव ॥ ६ ॥ समीचीनास आसते होतार सप्त जामय ।
पदमेकस्य पिप्रत ॥ ७ ॥ नाभानाभि न आददे चक्षुश्चित्
सर्थ्य सचा । कवेरपत्यमादुहे ॥ ८ ॥ अभिप्रिया दिवस्यद
मध्वयु भिगु हाहितम । सूर पश्यति चक्षसा ॥ ९ ॥ १ सू

उपास्मे गायता नर पवमानायेन्द्रवे । अभिदवा इय
क्षते ॥ १ ॥ अभि ते मधुना पयोऽथर्वाणो अशिष्ययु । देव
देव्नाय देवयु ॥ २ ॥ स न पवस्व शंगवे शञ्जनाय शमवते ।
श राजन्नीषधीभ्य ॥ ३ ॥ बभ्रवे नु स्वतवसेऽरुणाय दिविस्त्र्यशे ।
सोमाय गायमचते ॥ ४ ॥ हस्तच्यूतीभरद्रिभि सुत सोम पुनी-
तन । मधाना धावता मधु ॥ ५ ॥ नमसे द्रुप सीदत दध्रेदभि
प्रीणीतन । इन्दुमिन्द्रे दधातन ॥ ६ ॥ अभित्रहा विचर्षणि
पवस्व सोम शगवे । देवेभ्यो अनुकामकृत् ॥ ७ ॥ इन्द्राय सोम

पातवे मदाय परिषिच्यसे । मनश्चिन्मनसस्यति ॥ ८ ॥ पञ्च
मान सुवीर्यं रयि सोम रिर्रीहि न । इन्द्रविन्द्रेण नो
युजा ॥ ९ ॥ ११ सू

सोमा असृग्रमिन्द्रव सुता ऋतस्य सादने । इन्द्राय मधु-
मत्तमा ॥ १ ॥ अभिविप्रा अनूषत गावो वत्स न मातर ।
इन्द्र सोमस्य पीतये ॥ २ ॥ मदच्युत क्षेति सादने सिन्धोरूर्मा
विपश्चित् । सोमो गोरी अधिश्चित ॥ ३ ॥ दिवो नाभा विच
क्ष्णोऽव्यो वारे महीयते । सोमो य सुक्रतु कवि ॥ ४ ॥ य
सोम कलशेषवास अन्त पवित्र आहित । तमिन्दु परि
ष्वजे ॥ ५ ॥ प्रवाचमिन्दुरिष्यति समुद्रस्याधिविष्टपि । जिन्वन
कोश मधुश्रुतम ॥ ६ ॥ नित्यस्तोत्रो वनस्यतिधनामन्त सव-
र्द्धुध । हिन्वानो मानुषा षुगा ॥ ७ ॥ अभिप्रिया दिवस्यटा
सोमो हिन्वानो अर्षति । विप्रस्य धारया कवि ॥ ८ ॥
आपवमान धारय रयि सहस्रवर्चसम । अस्ये इन्द्रो स्वाभु
वम ॥ ९ ॥ १२ सू

सोम पुनानो अषति सहस्रधारो अत्यवि । वाथोरिन्द्रस्य
निष्कृतम ॥ १ ॥ पवमानमवम्यवो विप्रमभि प्रगायत । सुष्वाण
देववीतये ॥ २ ॥ पवन्ते वाजसातये सोमा सहस्रपाजस ।
गृणाना देववोतये ॥ ३ ॥ उत नो वाजसातये पवस्व वृहती
रिष । द्युमदिन्द्रो सुवीर्यम ॥ ४ ॥ ते न सहस्रिण रयि पवन्ता-
मासुवीर्यम । सुवाना देवास इन्द्रव ॥ ५ ॥ अत्यार्हि यानान
हेतुभिरसृग्र वाजसातये । विवारमव्यमाश्व ॥ ६ ॥ वाश्रा
अर्षन्तोन्द्रवोऽभिवत्स न धेनव । दधन्विरे गभस्यो ॥ ७ ॥
जुष्ट इन्द्राय मत्सर पवमान कनिक्रदत् । विश्वा अपहिषो
जहि ॥ ८ ॥ अपघ्नन्तो अरामृणा पवमाना स्वर्द्धुश । यो
नावृतस्य सीदत ॥ ९ ॥ १३ सू

परिप्रासिष्यदत् कवि सिन्धोरूमावधिश्रित । कार विभ्रत्
धुरुष्टुहम् ॥ १ ॥ गिरा यदीसबन्धव पञ्च ब्राता अपस्यव ।
परिष्कृण्वन्ति घणसिम ॥ २ ॥ आदस्य शुष्मिणी रसे विश्वे देवा
अमतमत । यदी गोभिर्वसायते ॥ ३ ॥ निरिणानो विधावति
जहृक्कृय्याणि तान्वा । अत्रास जिघ्रते युजा ॥ ४ ॥ नदीभिर्यो
विवस्वत शुभ्रो न मासृजो युवा । गा कृणानो न निर्णि
जम ॥ ५ ॥ अतिश्रितो तिरश्चता गव्याजिगात्पण्वगा । वग्न
मियत्तिय विदे ॥ ६ ॥ अभि त्तिप समग्मत मर्जयन्तीग्धि-
म्पतिम पृष्ठा गृभणता वाजिन ॥ ७ ॥ परिन्विद्यानि मर्मुश
द्विज्वानि सोमपार्थिवा । वसूनि याज्ञस्त्रय ॥ ८ ॥ १४ सू

एष धिया यात्यग्या शूरो रथेभिराशुभि । गच्छन्निन्द्रस्य
निष्काम ॥ १ ॥ एष पुर्व्वि यायते वृहते देवतातये । यत्रा-
सृतास आमत ॥ २ ॥ एष हितो विनीयतेऽन्त शुभ्रा वता
पथा । यदी तुज्जति भृर्णय ॥ ३ ॥ एष शृङ्गाणि दोधुवच्छ
शीते यूथ्यो वृषा । नृमण दधान गोज्जा ॥ ४ ॥ एष रुक्मि
भिरौयत वाजो शुभ्रेभिरशुभि । पति सिन्धुना भवन ॥ ५ ॥
एष वसूनि पिबेना परुषा पयिवा अति । अवशादेष्टु
गच्छति ॥ ६ ॥ एत सृजन्ति मज्यमपन्नागस्यायव । प्रचक्राण
मत्तीग्धि ॥ ७ ॥ एतमुत्थ दशतिष्ठो सृजन्ति रुत धीतय ।
स्वायुध मदिन्तमम ॥ ८ ॥ १५ सू०

प्र ते सोतार ओण्यो रस मदाय दृष्वय । सर्गा नतक्त्य
तश ॥ १ ॥ क्रत्वा दक्षमरथ्यमपो वमानमन्धसा । गोषामग्वेष
सस्त्रिम ॥ २ ॥ अनुसमप्सु दुष्टर सोमं पवित्र आसृज । पुनोही
न्द्राय पातवे ॥ ३ ॥ प्रपुनानस्य चेतमा सोम पवित्रे अयति ।
क्रत्वा सधस्थमासदत ॥ ४ ॥ प्रत्वा नमोभिरिन्द्रव इन्द्र सोमा
असृक्षत । महे भराय कारिण ॥ ५ ॥ पुनानो रूपे अव्यय

विश्वा अर्यन्नभिश्चिय । शूरो न गोषु तिष्ठति ॥ ६ ॥ दिवो न
सानुपिप्युषी धारा सुतस्य वेधस । वृथा पवित्रे अर्षति ॥ ७ ॥
त्व सोम विपश्चितं तना पुनान आयुषु । अब्यो वारं विधा
वसि ॥ ८ ॥ १६ सू०

प्रनिघ्नं नेव सिन्धवो घ्नन्तो वृत्राणि भूर्णय । सोमा असृग्र-
माश्व ॥ १ ॥ अभिस्तुवानास इन्द्रवो वृष्टय पृथिवीमिव ।
इन्द्र सोमासो अक्षरन ॥ २ ॥ अत्यूर्मिर्मतसरो मद सोम पवित्रे
अर्षति । विघ्ननृक्षासि देवयु ॥ ३ ॥ आकलशेषु धावति पवित्रे
परिषिच्यते । उकर्येयज्ञेषु वर्धते ॥ ४ ॥ अतित्री सोम रोचना
रोहन्न भ्राजसे दिवम । इष्णत्सूयन्न चोदय ॥ ५ ॥ अभिविप्रा
अनूपत मुह्यन्त्यज्ञस्य कारव । दधानाश्चक्षसि प्रियम ॥ ६ ॥
तमुत्वा वाजिन नरोधार्विप्रा अवस्यव । सृजन्ति देवता-
तये ॥ ७ ॥ मधोर्धारा मनुक्षर तीव्र सधस्थमासद । चारु-
ऋताय पीतये ॥ ८ ॥ १७ सू०

परिस्तुवानो गिरिष्ठा पवित्रे सोमो अक्षा । मदेयु सवधा
असि ॥ १ ॥ त्व विप्रस्त्वं कविर्मधु प्रजातमन्वस । मदेयु
सवधा अमि ॥ २ ॥ तव विश्वे सजोषसो देवास पीतिमाशत ।
मदेयु सवधा असि ॥ ३ ॥ आयो विश्वानि वार्या वसूनि हस्त-
योदधे । मदेयु सर्वथा असि ॥ ४ ॥ य इमे रोदसी मही समात
रेव दीहते । मदेयु सर्वधा अमि ॥ ५ ॥ परि यो रोदसी उभे
सद्यो वाजेभिरषति । मदेयु सर्वधा असि ॥ ६ ॥ स शुभी कल-
शेष्वापुनानो अचिक्रदत । मदेयु सवधा असि ॥ ८ ॥ १८ सू०

यत सोम चित्रमुकथं दिव्य पार्थिवं वसु । तन्न पुनान
आभर ॥ १ ॥ युवं हि स्थ स्वर्पती इन्द्रश्च सोमगोपती । ईशाना
पिप्यतं धिय ॥ २ ॥ वृषा पुनान आयुषु स्तनयन्नधि वर्हिषि ।
हरि सन योनिमासदत् ॥ ३ ॥ अवावशन्त धीतयो वृषभस्या-

धिरेतसि । सूनीर्वत्सस्य मातर ॥ ४ ॥ कुविह्वषण्यन्तीभ्य
पुनानो गर्भमादधत् । या शुक्र दुहते पय ॥ ५ ॥ उपशिन्नाय
तस्थुषो भिय समार्धेहि शतृषु । पवमान विदा रयिम ॥ ६ ॥
नि शत्रो सोम वृणा निशुष निवयस्थिर । दूरे वा सतो अन्ति
वा ॥ ७ ॥ १८ सू

प्रकविदेववीतयेऽव्यौ वारेभिरर्षति । साङ्गान्विष्वा अभि-
स्पृध ॥ १ ॥ महिष्मा वा जरितभ्य आवाजं गोमन्तमिन्वति ।
पवमान सहस्रिणम ॥ २ ॥ परिविष्वानि चेतसा मृशसे पवसे
मतो । स न सोमश्रवो विद ॥ ३ ॥ अभ्यषे वृहदयशो मघ
वङ्गो ध्रुवं रयिम । इयं स्तोत्रभ्य आभर ॥ ४ ॥ त्वं राजेव
सुव्रतो गिर सोमा विवेशिथ । पुनानो वङ्गे अङ्गूत ॥ ५ ॥ स
वङ्गिरस दुष्टगे मृज्यमानो गभस्त्वो । सोमश्चमूषु सीदति ॥ ६ ॥
क्रीकुर्मखोनमहयु पवित्र सोम गच्छसि । दधत् स्तोत्रे सुवी
र्यम ॥ ७ ॥ २ सू०

एते धावन्तीन्दव सोमा इन्द्राय वृष्वय । मत्सरास
स्वर्विद ॥ १ ॥ प्रहग्वतो अभियुज सुष्वये वरिवोविद । स्वय
स्तोत्रे वयस्कृत ॥ २ ॥ वृथा क्रीडन्त इन्दव सधस्थमभ्येकमित ।
सिन्धोरूर्माव्यचरन ॥ ३ ॥ एते विष्वा निवार्या पवमानास
आशत । हिता न सप्तयो रथे ॥ ४ ॥ अस्मिन पिशङ्गमिन्दवो
दधाता वेनमादिशे । यो अस्मभ्यमरावा ॥ ५ ॥ ऋभुर्नरथ
नव दधाता केतमादिशे । शुक्रा पवध्वमर्षसा ॥ ६ ॥ एत उत्थे
अवीवशन आष्टा वाजिनो अक्रत । सत प्रासाविषूर्मतिम ॥ ७ ॥
२१ सू

एते सोमास आशवो रथा इव प्रवाजिन । सर्गा सृष्टा
अहेषत ॥ १ ॥ एते वाता इवोरव पर्जन्यस्येव वृष्टय । अग्ने-
रिव भ्रमा वृथा ॥ २ ॥ एते पूता विपश्चित सोमासो दध्या

शिर । विपाव्यानशुर्धिय ॥ ३ ॥ एते मृष्टा अमर्त्या ससृवासौ
न शश्रमु । इयच्छस्त पथो रज ॥ ४ ॥ एते प्रष्टा निरोदसो
विप्रयन्तो व्यानश । उतेदमुत्तमं रज ॥ ५ ॥ तन्तु तन्वानमुत्त
ममनुप्रवत आशत । उतेदमुत्तमाय्यम ॥ ६ ॥ त्वं सोमपणिभ्य
आवसुगव्यानि धारय । तत तन्तुमचिक्रद ॥ ७ ॥ २२ सू०

सोमा असृग्रमाश्रयो मधोर्मदस्य धारया । अभिविश्वा नि
काव्या ॥ १ ॥ अनुप्रत्नास आयव पद नवीयो अक्रमु । रुचे
जनन्त मर्थ्यम ॥ २ ॥ आपवमान नो भरार्थो अदा शुषो गयम ।
क्वधि प्रजावतीरिष ॥ ३ ॥ अभिमोमास आयव पवन्ते मद्य
मत्तम । अभिकोश मधुश्च तम ॥ ४ ॥ मोमो अर्षति धर्णमिर्द
धान इन्द्रिय रसम । सुवीरे अभिगस्ति पा ॥ ५ ॥ इन्द्राय सोम
पवसे दवेभ्य मधमाद्य । इन्दो वाजं मिषाममि । ६ ॥ अस्य
पीत्वा मदानामिन्द्रो वृत्राण्यप्रति । जघान जघनच्च तु । ७ ।
२३ सू०

प्रमोमासो अधन्विषु पवमानाम इन्व । श्रीणाना अप्सु
मृञ्जत ॥ १ ॥ अभिगावो अधन्विषुरायो न प्रवतार ती । पुनाना
इन्द्रमाशत ॥ २ ॥ प्रपवमान धन्वसि सोमैन्त्याय पातवे । नृभि
यतो विनीयसे ॥ ३ ॥ त्वं सोम नृमादन पवस्व चर्षणी सहे ।
मस्त्रियो अनुमाद्य ॥ ४ ॥ इन्दो यदद्रिभि सुत पवित्र परि
धावसि । अरमिन्द्रस्य धान्ने ॥ ५ ॥ पवस्व वृत्रहन्तमोकथेभि
रनुमाद्य । शुचि पावको अङ्गुत ॥ ६ ॥ शुचि पावक उच्यते
सोम सुतस्य मध्व । देवावीरघशमहा ॥ ७ ॥ २४ सू०

पवस्व दक्षमाधनो देवेभ्य पीतये हरे । मरुद्भ्यो वायवे
मद । १ ॥ पवमान धिया हितोऽभियोनि कनिक्रदत । धमणा
वायुमाविश ॥ २ ॥ सन्देवे शोभते वृषा कविर्योनावधिप्रिय ।
वृत्रहा देववीतम ॥ ३ ॥ विश्वारूपास्याविशन् पुनानो याति

हर्षत । यत्वा मृतास आसते ॥ ४ ॥ अरुषो जनयन् शिर सोम
पवत आयूषक । इन्द्र गच्छन् कविक्रतु ॥ ५ ॥ आपवस्व
मदिन्तम पवित्र धारया कवे अर्कस्थ योनिमासदन ॥ ६ ॥
२५ सू०

तममृक्षन्त वाजिनमुपस्थे अदितेरधि । विप्रामो अणवा
धिया ॥ १ ॥ तं गावो अभ्यनघत सहस्रधारमक्षितम । इन्दु
धर्तारिमादिव ॥ २ ॥ त वेधा मेधयाऽह्यन् पवमानमधिद्यवि ।
धर्णमि भृग्धायसम ॥ ३ ॥ तमह्यन् भुरिजोर्धिया सवसान
विवस्वत । पति वाचो अदाभ्यम ॥ ४ ॥ त सानावधिजामयो
हरि हिन्वन्त्यद्रिभि । ह्यत भूरिचक्षसम ॥ ५ ॥ त त्वा हिन्व
न्ति वेधस पवमान गिरावधम् । इन्द्रविन्द्राय मत्सरम ॥ ६ ॥
२६ सू०

एष ऋविरभिष्टत पवित्रे अधि तोशते । पुनानो घ्नन्नप
स्त्रिध ॥ १ ॥ एष इन्द्राय वायवे स्त्रजित परिषिच्यते । पवित्रे
दक्षमाधन ॥ २ ॥ एष नृभिर्विनीयते दिवो मूर्द्धा वृषा सुत ।
सोमो वनषु विश्ववित ॥ ३ ॥ एष गव्युरचिक्रदत् पवमानो
हिरण्ययु । इन्दु सत्राजिदस्तुत ॥ ४ ॥ एष सूर्येण हासते
पवमानो अधिद्यवि । पवित्रे मतमरो मद ॥ ५ ॥ एष शुभ्रा-
सिन्धुददन्तरिक्षे वृषा हरि । पुनान इन्दुरिन्द्रमा ॥ ६ ॥
२७ सू०

एष वाजी हितो नृभिर्विश्वविश्वानसस्यति । अव्योवारं
विधावति ॥ १ ॥ एष पवित्रे अक्षरत् सोमो देवेभ्य सुत ।
विश्वाधामान्याविशत् ॥ २ ॥ एष देव शुभायते धियो नाव
मत्स्य । वृत्रहा देववीतम ॥ ३ ॥ एष वृषा कनिक्रदद्दृशभि
र्जामिभिर्यत । अभिद्रोणानि धावति ॥ ४ ॥ एष सूर्यमरोचयत्
पवमानो विचर्षणि । विश्वाधामानि विश्ववित् ॥ ५ ॥ एष

शुष्मदाभ्य सोम पुनानो अषति । देवावीरघशसहा ॥ ६ ॥

२८ सू

प्रास्य धारा अक्षरन वृष्ण सुतस्यौजसा । देवा अनुप्रभू-
षत ॥ १ ॥ सप्ति मृजन्ति वेधसो गृणन्त कारवो गिरा ।
ज्योतिजज्ञानमुकथ्यम ॥ २ ॥ सुषहा सोम तानि ते पुनानाय
प्रभूवसो । वर्द्धा समुद्रमुकथ्यम ॥ ३ ॥ विश्वा वसूनि सजयन
पवस्व सोम धारया । इनुहोषासि सध्यक ॥ ४ ॥ रक्षासुनो
अरुष स्वनात समस्य कस्यचित । निदो यत्र मुमुचमर्ह
॥ ५ ॥ एन्दो पाथिव रयि दिव्य पवस्व धारया । द्युमन्त
शुष्ममाभर ॥ ६ ॥ २८ सू

प्रधारा अस्य शुष्मिणो वृथा पवित्रे अक्षरन । पुनानो
वाचमिष्यति ॥ १ ॥ इन्दुर्हि या न सोढाभिमृज्यमान कनि
क्रत् । ज्यन्ति वग्नूमिन्द्रियम ॥ २ ॥ आन शुष्म नृपाह्य
वीरवन्त परुसृङ्गम । पवस्व सोम धारया ॥ ३ ॥ प्रसोमो
अतिधारया पवमानो असिष्यदत । अभिद्रोणान्यामदम ॥ ४ ॥
अस त्वा मधुमत्तम हरि हिन्वन्त्यद्रिभि । इन्दोवन्द्राय पीत
ये ॥ ५ ॥ सुनोता मधुमत्तम सोममिन्द्राय वर्चिणे । चारु
शर्द्धाय मत्वमरम ॥ ६ ॥ ३ सू

प्रसोमास स्वाध्य पवमानासो अक्रमु । रयि कृण्वन्ति
चेतनम ॥ १ ॥ दितृसृथिव्या अधिभवेन्दो द्युन्नवर्द्धन । भवा
वाजाना पति ॥ २ ॥ तुभ्य वाता अभिप्रियस्तुभ्यमर्षन्ति
सिन्धव । सोम वदन्ति ते मह ॥ ३ ॥ आप्यायस्व समेतु
त विश्वत सोम वृष्णम । भवा वाजस्य सङ्गथ ॥ ४ ॥ तुभ्य
गावो घृत पयो वभ्रो दुदुङ्गे अक्षितम । वर्षिष्ट अधिसा
नवि ॥ ५ ॥ स्वायुधस्य ते सतो भुवनस्य पते वयम । इन्दो
सखित्वमुश्मसि ॥ ६ ॥ ३१ सूक्तम

प्रसोमसो मदच्युत अवसेनो मघोन । सुता विदधे
अक्रमु ॥ १ ॥ आदीन्वितस्य योषणो हरि हिन्वन्यद्रिभि ।
इन्दुमिन्द्राय पीतये ॥ २ ॥ आदी हसो यथा गण विश्वस्या
वीवशन्मतिम् । अत्यो न गोभिरज्यते ॥ ३ ॥ उभे सोमा
गाकशन मृगे न ततो अषसि । सीदन्नृतस्य योनिमा ॥ ४ ॥
अभिगावो अनूषत योषा जारमिव प्रियम् । अगन्नाजि यथा
हितम् ॥ ५ ॥ अस्मे धेहि द्यमदयशो मघवद्भ्यश्च मघ्न च ।
सनि मेधामतश्च ॥ ६ ॥ ३२ सूक्तम् ।

प्रसोमामो विपश्चितोपानयन्त्यर्मय । वनानि महिषा
इव ॥ १ ॥ अभि शेणानि वभ्रव शक्र ऋतस्य धारया । वाज
गोमन्तमचग्न ॥ २ ॥ सुता इन्द्राय वायवे वरुणाय मरुद्भ्य ।
सोमा अषन्ति विण्वे ॥ ३ ॥ तिस्रो वाच उदीरते गावो
मिमन्ति धेनव । हरिरेति कनिक्रान्त ॥ ४ ॥ अभिब्रह्मी
रनूषत यद्वीर्यं तस्य मातर । मरु ज्यन्ते दिव शिशुम् ॥ ५ ॥
राय समुद्राश्चतुरोऽम्भ्य सोम विश्वत । आपवस्व सह
स्रिण ॥ ६ ॥ ३३ सूक्तम्

प्रसुवानो धारया तनेन्दुहिन्वानो अर्षति । रुजइटा
व्योजसा ॥ १ ॥ सुत इन्द्राय वायवे वरुणाय मरुद्भ्य । सोमो
अर्षति विश्वे ॥ २ ॥ वृषाण वृषभिर्यत सुन्वन्ति सोममद्रिभि ।
दुहन्ति शक्नना पय । ३ ॥ भुववितस्य मर्ज्यो भुवादिन्द्राय
मतसर । सरूपैरज्यते हरि ॥ ४ ॥ अभीमृतस्य विष्टप
दुहते पृश्निमातर । चारु प्रियतमं हवि ॥ ५ ॥ समेनमधुता
इमा गिरो अर्यन्ति ससुत । धेनूर्वायो अवीवशत ॥ ६ ॥
३४ सूक्तम् ।

आ न पवस्वधारया पवमान रयि पृथुम् । यथा ज्योति
र्विदासिन् ॥ १ ॥ इन्दो समुद्रमीक्ष्य पवस्व विश्वमेजय ।

रायो धर्त्ता न ओजसा ॥ २ ॥ त्वया वीरेण वीरवोऽभिष्याम
 पृतन्यत क्षरणो अभिवार्यम् ॥ ३ ॥ प्रवाजमिन्दुरिष्यति
 सिषासन्वाजसा ऋषि । व्रता विदान आयुधा ॥ ४ ॥ तङ्गी-
 भिर्वाचमोक्ष्य पुनानं वासयामसि । सोम जनस्य गोपतिम ॥ ५ ॥
 विश्वो यस्य व्रते जनो दाधार धर्मणस्पते । पुनानस्य प्रभू-
 वसो ॥ ६ ॥ ३५ सूक्तम् ।

असजि रथो यथा पवित्रे चम्बो सुत । कार्ष्णं न वाजीन्य
 क्रमीत ॥ १ ॥ स वङ्गि सोम जागृवि पवस्व देववीरति । अभि
 कोश मधुसुतम् ॥ २ ॥ स नो ज्योतीषि पूव्य पवमान विरोचय ।
 क्रत्वे दक्षाय नो हिनु ॥ ३ ॥ शुम्भमान ऋतायुभिर्मृज्यमानो
 गभस्थो । पवते वार अव्यये ॥ ४ ॥ स विश्वादाशुषे वसु सोमो
 दिव्यानि पाथिवा । पवतामान्तरिक्ष्या ॥ ५ ॥ आदिवस्पृष्ट
 मश्वयुगव्ययु सोम रोहसि । वीरयु शवसस्यते ॥ ६ ॥ ३६ सूक्तम् ।

ससुत पीतये वृषा सोम पवित्रे अर्षति । विघ्नस्वक्षासि
 दवयु ॥ १ ॥ स पवित्रे विचक्षणे हरिरर्घति धर्णमि । अभि
 योनि कनिक्रदत ॥ २ ॥ स वाजी रोचना दिव पवमानो विधा
 वति । रक्षोहा वारमव्ययम् ॥ ३ ॥ सत्रितस्याधिसानवि पव-
 मानो अरोचयत । जामिभि सूर्य्य सह ॥ ४ ॥ स वृत्रहा वृषा
 सुतो वरिवो विददाभ्य । सोमो वाजमिवाररत ॥ ५ ॥ स
 देव कविनेषितोऽभिद्रोणानि धावति । इन्दुरिन्द्राय महन
 ॥ ६ ॥ ३७ सू

एष उष्य वृषा रथोऽव्योवारेभिरषति । गच्छन् वाज सह
 क्षिणम् ॥ १ ॥ एत त्रितस्य योषणो हरि हिन्वन्त्यद्रिभि ।
 इन्दुमिन्द्राय पीतये ॥ २ ॥ एत त्वं हरितो दशममृज्यन्ते अप
 स्युव । याभिर्मदाय शुभते ॥ ३ ॥ एषस्य मानुषीष्वाश्वयोना
 नविक्ष सौदति । गच्छन् जारो न योषितम् ॥ ४ ॥ एषस्य

मद्यो रसो वचष्टे दिव शिशु । य इन्दुर्वारमाविशत् ॥ ५ ॥
एषस्य पीतये सुतो हरिरघति धर्णसि । क्रन्दन् योनिमभि
प्रियाम ॥ ६ ॥ ३८ सूक्तम् ।

आशुरर्घं वृहन्मते परिप्रियेण धाम्ना । यत्न देवा इति
३८ ॥ १ ॥ परिष्कृण्वन्ननिष्कृतं जना ययातयन्निय । वृष्टि
दिव परिमव ॥ २ ॥ सुत एति पवित्र आ त्विषि दधान
ओजसा । विचक्षाणो विरोचयन् ॥ ३ ॥ अयं स यो दिवस्परि
रद्युयामापवित्र आ । सिन्धो रूर्माव्यक्षरत् ॥ ४ ॥ आवि-
वासन परावतोऽथो अवीवत सुत । इन्द्राय सिच्यते मधु ॥ ५ ॥
समीचीना अनूषत हरि हिन्वन्यद्रिभि । योनावृतस्य सीदत
॥ ६ ॥ ३९ सूक्तम् ।

पुनानो अक्रमीदभिविश्वाभ्यधो विचार्षणि । शुभ्रान्ति विप्र
धीतिभि ॥ १ ॥ आयोनिमरुणोरुहन्नमदिन्द्र वृषा सुत । ध्रुवे
सदसि मोदति ॥ २ ॥ नूनो रयि महामिन्दोऽस्त्रभ्यं सोम
विश्वत । आपवस्व सहस्रिणम् ॥ ३ ॥ विश्वा सोम पवमान
द्युम्नानीन्दवाभर । विदा सहस्रिणीरिष ॥ ४ ॥ स न पुनान
आभर रयि स्तोत्रे सुवीर्यम् । जरितुर्वर्क्षया गिर ॥ ५ ॥
पुनान इन्दवाभर सोम द्विभर्हस रयिम । वृषन्निन्दो न
उक्तयम् ॥ ६ ॥ ४ सूक्तम् ।

प्रथे गावो न भूर्णयस्त्वेषा अयासो अक्रमु । स्रन्त कृष्णा
मपत्वचम् ॥ १ ॥ सुवितस्य मनामहेऽतिसेतु दुराव्यम् । साहासो
दस्युमव्रतम् ॥ २ ॥ शृण्वे वृष्टेरिव स्वन पवमानस्य शुश्रिण । चरन्ति
त्रिभुवो दिवि ॥ ३ ॥ आपवस्व महोमिष गोममिन्दो हिरण्यवत् ।
अश्वावहाजवत् सुत ॥ ४ ॥ स पवस्वा विचर्षण आमहौ रोदसी
पृथ । उषा सूर्यो न रश्मिभि ॥ ५ ॥ परि ण शर्म यन्त्या
धारया सोम विश्वत । सदा रसेव विष्टपम् ॥ ६ ॥ ४१ सूक्तम् ।

जनयन् रीचना दिवो जनयन्नप्सु सूर्यम । वसानो गा
अपो हरि ॥ १ ॥ एष प्रत्नेन मन्मना देवो देवेभ्यस्परि । धारया
पवते सुत ॥ २ ॥ वाहधानाय तूर्यये पवन्ते वाजसातये ।
सोमा सहस्रपाजस ॥ ३ ॥ दुहान प्रत्नमित्यय पवित्रे परि
षिच्यते । क्रन्दन देवा अजीजनत् ॥ ४ ॥ अभिविश्वाँन वार्या
भिदेवा ऋतावृध । सोम पुनानो अर्षति ॥ ५ ॥ गोमन्न सोम
वीरवदश्वावद्वजवतसुत । पवस्व वृहतीरिष ॥ ६ ॥ ४२ सू

यो अत्य इव मृज्यते गोभिर्मदाय हर्यत । तङ्गीभिर्वासया-
मसि ॥ १ ॥ त नो विश्वा अवस्यवो गिर शुभ्रन्ति पूर्वथा ।
इन्दुमिन्द्राय पीतये ॥ २ ॥ पुनानो याति हर्यत सोमो गोभि-
परिष्कृत । विप्रस्य मेध्यातिथे ॥ ३ ॥ पवमान विदा रयि-
मस्मभ्य सोम सुश्रियम । इन्दो सहस्रषर्चसम ॥ ४ ॥ इन्दुरत्यो
न वाजसृक कनिक्रन्ति पवित्र आ । यदक्षराति देवयु ॥ ५ ॥
पवस्व वाजसातये विप्रस्य गृणतो वृधे । सोम रास्व सुवीर्यम
॥ ६ ॥ ४३ सूक्तम ।

प्र ण इन्दो महेतन ऊर्मि न विभ्रदर्षसि । अभिदेवाँ
अयास्य ॥ १ ॥ मतीजुष्टो धिया हित सोमो हिन्वे परावति ।
विप्रस्य धारया कवि ॥ २ ॥ अय देवेषू जागृष्व सुत एति
पवित्र आ । सोमो याति विचषणि ॥ ३ ॥ स न पवस्व वाज
युञ्जक्राणश्चरु मध्वरम । वर्हिषा आविषासति । स नो भगाय
वायवे विप्रवोर मदावृध । सोमो देवेष्वायमत् ॥ ५ ॥ स नो
अद्य वसुतये क्रतुविज्ञातुवित्तम । वाजं जेषि अषो वृहत्
॥ ६ ॥ ४४ सूक्तम ।

स पवस्व मदायकं नृचक्षा देववीतये । इन्दुमिन्द्राय
पीतये ॥ १ ॥ स नो अर्याभिदूत्य त्वमिन्द्राय तोशसे । देवान
सन्निभ्य आवर ॥ २ ॥ उत त्वामरुणं वयं गोभिरञ्जमो मदा

यकम् । विनो राये दुरो वृधि ॥ ३ ॥ अत्यू पवित्रमक्रमीद्वाजी
धुर न यामनि । इन्दुदवेषु यत्नते ॥ ४ ॥ समी सखायो अस्व-
रन वने क्रीडन्तमत्यविम । इन्दु नावा अनूषतं । ५ ॥ तथा
पवस्व धारया यया पीतो विचक्षसे । इन्दो स्तोत्रं सुवीर्यम्
। ७५ सूक्तम् ।

असृग्र देववीतयेत्यास कृत्वा इव । क्षरन्त पर्वता-
व्रध ॥ १ ॥ परिष्कृतास इन्दवे योषेव पित्रावती । वायु
सोमा असृजत । २ ॥ एते सोमास इन्दव प्रयस्वन्तस्वमूसुता ।
इन्द्र वर्धन्ति कमभि ॥ ३ ॥ आधावता सुहस्य शुक्रा गृभणीत
मथिना । गोभि श्रीणीत मत्सरम् ॥ ४ ॥ स पवस्व धनञ्जय
प्रयन्ताराधसो मह । अस्मभ्य सोम गातुवित ॥ ५ ॥ एत
सृजन्ति मज्य पवमान दश क्षिप । इन्द्राय मत्सर मदम्
॥ ६ ॥ ७६ सूक्तम् ।

अया सोम सुकृत्यया मरुश्चिदभ्यवर्धत । मन्दान उहृषा-
यते ॥ १ ॥ वृता नादस्य कर्त्वाचेतन्ते दस्युतर्हणा । ऋणाव-
ष्टृणुष्यते ॥ २ ॥ आत् सोम इन्द्रियो रसो वज्र सहस्रसा
भुवत । उक्तय यदस्य जायते ॥ ३ ॥ स्वय कविविधर्त्तरि विप्राय
रत्नमिच्छति । यदी मर्त्यज्यते धिय ॥ ४ ॥ सिषासतू रयीणा
वाजेष्वर्वतामिव । भरेषू जिग्युषामसि ॥ ५ ॥ ७७ सूक्तम् ।

त त्वा नृमणानि विभ्रत सधस्थेषु महो दिव । चारु
सुकृत्यय मर्ह ॥ १ ॥ सयुक्त ष्टृणुसुकृत्य महामहिम्रत मदम् ।
शत पुरो रुक्क्षणिम् ॥ २ ॥ अतस्त्वा रयिमभि राजान सुक्रतो
दिव । सुपर्णो अथधिभरत् ॥ ३ ॥ विश्वस्मा इत्स्वर्दंशे साधा-
रणं रजस्तुरम् । गोपासृतस्य विभरत् ॥ ४ ॥ अया हिन्वान
इन्द्रिय ज्यायो महित्वमानशे । अभिष्टिक्वद्विचर्षणि ॥ ५ ॥ ७८ सू०

पवस्व वृष्टिमासुनो यामूर्मि दिवस्परि । अयस्मा वृहती

रिष ॥ १ ॥ तथा पवस्व धारया यया गाव इहागमन । जन्वास
उप नो गृह्णम ॥ २ ॥ घृतं पवस्व धारया यज्ञेषु देववीतम ।
अस्मभ्य वृष्टिमापव ॥ ३ ॥ स न ऊजेऽव्याव्यय पवित्र धाव
धारया । देवास शृण्वक्त्रिकम ॥ ४ ॥ पवमानो असिष्वदद्रक्षास्यप
जङ्घनत । प्रब्रवद्रोचयन रुच ॥ ५ ॥ ४८ सू०

उत्ते शुभास ईरते सिन्धोरूर्मेरिव स्वन । वाणस्य चोदया
पविम ॥ १ ॥ प्रसवे त उदीरते तिस्रो वाचो मखस्य व ।
पदव्य एषि सानवि ॥ २ ॥ अब्यो वारे परिप्रिय हरि ह्रिन्व-
न्धद्रिभि । पवमानं मधसुतम ॥ ३ ॥ आपवस्व मदन्तम
पवित्र धारया कवे । अर्कस्य योनिमासदम ॥ ४ ॥ स पवस्व
मदन्तम गोभिरञ्जासो अक्तुभि । इन्द्विन्द्राय पातये ॥ ५ ॥
५० सूक्तम ।

अध्वर्यो अद्रिभि सुतं सोम पवित्र आसृज । पुनीहीन्द्राय
पातवे ॥ १ ॥ दिव पीयूषमुत्तम सोममिन्द्राय वज्रिणे ।
सुनोता मधुमत्तमम ॥ २ ॥ तव त्व इन्दो अन्धसो देवा मधो
व्यभ्र ते । पवमानस्य मरुत ॥ ३ ॥ त्व हि सोम वर्धयनत
सुतो मदाय भूर्णये । वृषन सोतारमूतये ॥ ४ ॥ अभ्यवर्ष
विचक्षण पवित्र धारया सुत । अभिवाजसुश्रव ॥ ५ ॥ ५१
सूक्तम ।

परिषुक्च सनद्रयिर्भरद्वाज नो अन्धसा । सुवानो अर्य
पवित्र आ ॥ १ ॥ तव प्रत्नेभिरध्वभिरव्यो वारे परिप्रिय ।
सहस्रधारोपत्तना ॥ २ ॥ मरुर्व यस्तमोऽङ्गयेन्दो न दानमीङ्गय ।
वधैर्बधस्त्रवीङ्गय ॥ ३ ॥ निशुभमिन्दवेषा पुरुङ्गत जनानाम ।
यो अस्मा आदिदेशति ॥ ४ ॥ शतं न इन्द ऊतिभि सहस्र वा
शचीनाम् । पवस्व महयद्रयि ॥ ५ ॥ ५२ सूक्तम ।

उत्ते शुभासोऽस्यरक्षो भिन्दन्तो अद्रिव । नुदस्व या परि-

सृध ॥ १ ॥ अया निजघ्निरोजसा रथमङ्गे धने हिते । स्रवा
अविभ्यषा हृदा ॥ २ ॥ अस्य व्रतानि नाष्टुषे पवमानस्य दृष्ट्वा ।
रुजयस्त्वा पृतन्यति ॥ ३ ॥ त हिन्द्वन्ति मदच्युतं हरि नदीषु
धाजिनम । इन्दुमिन्द्राय मतसरम ॥ ४ ॥ ५३ सूक्तम् ।

अस्य प्रत्नामनद्युत शुक्र दुदुङ्गे अङ्गय । पय सहस्रसाम्
षिम ॥ १ ॥ अय सूर्य्य इवोपट्ठगय सरासि धावति । सप्त
प्रवत आदिवम ॥ २ ॥ अय विश्वानि तिष्ठति पुनानो भुवनो-
परि । सोमो देवो न सूर्य्यम ॥ ३ ॥ परि णो दववीतये वाजा
अर्यमि गो मत पुनान इन्दविन्दयु ॥ ४ ॥ ५४ सूक्तम् ।

यतयव नो अन्धसा पुष्टपुष्ट परिस्रव । सोम विश्वा च
सोभगा ॥ १ ॥ इन्दो यथा तव स्तवो यथा ते जातमन्धस ।
निवार्षि प्रिये सद ॥ २ ॥ उत नो गोविदस्ववित् पवस्व
सोममन्धसा । मडक्षूतमेभिरहभि ॥ ३ ॥ यो जिनाति न
जोयते हन्ति शत्रुमभोत्या । स पवस्व सहस्रजित् ॥ ४ ॥ ५५
सूक्तम् ।

परिमोम ऋत वृहदाशु पवित्ने अयति । विघ्नन्क्षामि
देवयु ॥ १ ॥ यत् सोमो वाजमर्हति शत धारा अपस्युव ।
इन्द्रस्य सख्यमाविशन ॥ २ ॥ अभि त्वा योषणी दश जार
न कन्यानूषत । मृज्यसे सोम सातये ॥ ३ ॥ त्वमिन्द्राय
विष्णवे स्वादुरिन्दो परिस्रव । नून स्तोतृन पाह्यहस ॥ ४ ॥
५६ सूक्तम् ।

प्र ते धारा असस्रतो दिवो नयन्ति वृष्टय । अच्छावाज
सहस्रिणम् ॥ १ ॥ अभिप्रियाणि काव्या विश्वा चक्ष्णो अर्यति ।
हरिस्तुञ्जान आयुधा ॥ २ ॥ स ममृ जान आयुभिरिभो राजिव
सुव्रत । श्येनो नव सुषीदति ॥ ३ ॥ स नो विश्वा दिवोव
सूतो पृथिव्या अधि । पुनान इदेवाभर ॥ ४ ॥ ५७ सूक्तम् ।

तरत्समन्दीधावति धारासुतस्योधस । तरत्समन्दी
धावति ॥ १ ॥ उस्मा वैद वसूना मर्त्तस्य देव्यवस । तरत्
समन्दीधावति ॥ २ ॥ ध्वस्यो पुरुष त्वोरासहस्राणि दधहे ।
तरत्समन्दीधावति ॥ ३ ॥ आययोस्त्रिंशतन्तना सहस्राणि च
दधहे । तरत्समन्दीधावति ॥ ४ ॥ ५८ सूक्तम इदं आद्यान्न
दोषघ्नमपि ।

पवस्व गोजिदश्वजिद्विश्वजित् सोम रण्यजित । प्रजाव
द्रक्षमाभर ॥ १ ॥ पवस्वाङ्गो अदाभ्य पवस्वोषधीभ्य । पवस्व
धिषणाभ्य ॥ २ ॥ त्व सोम पवमानो विश्वातिहरिता तर ।
कवि सीदति वहिषि ॥ ३ ॥ पवमाना स्वर्विदो जायमानो
भवो महान । इन्दो जिष्वा अभौदसि ॥ ४ ॥ ५९ सूक्तम

प्रगायत्रेण गायत पवमान विचर्षणिम । इन्दु सहस्र
चक्षसे ॥ १ ॥ त त्वा सहस्रचक्षसमथो सहस्रभर्णसम । अति
वारमपाविय ॥ २ ॥ अतिवारान पवमानो अभिष्यदत कलशा
अभिधावति । इन्द्रस्य हार्दाविशन ॥ ३ ॥ इन्द्रस्य सोम
राप्ते श पवस्व विचषणे । प्रजावद्रेत आभर ॥ ४ ॥ ६० सूक्तम ।

अया वीती परिस्रव यस्त इन्दो मदेष्वा । अवाहन्नवती
र्नव ॥ १ ॥ पुर सद्य इत्या धिये दिवोदासाय शवरम । अधत्य
तुवशं यदुम ॥ २ ॥ परि णो अश्वमश्वविदगोमदिन्दो हिरण्यवत् ।
क्षटा सहस्रिणीरिप ॥ ३ ॥ पवमानस्य ते वयं पवित्वमभ्यु
न्दन्त । सखित्वमावृणीमहे ॥ ४ ॥ ये ते पवित्वमूर्मयोऽभि
रक्षन्ति धारया । तभिन्न सोममृडय ॥ ५ ॥ स न पुनान
आभर रयिं वीरवतीमिषम । ईशान सोम विश्वत ॥ ६ ॥
एतमुत्थ दश क्षिपो मृजन्ति सिन्धुमातरम । समादित्येभि
रण्यत ॥ ७ ॥ समिन्द्रेणोत वायुना सुत एति पवित्व आ ।
समूर्यस्य रश्मिभि ॥ ८ ॥ स नो भगाय वायवे पूष्णे पवस्व

मधमान । चारुर्मित्रे वरुणे च ॥ ८ ॥ उच्चा ते जातमधसो
दिविषङ्गम्याददे । उग्रं शर्म महिश्चव ॥ १० ॥ एना विश्वा-
न्यर्थ्य आद्युम्नानि मानुषाणाम् । सिषासन्तो वनामहे ॥ ११ ॥
स न इन्द्राय यज्यवे वरुणाय मरुद्भ्यः । वरिवीवितपरि-
श्रुतः ॥ १२ ॥ उपोयु जातमसरं गोभिर्भङ्गः परिष्कृतम् । वन्दु-
दवा अयासिषु ॥ १३ ॥ तमिद्वर्द्धन्तु नो गिरो वतसः सशिश्वरी-
रिषः । य इन्द्रस्य हृदसनि ॥ १४ ॥ अर्याणः सोमः शङ्गवे
धक्षस्व पिप्युषीमिषम् । वर्द्धा समुद्रमुकथ्याम् ॥ १५ ॥ पवमानो
अजीजनद्विवश्चित् नत न्यतुम् । ज्योतिर्वेक्षणरः वृक्षतः ॥ १६ ॥
पवमानस्य ते रसो मदो राजन्न दुच्छन् । विवारमध्यम-
र्षति ॥ १७ ॥ पवमानः रसस्तव दक्षो विगजति द्यमानः ।
ज्योतिर्विश्वः स्वर्द्धशे ॥ १८ ॥ यस्ते मदो वरेण्यः तत्तापवस्वान्धमा ।
देवावीरघ्नमहा ॥ १९ ॥ जघ्निर्हृतममित्रियः सस्त्रिर्वाजः दिवे
दिवे । गोषा उ अश्वमा अभि ॥ २० ॥ समिञ्चो अरयो भव-
सूपस्थाभिन्न धेनुभिः । सीटन श्येनो न योनिमा ॥ २१ ॥ स
पवस्व य आविथेन्द्रं वृत्राय हन्तवे । वव्रिवाम महीरय ॥ २२ ॥
सुवीरासो वयः धना जयेम मोममोटुः । पुनानो वर्द्धनो
गिर ॥ २३ ॥ त्वोतामस्तवावसास्याम् वन्वन्त आसुरः ।
सोमः व्रतेषु जागृहि ॥ २४ ॥ अपन्नः पवते मृधोप सोमो
अरामणा । गच्छन्निन्द्रस्य निष्कृतम् ॥ २५ ॥ महो नो रायः
आभर पवतान जङ्घी मृधः । राखेन्दो वीरवदयशः ॥ २६ ॥
न त्वाऽतं च न हुतो राधो दितसन्तमा मिननः । यत्पुनानो
मखस्यसे ॥ २७ ॥ पवस्वेन्दो वृषा सुतः कृधी नो यशसो जने ।
विश्वा अपद्वियो जहि ॥ २८ ॥ अस्य ते सख्ये वयः तवेन्दो द्युम्न-
उत्तमे । सासह्यामपृतन्यतः ॥ २९ ॥ सा ते भीमान्यायुधा-
तिग्मानि सन्ति धर्वणे । रक्षा समस्य नो निदः ॥ ३० ॥ ६१ सू०

एते असृग्रमिन्दवस्तिर पवित्रमागव । विश्वान्यभि
सौभगा ॥ १ ॥ विघ्नन्तो दुरितापरु सुगातोकायजिन । तना
कण्वन्तो अवते ॥ २ ॥ कण्वन्तो वरिवो गवेऽभ्यर्षन्ति सुष्टुतिम् ।
इडामस्मभ्य संयतम् ॥ ३ ॥ आसाव्यशुर्मदायाप्स दक्षो गिरिष्ठा ।
श्येनो न योनिमासदत् ॥ ४ ॥ शुभ्रमन्धो देववातमप्सु धूतो
ऋभि सुत । खदन्ति गाव पयोभि ॥ ५ ॥ आदीमश्व न
हेतारोऽशूशुभ न मृताय । मध्वो रसं मधमादे ॥ ६ ॥ यास्ते
धारा मधुश्चतोऽसृग्रमिन्द ऊतय । ताभि पवित्रमासद ॥ ७ ॥
सो अषेन्द्राय पीतये तिरोरोमाख्यव्यया । सौदन योना
वनेष्वा ॥ ८ ॥ त्वमिन्दो परिक्ष्वस्वादिष्ठो अङ्गिरोभ्य । वरिवो
विष्टत पय ॥ ९ ॥ अय विचर्षणिहित पवमान स चेतति ।
ह्रिन्वान आप्य वृहत् ॥ १० ॥ एष वृषा वृषव्रत पवमानो अश
स्तिहा । करद्वसूनि दाशुषे ॥ ११ ॥ आपवस्व सहस्रिण रयि
गोमन्तमश्विनम् । पुरुश्चन्द्र पुरुसृष्टा ॥ १२ ॥ एषस्य परि
षिच्यते मसृज्यमान आयभि । उरुगाय कविर्क्रतु ॥ १३ ॥
सहस्रोति शतामघो विमानो रजस कवि । इन्द्राय पवते
मद ॥ १४ ॥ गिरा जात इह स्तुत इन्दुरिन्द्राय धौयते ।
विर्योना वसताविष ॥ १५ ॥ पवमान सुतो ऋभि सोमो
वाजमिवासरत् । चमूषू शक्ननासदम् । त विष्टे त्रिवन्धुरे
रथे युञ्जन्ति यातवे । ऋषीणा सप्तधीतिभि ॥ १७ ॥
त सोतारो धनस्युतमाशु वाजाय यातवे । हरि ह्रिनीत
वाजिनम् ॥ १८ ॥ आविशन् कलश सुतो विश्वा अर्ष
ऋभिश्चिय । शूरो न गोषु तिष्ठति ॥ १९ ॥ आ त इन्दो
मदायक पयो दुहन्त्यायव । देवो देवेभ्यो मधु ॥ २० ॥ आ न
सोम पवित्र आसृजता मधुमत्तम् । देवेभ्यो देवशुत्तमम् ॥ २१ ॥
एते सोमा असृक्षत गृणाना अवसे महे । मदन्तमस्य

धारया ॥ २२ ॥ अभिगव्यानि वीतये नृमणा पुनानो अर्षसि ।
मनहाज परिस्रव ॥ २३ ॥ उत नो गोमतीरिषो विश्वा अर्ष
परिष्टभ । गृणानी जमदग्निना ॥ २४ ॥ पवस्व वाचो अग्निय
सोम चित्राभिरुतिभि । अभिविश्वा नि काव्या ॥ २५ ॥ त्व
सुभ्रुद्रिया अपोऽग्नियो वाच ईरयन् । पवस्व विश्वमेजय ॥ २६ ॥
तुभ्येमा भुवना कवे महिर्ज्ञे सोम तस्थिर । तुभ्यमार्षन्ति
मिन्धव ॥ २७ ॥ प्र ते दिवो न वृष्टयो वारा यन्त्यसञ्चित ।
अभिश्क्रासुपस्तिरम ॥ २८ ॥ इन्द्रायेन्दु पुनीत नोऽग्रं दक्षाय
साधनम् । ईशानं वीतिराधसम् ॥ २९ ॥ पवमान ऋत कवि
सोम पवित्रमासदत । दधत स्तोत्रे सुवीर्यम् ॥ ३ ॥ ६२भृ

आपवस्व सहस्रिण रयि सोम सुवीर्यम् । अस्मे अवांस
धारय ॥ १ ॥ इयमूर्जञ्चयिन वस इन्द्राय मत्सरि तम् । चमू
ष्वानिषीदसि । २ ॥ सुत इन्द्राय विष्णवे सोम कलशे अक्षरत् ।
मधुमा अस्तु वायवे ॥ ३ ॥ एते असृयमाशवोऽतिद्वुरासि
वभ्रव । सोमा ऋतस्य धारया ॥ ४ ॥ इन्द्र वर्धते अमुर
क्ष्वन्तो विश्वमार्थम् । अपन्नन्तो अरामण ॥ ५ ॥ सुता अनु-
स्वमारजोऽभ्यर्षन्ति वभ्रव । इन्द्रं गच्छत इन्द्रव ॥ ६ ॥ अया
पवस्व धारया यया सूर्यमरोचय । हिन्वानो मानुषीरप ॥ ७ ॥
अयुक्त सूर एत श पवमानो मनावधि । अन्तरिक्षेण यातवे ॥ ८ ॥
उत त्या हरितो दश सूरौ अयुक्त यातवे । इन्दुरिन्द्र ईति
ब्रुवन् ॥ ९ ॥ परीतो वायवे सुत गिर इन्द्राय मत्सरम् । अव्यो
वारेषू सिञ्चत ॥ १ ॥ पवमान विता रयिमस्मभ्य सोम दुर्ध
रम् । यो द्रुणाशो वनुस्यता ॥ ११ ॥ अभ्यर्ष सहस्रिण रयि
गोमन्तमश्निनम् । अभिवाजसुतश्रव ॥ १२ ॥ सोमो देवो न
सूर्योऽद्रिभि पवते सुत दधान कलशे रसम् ॥ १३ ॥ एते
धामान्यार्या शुक्रा ऋतस्य धारया । वाज गोमन्तमक्षरन् ॥ १४ ॥

सुता इन्द्राय वज्रिणे सोमासो दध्या शिर । पवित्रमन्त्र्य-
 रन ॥ १५ ॥ प्र सोम मधुमत्तमो राये अर्ष पवित्र आ । मदी
 ये देववोतम ॥ १६ ॥ तमीमृजन्त्यायवो हरि नदीषु वाजि
 नम । इन्दुमिन्द्राय मत्सरम् ॥ १७ ॥ आपवस्व हिरण्यवदश्वा-
 वत सोम वोरवत । वाजं गोमन्तमाभर ॥ १८ ॥ परिवाजेन
 वाजयुमव्यो वारषु मिश्रत । इन्द्राय मधुमत्तमम् ॥ १९ ॥
 कवि मृजन्ति मज्ज्य धीभिर्विप्रा अवस्यव । वृषा कनिक्क
 दर्षति ॥ २० ॥ वृषण धीभिरसुरं सोममृतस्य धारया । मती
 विप्रा समस्वरन ॥ २१ ॥ पवस्व देवायुषगिन्द्र गच्छतु ते मद ।
 वायुमारोहधम्मणा ॥ २२ ॥ पवमान नितोशसे रयि सोम
 अवाप्यम । प्रिय समुद्रमाविश ॥ २३ ॥ अपन्नन पवसे मृध
 कृतुवित सोम मत्सर । नुदस्वा देव शुक्लनम् ॥ २४ ॥ पवमाना
 असृत्तत सोमा शुक्रास इन्दव । अभिविश्वा नि काव्या ॥ २५ ॥
 पवमानाम आशव शुभ्रा असृग्र मिन्दव । घ्नन्तो विश्वा अप
 द्विष ॥ २६ ॥ पवमान दिवस्यर्थन्तरिक्षादसृक्षत । पृथिव्या
 अधिमानवि ॥ २७ ॥ पुनान सोम धारयेन्दो विश्वा अपस्त्रिध ।
 जहि रक्षासि सुक्रतो ॥ २८ ॥ अपन्नन सोम रक्षसोऽभ्यर्थ कनि
 क्रदत् । यमन्त शुभ्रमुत्तमम् ॥ २९ ॥ अस्रो वसुनि धारय सोम
 दिव्यानि पार्थिवा । इन्दो विश्वानिवार्या ॥ ३० ॥ ॥ ६३ ॥ सू०

वृषा सोम द्युमा असि वृषा देव वृषव्रत । वृषा धर्माणि
 दधिषे ॥ १ ॥ वृषणस्ते वृष्ण्य शवो वृषा धन वृषा मद । सत्य
 वृषन वृषेदसि ॥ २ ॥ अश्वो न चक्रदो वृषा सङ्गा इन्दो
 समवत । विनो राये दुरो वृधि ॥ ३ ॥ असृक्षत प्रवाजिनो
 गव्या सोमासो अश्वया । शुक्रासो वीरयाशव ॥ ४ ॥ शुभ्रमाना
 ऋतायुभिर्मृज्यमाना गभस्त्वो । पवन्ते वारे, अव्यय ॥ ५ ॥
 ते विश्वा दाशुषे वसु सोमा दिव्यानि पार्थिवा । पवतामान्त-

रिष्या । ५ ॥ पवमानस्य विश्ववित् प्र ते सर्गा असृक्षत । सूर्य-
 स्वेध न रश्मय ॥ ॥ केतु क्खन दिवस्परि विश्वानुपाभ्यर्यसि ।
 समुद्र सोम पिब्वसे ॥ ८ ॥ हिन्वानो वाचमिष्यसि पवमान
 विधर्मणि । अक्रां देवो न सूर्य ॥ ९ ॥ इन्दु पविष्टचेतन
 प्रय कवीना मती । सृजदश्च रथीरिष ॥ १ ॥ ऊर्मिर्यस्ते
 पवित्र आ देवावी पर्यक्षरम् । सीदन्नृतस्य योनिमा ॥ ११ ॥
 सनो अष पवित्र आ मदो यो देववीतम । इन्द्रविन्द्राय
 पीतये ॥ १२ ॥ इषे पवस्व धारया मृज्यमानो मनीषिभि ।
 इन्दोरुचाभिगा इहि । १३ । पुनानो वरिवस्कृधूर्ण जनाय
 गिर्विण । हरे सृजान आशिरम् ॥ १४ ॥ पुनानो देववीतय
 इन्द्रस्य पाहि निष्कृतम् । द्युतो नो वाजिभिर्यत ॥ १५ ॥ प्रहि
 न्वास इन्द्रवोऽच्छा समुद्रमाश्रव । धिया जुता असृक्षत ॥ १६ ।
 मर्जजानास आयवो वृथा समुद्रमिन्दव । अग्नमृतस्य
 योनिमा । १७ ॥ परिगोपाह्वभ्युर्विष्ठा वसून्योजसा । पाहि
 न शर्म वीरवत् ॥ १८ ॥ मिमाति वज्रितश पद युजान
 ऋक्भि । प्रयत् समुद्र आहित ॥ १९ ॥ अपयोनि हिरस्मय
 प्राशुर्नृतस्य सीदति । जहात्प्रचेतस ॥ २ ॥ अभिवेना अनू
 षते यक्षन्ति प्रचेतस । मज्जन्यविचेतस ॥ २१ ॥ इन्द्रायेन्दो
 मरुत्वते पवस्व मधुमत्तम् । ऋतस्य योनिमासदम् ॥ २२ ॥
 तं त्वा विप्रा वचोविद परिष्कृण्वन्ति त्रेधस । स त्वा मृजन्था-
 यव ॥ २३ ॥ रसं ते मित्रो अर्यमा पिवन्ति वरुण कवे । पव-
 मानस्य मरुत ॥ २४ ॥ त्व सोम पिब्वितं पुनानो वाच-
 मिष्यसि । इन्दो सहस्रभर्णसम् ॥ २५ ॥ उतो सहस्रभर्णसं वाच
 सोमं मखस्युवन् । पुनान इन्द्रवाभर ॥ २६ ॥ पुनान इन्द्रवेषां
 पुरुहुत जनानाम । प्रिय समुद्रमाविश ॥ २७ ॥ दविद्युतत्या
 क्वा परिष्टोभन्त्या कषा । सोमा शुक्रा गवा शिर ॥ २८ ॥

हिन्वानो हेतुभिर्यत आवाजवाज्य क्रमीत् । सीदन्तो वनुषो
यथा ॥ २८ ॥ ऋधक् सोम स्वस्तये सजग्मानो दिव कवि ।
पवस्व सूर्यो दृशे ॥ ३ ॥ ६४ सूक्तम् ।

हिन्वन्ति सूरमुस्य स्वसा योजामयम्पतिम् । महामिन्दु
महीयुव ॥ १ ॥ पवमान रुचारुचा देवो देवेभ्यस्परि । विश्वा
वसून्वाविश ॥ २ ॥ आपवमान सुष्टुति वृष्टि देवेभ्यो दुव ।
इषि पवस्व रयत ॥ ३ ॥ वृषा ह्यसि भानूना द्युमन्त त्वा ह्वा
महे । पवमान स्वाध्व ॥ ४ ॥ आपवस्व सुवीर्य मन्दमान
स्वायुध । इहो ध्विन्दवागहि ॥ ५ ॥ यदङ्गि परिषिच्यसे
सृज्यमानो गभस्त्यो । द्रुणा सधस्यमश्रुषे ॥ ६ ॥ प्रसोमाय
व्यश्ववत पवमानाय गायत । महे सहस्रचक्षसे ॥ ७ ॥ यस्य
वण मधुश्रुत हरि हिन्वन्त्यद्रिभि । इन्दुमिन्द्राय पातये ॥ ८ ॥
तस्य ते वाजिनो वयं विश्वाधनानि जिग्युष । सखित्वमावृणो-
महे ॥ ९ ॥ वृषा पवस्व धारया भरुत्वते च मत्सर । विश्वा
दधान ओजसा ॥ १ ॥ तत्वा धर्तारमोष्णारे पवमान स्वर्द
शम । हिन्वे वाजेषु वाजिनम् ॥ ११ ॥ अयाचिता विपानया
हरि पवस्व धारया । युज वाजेषु चोदय ॥ १२ ॥ आ न
इन्दो महामिषं पवस्व वृक्तवर्हिष । अस्माभ्य सोम गातु
वित् । १३ ॥ अकलशा अनूषते दोधाराभिरोजसा । इन्द्रस्य
पीतये विश ॥ १४ ॥ यस्य ते मदं रसन्ती दुहन्त्यद्रिभि । स
पवस्वाभिमातिहा ॥ १५ ॥ राजा मेधाभिरीयते पवमानो मना
वधि । अन्तरिक्षेण पातये ॥ १६ ॥ आ न इन्दो शतग्विन
गवा पोष स्वश्वम् । वह्नाभ गतिमूतये ॥ १७ ॥ आ न सोम
सहो जुवो रूप न वर्चसे भर । सुष्वाणो देवशीतये ॥ १८ ॥
अर्या साम द्युमत्तमोऽभिद्रोणानि रोहवत् । सीदन् श्वेनो न
नेनिमा ॥ १९ ॥ अस्मा इन्द्राय वायवे वरुणाय मरुद्भ्य ।

सोमे अर्यति विष्णवे ॥ २ ॥ इषन तोकाय नो दधदस्मभ्य
सोम विश्वत । आपवस्व सहास्रिणम् ॥ २१ ॥ ये सोमास
परावति ये अर्वावति सुन्विरे । ये वाद शर्पणावति ॥ २२ ॥
य आङ्गीकेषु कुत्वसु ये मध्ये पस्थानाम । ये वा जनेषु
पञ्चसु ॥ २३ ॥ ते नो वृष्टि दिवस्परि पवन्तामासुचाटम् ।
सुवाना देवास इन्द्रव । २४ ॥ पवते हर्षतो हरिर्गृणानो जम
दग्निना । हिन्वानो गोगधित्वचि ॥ २५ ॥ प्रशक्रासो वयो
जुवो हिन्वानासो न सप्तय । श्रीणाना अमुमृञ्जत ॥ २६ ॥
तं त्वा सुष्वामुवो हिन्विरे देवतातये । स पवस्थानया
रुचा । २७ ॥ आ ते दक्ष मयोभुव वज्रिमद्या वृणीमहे ।
पान्तमा पुरुसृहम् । २८ ॥ आमन्द्रमावरेण्यमाविप्रमामनी
षिणम् । पान्तमा पुरुसृहम् । २९ ॥ आ रयि माधचेतन
मासुक्रतो तनूष्वा । पान्तमा पुरुसृहम् ॥ ३० ॥ ६५ सूक्तम् ।
इति पञ्चषष्टिसूक्तात्मक पावमानसूक्तम् । (ऋ० ८ म १ अवधि
६५ सूक्तपथ्यन्तम् ।

सोमसूक्तम् । त्व सोमेत्यादि (११८८ २६ पं) प्राग्वत् ।
सुमङ्गलम् । कनिक्रददित्यादि त्वचस्य मङ्गलद्रष्टा गृत्
समद ऋषिस्त्रिष्टुप छन्द कपिञ्जल रूपीन्द्रो देवता तत्प्रीतये०
वि० । ओं कनिक्रदञ्जनुष प्रब्रुवाण इयर्त्ति वाचमरितेव
नावम् । सुमङ्गलश्च शकुने भवासि मा त्वा काचिदभिभा
विश्वया च विदत् ॥ १ ॥ मा त्वा श्येन उहधीन्मा सुपर्णो मा त्वा
विददिषुमान् वीरो अस्ता । पितृगमनु प्रदिश कनिक्रदत्
सुमङ्गलो भद्रवादो वदेह ॥ २ ॥ अवक्रन्द दक्षिणतो गृह्णाणां
सुमङ्गलो भद्रवादी शकुन्ते । मा न स्तेन ईशत माघशसो
वृहददेम विदये सुवीरा ॥ ३ ॥ (ऋ २म ४२ सू० १, २, ३ म) ।

शान्त्यध्याय । शन्न इन्द्राग्नी इत्यादिवर्गत्रयस्य वसिष्ठ

ऋषिस्त्रिष्टुप छन्द लिङ्गोक्ता देवता शान्तिजपे वि० । ॐ शन्न
 इन्द्राग्नी भवतामग्नौभि शन्न इन्द्रावरुणा रात हव्या । शमि
 न्द्रासोमा सुविताय शयो शन्न इन्द्रापूर्वणा वाजसाती । शन्नो
 भग शमून शंसो अस्तु शन्न पुरन्धि शमु मन्तु राय । शन्न
 सत्यस्य सुषमस्य शंस शन्नो अयमा पुरुजा अस्तु । शन्नो धाता
 शमु धर्ता नो अस्तु शन्न उरुची भवतु स्वधाभि । श रोदसी
 वृहतो शन्नो अद्रि शन्नो देवाना सुहवानि सन्तु । शन्नो अग्नि
 ज्योतिरनीको अस्तु शन्नो मित्रा वरुणावश्विना शम । शन्न
 सुक्रता सुक्रतानि सन्तु शन्न इषिरो अभिवातु वात । शन्नो
 द्यावा पृथिवी पूर्वहृतौ शमन्तरिच दृश्ये नो अस्तु । शन्न
 ओषधीर्वनिनो भवन्तु शन्नो रजसस्यतिरस्तु जिष्णु ॥ १ ॥ शन्न
 इन्द्रो वसुभिर्देवो अस्तु शमादित्येभिर्वरुण सुशस । शन्नो रुद्रो
 रुद्रभिर्जलाष शन्नस्त्वष्टाग्नाभिरिह शृणोतु । शन्न सोमो भवतु
 ब्रह्म शन्न शन्नो यावाण शमु मन्तु यज्ञा । शन्न स्वरुणा
 मितयो भवन्तु शन्न प्रस्व शम्बस्तु वेदि । शन्न सत्य उरुचक्षा
 उदेतु शन्नश्चतस्र प्रदिशो भवन्तु । शन्न पर्वता ध्रुवयो भवन्तु
 शन्न सिन्धव शमु मन्वाप । शन्नो अदितिभ्यतु व्रतेभि शन्नो
 भवन्तु मरुत स्वर्का । शन्नो विष्णु शमु पूषा नो अस्तु शन्नो
 भवितु शम्बस्तु वायु । श नो देव सविता त्रायमाण शन्नो
 भवन्तूषसो विभाती । शन्न पर्जन्यो भवतु प्रजाप्य शन्न क्षेतस्य
 पतिरस्तु शम्भु ॥ २ ॥ शन्नो देवा विश्वदेवा भवन्तु श सरस्वती
 सह धीर्भरस्तु । शमभिषाच शमु रातिषाच श नो दिव्या
 पाथिवा शन्नो अप्या । शन्न सत्यस्य पतयो भवन्तु शन्नो
 अर्वन्त शमु सन्तु गाव । शन्न ऋभव सुक्रत सुहस्ता शन्नो
 भवन्तु पितरो हवेषु । शन्नो अज एकपादेवो अस्तु शन्नोऽहि-
 र्बभ्र श समुद्र । शन्नो अपा नपात्पेरुरस्तु शन्न पृथ्विर्भवतु

देवगोपा । आदित्या रुद्रा वसवो जुषन्तेद ब्रह्म क्रियमणा
नवीय । शृण्वन्तु नो दिव्या पार्थिवासो गोजाता उत ये यज्ञ
यास । ये देवाना यज्ञिया यज्ञियाना मनोयजत्रा अमृता
ऋतज्ञा । ते नो रासन्तामुरुगायमद्य ण्यपात स्वस्तिभि सदा
न ॥ ३ ॥ (ऋ ७ म ३५ सू)

इन्द्रसूक्तम् इन्द्र विश्वा इत्यादि एकादशच्च सूक्तम् (१३ पृ
८५) प्रागुक्तम् ।

रक्षोघ्नसूक्तं कृणुष्वपाज इत्यादि प्रमृणोहि शत्रूनित्यन्
पञ्चर्चम् (२ पृ २५ ११५० पर्यन्तम्) (ऋ० ४म० ३सू १
२ ३ ४, ५ मन्त्रा)

अथ यजुर्वेदिद्वारपालपाठ्यसूक्तादीन्यभिधीयन्ते तानि च
दक्षिणे द्वारपालो तु रुद्रान् पुरुषसूक्तकम् । श्लोकाध्याय शुक्रि-
यञ्च मण्डनाध्यायमेव चेति दानपारिजाते उक्तानि । तत्र रुद्र
सूक्तं नमस्ते रुद्रेत्यादि (१६२पृ ४५) प्रागुक्तम् ।

पुरुषसूक्तं सहस्रशीषत्यादि (१६३पृ १३५) प्रागुक्तम् ।

श्लोकाध्याय देव सवितरित्यादि त्रिशत्तमोऽध्याय । तस्य
नारायणपुरुष ऋषि आद्यायास्त्रिष्टुप द्वितीयादितिष्टुणा
गायत्री, शिष्टाना यजुष्टाच्छन्दोऽभाव आद्यचतसृणां सविता
शिष्टानामात्मा देवता ततः प्रीतये० वि । ओ देव सवित प्रसुव
यज्ञ प्रसुव यज्ञ पति भगाय । दिव्यो गन्धर्व केतू केतं न
पुनातु वाचस्यतिर्वाच न स्वदतु ॥ १ ॥ तत्सवितुर्वरेण्यं भर्गो
देवस्य धोमहि । धियो यो न प्रचोदधात् ॥ २ ॥ विश्वानि देव
सवितदरितानि परासुव । यद्गद्र तन्न आसुव ॥ ३ ॥ विभक्तार
हवामहे वसोश्चित्तस्य राधस सवितारं नृचक्षसम् ॥ ४ ॥
ब्रह्मणे ब्राह्मण चत्वाय राजन्यं मरुद्भ्यो वैश्यं तपसे शूद्रं तमसे
तस्कर नारकाय वीरहर्षं पाप्मने क्लोवमाक्रयाया अयोगू कामाय

पुञ्चलुमतिक्रुष्टाय मागधम् ॥ ५ ॥ नृत्ताय मूत गीताय शैलुष
धर्माय सभाचरं नरिष्ठायै भीमल नर्माय रेभ हसाय कारि
मानन्दाय स्त्रीषण्ण प्रमदे कुमारीपुत्र मेधायै रथकार धैर्याय
तन्त्राणम् ॥ ६ ॥ तपसे कैलाल मायायै कर्मार रूपाय मणिकार
शुभे वर्षे शरव्याया इषूकार हेल्यै धनुष्कार कर्मणे ज्याकरं
दिष्टाय रज्जुसर्ज मृत्यवे मृगयुमन्तकाय खनिनम् ॥ ७ ॥ नदीभ्य
पौञ्जिष्ठमृत्तीकाभ्यो नैषाद पुरुषव्याघ्राय दुर्मद गन्धर्वाप्सरोभ्यो
ब्राह्म्यं प्रयुगभ्य उन्मत्त सर्पदेवजनेभ्योऽप्रतिपदमयेभ्य कितव
मीर्यताया अकितवं पिशाचेभ्यो विदलकारी यातुधानीभ्य
कण्टकीकारौम ॥ ८ ॥ सन्धये जार गेहायोपपतिमार्त्त्यं परिवित्त
निर्ऋत्यै परिविविदानमराद्धा एदिधिषु पतिं निष्कृत्यै
पेशस्कारीं संज्ञानाय स्मरकारी प्रकामोद्यायोपसद वर्णायानुरुध
वलायोपदाम ॥ ९ ॥ ऊतमादेभ्य कुञ्ज प्रमुटे वामन द्वाभ्य साम
स्वप्रायान्धमधर्माय वधिरं पवित्राय भिषज प्रज्ञानाय नक्षत्र
दर्शमाशिन्नायै प्रश्निनमुपशिन्नाया अभिप्रश्निन मर्यादायै प्रश्न-
विवाकम् ॥ १ ॥ अर्मेभ्यो हस्तिप जवायाश्वप पुष्ट्यै गोपाल
वोर्थायाविपाल तेजसेऽजपालमिरायै कीनाश कीलालाय सुरा
कार भद्राय गृहप अयसे वित्तधमाध्यक्षायानुक्षत्तारम् ॥ ११ ॥
भायै दार्वान्हार प्रभाया अग्न्येध ब्रध्नस्य विष्टपायाभिषेक्तार
वर्यिष्ठाय नाकाय परिवेष्टार देवलोकाय पेशितार मनुष्यलोकाय
प्रकरितार सर्वेभ्यो लोकेभ्य उपसेक्तारमव ऋत्यै वधायोपमन्त्रि
तार मेधाय वास पत्न्यूलीं प्रकामाय रजयित्रीम् ॥ १२ ॥ ऋताय
स्तेनहृदयं वैरहत्याय पिशुनं विविक्त्यै क्षत्तारमौपहृष्टयाया
नुक्षत्तार वलायानुचरं भून्ने परिष्कन्दं प्रियाय प्रियवादिन
मरिष्ट्या अश्वसादं स्वर्गाय लोकाय भागदुष वयिष्ठाय नाकाय
परिवेष्टारम् ॥ १३ ॥ मन्थवेऽयस्ताप क्रोधाय निसरं योगाय

योक्तारं शोकायाभिसर्त्तारं क्षेमाय विमोक्तारमुतकूलनिकूलिभ्य-
 स्तिष्ठिन वपुषे मानस्कृत शीलायाश्चनीकारी निर्कृत्यै कोश
 काशीं यमायासूम ॥ १४ ॥ यमाय यमसूमथर्वभ्योऽवतोका
 भवत्सराय पर्यायिणीं परिवत्सराषाविजातामिदावत्सराया
 तोत्वरोमिद्वत्सरायातिष्कद्वरी वत्सराय विजजरा सवत्सराय
 पलिक्रीमृभ्योऽजिनसन्धं साध्येभ्यश्चर्मजम् ॥ १५ ॥ सरोभ्यो
 धैवरमुपस्थारवाभ्यो दाश वेशान्ताभ्यो वेन्दं नड्ड लाभ्य शीष्कल
 पाराय मार्गार्गमवाराय कवत्त तीथभ्य आन्दं विषमेभ्यो मैनाल
 खनेभ्य पणक गुह्याभ्य किरात मानुभ्यो जम्भक पर्वतेभ्य
 किम्पूरुषम् ॥ १६ ॥ वोभत्सायै पौत्कस वणाय द्विरण्यकार
 तुलाये वाणिज पश्चाद्दोषाय ग्लाविन विश्वेभ्यो भूतेभ्य सिम्बल
 भूत्यै जागरणमभूत्यै स्वपनमात्य जनवादिन व्यूढ्या अप्रगलभ
 सगराय प्रच्छिदम् ॥ १७ ॥ अक्षराजाय कितव कृतायादिनव
 दश त्रताय कल्पिन द्वापरायाधिकल्पिनमास्कन्दाय सभास्थान
 मृत्यवे गोव्यच्छ्रमन्तकाय गोघात क्षुधे यो गा विकन्तन्त भिच्च
 माण उपतिष्ठति दुष्कृताय चरकाचार्य पाप्मने शैलगम् ॥ १८ ॥
 प्रतिश्रुत्काया अत्तन घोषाय भषमन्ताय बहुवादिनमनन्ताय
 भूक शब्दायाडम्बराघात महसे वीणावाद क्रोशाय तूणवधम-
 वरस्थराय शङ्खध्व वनाय वनपमरण्याय दावपम् ॥ १९ ॥ नमाय
 पुञ्चलु हसाय कारि यादसे शावल्या ग्रामस्थ गणकमभि
 क्रोशकं तात, महसे वीणावादं पाणिघ्न तूणवध तानृत्ताया
 नन्दाय तलवम् ॥ २० ॥ अग्नये पौशन पृथिव्यै पीठसर्पिण
 वायवे चण्डालमन्तरिक्षाय वशनत्तिनं दिवे खलति सूर्याय
 हर्ष्यक्ष नक्षत्रेभ्य किर्मिरं चन्द्रमसे किलासमङ्ग शुक्लं पिङ्गाक्षं
 रात्रे कृष्णं पिङ्गाक्षम् ॥ २१ ॥ अथैतानष्टौ विरूपानालभतेऽति
 दीघ चातिङ्गस्त्र चातिष्कलं चातिकृश चातिशुक्ल चातिकृष्ण

चातिकुल्लं चातिलोमशम । अशूद्रा अब्राह्मणास्ते प्राजापत्या ।
मागध पुष्यली कितव स्त्रीवोऽशूद्रा अब्राह्मणास्ते प्राजापत्या
॥ २२ ॥ (य० ३० अ आद्यन्त) ।

शुक्रिय शान्ध्याय । यथा ऋचं वाचमित्याद्यध्यायस्य
दध्युड्डाथर्वण ऋषि छन्द आदिक प्रार्तिमन्त्र वक्ष्यते शान्ति-
पाठे वि । ओं ऋच वाच प्रपद्ये, मनो यजु प्रपद्ये, साम प्राण
प्रपद्ये, चक्षु ओच प्रपद्ये, वागोज महोजा मयि प्राणापानी
(पञ्च यजु षि लिङ्गोक्तदेवतानि) ॥ १ ॥ यन्मे छिद्र चक्षुषो
हृदयस्य मनसो वातितस्य बृहस्पतिम तद्दधातु । शनो भवतु
भुवनस्य षस्यनि । (वार्हस्पत्य पाड क्लेषम) ॥ २ ॥ भूर्भुव स्व
तत्सवितर्वरेण्य भर्गो देवस्य धीमहि । धियो यो न प्रचो
दयात् । (सावित्र गायत्रम) ॥ ३ ॥ कया नक्षित्र आभूवदृती
सदावृध सखा । कया शचिष्ठया वृता ॥ ४ ॥ कस्त्वा सत्यो
मदाना महिष्ठो मतसदन्धम । दृढा चिदारुजे वसु ॥ ५ ॥
अभी षु ण सखीनामविता जगितृणाम । शत भवाम्यूतिभि ।
(लघुमैन्द्र गायत्रम) ॥ ६ ॥ क या त्व न ऊत्याभि प्रमन्दसे
वृषन् । कया स्तोतव्य आभर । (ऐन्द्र गायत्रम) ॥ ७ ॥ इन्द्रो
विश्वस्य राजति । श नो अस्तु द्विपदे श चतुष्पदे । (वैपाद
विराजमैन्द्रम) ॥ ८ ॥ श नो मित्र शं वरुण श नो भवत्व
यमा । शन्न इन्द्रो बृहस्पति शन्नो विष्णुरुक्कम ॥ ९ ॥ शन्नो
वात पवता शनस्तपतु सूर्य्य । शं न कानक्रदद्देव पर्जन्यो
अभिवर्षतु । (वृत्र मैत्रावरुणमानुष्टुभम्) ॥ १० ॥ अहानि श
भवन्तु न श रात्री प्रतिधीयताम् । शन्न इन्द्राग्नी भवता
मवोभि शं न इन्द्रावरुणा रातहव्या । श न इन्द्रापूर्वणावाज
मातौ शमिन्द्रासीमा सुविताय शयो । (आद्य वैपादगायत्र
मन्थ त्रैष्टुभ लिङ्गोक्तदेवतम) ॥ ११ ॥ शं नो देवोरभिष्टय

आपो भवन्तु पीतये । शयोरभिस्त्वन्तु न । (गायत्रमर्ध्व-
तम) ॥ १२ ॥ स्योना पृथिवि नो भवानृक्षरा निवेशनो ।
यच्छा न शर्म सप्रथा । (भौम गायत्रम्) ॥ १३ ॥ आपो हि
ष्ठा मयो भुवस्ता न ऊर्जे दधातन । महे रणाय चक्षसे ॥ १४ ॥
यो व शिवतमो रसस्तस्य भाजयतेह न । ऊशतोरिव मातर
॥ १५ ॥ तस्मा अरं गमाम वो यस्य क्षयाय जिवथ । आपो
जनयथा च न । (तृच गायत्रमर्ध्वतम) ॥ १६ ॥ द्यौ शान्ति
रन्तरिक्ष शान्ति पृथिवी शान्तिराप शान्तिरोषधय शान्ति ।
वनस्पतय शान्तिर्विश्वे दवा शान्तिर्ब्रह्म शान्ति शान्तिरव
शान्ति मा मा शान्तिरधि ॥ १७ ॥ दृत दृह मा मित्रस्य मा
चक्षुषा सर्वाणि भूतानि समीक्षन्ताम । मित्रस्याह चक्षुषा
सर्वाणि भूतानि समीक्षे । मित्रस्य चक्षुषा समीक्षामहे ॥ १८ ॥
दृते दृह मा ज्योक्ते सदृशि जीव्यास ज्योक्ते सदृशि जीव्यामम
(लिङ्गोक्तदेवतानि त्रीणि यजूषि) ॥ १९ ॥ नमस्ते हरसे
शोचिषे नमस्ते अस्वर्चिषे । अन्यास्ते अस्मत्तपन्तु हेतय
पावको अस्मभ्य शिवो भव (वाहतमाग्नेयम्) ॥ २० ॥ नमस्ते
अस्तु विद्युते नमस्ते स्तनयिद्ववे । नमस्ते भगवन्नस्तु यत स्व
समीहसे ॥ २१ ॥ यतो यत समीहसे ततो नो अभय कुरु ।
श न कुरु प्रजाभ्योऽभय न प्रजाभ्य । (इरचमानुष्टुभ स्तन
यिद्वभगवद्देवतम्) ॥ २२ ॥ सुमित्राया न आप ओषधय सन्तु
दुर्मित्रियस्तस्मै सन्तु योऽस्मान द्वेष्टि यच्च वय द्विष । (वारुण
यजु) ॥ २३ ॥ तच्चक्षुदेवहितं पु स्ताच्छुक्रमुच्चरत् पश्येम
शरद शतं जीवेम शरद शतम् । शृणुयाम शरद शत प्रव्रवाम
शरद शतमदीना स्याम शरद शत भूयश्च शरद शतात
[सौरं त्रैष्टुभम्] ॥ २४ ॥ [य० ३६ अ आद्यन्त]

मण्डलाध्याय । श्रीं यदेतन्मण्डलं तपति तन्महदुक्तं

ता ऋच स ऋचा लोकोऽथ यदेतदर्चिर्दीप्यते तन्महाव्रत
 तानि सामानि स साम्ना लोकोऽथ य एष एतस्मिन्मण्डले पुरुष
 सोऽग्निस्तानि यजूषि स यजुषा लोक ॥ १ ॥ सैषा त्रय्येव
 विद्या तपति तद्वैतदप्यविद्वास आहुस्त्रयी वा एषा विद्या तप
 तीति वागधैव ततपश्यन्ती वदति ॥ २ ॥ स एष मृत्यु । य
 एष एतस्मिन्मण्डले पुरुषोऽथेतदमृत यदेतदर्चिर्दीप्यते तस्मा
 न्मत्वन म्रियतेऽमृते ह्यन्तस्तस्मादु न दृश्यतेऽमृत ह्यन्त ॥ ३ ॥
 तदेष श्लोको भवति । अन्तर मृत्योरमृतमित्यवर ह्यतन्मृत्यो
 रमृत मृत्यावमृतमाहितमित्येतस्मिन् हि पुरुष एतन्मण्डलं
 प्रतिष्ठित तपति मृत्युविवस्वन्त वस्त इत्यसौ वा आदित्या
 विवस्वानेष ह्यहोरात्रे विवस्ते तमष वस्ते सवतो ह्येनेन परि
 वृतो मृत्योरात्मा विवस्वतीत्येतस्मिन् हि मण्डल एतस्य पुरु
 षस्यात्मेतदप्य श्लोको भवति ॥ ४ ॥ तयोर्वा एतयो । उभयो
 रतस्य चार्चिष एतस्य च पुरुषस्येतन्मण्डलं प्रतिष्ठा तस्मान्मह
 दुक्थ परस्मै न शसन्नेदेता प्रतिष्ठा क्षिन्दा इत्येतां ह स
 प्रतिष्ठा क्षिन्ते यो महदुक्थ परस्मै शसति तस्मादुक्थशस
 भृयिष्ठ परिचक्षते प्रतिष्ठाच्छ्रुन्नो हि भवतीत्यधिदेवतम ॥ ५ ॥
 अथाधियज्ञम । यदेतन्मण्डल तपतीत्यय स रुक्मोऽथ यदेत
 दर्चिर्दीप्यत इदं तत्पुष्करपणमापो ह्येता आप पुष्करपणमय
 य एष एतस्मिन्मण्डले पुरुषोऽयमेव स योऽय हिरण्मय पुरु
 षस्तदेतदेवैतत् त्रयं सस्कृत्येहोपधत्ते तदयज्ञस्यैवानु सस्थामूर्ध्वं
 मृतक्रामति तदेतमप्येति य एष तपति तस्मादग्नि नाद्रियेत
 परिहन्तुममुत्र ह्येष तदा भवतीत्यु एवाधियज्ञम ॥ ६ ॥ अथा
 ध्यात्मम । यदेतन्मण्डल तपति यथैष रुक्म इदं तच्छुक्लमक्ष
 त्रय यदेतदर्चिर्दीप्यते यच्चैतत् पुष्करपर्णमिदं तत्कृष्णमक्षत्रय
 य एष एतस्मिन्मण्डले पुरुषो यथैष हिरण्मय पुरुषोऽयमेव स

योऽयं दक्षिणेऽक्षेण पुरुष ॥ ७ ॥ स एष देवलोकं पृणा ।
 तामेष सर्वोऽग्निरभिसम्पद्यते तस्यैतन्मिथुनं योऽयं सव्येऽक्षेण
 पुरुषोऽर्धसु हैतदात्मनो यन्मिथुनं यदा वै सह मिथुनेनाथ
 सर्वोऽथ कृतस्त्र कृतस्त्रतायै तदयस्ते हे भवतो इन्द्र हि मिथुन
 जननं तस्माद्दे हे लोकं पृणे उपधीयेते तस्माद् द्वाभ्या चितिं
 प्रणयन्ति ॥ ८ ॥ स एष एवेन्द्र । योऽयं दक्षिणेऽक्षेण पुरुषो
 ऽथेयमिन्द्राणी ताभ्या देवा एता विधृतिमकुर्वन्नासिका तस्मा
 ज्जायाया अन्ते नाश्रीयाद्दीर्घवान् हास्माज्जायते वीर्यवन्तम्
 ह सा जनयति यस्या अन्ते नाश्राति ॥ ९ ॥ तदेतद्देवव्रतम् ।
 राजन्यबन्धवो मनुष्याणामनुतमां गोपायन्ति तस्माद् तेषु वीर्य
 वान् जायतेऽमृतवाका वयसा सा क्षिप्रश्चेन जनयति ॥ १ ॥
 तौ हृदयस्याकाशं प्रत्यवेत्य मिथुनीभवतस्तौ यदा मिथुनस्यान्त
 गच्छतोऽथ हैतत् पुरुष स्वपिति तदयथा हैवेदं मानुषस्य
 मिथुनस्यान्त गत्वा सविद इव भवत्येव हैवैतदसविद इव भवति
 दैव ह्येतन्मिथुनं परमो ह्येष आनन्द ॥ ११ ॥ तस्मादेव वित
 स्वप्यात् । लोक्य हैते एव तद्देवते मिथुनेन प्रियेण धाम्ना मम
 र्क्षयति तस्मादुह स्वपन्त धुरेव न बोधयन्नेदेते देवते मिथुनी-
 भवन्त्यौ हिनसानोति तस्माद् है तत् सुषुपुष श्लेष्माणमिव सुख
 भवत्येते एव तद्देवते रेत सिञ्चतस्तस्माद्रेतस इद सर्वं सम्भवति
 यदिदं किञ्च ॥ १२ ॥ स एष एव मृत्यु । य एतस्मिन्मण्डले
 पुरुषो यस्याथ दक्षिणेऽक्षेण पुरुषस्तस्य हैतस्य हृदये पादावति
 ऋतौ तौ हैतदाच्छ्रियोत्क्रामति स यदोत्क्रामत्यथ हैतत्
 पुरुषो म्रियते तस्माद् हैतत् प्रेतमादुराच्छेद्यस्येति ॥ १३ ॥ एष
 उ एव प्राण । एष हीमा सर्वा प्रजा प्रणयति तस्यैते प्राणा
 स्वा स यदा स्वपित्यथैनमेते प्राणा स्वा अपियन्ति तस्मात्
 स्वाप्यय स्वाप्ययो ह वैतं स्वप्न इत्याचक्षते परोक्ष परोक्षकामा

हि देवा ॥ १४ ॥ म एते सुप्त । न कस्य च न वेद न मनसा
 सकल्पयति न वाचान्नस्य रस विजानाति न प्राणेन गन्ध विजा
 नाति न चक्षुषा पश्यति न श्रोत्रेण शृणोत्येते ह्येते तदापीता
 भवन्ति स एष एक सन प्रजासु बहुधा व्याविष्टस्तस्मादेका
 सती लोक पृष्ठा सर्वमग्निमनुभवत्यथ यदेक एव तस्मादेका
 ॥ १५ ॥ तदाहु । एको मृत्युबहवा इत्येकश्च बहवश्चेति ह
 ब्रूयाद यदह्मासावमुत्र तेनेकोऽथ यदिह प्रजासु बहुधा व्यावि
 ष्टस्तेनो बहव ॥ १६ ॥ तदाहु । अन्तिके मृत्युर्दूरा इत्यन्तिके
 च दूर चेति ह ब्रूयाद यदह्मायमिहोद्धात्स तेनान्तिकेऽथ यद
 सावमुत्र तेनो दूरे ॥ १७ ॥ तदेष श्लोको भवति । अत्रे भात्य
 पश्चितो रसाना सन्नरेऽमृत इति यदेतन्मण्डल तपति तदन्नमथ
 य एष एतस्मिन्मण्डले पुरुष सोऽत्ता स एतस्मिन्नन्नोऽपश्चितो
 भातीत्यधिदेवतम ॥ १८ ॥ अथाध्यात्मम । इदमेव शरीरमन्न
 मथ योऽय दक्षिणेऽक्षेन पुरुष सोऽत्ता स एतस्मिन्नन्नेऽपश्चितो
 भाति ॥ १९ ॥ तमेतमग्निरित्यध्वर्यव उपासते । यजुरित्येष
 होद मव युनक्ति सामेति छन्दोगा एतस्मिन् होद सव
 समानमुक्थमिति बह्वृचा एष होद सर्वमुत्थापयति यातु
 रिति यातुविद एतेन होद सर्व यत विषमिति
 मर्षा सप इति सपविद ऊर्गिति देवारयिरिति मनुष्या
 मायेत्यसुरा स्वधेति पितरो देवजन इति देवजनविदो
 रूपमिति गन्धर्वा गन्ध इत्यप्सरसस्तं यथा यथोपासते तदेव
 भवति तद्भैरवान् भूत्वावति तस्मादेतमेववित सवेरेव तैरूपा-
 सीत सव हैतद्भवति सव हैनमेतद्भूत्वावति ॥ २ ॥ म एष
 त्रोष्टकोऽग्नि । ऋगीका यजुरेका सामेका तदया कां चात्र-
 चापिदधाति रुक्म एव तस्या आयतनमथ या यजुषा पुरुष
 एव तस्या आयतनमथ या साम्ना पुष्करपर्णमेव तस्या आयतन

मेव त्रीष्टक ॥ २१ ॥ ते वा एते । उभे एष च रुक्म एतच्च
पुष्करपर्णमेत पुरुषमपीत उभे ह्यृकसामे यजुरपीत एवन्वेके
ष्टक ॥ २२ ॥ स एष एव मृत्यु । य एष एतस्मिन्मण्डले पुरुषो
यश्चायं दक्षिणेऽक्षेण पुरुष स एष एव विद आत्मा भवति स
यद्व विदस्मात्सोकात् प्रैत्यथैतमेवात्मानमभिसम्भवति सोऽमृतो
भवति मृत्युर्ह्यस्यात्मा भवति ॥ २३ ॥ (य शतपथ ब्राह्मणे
१० अ ३ प्र) ।

अथ सामवेदिपाठ्यसूक्तादीनि वामदेव्य वृहत्साम ज्येष्ठ
साम रथन्तरम् । तथा पुरुषसूक्तञ्च रुद्रसूक्तं तत्परम् ।
आज्यदोहानि सामानि शान्तिक भारुडानि च ॥ पश्चिमे द्वार
पालो तु पठता सामागौ तथा इति दानपाणिजातोक्तानि । तत्र
वामदेव्य कया नश्चित्र इत्यस्यामृचि गीत साम तच्च (२ ४ पृ
१२५०) प्रागुक्तम् ।

वृहत्साम त्वामिद्धि हवामहे इत्यस्यामृचि गीत यथा
त्वामिद्धी । हवा २ माहे । आ ३५२ । होवा हा उवा ३ ॥
ऊ ३४पा सातौ । वाज । स्या ३ का २ रव । आ ३५३ हो वा
हा उवा ३ । ऊ ३४पा त्वा वृत्रायिषु (ईं द्र सा २ तपतिम्)
आ ३५४ हो वा हाउ वा ३ । ऊ ३४ पा । नरस्वा काष्ठा ।
सु अ२ र्वत । आ ३५ होवा हाउ वा ३ । ऊ ३२३४ पा । १ ।
त्वा मिद्धि हवामहेसातौ वाजो वा । स्या का १ रावा २ । त्वा
वृत्रायिषू इन्द्र सतपतिन्नरा २ त्वा का २३ षासु अर्वा २३ त
१२३ उ भा २३ ४५ ईं डा । (सा० वे ५ प्र १ अ २८ २९
गा) गानाशक्तौ त्वामिद्धि हवामहे सातौ वाजस्य कारव ।
त्वा वृत्रेष्विन्द्र सतपति नरस्वा काष्ठास्वर्वत । (सामाचि ३ प्र
१ अ० ५ द २ क) इत्यस्य त्रिधा जप ।

ज्येष्ठसाम मूर्धानमित्यस्यामृचि गीत (१८८ पृ०, २१ प)

प्रागुक्त गानाशक्तौ मूर्ध्नि दिवो अरतिं पृथिव्या वैश्वानरमृत
आजातमग्निम् । कविं सम्म्राजमतिथिं जनानामासन्न पात्र
जनयन्त देवा) (सामार्चि १प्र० १अ० २द ५क) इत्यस्य
त्रिधा जप ।

रथन्तरम अभित्वा शूर इत्यस्यामृचि गीतं तस्य वसिष्ठ
ऋषिर्ब्रह्मते इन्द्रो देवता तत्प्रीतये जपे वि० । अभित्वा
शू । र नोनुमो २ । ओयि नो नु ३ मा । अ दुग्धा इव धेनव
नवा २ । ओयिना ३ वा । आयि शानमस्य जगत । सुवा-
र्हशाम । आर्ह ३ शाम । आयिशानमि । न्द्र तास्थूष । आ २
३, स्थू, षा २, ३, ४, ३, ५ होवा स्थू षा २, ३, ४, ५ । (सा
वे ६प्र० १अ० २६ गा) इत्येव पठनीयमिति केचित् ।
आभि त्वा शूर नो नु मो वा । आदुग्धा इव धेनव ईशान
मस्य जगत । सुवा २, ३ ईशाम । आईशानमस्य २, ३,
इन्द्रा ३ तास्थू २ ३, ४, षा । ओवा ६ । हाउवा (सामवेद
स्थोत्रगाने १ प्रथमगानम्) पाठ्यमिति बहव । गाना
शक्तौ अभि त्वा शूर नो नुमोऽदुग्धा इव धेनव । ईशानमस्य
जगत स्वदृशमीशानमिन्द्र तस्थूष । (सामार्चि ३प्र० १अ
५द १म) इत्यस्य त्रिधा जप ।

पुरुषसूक्तम् । सहस्रशीर्षेत्यादिक (१८५ पृ० ३प) प्रागुक्तम् ।
रुद्रसूक्तम् । आवो राजानमित्यादिकम् । (१८८ पृ० २६प)
प्रागुक्तम् ।

आण्यदोहानि देवव्रतसंज्ञानि त्रीणि । (१८ पृ १७प)
प्रागुक्तानि ।

शान्तिकम् । अबोध्याग्निरित्यादिकस्य प्रजापतिर्ऋषि-
स्त्रिष्टुप् इन्द्रो देवता शान्तिपाठे वि० । अबोधिया ।
ग्नायि समिधा जना २, नाम् । प्रतायि धे ३, नूम् । इवायती

मुषासम । यद्वा ई ३ वा । प्रवा २ यामुज्जिहाना प्रभाना
२, ३ वा । सस्रते नाकमच्छ इडा २, ३, । भा ३, ४ ३ ।
ओ २, ३, ४ ५ इ । डा । (सा वै २प्र २अ १ गा)
गानाशक्तो अबोध्याग्नि समिधा जनाना प्रतिधेनुमिवायती
मुषसम । यद्वा इव प्रवयामुज्जिहाना प्रभानव सस्रते
नाकमच्छ । (सामानि० १प्र० २अ ८ट० १म) इत्यस्य
त्रिधा जप ।

भारुडानि । इम स्तोममित्यादिकस्य भारुण्ड ऋषिर्जगतो-
क्कन्द जगत्वेदोऽग्निदेवता शान्ति जपे वि० । इम स्तो २ ३, ४
माम । अहते २, ३ ४ जा । ता । वेदमे ३ । होयि । रथमी
२ ३ ४ वा । सम्माहे २ ३, ४, मा । मानोषया २ । होयि ।
भद्राही २, २ ४ ना प्रमातो २, ३, ४, रा । स्यासमते ३ ।
होयि । अग्नायि मा २ ३ ४ ख्यायि । मारायि या २ ३, ४
मा । वाय तवा ३ । हो २ ३ ४ ५ ण डा ॥ १ ॥ मूर्द्धा । हो
हायि । न दा २, ३ ४ यि वा । अरतायिम । पृथी ३व्या
वेश्वानराम । ऋत आ । जातमग्नीम । कवि सम्राजमति
थायिम । जना २, ३ नाम । आसन्न पा । ता ३ च्चन । या ३
४ ३ । न्ता ३ दा ५ यि वा ६ ५ ६ ॥ २ ॥ हो वा यि । मूर्द्धा
हायि । न दायि । वा ३ अराति पृथिव्या । इहो इया ३ ।
इ ३या । वेश्वानराम । ऋत आ । जातमग्नीम । इहो इया
३ इ ३ या । कवि सम्राजा ३ मति । यि जनानाम । इहो
इया ३ । इ ३ या । आसन्न पा । ता ३ च्चन । यन्त दवा ।
इहो इया ३ । इ २ । या २ ३ ४ । ओ ५ होवा । इ २ ३
४ ५ ॥ ३ ॥ वित्वत । ओ हायि । आपो न पवतस्य पा २ ३
ष्ठात् । ओकथेभिरग्ने जनयन्त दा २ ३ यि वा । तं त्वा गिर
सुष्टुतयो वाजया २ ३ न्ती । आजिन्न गार्थिर्ववा २, ३

हा । जायि ३ । ग्यू २ रा २ ३ ४ ओ ५ हो वा । अश्वा
 २ ३ ४ ५ ॥ ४ ॥ हा । ययायि दिवो हायि । विल्वत ।
 आपो । न पव । तस्य पृष्ठात । हा । ययायि दिवो हायि ।
 उक्प्रायि । भिग । ग्ने ३ जन । यन्त देवा । हा ययायि
 दिवो हायि । त त्वा । गिरा । सृष्टतय । वाजयन्ती । हा ।
 ययायि दिवो हायि । आजीम । न गायिववा २, ३, हा ३ ।
 जात्रे ३ । ग्यू २ रा २ ३ ४ ओ ५ हो वा । अश्वा २ ३,
 ४ ५ । ५ ॥ आवो राजा । नमध्वरस्य रुद्राम । हो । ता ।
 गम । म । त्वयजा ३ म । रोदसीयो । अग्नि पु । रा ।
 तनयि । त्रोरचित्तात् । हिरण्य । रु । पा ३ मव । सा ३
 ४ ३ यि । का ३ ण ५ ध्वा ६, ५ ६ म ॥ ७ ॥ इन्धा ३, १
 २ ३ ४ ६ । हाउ हाउ हाउ । राजा समर्थो न । मोभी-
 गोभी । ओभी । यस्य ३ १, २, ३, ४ । हाउ । ३ । प्रतीक
 माहुत घृ । तायिना आयिना । आयिना । नरा ३ १ २
 २ ४ । हाउ । ३ । हव्येभिरीडते स । वाधा । वाधा ।
 वाधा । आग्ना ३ १ २, ३, ४ यि । हाउ । ३ । अग्रमुषसा
 २ ३ मशाउ । वा ३ । ची २, ३ ४ ५ ॥ ७ ॥ हौहो २, ।
 हौहो २ । हौहोयि । इन्धे राजा समर्थोना ३ मोभी २ ।
 ओ भी २ । ओ भो २ । यस्य प्रतीकमाहुत घृ ३ तायि ना
 २ । आयि ना २ । आयि ना २ । नरो हव्यभिरोडते सा ३
 वाधा २ । वाधा २ । वाधा २ । हौहो २ । हौहो २ ।
 हौहोयि । आग्निरग्रमुषसा २, ३ मशाउ । वा ३ । ची २ ३
 ४ ५ ॥ ८ ॥ प्रकेतुना । वृक्षता या । तियग्नायि । होयि होवा
 ३ होयि । आरोदमायि । वृषभो रो । रवीतायि । होयि होवा
 ३ । होयि । दिवस्विदा । न्तादुपमाम । उदानाट । होयि
 होवा ३ होयि । अपामुपा । स्थ महिषो । ववर्द्धा । होयि

होवा हा ३, १ उवा २ ३ । द ३ । १ दवा २ ३, ४, ५ म ॥ ८ ।
 हा । हाओ ५ । होयि । प्रा २ ३ ४ के । तुना । वृहता ३ ।
 यातिषग्नो । हा । हाओ ५ हायि । आ २ ३ ४ रो । दसा
 यि । वृषभो ३ । रोरवीती । हा । हाओ ५ होयि । दो २
 ३ ४ वा । चिदा । न्ता ३ दुप । मामुदानट । हा हाओ ५
 हायि । आ २ ३ ४ पाम । उपा स्थ ३ महि । षो ववर्द्धा ।
 हा । हाओ ५ हो । वा २ ३ ४ ओ ५ होवा । ण ३ । दिवा २ ३
 ४ ५ म ॥ १ ॥ हाउ । ३ । आग्नीम । नरो ३ । दी ३ धिति ।
 भिरग्न्यो । हाउ । ३ । हास्ता । च्यताम । ३ । जनय । त प्रश
 स्तम । हाउ । ३ । दूरायि । दृगाम । ३ । गृहपा । तिमथव्यम् ।
 हाउ गउ हाउ । वा । २ ३, ४, ५ ॥ ११ ॥ हाउ । ३ । आग्निम ।
 न रो दी ३ धिति । भिरग्न्यो । ग्न्यो । ग्न्यो । हाउ । ३ ।
 हास्ता । च्यताम । जनय । त प्रशस्तम । स्तम । स्तम । हाउ ।
 ३ । दूरायि । दृगाम । गृहपा । तिमथव्यम् । व्युम् । व्युम् ।
 हाउ हाउ हाउ । वा । ३ २ ३ ४ ५ ॥ १२ ॥ (साम० वे
 २ प्र १ २ अद् ३८ अवधि १२ गा) एव गानाशक्तौ इम
 स्तोममहते जातवेदसे रथमीव समहेमा मनीषया । भद्रा हि
 न प्रमतिरस्यसद्यग्ने सव्ये माग्निम वय तव ॥ १ ॥ मृद्वान
 दिवो अरति पृथिव्या वैश्वानरमृत आज्ञातमग्निम । कवि
 मस्त्राजमतिथि जनानामामन्न पात्र जनयन्त देवा ॥ २ ॥ वित्व
 टापो न पवतस्य पृष्ठादुक्त्यभिरग्ने जनयन्त देवा । त त्वागिर
 सुष्टुतयो वाजयन्त्याजिन्न गिववाहे जिग्युरश्वा ॥ ३ ॥ आवा
 गजानमध्वरस्य रुद्र होतार सत्ययजं गेदस्यो । अग्नि प्रा
 तनयित्रीरचित्ताद्विरग्न्यरूपमवसे कृणुध्वम् ॥ ४ ॥ इत्ये राजा
 समर्थ्या नमोभियस्य प्रतोक्तामाहुत घृतेन । नरो हव्यभिरीलते
 सवाध आग्निरग्रमुषसामशोचि ॥ ५ ॥ प्रकेतुना वृहता यात्यग्नि

रारोदमो वृषभा रोगवर्ति । दिवश्चिदन्ता दपमामुदानडपा
मुपस्थे महिषा वपई । ६ । अग्नि नरो दीर्घातिभिररण्योक्षस्त
च्युत जनयत प्रशस्तम । दूग्दृश गृहपतिमथय्युम ॥७॥ (सामाचि
१प्र० २अ २द ४अपधि १ प० म) इत्येषा त्रिधा जप ।

अथाथर्वाणिकाना पाठ्यसूक्तानि अथवाङ्गिरस नीलरुद्र
दव्यपराजिता । मधसूक्त रोधमञ्च शान्तिकाध्यायमेव च ।
अथवाणो द्वारपाला पठेतामुत्तगाश्रितो इति दानपारिजातो
क्तानि बोध्यानि । तत्राथवर्ण पथा । अथवाण पितर दवन्नभ्यु
मातुगभ पितुरमु यवानम ॥ य इम यज्ञ मनसा चिकेत प्रणा
वोचस्तमिहह प्रव । (अथ ७अ २क) इति केचित् ।
कुन्दोगाय वृहन्नाटित्यादिकमित्यन्ये तच्च संहितायामदृष्टत्वान्नो
द्धृतम् ।

आङ्गिरसम् । अङ्गिरसो न पितरो नवम्वा अथवाणो
भृगव सोम्याम । तपा वय सुमता यज्ञियानामपि भद्रे सोम
नसं स्याम ॥ १ ॥ अङ्गिरोभियज्ञियेरागहीह यम वैरूपैरिह
मादयस्व । विवस्वन्त हुवे य पिता तेऽस्मिन् वर्हिष्ठा
निषद्य ॥ २ ॥ इम यम प्रस्तरमा हि रोहाङ्गिरोभि पितृभि
सविदान । आ त्वा मन्ता कविशस्ता वहन्त्वेना राजन हविषो
मादयस्व ॥ ३ ॥ इत एत उदारुहन् दिवस्पृष्टान्यारुहन् ।
प्रभूजयो यथा पथा द्यार्माङ्गिरसो ययु ॥ ४ ॥ (अथ० १८अ०
१क० ५८, ५९ ६ ६१म०) इति बहव । अङ्गिरोऽसि
जन्मनेत्यादिकमिति पाठ्यमित्यन्ये तच्च संहितायामदृष्टत्वान्नेह
मया उद्धृतम् ।

नीलरुद्रम् । या ते रुद्र इषूमास्यदङ्गेभ्यो हृदयाय च । इद
तामद्य त्वद्वय विषूचो विवृहामसि ॥ १ ॥ यास्ते शत धमनयो
ऽज्ञान्यनविष्ठिता । तासां ते सर्वासा वय निर्विषाणि ह्वया

मसि ॥२॥ नमस्ते रुद्रास्यते नम प्रतिष्ठिताये । नमो विसृज्य
मानाये नमो निपतितायै ॥ ३ ॥ (अथ० ६अ० ८ क १
२ ३म०) ।

अपराजिता देवी । परिवत्मानि सर्वत इन्द्र पूषा च
ससत्तु । मुह्यन्त्वद्याम् सेना अमित्राणां परस्तराम ॥ १ ॥
मूढा अमित्राश्चरताशीर्षाण इवाक्य । तेषां वो अग्निमूढाना
मिन्द्रो हन्तु वरवरम ॥ २ ॥ ऐषु नष्ट वृषाजिन हरिणस्यभय
कृधि । पराङ्मित्र ण्पत्वर्वाची गौरुपेषतु ॥ ३ ॥ (अथ ६अ
६७क १,२ ३म०)

मधुसूक्तम् (१८पृ ७प) प्रागुक्तम् ।

रक्षसम् । अभय द्यावापृथिवी इहास्तु नोऽभय सोम
सविता न कृणोतु । अभय नोऽस्तूर्वन्तरिक्ष सप्त ऋषीणाञ्च
हविषाभय नो अस्तु ॥ १ ॥ अस्मै ग्रामाय प्रदिशश्चतस्र ऊज
सुभूत स्वस्ति सविता न कृणोतु । अश्विन्द्रो अभय न कृणो-
त्वन्वत्त राज्ञामभियातु मन्यु ॥ २ ॥ अनमित्र नो अधरादन-
मित्र न उत्तगात् । इन्द्रानमित्र न पश्चादननिच पुरस्कृधि
॥ ३ ॥ (अथ ६अ ४ क० १ २ ३म०)

शान्त्यध्याय । शन्न इन्द्राग्नी भवतामवोभि शन्न इन्द्रा
वरुणा रातहव्या । शमिन्द्रासोमा सुविताय शयो शन्न इन्द्रा
पूषणा वाजसाती ॥ १ ॥ शन्नो भग शमु न शसो अस्तु शन्न
पुरन्धि शमु सन्तु राय । शन्न सत्यस्य सुयमस्य शस शन्ना
अयमा पुरुजातो अस्तु ॥ २ ॥ शन्न धाता शमु धत्ता नो अस्तु
शन्न उरुची भवतु स्वधाभि । श रोदमी वृहती शन्नो अद्रि
शन्नो देवाना सुहवानि सन्तु ॥ ३ ॥ शन्नो अग्निर्ज्योतिरनोक्ता
अस्तु शन्नो मित्रावरुणावश्विना शम । श न सुकृतां सुकृतानि
सन्तु श न इषिरो अभि वातु वात ॥ ४ ॥ श नो द्यावापृथिवी

पूवहृतो शमन्तरिक्त दृशये नो अस्तु । श न ओषधीवनिना
 भवन्तु श नो रजसस्पतिरस्तु जिष्णु ॥ ५ ॥ श न इन्द्रो वसुभि
 देवो अस्तु शमादित्येभिवरुण सुशस । श नो रुद्रो रुद्रेभि
 जलाष श नस्तष्टा ग्राभिरिह शृणोतु ॥ ६ ॥ श न सोमो
 भवत् ब्रह्म श न श नो ग्रावाण शमु सन्तु यन्ता । श न
 स्वरुणा मितयो भवन्तु श न प्रस्व शम्बस्तु वेदि ॥ ७
 श न स्य्य उरुवक्ता उदेतु श नो भवन्तु प्रदिशद्यतस्र । श
 न पवता ध्रुवयो भवन्तु श न सिन्धु शमु सन्त्वाप ॥ ८ ॥
 श ना आदितिभवतु व्रतेभि श नो भवन्तु मरुत स्वया ।
 श नो विष्णु शमु प्रपा नो अस्तु श नो भवितु शम्बस्त
 वायु ॥ ९ ॥ श नो देव सविता त्रायमाण श नो भवन्त्यमा
 विभातो । श न पजन्यो भवतु प्रजाभ्य श न क्षेम्य पति
 रस्तु शमु ॥ १ ॥ १ सूक्तम् ।

श न मत्यस्य पतयो भवन्तु श नो अवन्त शमु सन्तु गात्र ।
 श न ऋभज सुकृत सुहस्ता श नो भवन्तु पितरो हवेषु ॥ १ ॥
 श नो देवा विश्वदेवा भवन्तु श सरस्वती सह धीभिरस्तु ।
 शमभिष्ठाच शमु रातिष्ठाच श नो दिव्या पाथिगा श नो
 अप्या ॥ २ ॥ श नो अज णक्षपादेवो अस्तु शमहिवुध्रा श
 समुद्र । श नो अपा न पातपेकरस्तु श न अग्निभवतु देव
 गापा ॥ ३ ॥ आदित्या रुद्रा वसवो जुषन्तामिदं ब्रह्म क्रिय
 माण नवीय । शृण्वन्तु नो दिव्या पाथिगासो गोजाता उत
 य यज्ञियास ॥ ४ ॥ ये देवाना मृत्विको यज्ञिया । मना
 यजत्रा अमृता ऋतज्ञा । त नो रासन्तामुरुगायमथ यय
 पात स्वस्तिभि सदा न ॥ ५ ॥ तदस्तु भित्तावरुणा तन्मन
 शयोरस्त्रभ्यमिदमस्तु शस्तम् । अशीर्माहि गाधमुत प्रतिष्ठा
 नमो दिवे वृहते सादनाय ॥ ६ ॥ २ सूक्तम् ।

उषा अप स्वसुस्तम स वर्त्तयति वर्त्तनि सुजातता । अथा
वाज देवहितं सनेम मदेम शतहिमा सुवीरः ॥ १ ॥ ३सू
(अथ० १८ अ १ ११ १२, सू) इति पाठ्यसूक्तादि ।

एव सर्वमहाटानादिसाधारण कृत्य समाप्य तुलादानं
विशेषकृत्यं कुर्यात् । तत्रादा वेदिमध्ये षोडशान् चक्रं रज्जु
यत् । यथा गुरुवेदिमध्ये त्रिहस्तदीर्घविस्तारं चतुरस्रं पञ्चाशत्
तत्र प्राक्पश्चिमयोर्दक्षिणोत्तरतश्च नव नव रेखां कृत्वा चतु
ष्टयं कोष्ठकं मण्डलं कुर्यात् । तत्र च सर्वाणि कोष्ठानि
नवाङ्गुलदीर्घायामानि सम्पद्यन्ते । तत्र बाह्यासु पङ्क्तिषु
चतुर्दिक्षु मध्ये पार्श्वयो द्वे द्वे कोष्ठं परित्यज्य चत्वारि
कोष्ठानि मानयित्वा चतुर्कोष्ठानामेकता सपाद्य स्वस्वमलग्ना
पात्यपङ्क्तिषु द्वे द्वे मध्यकोष्ठे पार्श्वयो त्रीणि त्रीणि काष्ठानि
त्यक्त्वा माजयेत्तेन चतुर्दिक्षु षट्षट्कोष्ठात्मकानि चत्वारि
द्वाराणि जायन्ते । ततो मध्यस्थानि षोडशकोष्ठानि प्रातदिग्
चत्वारि चत्वारि कोष्ठानि परित्यज्य माजयेत् । ततो बाह्य
पङ्क्तिषु एकैकं कोणगं कोष्ठमुत्तमस्य कोणकोष्ठद्वारपोटा
न्तरात्तत्तानि पञ्च पञ्च कोष्ठानि प्रतिदिशं माजयेत् । तत्र
मध्यचतुरस्रपोठस्य पादा भवन्ति । ततो मध्यपोठमारभ्य
क्रमशश्चत्वारि हत्तानि कुर्यात् । तत्राद्ये चतुरङ्गुलो द्वितीय
ऽष्टाङ्गुलस्तृतीये चतुर्विंशत्यङ्गुलं चतुर्थे च षड्विंशत्यङ्गुलो
व्यासः । तत्राद्ये चतुरङ्गुलव्यासकं वृत्तं कणिकारूपं पीतेन
रजसा प्ररयित्वा कणिकावधि रेखां सितेन रजसा विदध्यात् ।
तद्विहिरष्टाङ्गुलव्यासे द्वितीयहत्ते क्रमेण पीतरक्तास्मिन् रजसाभि
सम्पादितमध्यमूलाग्राणि षोडशं केशराणि कृत्वा केशराग्रधि
रेखां मितेन नव रजसा अङ्गुलीनतां कुर्यात् । ततस्तद्विहिरष्टतुर्विंश
त्यङ्गुलव्यासे तृतीयहत्ते अष्टसु दिक्ष्वष्टौ पत्राणि सितरजसा

विधाय रक्ताग्राणि कुर्व्यात् । ततो दलान्तरेषु सितेन रजसा
 रखा विधाय दलमध्यानि कृष्णेन रजसा पूरयेत् । तद्वहि
 रेकाङ्गुलान्तरगाला वह्निवृत्तस्थचतुर्थरेखा सितरजसा सम्पाद्य
 तृतीयचतुर्थवृत्तद्वयान्तरस्थानेषु परितोऽष्टदलाग्रततसन्धिष
 षोडशभि पत्रै षोडशधा विभज्य प्रतिभाग यवाकारान षोडशा
 रान श्यामपीतारुणश्वेतरजोभि कल्पयित्वा तन्मध्य यथा
 योग रजोभि पूरयेत् । तद्वहि सितपीतारुणश्यामहरिता
 पञ्च रखा क्रमशो लिखेत् । तद्वहि पीठक्षेत्रचतुरस्र यथाशोभ
 रजोभिरलङ्कृत्य पीठावधिरेखा मितेन रजसा कृत्वा द्वारक्षेत्राणि
 प्रसादित पोतश्चेत्श्यामहरितरजोभि पूरयेत् । तत आग्ने
 यादिकोणस्थकोष्ठचतुष्टय क्रमेण लोहितहरितश्यामधवले
 पूरयित्वा आग्नेयादिपीठपादचतुष्टय पञ्चकोष्ठात्मक क्रमात्
 मितरक्तपोतरजसरजोभि पूरयेत् । तत सितेन रजसा अङ्गुली
 न्तरेन वह्निश्चतुरस्ररेखा कुर्व्यात् । तत प्राच्या वज्रम आग्नेया
 शक्ति दक्षिणे दण्ड नेर्ऋत्या खड्ग पश्चिमाया पाश वायव्या
 ध्वज कीवेत्या गदाम षण्णान्या शूल तद्वाम चक्र, पाशदक्षिणे
 पद्मञ्च लिखेत् । एव महावेदिमध्य षोडशार विलिख्य तत्रैव
 प्रागुक्ता वक्ष्यमाणाश्च र्ऋगादयो देवता सपूजयेत् । ततो वेदि
 मध्य यथोक्तलक्षणा तुला स्थापयेत् । सा च बहुप्रकारापि बहु
 सम्प्रदायमिद्धा प्रदृश्यते । प्रागुक्तमण्डपमध्यस्थकोष्ठरूपवेदिमध्ये
 पूर्वपश्चिमयो अङ्गोद्रीदेवदारुचन्दनादिसागकाष्ठनिर्मितम
 उभयत प्रादेशमात्रस्थूल सप्तहस्तप्रमाण स्तम्भद्वय कृत्वा भूमौ
 निखातहस्तद्वय चतुहस्तान्तराल स्थाने निखनेत् । तथोरुपरि
 हस्तमिता चूडा कार्य्या उपरिभागयो हस्तमित त्यक्त्वा उक्त
 गङ्गाकाष्ठाधारतायोग्य विल वा कार्य्यम् । तदुपरि ततसजा
 तोपकाञ्चटितमुभयतो वितस्तिमितस्थूल पञ्चहस्त प्रान्त्या

वितस्तिमात्रं त्यक्त्वा स्तम्भद्वयोपरिस्थितचडाप्रवेशयोग्यविल
सहितस्वप्रान्तयोर्वितस्तिमात्रचूडाभ्यां स्तम्भद्वयोपरिस्थित
विलयो प्रवेशनयोग्यः वा उत्तराङ्गं स्थापयेत् । उत्तराङ्गमध्येऽधो
भागे तुलावलम्बनयोग्यं वडिणाकृतिं लौहकटकमेकाङ्गलपिण्ड
षडङ्गुलमितं तिर्य्यकलौहकोलकं कृतयोजनं निवेशयेत् ।
उत्तराङ्गकाष्ठषडङ्गुलाधोभागे उक्तलौहकीलके तथाविधं लोह
स्थितषडङ्गुलकटकेन संयोज्यं तुलामवलम्बयेत् । तुलां तु
प्रागुक्तकाष्ठमयीं दशाङ्गुलसूत्रवेष्टनस्थूलां वत्तुला साहचर्यं स्त
दीघा प्रान्तयोः षडङ्गुलान्तरितभागे प्रागुक्तरूपषडङ्गुलकटक
द्वयोः पश्चात्तद्वहिरुभयतश्चतुरङ्गुललोहपाशोमहिता मध्यभागे च
ऊर्ध्वं तथाविधकटकसहिताधोभागोऽपि एकाङ्गुलस्थूला षडङ्गुल
चूडान्विततिर्य्यकोलकयोजितलौहकटकपरिता च संयोज्य
सा च उत्तराङ्गकाष्ठे दक्षिणोत्तरतो निवेशनीया । उत्तराङ्ग
काष्ठं च प्रागादिक्रमणं चतुरङ्गुलान्तरितदेशेषु सोवणपट्टादि
सूत्रैश्चतुर्विंशतिबन्धा कार्याः । तेषु बन्धेषु च क्रमेण साधान्यन
सुवर्णघटिता अङ्गुष्ठपत्रमात्रान्यूना वक्ष्यमाणध्यानानुरूपमूर्ति
मन्त्र इशादयो देवा स्थाप्याः । उत्तराङ्गोपरि च सोवणपट्ट
वस्त्रादिभिराच्छादयेत् । तुलादण्डमध्ये च षडङ्गुलकटकाधो
भागे तथैव सोवणवक्ष्यमाणध्यानानुरूपमूर्तिमान् गोविन्द
स्थाप्यः । तुलादण्डपाश्चत्यकटकयोश्च त्रिमस्रत्यङ्गुलदीघा
एकाङ्गुलस्थं पञ्चचत्वारिंशत्कटकानुविद्वाश्चतस्रश्चतस्रो लौह-
शृङ्खलास्तदभावे रज्जु उपरिस्थकटकं संयोज्य अवलम्बयेत् ।
तासु च शक्त्यनुसारेण दशाष्टषट्शतपलमिततान्त्रे क्रमेण पञ्च
चतुः सार्धं त्रिप्रदेशदीर्घविस्तारं प्रान्तेषु एकाङ्गुलीन्त्रं वलयाकार
चतुर्लौहकटकसहितं तदभावे सारदारुमये तावान्त्रितकाष्ठ
निर्मितं सुवर्णयजमानधारणयोग्यं फलके कार्यम् । तच्च

प्रागुक्तशृङ्खलाधोभागस्थकटकेवलयाकारे संयोज्य अवलम्बयेत् । तत्रकुलकं च भूमवितस्तिमात्रमूढं यथा तिष्ठता तथा लम्बयेत् । उत्तगङ्गाकाष्ठतुलादण्डो च पञ्चविंशत्यङ्गुलदोर्विकाङ्गुलिपर्यन्तस्थलेन वासुकिनाम्ना लाहशृङ्खलेन वध्नीयात् । एव तोरणस्तम्भोत्तराङ्गमहितं तुलादण्डं विधाय तत्र बन्धस्थानस्थानप्रागाटिक्रमेण वक्ष्यमाणध्यानानुरूपमूर्त्तिकान् देवान् समावाह्यप्रणवादिचतुर्थ्यन्तस्वस्वनामभियथाविभवमर्चयेत् । ते च देवा ध्यानाप्राह्णनस्थापनमन्त्रमहिता क्रमशः प्रदश्यन्तः ।

तत्रगन्धं पूर्वोत्तरं त्रिचित्रं द्रव्यं द्रव्यमभ्यस्त्रिशूलभृतः । कपालपाणिश्चन्द्राक्षभूषणः परमेश्वर इति ध्यानलक्षणं । अग्न्युत्तराणां त्रिणा च तन्मूर्त्तिं संस्मृत्य प्राणप्रतिष्ठां विधायवाहयेत् । यत्रापञ्चवक्त्रं वृषारूढं प्रतिवक्त्रं त्रिलोचनं । कपालशूलखट्वाङ्गनचन्द्रमाले सदाशिवः । आगच्छ भगवन् श्रीं तुलाबन्धमलङ्करः । इत्यावाह्यं तमोगानं (११२ पृ० २६ प०) प्रागुक्तमुच्चाज्यं श्रीं भूभुवस्व इशान इहागच्छत्यादिना आवाह्यं स्थापयेत् । ततो यथाविभवं प्रणवादिनमोऽन्तं नाममन्त्रेण पूजयेत् । एव सर्वत्रापाटिसंस्मरणान्तं तत्तन्मन्त्रे स्थापनं पूजनञ्च ।

सोमस्य दशाश्वरथगः सोमो गदापाणिवरप्रदः । लक्षणं तथैव ध्यानम् । अत्रिपुत्रं जगत्प्राणं यमुनाविषयोद्भवः । दशाश्ववाहनं श्वेतगदापाणिं वरप्रदः । आगच्छ भगवन् चन्द्र तुलाबन्धमलङ्करः । इति आवाहनम् । सोमो धनुमः (११२ पृ० २१ प०) प्रागुक्तेन स्थापनम् । २

मारुतस्य धावन् हरिणपृष्ठस्थो ध्वजधारी समोरणः । लक्षणं ध्यानञ्च । मृगारूढं महाबाहो मारुत त्वं सदागते । ध्वजहस्तं महाकायं तुलाबन्धमलङ्करः । वायो ये ते (१५० पृ० २ प०) प्रागुक्तेन स्थापनम् । ३

रुद्रस्य, रक्तवर्णस्त्रिनयनो दिभुजश्चन्द्रमौलिभूत । जटिलश्च
प्रकृत्वो रुद्रो बाणधनुर्वर । लक्षण ध्यानञ्च । वृषारूढ
महादिव्य व्यक्ताव्यक्तस्वरूपधृक् । नागान्तर महारुद्र सृष्टि
रक्षारकारक । आगच्छ भगवन रुद्र तुलाबन्धमलङ्कर । इमा
रुद्रार्थत्यादिना (११७ पृ ४ प) प्रागुक्तेन स्थापनम् । ४

सूर्यस्य, रवि कार्य्य शुभश्मश्रु सिन्दूरारुणसप्रभ । पद्मा
मन पद्मकरो भूपितो रश्मनाधर । लक्षण ध्यानञ्च । पद्मामन
पद्महस्त सिन्दूरारुणसप्रभ । रथारूढ महाबाहो काश्यपेय
महाद्युत । आगच्छ भगवन सूर्य तुलाबन्धमलङ्कर । वटसूर्य
इत्यदिना (१६ पृ १८ प ०) प्रागुक्तेन स्थापनम् । ५

विश्वकर्माण विश्वकर्मा तु कृत्वश्मश्रुलो रश्मनाधर ।
सन्तशपाणिदि भुजस्तेजोमूर्तिधरो महान् । इति लक्षण ध्यानञ्च ।
दशपाण मन्त्रावोर सुचित्ररूपकारक । विश्वकृत विश्वधृक् च
त्वं रश्मनामानदण्डधृक् । विश्वकर्मन्निहागच्छ तुलाबन्धमल
ङ्कर । विश्वकर्मन्निव्यस्य गामर्कधिस्त्रिष्टप कृन्द विश्वकर्मा
देवता ततस्थापन वि । विश्वकमन हविषा वाहधान स्वय
यजस्व पृथिवीमुत द्याम् । मुहूर्त्तान्ये अभित सपत्नी इहास्माक
मघवा सूरिरस्तु (यजु० काण्व ८ अ ४५ म) इत्यनेन
स्थापनम् । ६

गुरो, त्वेदैत्यगुरू तद्वत पीतश्वेतौ चतुर्भुजौ । दण्डिनौ
परदे कार्य्यौ साक्षसूत्रकमण्डलू । इति लक्षण ध्यानञ्च ।
दण्ड क्षत्रवरदकमण्डलुधर प्रभो चतुर्भुज हयारूढ पीताम्बर
वृहस्पते । वाचस्पते समागच्छ तुलाबन्धमलङ्कर । वृहस्पते
अतीत्यादिना (१५१ पृ १२ प) प्रागुक्तेन स्थापनम् । ७

अङ्गिरोम्यो, कमण्डलु स्रुच चैव शक्ति दभमपि क्रमात् ।
कलयन्त्यङ्गिरो नाम्न करग्राणि समन्तत । आगच्छ भगवन्

विप्र तुलाबन्धमलङ्कर । त्वमग्ने इत्यस्यादित्य याज्ञवल्क्या
वृषो जगतो ह्यन्द अङ्गिरा देवता ततस्थापने वि । त्वमग्ने
प्रप्रमोऽङ्गिरा ऋषिदेवो देवानामभव शिव सखा । तव व्रते
क यो विद्वानापमोऽजायन्त मरुतो भ्राजदृष्टय (य ३४ अ
१८ म) इत्यनेन पाणिभिश्चाग्निनामा च कलयस्तु जपस्रजम् ।
गार्गाञ्च पुस्तकञ्चैव क्रमादेष कमण्डलुम् । आगच्छ भगवन्नग्ने
तुलाबन्धमलङ्कर । अग्नि दूतमित्यादिना (१११ पृ २६ प)
प्रागुक्तेन च मिलितयो स्थापनम् । ८

प्रजापते यन्मोपवोतो हसस्य एकवक्त्रश्चतुर्भुज । अक्ष सुव
सुच धत्ते कुण्डिका च प्रजापति । लक्षण ध्यानञ्च । प्रजापत
मन्नागच्छ तुलाबन्धमलङ्कर । प्रजापते नित्यादिना (११ पृ०
११ प) प्रागुक्तं न स्थापनम् । ९

विश्वदेवानाम विश्वाश्च देवान शरवाणपाणीस्त्रयोदशेतान
दिभुजान विदध्यात । इति लक्षण ध्यानञ्च । शुभ्रवणा
महाकाया विद्याभरणभूषिता । विश्व देवा समायाता प्रकु
रुष्य तुला शुभाम । विश्वे देवास इत्यस्य मधुकन्दा ऋषि
गायत्री ह्यन्दो विश्वे देवा देवतास्ततस्थापन वि । विश्वे देवास
प्रागत शृणुताम इमं त्वम् । एदं वर्हिर्निषोदत (य० ७ अ
३४ म) इत्यनेन स्थापनम् । १

जगद्विधातु हमारूढो महाबाहुश्चतुर्वक्त्रश्चतुर्भुज । विष्टर
स्रक्सुव धत्ते ह्यक्षमालाञ्च कुण्डिकाम । ध्यानलक्षणे । जग-
द्विधातरागच्छ तुलाबन्धमलङ्कर । विश्वकमेत्यस्य भुवनपुत्र
विश्वकर्मा ऋषिस्त्रिष्टुप ह्यन्द विश्वविधाता देवता ततस्थापने
वि० । विश्वकर्मा विमना आदिह्याया धाता विधाता परमोत
महक । तेषामिष्टानि समिषा मदन्ति यत्रा सप्त ऋषीन् पर
एकमाहु (य १७ अ० २६ म०) इत्यनेन स्थापनम् । ११

पजन्यशम्भो, पजन्यनामा विज्ञेयो गजवक्त्रतयान्वित । यो धत्ते सर्वजीवात्मा वर वीजञ्च शङ्ककम् । कुठारञ्च पयोजञ्च चिन्तारत्न महाशुचि । पाश चक्र किसलय कुण्डी च न्शभि करै । ध्यानलक्षणे । पर्जन्यागच्छ भगवन तुलाबन्ध मलङ्कक । शन्नो वात इत्यस्य दध्यङ्गुलार्धवर्ण ऋषिरनुष्टुप छन्द पर्जन्यो देवता ततस्थापने वि । शन्नो वात प्रवता शन्नस्तपतु सूर्य । शन्न कनिकददेव पजन्या अभिवषतु (य ३६ अ १ म) इति पञ्चवक्त्र वृषारूढ प्रतिवक्त्र त्रिलोचनम् । कपानशूलखट्वाङ्ग शम्भ खण्डेन्दुभूषणम् । उक्तलक्षणसम्पन्न तुलाबन्धे निवेशयेत् । नमः शम्भवायैतस्य परमेश्वरदेवता प्रजापतय ऋषयश्छन्दोऽभाव शम्भुदेवता ततस्थापन वि । नमः शम्भवाय च मयोभवाय च नमः शङ्कराय च मयस्कराय च नमः शिवाय च शिवतराय च (य १६ अ ४१ म) इत्येताभ्या मिलितयो स्थापनम् । १२

पितृणाम कुशविष्टरमयुक्ता पितर पिण्डपात्रिण । तान् पितृस्तु समावाह्य तुलाबन्धे निवेशयेत् । नमो व इत्यादि यजुषा प्रजापतिऋषिश्छन्दोऽभाव ऋतुरूपा पितरो देवतास्ततः स्थापने वि । नमो व पितरो रमाय । नमो व पितर शोषाय । नमो व पितरो जीवाय । नमो व पितर स्वधाय । नमो व पितरो घोराय । नमो व पितरो मन्यवे । नमो व पितर । पितरो नमो व (य २ अ० ३२ म) एते यजुभि स्थापनम् । १३

सौम्यस्य, दशाश्ववाहन सौम्य गदापाणि वरप्रदम् । उक्तलक्षणसम्पन्न तुलाबन्धे निवेशयेत् । उद्बुध्यन्दाग्ने इत्यनन (५३ पृ० २३५०) प्रागुक्तेन स्थापनम् । १४

धमस्य, चतुर्वक्त्रश्चतुष्पादश्चतुर्बाहु मिताम्बर । सवाभरण

वान श्वेतो धर्म काय्या विजानता । दक्षिणे चाक्षमाला च
तस्य वामे च पुस्तकम् । उक्तलक्षणक धर्म तुलाबन्धे निवेशयेत् ।
जङ्घाभ्यामित्यस्य प्रजापतिऋषिर्कपदा महापत्तिश्छन्दो धर्मो
वता ततस्थापने वि० । जङ्घाभ्या पद्भ्या धर्माऽसि विशि राजा
प्रतिष्ठित (य० २ अ० ८क) इत्यनेन स्थापनम् । १५

शक्रस्य, चतुर्दन्तगजारूढ वज्रपाणि पुरन्दरम् । शचीपति
वृत्रहर सहस्रनयनोज्ज्वलम् । उक्तलक्षणसम्पन्न तुलाबन्धे
निवेशयेत् । त्रातारमित्यादिना (६५ पृ ६ प) प्रागुक्तेन
स्थापनम् । १६

अश्विनो तरुणो देवभिपजो ह्यश्वारूढौ महाबलौ । तयो
राषधय काय्या दिव्या दक्षिणहस्तयो । वामयो पुस्तके कार्य्य
दर्शनीयतमाविमो । उक्तलक्षणसम्पन्नौ तुलाबन्धे निवेशयेत् ।
या वा कशेत्यादिना (६४ पृ २१ प) प्रागुक्तेन स्थापनम् । १७

जलेशस्य, वरुण यादसामीश लोकेश पाशपाणिनम् । उक्त
लक्षणसम्पन्न तुलाबन्धे निवेशयेत् । तच्चा यामीत्यादिना
(६६ पृ १६ प) प्रागुक्तेन स्थापनम् । १८

मित्रावरुणयो पद्मपाणि तथा मित्र कमलासनसंस्थितम् ।
द्विभुज श्वेतमूर्तिश्च सवभूतहिते रतम् । वरुण सरितामीश
लोकेश पाशपाणिनम् । उक्तलक्षणसम्पन्नौ तुलाबन्धे निवेशयेत् ।
अय वा मित्रावरुणेत्यस्य गृतसमद ऋषिर्गायत्री छन्द मित्रा
वरुणौ देवते ततस्थापने वि । अय वा मित्रावरुणा सुत
सोम ऋतावृधा । ममेदिह श्रुत हवम् (ऋ २ अ० २ म ४१ सू
४ म०) इत्यनेन स्थापनम् । १९

मरुद्गणानाम इन्द्रेण सप्तधा छिन्नं दिते पुत्र मरुद्गणम् ।
महावीर्य महाबाहु तुलाबन्धे निवेशयेत् । मरुतो यस्य
ह्येत्यादिना (६८ पृ० २५ प०) प्रागुक्तेन स्थापनम् । २०

धनेशस्य नरयुक्तविमानस्य कुवेर चीत्तगेश्वरम् । निधी
नाञ्च पतिं श्रेष्ठ राजराजं महाबलम् । उक्तलक्षणसम्पन्न तुला
बन्धे निवेशयेत् । वय सोम व्रते तव मनस्तनूषु विभ्रत प्रजा
वन्त सचेमहि इति मन्त्रेण (य ३३ ५६म) स्थापनम् । २१

गन्धर्वस्य वरदो भक्तलोकानां किरीटी कुण्डली गदी ।
गन्धर्व पुरुषो ध्येयो वीणावाद्यरत सदा । एव गन्धर्वक देव
तुलाबन्धे निवेशयेत् । यमेन दत्तमित्यस्य जमदग्निदीघतम-
सावृषो त्रिष्टुप छन्द गन्धर्वो देवता तत्स्थापने वि० । यमेन
दत्त त्रित एनमायुनगिन्द्र एण प्रथमो अर्ध्यातिष्ठत । गन्धर्वो
अस्य रशनामगृभणात् सूरादश्च वसवो निगृह्य (य २८अ०
१३म) इत्यनेन स्थापनम् । २२

जलेशस्य, ध्यानलक्षणे प्राग्वत् इम मे इत्यादिना (१५६पृ०
३६प०) प्रागुक्तेन स्थापनम् । २३

विष्णो, प्रादक्षिण्यात् दक्षिणाध कराटारभ्य नित्यश । विष्णु
कौमोदकीपद्मशङ्खचक्रैरलङ्कितम् । उक्तलक्षणसम्पन्न तुलाबन्धे
निवेशयेत् । विष्णोरराटमित्यादिना (१५०पृ २३प) प्रागु-
क्तेन स्थापनम् । ऋत्यादिस्मरणं सवत् प्राग्वत् । २४

गोविन्दस्य, विष्णुमूर्त्तिलक्षणवती तुलामध्यस्थकटकाधो
भागे प्रादेशमितमौक्तिकमाख्यावलम्बिता सौवर्णी सर्वमूर्त्तिभ्यां
वृहती मूर्त्ति सहस्रशीर्षेत्यादिना (१६३पृ १३प) प्रागुक्तेन
स्थाप्यत् । २५

एव तुलाबन्धस्थानं देवान् स्थापयित्वा अभ्यर्च्य स्तम्भपूजा
कुर्यात् यथा निकामे इत्यस्य प्रजापतिर्ऋषिश्छन्दोऽभाव ब्रह्मा
देवता तुलास्तम्भपूजने वि० । निकामे निकामे न पजन्यो
वर्षतु फलवत्यो न ओषधय पच्यन्ता योगक्षेमो न कल्पताम्
(य २२अ० २२म) इत्यनेन दधिक्रावण इत्यादिना (२१पृ०

१५प) प्रागुक्तेन शिवो भवेत्यस्य त्रित ऋषिर्हृत्ती कृन्द
अजो देवता तुलास्तम्भपूजन वि० । शिवो भव प्रजाभ्यो मानुषी-
भ्यस्त्वमङ्गिर । मा द्यावापृथिवी अभि शोचीर्मान्तरिक्ष मा
वनस्पतीन (य ११अ० ४५म) इत्यनेन यतो यत इत्यस्य
तधडडायवण ऋषिरनुष्टप कृन्द विद्युतस्तनयिन्, रूपौ भग
उन्तो दवर्त तुलास्तम्भपूजन वि० । यतोयत समीहते ततो नो
अभय कुरु । शन कुरु प्रजाभ्योऽभय न पशुभ्य (य ३६अ०
००म) इत्यनेन स्थिरो भवेत्यस्य त्रित ऋषिरनुष्टप कृन्द
गामभो देवता तुलास्तम्भपूजने पि० । स्थिरो भव वीडवङ्ग
आशुभव वाज्यवन । पृथुभव सुषदस्त्वमग्न पुरीषवाहण (य
११अ ४४म०) इत्यनेन च मन्त्रेण प्रागादिक्रमण स्तम्भद्वय
संप्रजपेत् । ततस्तेरेव मन्त्रेस्तुलाप्रान्तद्वय संपूज्य तुलादण्डस्य
समन्तत प्रागादिदिक्त तूर्यादिध्वनि कारायत्वा यजमानसहित
आचार्य पुष्पधपवलीन गृहीत्वा एह्येहि सवामरेत्यादिभिदश
भिमन्त्रेरिन्द्रादीन दश दिकपालान समवाह्याभ्यच्य बलि दत्त्वा
दोपान प्रज्वालयेत् । तेच मन्त्रा यथा एह्येहि सवामरमिदसा
ध्वेरभिष्टतो वज्रधरामरेश । सवाज्यमानोऽप्सरसाङ्गणेन रक्षा
ध्वरत्री भगवन्नमस्त इन्द्राय नम । एह्येहि सर्वाभरहव्यवाह
मुनिप्रवरैरभितोऽभिजुष्ट । तेजोवता लोकगणेन सार्धं ममाध्वर
रक्ष कवे नमस्ते अग्नये नम । एह्येहि ववस्वत धमराज
सवामरेरर्चितधममूत्त । शुभाशुभानन्दशुचाम गौश शिवाय न
पाहि मख नमस्ते यमाय नम । एह्येहि रत्नोगणनायकस्त्व
विशालवेतालपिशाचसवे । ममाध्वर पाहि शुभाधिनाथ लोके-
श्वरस्त्व भगवन्नमस्ते आ निर्ऋतये नम । एह्येहि यादोगण-
वारिधोना गणेन पर्जन्यमहाप्सरोभि । विद्याधरेन्द्रामरगीय
मान पाहि त्वमस्मान भगवन्नमस्ते श्रीं वरुणाय नम । एह्येहि

यज्ञध्वरक्षणाय मृगाधिरूढ सह सिद्धसधे । प्राणाधिप
काल कवे महाय गृहाण पूजा भगवन्नमस्ते श्री वायवे नम ।
एह्य हि यज्ञेश्वर यज्ञरक्षाम । विधतस्व नक्षत्रगणेन साद्धम ।
एवौषधिभि पितृभि सहैव गृहाण पूजा भगवन्नमस्ते श्री
सोमाय नम । एह्य हि विश्वर नस्त्रिशूल कपालखट्टाङ्गकरण
साद्धम । लोकेश भतेश्वर यज्ञसिद्धे गृहाण पूजा भगवन्नमस्ते
श्री ईशानाय नम । एह्य हि पातालधरामरेन्द्र नागाङ्गनाकि
न्नरगोगमान । यत्तोरगेन्द्रामरलोकपूज्य अनन्त रक्षाध्वर
मस्मदीयम अनन्ताय नम एह्य हि विश्वाधिपते सुरेन्द्र
लोकन साद्ध पितृदेवताभि । सवस्य धातास्थमितप्रभावो
विनाश्वर न सतत शिवाय श्री ब्रह्मणे नम । ततो भूतादिभ्य
प्रायना यथा तल्लोके यानि भूतानि स्थावराणि चराणि च ।
ब्रह्मविष्णुशिव साउ रक्षा कुर्वन्तु तानि मे । देवदानवगन्धवा
यनराक्षसपन्नगा । ऋषयो मनवो गावो देवमातर एव च ।
एते ममाध्वर रक्षा प्रकुर्वन्तु मुदान्विता । गोडास्त्वैव मम
गोविन्दादिप्रतिमाना गन्धादिद्रव्यद्वारा अधिवासनमपि कुर्वन्ति
मूलग्रन्थेषु तस्यादशनादाचारमात्रमूलतेवेत्यवसीयते । अतस्त
न्मन्त्रा नात्र प्रदर्शितास्ते तु यथाचारमव गन्धद्वारामित्यादयो
मन्त्रा पाठ्या । ततोऽधिवासनकमदक्षिणामभिलष्य दद्यात् ।
यथा देशकालकीर्त्तनान्ते अमुककर्माङ्गाधिवासनकर्मण प्रति
ष्ठार्थमिदं सुवर्णादि दक्षिणमाचार्यादिभ्यो यथानामगोत्रेभ्य
ब्राह्मणेभ्यो ददे । ततो यजमानेन उपवाम अशक्ता नक्तभोजन
रात्रिचागरणञ्च कार्यम् । निरवकाशे सद्य एवाधिवासनमिति
हमाद्रिप्रभृतय ।

इति श्रोतारगानाथतकवाचस्पतिभट्टाचार्यविरचिताया तुला
दानादिपद्धतौ सवकमसाधारणमधिवासप्रकरणं समाप्तम् ।

अथ तुलापुरुषदानदिनकृत्यम् कृतानित्यक्रियो यजमान
(१ पृ० १२प०) पूर्वाक्तविधानेन पुण्याहादिवाचनादिकं कुर्यात् ।
तत ऋत्विगादयः स्वस्वकुण्डे स्थण्डिले वा महाव्याहृतिहोमं
प्रवक्तुं प्रणाहुतिं स्वस्वशाखीये प्रागुक्तमन्त्रेजहुयुः । ततो होमं
दर्क्षिणादि कमशेषञ्च समापयेयुः । सामथ्यं पूरणपात्रं दर्क्षिणा
नृत्या सूय्यादिग्रहाणां प्रत्येकं यज्ञमाहूताथ धन्वादयो दाक्षिणा
दया । तत्र धन्वादीनां न्यनाधिकमूल्यवत्त्वे यावता मूल्येन
समता भवेत् तावन्मूल्येन काञ्चनेन रजतार्दना वा समता
विधया । अधिदेवतादीनां ततो न्यनमूल्यं काञ्चनं तन्मूल्यं
रजतादिकं वा प्रत्येकं दर्क्षिणा दयेति विशेषः । तत्र सूय्या
दीनां धेनुदानादिमन्त्राः प्रदश्यन्तः ।

तत्र सूय्यस्य कपिले सवभृतानां पूजनोद्यामि रोहिणि ।
तांस्तेवमयी यस्मादतः शान्तिं प्रयच्छ मे । इत्युच्चाय धेनुं
सूत्रप्रागकृते ऋत्विजे दद्यात् । एवमुत्तरतः ।

चन्द्रस्य, पृथ्वीस्त्व शङ्खं पुण्यानां मङ्गलानाञ्च मङ्गलम् ।
विष्णुना विधृतो नित्यमतः शान्तिं प्रयच्छ मे । शङ्खम् ।

कुजस्य, धर्मस्त्व वृषरूपेण जगदानन्दकारकः । अष्ट
मूर्तेरविष्टानमतः पाहि सदा हि न । इति वृषम् ।

बुधस्य हिरण्यगर्भगर्भस्य हेमवोजं विभावयो । अनन्तं
पुण्यफलदमतः शान्तिं प्रयच्छ मे । सुवर्णम् ।

गुरो, पीतवस्तयुगं यस्माद्वासुदेवस्य वल्लभम् । प्रदानादस्य
मे विष्णुः प्रीयता भक्तवत्सलः । पीतवस्त्रम् ।

शुक्रस्य, विष्णुस्त्वमश्वरूपेण यस्मादमृतसम्भवः । चन्द्राकं
वाहनो नित्यमतः शान्तिं प्रयच्छ मे । अश्वम् ।

शने, यस्मात्त्व पृथिवी देवी धेनुः केशववल्लभा । सर्वपापं
हरा नित्यमतः शान्तिं प्रयच्छ मे । कृष्णधेनुम् ।

राहो, यस्मादायस कर्माणि तवाधीनानि सर्वदा । हला
गन्धायुधादीनि तत शान्तिं प्रयच्छ मे । आयसम् ।

केतूना, यस्मात्त्वं सर्वयज्ञानामङ्गत्वेन व्यवस्थित । यान
विभावसो नित्यमत शान्तिं प्रयच्छ मे इति क्वाग दद्यात् ।

तत प्राङ्मुखमुदङ्मुख वा यजमान पत्नीकुटुम्बसहित
मण्डपद्वारग्रहममीपस्थकलसोदके दूर्वापञ्चपल्लवसहिते स्वस्व
शाखोयवेदिके सुरास्वामित्यादिभिश्च पौर्वाणिकेमन्त्रेराचाय्य
सहिता ऋत्विजोऽभिषिञ्चयु । तत्र वेदिकमन्त्रा यथा आपा
हिष्ठत्यादि तिस्र (१६७ पृ २० प) प्रागुक्ता । त्रातारमिन्
मित्यका (१५६ पृ ८ प) प्रागुक्ता । वरुणस्योत्तम्भनमस्तीति
(पृ २५) प्रागुक्तानि पञ्च यजुषि । एतान्यभिषेकाश्च
विनिर्गोममुक्ता प्रागुक्तार्थादि स्मत्वा पाठ्यानि । भग प्रणेत
रित्यस्य आदित्ययाज्ञवल्क्याह्वयी त्रिष्टप छन्दो भगो देवता
अभिषेके वि । भगप्रणेतभग सत्यराधो भर्गमा धियमुत्वा
ददत् । भग प्र नो जनय गोभिर्गवभग प्र नृभिर्नृवन्त म्याम
(पृ ३४ अ ३६ म) समुद्राय त्वेत्यस्य प्रजापतिर्ऋषिर्छन्दो
ऽभाव वातनामा देवता अभिषेके वि । समुद्राय त्वा वाताय
स्वाहा (य० ३८ अ ७ क १ म) पुनन्तु मेत्यादिकाना नवाना
प्रजापत्यश्विभरस्वत्यऋषय आद्ययो अनुष्टुप छन्द पितरो
देवता तृतीयाया गायत्री छन्द अग्निदेवता चतुर्थ्या अनुष्टुप
छन्द दवयजनधीविश्वभूतजातवेदसो देवता, पञ्चम्या गायत्री
छन्द अग्निदेवता, षष्ठ्या गायत्रीछन्द अग्निदेवता तृतीय
पादस्य ब्रह्मा देवता सप्तम्या गायत्री छन्द सोमो देवता
तृतीयपादस्य वायुदेवता, अष्टम्या गायत्री छन्द सविता देवता,
नवम्यास्त्रिष्टुप छन्द विश्वे देवा देवता, सर्वासामभिषेके वि० ।
पुनन्तु मा पितर सोम्यास पुनन्तु मा पितामहा । पुनन्तु मा

प्रपितामहा पवित्रेण शतायुषा ॥ १ ॥ पुनन्तु मा पितामहा
 पुनन्तु मा प्रपितामहा । पवित्रेण शतायुषा विश्वमायु
 व्यश्नवे ॥ २ ॥ अग्न आयूषि पवम आसुवोर्जमिष च न । आग्ने
 बाधस्व दुच्छुनाम ॥ ३ ॥ पुनन्तु मा देवजना पुनन्तु मनसा
 धिय । पुनन्तु विश्वा भूतानि जातवेद पुनीहि माम् ॥ ४ ॥
 पवित्रेण पुनीहि मा शुक्रेण देव दीद्यत अग्ने क्रत्वा ऋत्
 रन्तु ॥ ५ ॥ यत्ते पवित्रमर्चिष्यग्न विततमन्तरा ब्रह्म तेन पुनातु
 मा ॥ ६ ॥ पवमान सो अद्य न पवित्रेण विचर्षणि । य पोता
 म पुनातु मा ॥ ७ ॥ उभाभ्या देव सवितु पवित्रेण सवेन च ।
 मा पुनीहि विश्वत ॥ ८ ॥ वेष्टदेवी पुनतो देव्यागादयस्या
 मिमा बह्वस्तन्वो गीतपृष्ठा । तथा मदन्त सधमादेषु वय
 स्याम पतयो ग्यीणाम (य १८ अ ३७ अर्वावि ८ मन्त्रा)
 आप्यायस्वत्यका (१ ६ पृ० ५ प०) प्रागुक्ता । पञ्च नद्य इत्यस्य
 आदित्ययाज्ञवल्क्यावृषो अनुष्टुप कन्द सरस्वतीऽदी देवता
 अभिषेके वि । पञ्च नद्य सरस्वतीमपि यन्ति समीतस ।
 सरस्वती तु पञ्चधा सो देशेऽभवत् सरित् । (य ३४ अ
 ११ म०) शिरो मे इत्यादिकाना पञ्चाना प्रजापतिर्ऋषि स्तुती
 याया गायत्री अन्त्याया महापङ्क्ति अन्त्यामामनुष्टुप कन्द
 इन्द्रशरीरावयवा देवता अभिषेके वि । शिरो मे ओर्ध्वो
 मुखं त्विषि कुगाश्च श्मश्रूणि राजा मे प्राणो अमृत सस्त्राट
 चक्षुर्विराट् श्रोत्रम् ॥ १ ॥ जिह्वा मे भद्र वाङ्महो मनो मन्यु
 स्वराडभाम । मोदा प्रमोदा अङ्गुलीरङ्गानि मित्र मे
 सह ॥ २ ॥ बाह्व मे बलमिन्द्रिय हस्तौ मे काम वीर्यम् ।
 आत्मा क्षत्रमुरो मम । ३ । पृष्ठीमे राट्पुमदरमसो गोवाश्च
 आणो । ऊरू अरत्नौ जानुनी विशो मे अङ्गानि सवत । ४ ।
 नाभिर्मे चित्तविज्ञान पायुमेऽपचतिभस्त । आनन्दनन्दावाण्ये

मे भग सौभाग्य पस । जङ्घाभ्यां पङ्गा धर्मोऽस्मि विशि राजा
 प्रतिष्ठित । ५ । (य २ अ ५ अवधि ५ मन्त्रा) देवस्य
 त्वेत्यादिकाना तिसृणां प्रजापतिर्ऋषि, आद्यायावृहती
 गन्धयोर्ऋगायत्रौ रुद्र सवित्रादयो लिङ्गोक्ता देवता अभि
 पेके वि । देवस्य त्वा सवितु प्रसवेऽश्विनोबाहुभ्या पुष्णो
 हस्ताभ्याम् । अश्विनो भेषज्येन तेजसे ब्रह्मवचसायाभिषि
 ञ्चामि । १ । मरुत्व्ये भेषज्येन वीर्याथान्नद्यायाभिषि
 ञ्चामि । २ । इन्द्रस्येन्द्रियेण बलाय श्रिये यशसेऽभिषिञ्चामि ३ ।
 (य २ अ ३ ऋ) सोमस्य त्वेत्यस्य वरुणर्ऋषिर्ऋन्दो
 ऽभावो यजमानो देवता अभिषेक वि । सोमस्य त्वा द्यम्ने
 नाभिषिञ्चाम्यग्नभाजमा सूयस्य वर्चसेन्द्रस्येन्द्रियण । क्षत्राणां
 क्षत्रपतिरिध्यति दिद्यून पाहि इम देवा असपत्न सुवद मन्त
 क्षत्राय महते ज्येष्ठाय महत जानराज्यायेन्द्रस्येन्द्रियाय ।
 इमममुष्य पुत्रममुष्यै पुत्रमस्यै विश ण्ष वोऽमी राजा सोमो
 ऽस्माक ब्राह्मणाना राजा । (य १ अ १७क) यजु
 सवत्र गीयते इत्युक्तेयजुवदविहिता एवाभिषेकमन्त्रा दृष्टा
 अन्यवेदीयास्तु विस्तरभयान्नोद्धृता । पौराणिकास्तु । सुरास्त्वा
 मभिषिञ्चन्तु ब्रह्मविष्णुमहेश्वरा । वासुदेवो जगन्नाथस्तथा
 सकषणो विभु ॥ प्रद्युम्नश्चानिरुद्धश्च भवन्तु विजयाय ते । आश्व-
 ण्डलोऽग्निभगवान यमो वे नैर्ऋतिस्तथा ॥ वरुण पवनश्चैव
 धनर्ध्यक्षस्तथा शिव । ब्रह्मणा सहिता सव दिक्पाला
 पान्तु ते सदा ॥ कीर्त्तिर्लक्ष्मीर्ऋतिमधा पुष्टि श्रद्धा क्रिया
 मति । बुद्धिर्लज्जा वप शान्तिस्तुष्टि कान्तिश्च मातर
 एतास्त्वामभिषिञ्चन्तु देवपत्न्य समागता । आदित्य-
 चन्द्रमा भीमो बुधजीवसितार्कजा ॥ ग्रहास्त्वामभिषिञ्चन्तु
 राहु केतुश्च तपिता । देवदानवगन्धर्वा यक्षराक्षसपन्नगा ॥

ऋषयो मनवो गावो देवमातर एव च । देवपत्न्यो द्रुमा नागा
 दैत्याश्चाप्सरसाङ्गणा ॥ अस्त्राणि सर्वशस्त्राणि राजानो वाहनानि
 च । आयुधानि च रत्नानि कालस्थावयवाश्च य ॥ सरित
 सागरा शेलास्तीर्थानि जलदा नदा । एते त्वामभिषिञ्चन्तु
 सर्वकामार्थमिद्वये इति एवमभिषिक्त सपत्नीकोयजमान सर्वौ
 षध्यादिभिरुद्धर्तिताङ्ग शुद्धोदकेन स्नात स्नानवस्त्र त्यजेत् ।

ततो गृहोत्तकुसुमाञ्जलि सफलका तोरणवलम्बितां तुला
 वि प्रदक्षिणीकृत्य अभिमन्त्रयेत् यथा नमस्ते सर्वदेवानां
 शक्तिस्त्व सर्वमाश्रिता । साक्षिभूता जगद्धात्री निर्मिता विश्व
 योनिना । एकतः सर्वसत्यानि तथानृतशतानि च । धर्माधर्म
 कृता मध्ये स्थापितासि जगद्धिते । त्व तुले सर्वभूतानां प्रमाण
 मिदं कौत्तिता । मां तोलयन्ती ससारादुद्धरस्व नमोऽस्तु ते ।
 योऽमो तत्त्वाधिपो देव पुरुष पञ्चविशक । म ण्योऽधिष्ठितो
 देवि त्वयि तस्मान्नमो नम । इति । ततस्तुलास्थगोविन्दमग्र्यनु
 मन्त्रयेत् यथा नमो नमस्ते गोविन्द तुलापुरुषसन्नक । त्व हरि
 तारयस्वास्मान्स्मात् ससारसागरात् । ततस्ततप्रतिमा संपूज्य
 पुनस्तुला प्रदक्षिणीकृत्य सखङ्गचर्मकवचालङ्कारो हेमो प्रागुक्त
 लक्ष्णो धर्मराजसूर्यौ संपूज्य वामदक्षिणकराभ्यामादाय तुला
 मध्यस्थावलम्बितगोविन्दप्रतिमा पश्यन् उत्तरफलकमारुह्य
 प्राङ्मुख उपविशेत् । तत्रारोहणसमये रुद्राध्यायो जप्य । स
 यथा नमस्त इत्यादिषोडशर्चस्य प्रथमानुवाकस्य प्रागुक्तायादि
 कम अध्यायस्य परमेष्ठिदेवप्रजापतय ऋषयश्छन्दासि तु प्रति
 मन्त्र वक्ष्यमाणानि अध्यायस्य रुद्रो देवता ततप्रीत्यथ पाठे
 वि । इत्यार्थादिक स्मृत्वा (१६२५० ४५) प्रागुक्त षोड
 शच पठित्वा ततोऽध्यायशेष पठेत् । (तत्र नमो हिरण्य
 बाहवे इत्यारभ्य नम नम पर्णाय चेत्यन्तानि सर्वाणि यजुषः

च्छन्दोरहितानि) नमो हिरण्यबाहवे सेनान्ये दिशाञ्च पतये
नमो नमो वृक्षेभ्यो हरिकेशेभ्य पशूना पतये नमो नम शशि
ञ्जराय त्विषीमते पथीना पतये नमो नमो हरिकेशायोप
नेतिने पुष्टाना पतये नम ॥ १७ ॥ नमो वभलुशाय व्याधिने
ऽन्नाना पतये नमो नमो भवस्य हित्यै जगता पतये नमो
नमो रुद्रायाततायिर्न चैत्राणा पतये नमो नम सूताया-
हन्त्यै वनाना पतये नम ॥ १८ ॥ नमो रीाहताय स्थपतय
ब्रह्माणा पतये नमो नमो भुवन्तये वारिवस्तुतायौष
धोना पतये नमो नमो मन्त्रिणे वाणिजाय कक्षाणा पतये नमो
नम उच्चैर्धोषायाक्रन्दयते पत्नीना पतये नम । १९ । नम कृत-
स्नायता धावते मत्तना पतये नमो नम सहनाय निव्याधिन
आव्याधनीनां पतये नमो नमो निषङ्गिणे ककुभाय स्तेनाना
पतये नमो नमो निचेरवे परिचराथारण्याना पतये नम । २० ।
नमो वञ्चते परिवञ्चते स्तायना पतये नमो नमो निषङ्गिण इषु
धिमते तस्कराणा पतये नमो नम सृकायिभ्यो जिघासङ्गो
मुष्णता पतये नमो नमोऽसिमङ्गो नक्त चरङ्गो विक्रान्ताना
पतय नम । २१ । नम उष्णीषिणे गिरिचराय कुलुञ्चाना पतये
नमो नम इषुमङ्गो धन्वायिभ्यश्च वो नमो नम आतन्वानेभ्य
प्रतिदधानेभ्यश्च वो नमो नम आयच्छङ्गोऽस्यङ्गश्च वो
नम ॥ २२ ॥ नमो विष्टजङ्गो विध्यङ्गश्च वो नमो नम स्वपङ्गो
जाग्रङ्गश्च वो नमो नम शयानेभ्य आसीनेभ्यश्च वो नमो नम-
स्तिष्ठङ्गो धावङ्गश्च वो नम ॥ २३ ॥ नम सभाभ्य सभापति
भ्यश्च वो नमो नमोऽश्वेभ्योऽश्वपतिभ्यश्च वो नम आव्याधिनोभ्यो
विध्यन्तीभ्यश्च वो नमो नम उगणाभ्यस्त हतीभ्यश्च वो नम ॥ २४ ॥
नमो गणेभ्यो गणपतिभ्यश्च वो नमो नमो व्रातेभ्यो व्रातपतिभ्यश्च
वो नमो नमो गृत्सेभ्यो गृत्सपतिभ्यश्च वो नमो नमो विरू

पेभ्यो विश्वरूपेभ्यश्च वो नम ॥ २५ ॥ नम सेनाभ्य सेनानि
 भ्यश्च वो नमो नमो रथिभ्यो अरथेभ्यश्च वो नमो नम क्षत्तृभ्य
 सगृहोत्तभ्यश्च वो नमो नमो महदभ्यो अर्भकेभ्यश्च वो नम ॥ २६ ॥
 नमस्तत्तभ्यो रथकारेभ्यश्च वो नमो नम कुलालेभ्य कर्मारेभ्यश्च
 वो नमो नमो निषादेभ्य पुच्छिष्ठेभ्यश्च वो नमो नम श्वनिभ्यो
 मृगयुभ्यश्च वो नम ॥ २७ ॥ नम श्वभ्य श्वपतिभ्यश्च वो नमो
 नमो भवाय च रुद्राय च शर्वाय च पशुपतये च नमो नीलग्री
 वाय च शितिकण्ठाय च ॥ २८ ॥ नम कपर्दिन च व्युप्तकशाय
 च नम सहस्राक्षाय च शतधन्वने च नमो गिरिशायाय च
 शिपिविष्टाय च नमो मीढुष्टमाय चेषुमत च ॥ २९ ॥ नमो
 ऋत्वाय च वामनाय च नमो वृहते च वषीयसे च नमो वृद्धाय
 च सहधे च नमोऽग्राय च प्रथमाय च ॥ ३० ॥ नम आशवे
 चाजिराय च नम शीघ्राय च शीभ्याय च नम ऊम्याय चाव
 खन्याय च नमो नादेयाय च द्वीप्याय च ॥ ३१ ॥ नमो ज्येष्ठाय
 च कनिष्ठाय च नम पूर्वजाय चापरजाय च नमो मध्यमाय
 चापगलभाय च नमो जवन्त्याय च बुध्नाय च ॥ ३२ ॥ नम
 सोभ्याय च प्रतिसर्थाय च नमो याम्याय च क्षेम्याय च नम
 श्लोक्याय चावसान्याय च नम उर्वर्याय च खल्याय च ॥ ३३ ॥ नमो
 वन्त्याय च कक्ष्याय च नम श्रवाय च प्रतिश्रवाय च नम आशु
 षेणाय चाशुरघाय च नम शूराय चावभेदिने च ॥ ३४ ॥ नमो
 विलिप्तिने च कवचिने च नमो वमिणे च दक्षिणे च नम
 श्रुताय च श्रुतसेनाय च नमो दुन्दुभ्याय चाहनन्याय च ॥ ३५ ॥
 नमो धृष्णवे च प्रमृशाय च नमो निषङ्गिणे चेषुधिमते च नम
 स्तीक्ष्णेषवे चायुधिने च नम सायुधाय च सुधन्विने च ॥ ३६ ॥
 नम स्तुत्याय च पथ्याय च नम काट्याय च नीप्याय च नम
 कुल्याय च सरस्याय च नमो नादेयाय च वैशन्ताय च ॥ ३७ ॥

नमः कूट्याय चावध्याय च नमो वोध्याय चातप्याय च नमो
 मेघ्याय च विद्युत्याय च नमो वर्ध्याय चावर्ध्याय च ॥ ३८ ॥
 नमो वात्याय च रेष्मिणाय च नमो वास्तव्याय च वास्तुपाय च
 म सोमाय च रुद्राय च नमस्ताम्राय चारुणाय च ॥ ३९ ॥
 नमः शगवे च पशुपतये च नमः उग्राय च भीमाय च नमः
 अग्रबधाय च दूरबधाय च नमो हन्त्रे च हनीयसे च नमो
 ब्रह्मभ्या हरिकेशेभ्यो नमस्ताराय ॥ ४० ॥ नमः शम्भवाय च
 मयोभवाय च नमः शङ्कराय च मयस्कराय च नमः शिवाय च
 शिवतराय च ॥ ४१ ॥ नमः पार्थ्याय चावाध्याय च नमः प्रत-
 रणाय चोत्तरणाय च नमस्तोर्ध्याय च कूट्याय च नमः शष्प्याय
 च फेन्याय च ॥ ४२ ॥ नमः सिकत्याय च प्रवाह्याय च नमः
 किङ्गिलाय च क्षयणाय च नमः कपदिने च पुलस्तये च नमः
 हरिण्याय च प्रपथ्याय च ॥ ४३ ॥ नमो ब्रज्याय च गोष्ठ्याय
 च नमस्तल्प्याय च गेह्याय च नमो हृदय्याय च निवेय्याय च
 नमः काव्याय च गह्वरेष्ठाय च ॥ ४४ ॥ नमः शुष्काय च हरि-
 त्याय च नमः पामव्याय च रजस्याय च नमो लोप्याय चान-
 प्याय च नमः ऊर्ध्व्याय च सूर्य्याय च ॥ ४५ ॥ नमः पणाय
 च पणशदाय च नमः उद्गुरमाणाय चाभिघ्नते च नमः आस्त्रि-
 दते च प्रस्त्रिदते च नमः इषुक्कृद्गो धनुष्कृद्गो नमो नमो व-
 किरिकेभ्यो देवाना हृदयेभ्यो नमो विचिन्वतकभ्यो नमो विक्षि-
 णतकभ्यो नमः आनिर्हतेभ्यः ॥ ४६ ॥ (इतः परं सप्त ऋच-
 स्तत्राद्योपरिष्ठाहृतो सप्ताष्टदशद्वादशाणपादा) द्राप अन्ध-
 मस्यते दरिद्रः नीलः लोहितः । आसाः प्रजानामेषा पशूना-
 माभेर्मा रोड् मी च न किं च नाममत् ॥ ४७ ॥ (जगतो)
 इमा रुद्राय तवसे कपदिने क्षयदीराय प्रभरामहे मती ।
 यथाशमसद्विपदेचतुष्पदे विश्वः पुष्टः ग्रामे अस्मिन्ननातुरमः ॥ ४८ ॥

(अनुष्टुप) या ते रुद्र शिवा तनू शिवा विश्वाहा भेषजी ।
 शिवा रुतस्य भेषजी तथा नो मृड जोवसे ॥ ४८ ॥ (त्रिष्टुप)
 परि नो रुद्रस्य हेतिर्हणक्तु परि त्वेयस्य दुर्मतिरघायो । अव
 स्थिग मघवङ्गस्तनुष्व मीदु स्तोकाय तनयाय मृड ॥ ५० ॥
 (एकोना यवमध्या त्रिष्टुप) मीदुष्टम शिवतम शिवो न
 समना भव । परम वृक्ष आयुध निधाय कृत्ति वसान आचर
 पिनाक विभ्रदागहि ॥ ५१ ॥ (इत पर द्वे अनुष्टुभौ) विकि-
 ण्द्र विलोहित नमस्ते अस्तु भगव । यास्ते सहस्र हेतयो
 न्यमस्मन्निवपन्तु ता ॥ ५२ ॥ सहस्राणि सहस्रशो बाह्वो
 स्तः हेतय । तामामोशानो भगव पराचीना मुखा
 क ॥ ५३ ॥ (अवतानसन्ना अनुष्टुभो दश बहुरुद्रदेवता)
 अमात्याता सहस्राणि ये रुद्रा अधि भूम्याम । तेषा सहस्र-
 गान्धेयधन्वानि तन्मसि ॥ ५४ ॥ अस्मिन्महत्तयवे अन्तरिक्षे
 भवा अधि । तेषा म ॥ ५५ ॥ नीलग्रीवा शितिकण्ठा दिव
 रुद्रा उपश्रिता । तेषा म ॥ ५६ ॥ नीलग्रीवा शितिकण्ठा
 मया अध क्षमाचरा । तेषा स० ॥ ५७ ॥ ये वृक्षेषु सपिञ्जरा
 नीलग्रीवा विलोहिता । तेषां स ॥ ५८ ॥ ये भूताना मधि
 पतयो विशिखाम कपदिन । तेषा स ॥ ५९ ॥ ये पथा
 पथिरन्तस ऐलवृदा आययुध । तेषा स ॥ ६० ॥ ये तीर्थानि
 प्रचरन्ति सुकाहस्ता निषङ्गिण । तेषा म ॥ ६१ ॥ येऽन्धेषु
 विविध्यन्ति पात्रषु पिबतो जनान । तेषा स० ॥ ६२ ॥ य
 ण्तावन्तश्च भूयासश्च दिशो रुद्रा वितस्थिरे । तेषा स० ॥ ६३ ॥
 (त्रोणि यजूषि) नमोऽस्तु रुद्रेभ्यो ये दिशि येषा वर्षमियव ।
 तेभ्यो दश प्राचीर्दश दक्षिणा दश प्रतीचीर्दशोदिचीर्दशोर्वा ।
 तेभ्यो नमो अस्तु ते नोऽवन्तु ते नो मृडयन्तु ते य दिशो यश्च
 नो द्वेष्टि तमेषां जम्भे दध ॥ ६४ ॥ नमोऽस्तु रुद्रेभ्यो येऽस्तु

रित्ते येषा वात इषव । तेभ्यो दश प्राचीरित्यादि ॥ ६५ ॥
नमोऽस्तु रुद्रेभ्यो ये पृथिव्या येषामन्नमिषव । तेभ्यो दश
प्राचीरित्यादि ॥ ६६ ॥ य १६ अध्याय ।

अथ तुलापुरुषद्रव्यदानप्रयोग । ऋत्विगादय दक्षिणे
फलके यावता सुवर्णादिना भूमित फलकमुत्तिष्ठेत् तावत्
सुवर्ण रजत ताम्र वा दद्यु । ततो यजमानो मुहुर्त्तमात्र तत्र
स्थित्वा ततोऽवतीर्य पुनन्तु मा देवजना इत्यादि (२८६ पृ ४५)
प्रागुक्तं वचं पठित्वा पौराणिकमन्त्रान् पठेत् । यथा नमस्ते
सर्वभूतानां साक्षोभूते सनातनि । पितामहेन देवि त्वं निर्मिता
परमहिना । त्वया धृतं जगत् सर्वं षड्विंश्यावरजङ्गमम् ।
सर्वभूतात्मभूतस्थे नमस्ते विश्वधारिणि । एव तुलामभिमन्त्र्य
दानोपद्रव्यम्—यथा पवित्रमतुलमपत्रं जातवेदस । तथा
स्वेन पवित्रेण सुवर्णं हि पुनातु माम् ॥ रुद्रस्य तु महत्तेज
कात्तिकयस्य सम्भव । तथा स्वेन पवित्रेण सुवर्णं हि पुनातु
माम् ॥ यथाग्निर्देवता सर्वा सुवर्णं हि त्वदात्मकम् । तथा स्वेन
पवित्रेण सुवर्णं हि पुनातु माम् ॥ यतकृतं मे स्वकायेन मनसा
वचसाथ वा । दुष्कृतं तत् सुवर्णस्थं यातु मुक्तिं परा शुभाम् ॥
इत्यनेन स्वर्णम्—रुद्रेणैव समुद्भूतं रजतं पितृवल्लभम् । प्रदा-
नादस्य मे रुद्र प्रीयता भक्तवत्सल इति रजतम्—ताम्रं पुष्टि-
करं सर्वदेवप्रियकरं शुभम् । सर्वरक्षाकरं नित्यमतं शान्ति-
प्रयच्छ मे इति ताम्रमभिमन्त्रयेत् । एव पठित्वा तुलितद्रव्यार्ध-
माचार्याय दद्यात् । अपरमर्धं ऋत्विगभ्य एवमुत्सर्गद्वयमित्येक ॥
गुर्वर्त्विगभ्य सवेभ्य एक एवोत्सर्ग इत्यन्ये । अथोत्सर्गप्रयोग ।
वेदिपश्चिमे उपविश्य प्राङ्मुख आचान्तं कृत्वा तुलाद्रव्यं
तुलसीकुशोदकेन प्रोक्ष्याभ्यर्च्य च साक्षतकुशजलपाणिर्देशादिकं
श्रुत्वा कामनायामेककमन्त्रन्तरकालावच्छिन्नप्रतिलोकपाल-

स्थाननिवासपूर्वक-सुवर्णकिङ्किणीजालविमानकरणकानेकाक्षर
 पूजामहित श्रीविष्णुपुरागमनपूर्वककल्पकोटिशतकालार्वाच्छुद्ध
 श्रीविष्णुपुराधिकरणकावस्थानानन्तरभूपालमौलि मणिराञ्जित
 पादपीठश्रद्धान्वितयज्ञसहस्रयाजित्वयुक्त प्रतापजितसर्वमहीप
 लोकभ्रमण्डलाधिकरणकराजत्वकाम श्रोलक्ष्मीसहितविष्णु
 प्रीतिकाम सवपापक्षयकामो वाऽमुकप्रवगन्वितामुकगोत्रामुक
 शर्माहमेतत् स्वशरीरसमतोलितसुवर्णादिद्रव्यार्हादि अग्निदेवत
 रजत चेत चन्द्रदेवत ताम्र चेत् सूर्यदेवतं तुभ्यममुकगोत्राया
 मुकदेवशर्मणे आचार्याय त्वदनुज्ञया नानाशाखाध्यायिभ्यो
 नानागोत्रेभ्यो नानाशर्मभ्य अन्येभ्यश्च ब्राह्मणेभ्यो दीनानाथेभ्यश्च
 सप्रददे इति करस्थ जल गुरुहस्ते निक्षिपेत् । *स चाचार्य
 ब्राह्मणे यजमाने, मोक्षारमुच्चैस्वरेण, क्षत्रिये निरोद्धार मन्द
 स्वरेण, वेश्ये उपाश, शूद्रे तु मनसा स्वस्त्युक्ता सावित्री
 पठित्वा द्रव्य स्पृष्ट्वा स्वस्वशाखोक्ता कामस्तुतिं पठेत् । पुन
 देशादि सकीर्त्य अपर द्रव्यार्हमग्निदेवतममुकामुकगोत्रेभ्यो
 ऽमुकामुकशाखाध्यायिभ्य अमुकामुकशर्मभ्य ऋत्विगभ्य
 जापकेभ्यो द्वारपालेभ्यो युष्मभ्य युष्मदनुज्ञया नानाशाखा
 ध्यायिभ्य नानाशर्मभ्योऽन्येभ्यो ब्राह्मणेभ्यो दीनानाथेभ्यश्च
 सप्रददे इति ऋत्विगादिहस्ते जल निक्षिपेत् । ते च पूर्ववत्
 स्वस्त्युक्तादि पठेयु ॥ तत्र यजु सर्वत्र गोयते इत्युक्तोविस्तर-
 भयादितरवेदीया कामस्तुतीरपहाय यजुर्वेदीयाभिधीयते ।
 तत्रादौ ग्रहणमन्त्र । देवस्यत्वेत्यादि (१३५० १८५)
 प्रागुक्त । तत् कोऽदादित्यादिका कामस्तुतिं पठेत् । यथा
 कोऽदादित्यस्य प्रजापतिर्ऋषिरनुष्टुप् छन्द कामो देवता
 कामस्तुतिपाठे वि० । कोऽदात् कस्मा अदात् कामोऽदात्
 कामायादात् । कामो दाता काम प्रतिगृहीता कामैतत्त ॥

तत वरणक्रमेण गुरुकराध स्थितोत्तानदक्षिणकरेभ्यः सर्वेभ्यो
युगपदेव वा गुर्वादीनां गोत्राद्युच्चार्य पूर्ववदेव दक्षिणोत्सगः ।
पुनर्देशादि स्मृत्वा कृतैस्ततः तुलापुरुषमच्छादानप्रतिष्ठाप्य दक्षिणा
न सुवर्णानि ग्रामरत्नवस्त्रगोऽश्वगजादीनि अमुकामुकगोत्रेभ्यो
मुकामुकशर्मभ्यः अमुकामुकशाखाध्यायिभ्यो गुर्वर्त्विगभ्यः
युग्मभ्यमहं संप्रददे इति ।

अथ शक्त्यनुसारेण दक्षिणादाननियमः । शतनिष्काधिक
अथ तदर्द्धं मध्यमं स्मृतम् । तस्याप्यर्द्धं कनिष्ठं स्यात् त्रिविधं
तत्र कल्पितम् । स्वर्णदाने तावत्परिमितं रजतं रजतादिदानं
च तावत् स्वर्णं दयम् । तथा वस्त्रयुग्मं तथोष्णोषं कुण्डलं
कण्ठभूषणम् । अङ्गुलीभूषणञ्चैव मणिवन्धस्य भूषणम् । एतानि
चैव सर्वाणि प्रारम्भे धर्मकमणिः । पुरोहिताय दत्त्वाथ
ऋत्विगभ्यः संप्रदापयेत् । प्रोक्तभूषणं सर्वं सोष्णोषं वस्त्र-
मयुग्मम् । दद्यादतः प्रयोक्तृभ्यः कुण्डलाच्छादनं बुधः । दक्षिणा
च शतं चाङ्गं विप्राय प्रतिपादयेत् । ऋत्विजाञ्चैव सवपा
शतनिष्कान् प्रदापयेत् । यागोपकरणद्रव्यमाचार्याय प्रदा-
पयेदिति ।

अथवा हिरण्यादिना गुर्वादीनां परितोत्थान्येभ्यो दीना-
नाथविशिष्टेभ्यो ब्राह्मणेभ्यस्तुलाद्रव्यं दद्यात् । ततः महस्रं शतं
वा ब्राह्मणान् भोजयेत् । ततः स्वस्वशाखोयं शान्त्यादिकं पाठ-
यित्वा वारहितग्रहादीन् पूजयित्वा प्रणम्य विमर्जयेत् । यथा
उत्तिष्ठत्यस्यादित्ययाज्ञवल्क्याहृषी हृष्टी हृन्द हृत्स्यति देवता
देविसर्जने वि । उत्तिष्ठ ब्रह्मणस्पते देवयन्तस्त्वेमहे । उप-
प्रयन्तु मरुत सुदानव इन्द्र प्राशूभवा मचा (य० ३४ अ
५६ म०) इति पठित्वा देवानुत्थाप्य विसर्जयेत् । तच्चादौ गच्छ-
त्व भगवन्नग्ने स्वस्थानं कुण्डमध्यतः । हव्यमादाय देवेभ्यः शीघ्रं

देहि प्रसीद मे । गच्छ गच्छ सुरश्रेष्ठ स्वस्थाने परमेश्वर ।
यत्र ब्रह्मादयो देवास्तत्र गच्छ हुताशर्नात मन्वाभ्या वाङ्मे
विसृज्य सर्वा मण्डपदेवता द्वारदेवताश्च, यान्तु देवगणा सर्वे
पूजामादाय याज्ञिकात् (२ पार्थिवीम्) । इष्टकामसमृद्धाय
पुनरागमनाय चेत्यनेन पुण्याक्षतप्रक्षेपण विमर्जयत । ततो
हेमप्रतिमा सोपकरणमण्डपञ्चाचाख्यायाभ्युपगम्य दद्यात् ।
यज्ञपात्रपूजोपकरणानि तु सकल्याभावेनेव तस्मै दद्यात् तस्य
प्रतिपत्तिरूपत्वेन न सकल्पापेक्षा । ततो न्यूनातिरिक्ततण्डुलि
हाराण विष्णुस्मरणमहं करिष्ये इत्यभिनय्य विष्णुस्मरण
कुत्थात् प्रमादात् कुवता कम प्रत्यवेताञ्चरयु यत । स्मरणादेव
तद्विष्णो सपूर्ण त्यादिति श्रुतिरित्युक्ते । तत मन्त्रहीन
क्रियाहीन भक्तिहीन यदर्पितम् । तत्सर्वं पुण्यता यातु भास्कर
स्य प्रमादत इति पठत । ततोऽनेन मतकृतनामुकाद्रव्यतुला
पुरुषदानेन भगवान् विष्णुं प्रोयतामिति वदेत् । ततोऽञ्जलि
वद्वा विप्रान् प्राथयेत् भो श्रोमन्तो ब्राह्मणा मया यत् तुला-
पुरुषाख्यं कर्म कृतं तद्देशत कालतो मन्त्रतो भक्तितो द्रव्यत
शक्तितो यन्मूनातिरिक्तं तद्विष्णुस्मरणात् भवता ब्राह्मणानां
वचनात् परिपूर्णमस्त्विति भवन्तो ब्रूयु इति यजमानेन प्रार्थिते
परिपूर्णमस्त्विति सर्वे विप्रा वदेयुः । ततो ब्रह्मापणं ब्रह्म
हविर्ब्रह्माग्नौ ब्रह्मणा हुतम् । ब्रह्मैव तेन गन्तव्यं ब्रह्मकर्म
समाधिनेत्युच्यते कर्मफलं ब्रह्मणो अर्पयेत् । ततो नमो विश्व
सृज तुभ्य विश्वरूपात्मने नमः । परमानन्दरूप त्वं पाहि
संसारकर्दमात् । तेजोमयमिमं ध्येयं सदा पश्यन्ति योगिनः ।
स त्वं भवादुद्धर मा देहि मुक्तिं मनातनीम् । यथाहि भूरादि
समस्तलोकास्त्वयि स्थिता देववरेण नित्याः । अमी सुरा ये
चुरलोकपाला ब्रह्मादयो देवगणाश्च नित्यम् । त्वत्संप्रसा-

दादहमप्यशेषपापविमुक्तस्तु यथा भवेयम् । तथा कुरु त्वं
सततं मुगार विष्णो नृसिंहेश नमो नमस्त । आ तस्मादित्यु
चार्यं ब्राह्मणाशिषो गृह्णीयात् । तत कुटम्बवन्मुभि सार्धं
मिष्टान्नादिकं भुञ्जीत । गोप्यसुवर्णदानाशक्ता नामाद्रव्य
माध्यानुसारेण समपरिमाणेविषमपरिमाणर्वा सुवर्णसहित
स्तुलापुरुष दातुं शक्यते ।

इति आतारानाथतर्कवाचस्पतिभट्टाचार्यविरचिततुला

दानादिपद्धतौ तुलादानपद्धति समाप्ता ।

सम्प्रति षोडश महादानानां नामलक्षणानि प्रदर्शयन्ति ।
हर्माद्रिदानपारिजातादौ मतस्यपुराणम् आद्यन्तु सप्तानानां
१ तुलापुरुषसंज्ञितम् २ हिरण्यगर्भदानञ्च ३ ब्रह्माण्ड
तदनन्तरम् ४ कल्पपादपदानञ्च ५ गोसहस्रञ्च पञ्चमम् ।
६ हिरण्यकामधेनञ्च ७ हिरण्याश्वस्तथैव च । ८ हिरण्याश्व
गथस्तद्वत् ९ हेमहस्तिरथस्तथा । १० पञ्चलाङ्गलक तद्वत् ११
धरादानं ततः परम् । १२ द्वादश विश्वचक्रञ्च ततः १३ कल्प-
लतात्मकम् । १४ सप्तसागरदानञ्च १५ रत्नधेनुस्तथैव च । १६
महाभूतघटस्तद्वत् षोडशं परिकीर्तितम् । एषु च सर्वेषु, विना-
यकादिग्रहलोकपालवस्त्रष्टकादित्यमरुद्गणानाम् । ब्रह्माच्युतेशा
र्कवनस्पतीनां स्वमन्त्रतो होमचतुष्टयं स्यात् । जप्यानि सूक्तानि
तथैव चेषामनुक्रमेणापि यथास्वरूपम् । इति मतस्यपुराणम्
पूज्या देवता प्रदर्शिता । विनायकादौत्यादिपदेन दुर्गावाया
काशाखिनीकुमाराणामेकादशरूद्राणाञ्च ग्रहणमिति हेमाद्रि-
प्रवृत्तयस्तेनात्रैकपञ्चाशद्देवता प्रत्येकदेवतात्वपक्षे पञ्चाशीति-
देवास्तेषाञ्च वेदचतुष्टयोक्तभिन्नभिन्नमन्त्रैर्होमाहोमचतुष्टयम् ।
तथामेवानुक्रमेण ऋग्वेदादिक्रमेण सूक्तान्यापि यथास्वरूपं यथा
वेदे पठितानि तथैव पाठ्यानि न पुनर्गार्गीजपादिप्रतिनिध्या-

दिना जप्यानि यथास्वरूपमिति पटस्वरमादेवञ्च सूक्तजपाङ्गकत्वे
मति विनायकाग्रेकपञ्चाशद्देवीयचतुर्वदीक्त स्वरूपमन्त्रकरणक-
होम चतुष्टयाङ्गकत्व महादानत्वमिति सिद्धम् । अतस्तुनादि
दानेऽवश्यमेव तेषां सूक्तानि जप्यानि महादानताप्रयोजकता
दृष्टसूक्तजपाभावे चतुर्वदीयभिन्नभिन्नमन्त्रकरणकहोमाभावे
च तथा स्वरूपमेव न सिद्धमिति । सपिण्डीकरण पिण्डदानाभावे
प्रजानानिष्पत्तिरिव तेषामपि स्वरूपानिष्पत्तेन फलावप्तिः ।
क्रिञ्चेतश्च काम्यदानतया काम्ये सवशक्तिमानधिकारी भवतीति
न्यायात्पङ्कवेगुण्य विशेषतः स्वरूपाधायकाङ्गवेगुण्ये न फलमिष्टि
गित्यास्ता विस्तरः । धान्याचलादिदानेषु तु कुण्डमण्डपादि
मत्त्वऽपि सूक्तजपाङ्गकत्वाभावात् चतुर्वदीयमन्त्रकरणकविनय
कादिहोमाभावाच्च न महादानत्वमिति बोध्यम् ।

एतषु षोडशसु महादानेषु तुलापुरुषदानमेवाधुनेतद्देशे
प्रायशः बहुभियथाकथञ्चिद्विधानेनैव क्रियमाणं तत्रापलक्ष्यते
तथा तुलापुरुषदानविधानमव सवमहादानविधानप्रकृतोभूत-
मन्यानि तु तद्विकृतोभूतानोक्त्यतः प्रथमं तुलापुरुषदानमेव स-
प्रपञ्चमभिहितम् । अनन्तेन विधानेन सवाग्यन्यानि कार्याणि ।
तत्रायं विशेषः पुण्याहवाचनादिस्तम्भमण्डपसंस्कारमाहपूजा-
नान्दोमुखश्राद्धाद्यधिवासनान्तं कर्म सवेष्वपि समानं केवलं
ततोऽधिकदेवतापूजादिकं तत्तद्विशेषदानेषु वृत्तं तन्निरूपणं
तेषां पञ्चदशानां दानानां स्वरूपनिरूपणञ्चाग्रं द्वितीयखण्डे
करिष्यामः । धान्याचलादिदानेषु तु कुण्डमण्डपादिकर्मधिवास-
नान्तं कर्मानेनैव विधानेन प्रायशः सर्वं कार्यम् । किन्तु तत्र
ग्रहाणां लोकपालानां ब्रह्मादीनाञ्च सर्वशः स्वमन्त्रेणैव मन्त्रेषु
होमं श्लेषु पठ्यते इति, पूर्वमेव हस्तमितमत्र विधाय कुण्ड-
मिति च हेमाद्रिप्रभृतिपुस्तकब्रह्मपुराणीयेनेककुण्डमात्रं विहितं

मतस्तत्र स्वशास्त्रोक्तवेदमन्त्रेणैक एव होमस्तथा तत्र विनाय
कादयो द्वाविंशद्देवा द्वादशादित्या एकादशरुद्रा दश लोकपाला
अष्टौ वसव ब्रह्मविष्णुशिवसूर्याश्चत्वार कामदेवधनदहमकाम
भेनवश्चत्वारश्च इत्येता देवता आसामेवावहनपूजनहोमादिकं
स्वशास्त्रोक्तमन्त्रे काव्ये तत्र च प्रायशो बह्वेनामेव देवाना
मन्त्रास्तुनादानविधानैर्दर्शिता अवशिष्टाना तु ध्यानपूजावाह
नमन्त्राश्चाग्रे वक्ष्यन्ते । किञ्च तेष दानमण्डपयागयोर्द्वावेव
मण्डपौ कार्यौ एकस्मिन् मण्डपे समावेशाभावात् । अतएव
धान्नो धामान्तरं त्यक्त्वा मण्डपात्तमण्डपान्तरमित्युक्तम् । तथा च
मण्डपद्वये कर्त्तव्ये एकमण्डपपरिमाणान्तरितदेशे एव द्वितीय
मण्डप कार्यमिति प्रतिपादितमाकरे यजमानाभिषेकाद्यशेषो
दौर्घ्यकर्माणि तु सर्वत्र धान्याचलादौ समानानीति बोध्यम् ।

अथेटानो सर्वकममाधारणनवग्रहयागविधानपद्धतिं प्रद
र्शयते । तत्र नवग्रहयागस्त्रिविधः अयुतहोमो लक्षहोमः कीटि
होमश्चेति तत्र लक्षहोमे विशेषो विस्तरभिया नोक्तः । तत्रायुत
होमविधानमुच्यते । श्रीकामादिग्रहपीडायामुत्पातादौ शान्ति-
कामोऽभिचरन वा नवग्रहमखाख्यमयुतहोमं कुर्यात् । यथा
प्रशस्तेऽहनि शुभे मुहूर्त्ते संभृतोपकरणो यजमानः कृतनित्य
क्रिय अद्येत्यादिना देशकालकीर्त्तनान्ते अमुककामोऽयुतहोमे
नाह नवग्रहयागं करिष्ये इति सकल्प्य पुण्याहवाचनादिकं
(६५० २१५) मातृकापूजा नान्दीयाद्वादिकञ्च (६५० ३५)
प्रागुक्तदिशा विधाय चतुरो ब्राह्मणान् ऋत्विगादीन् (८५०
२५०) प्रागुक्तदिशा वृत्वा स्वशास्त्रोक्तदिशा मधुपकरणार्हयेत् ।
तत आचार्यो यजमानमृहादुत्तरपूर्वदिशि प्रागुदकप्रवणया
भूमौ दशहस्तमष्टहस्त वा मण्डपं (१५० २२५) पूर्वोक्तदिशा
विधाय तत्र भूमिसंस्कार (१८५ ८५) प्राग्वत् कृत्वा तत्र-

त्वस्तुभूतारणध्वजपताकादिषु तत्तदेवता (२२पृ० २५पृ०)
 आवाह्य संपूज्य च तस्य मध्यभागे हस्तमानकुण्ड स्थण्डिलं
 वा विधाय तत्स्थानदश वेदिकोपरि ग्रहदवतारदिस्थापनाय
 हस्तावस्तादरदोषा वितस्थुच्छाया वप्रदयाहता चतुरस्रामुदक
 प्रवणा वेद कुर्यात् । तस्या प्रथमो वप्रो द्यङ्गुलोच्छायो द्वितीया
 यस्थुङ्गुलाच्छाय इवाप द्यङ्गुलावस्तारवन्तो काव्या । तत
 (२१पृ ३प) प्रागुक्तादिशा पञ्चगव्य न मण्डप शोधयित्वा
 तत्र कुण्डस्य स्थाण्डिलस्य वा मध्य समकोपकारे स्वगृह्याक्त-
 विधाना वाक्क स्थापयेत् । तत्र वाक्कस्थापनप्रकारा वेदभदन
 प्राग्दाशता । ततो ग्रहवेद्या (४५ पृ १८प) प्रागुक्तादिशा
 सप्तोभद्रमण्डल विलिख्य तत्र मण्डलदवता आवाह्याभ्यर्च्य
 तदुपरि वस्त्र प्रसाय्य, तन्मण्डलालिखनतदङ्गदवतापूजनमन्तरण
 वा कुलाचारानुसारण (५२पृ १६प अवाध) प्रागुक्तादिशा
 ग्रहमण्डल वालिख्य तत्र रव्यादीन् नवग्रहान प्रधानदवता
 इन्द्रादीन् नवाधदवान वक्रादीन् नवप्रत्याधिदवता विनाय
 कदुर्गावायाकाशाश्वनाकुमारास्थान एव लोकपालाश्चोत
 इति शब्दान् समावाह्य स्थापयित्वा मनाजूतारत्यादना
 (३३पृ० १७प) तेषा प्राणप्रतष्ठा कुर्यात् । अत्र इन्द्रादयो
 दिकपालौ आप दक्षु स्थाप्या इति काचत् । तेषामावाहनाद
 कमाप (६१ पृ० ५प अवाध) प्राग्वत् कार्यम् ।

तत्र इति शब्दानामावाहनमन्त्रा पारार्णिकान्तुलादाना
 दिधिष्वात्रापि ग्राह्या किन्तु ग्रहयज्ञ तेषा स्थापनादौ क्वचि
 विशेषोऽस्तीति प्रमाणतस्तत् प्रदर्शयत । विधानपारिजाते
 माख्ये देवाना स्थापनं कुर्यान्मण्डलेषु विधानत । अग्नि
 प्रणयन कृत्वा वेद्यामावाहयेत् सुरान् । दवतास्तत्र सस्थाप्या
 विशतिर्दशाधिका । आदित्याभिरुक्ता सवे साधप्रत्याधि

देवता इत्युपक्रम्य अग्निं दूत (६ पृ० १प) सहस्रांशं
 सोमाय अमु म (१०८पृ० १५प०) इत्यथ । स्योना पृथिवी
 (८ पृ २०प) भोमाय, इदं विष्णु (८१पृ० ३ प०)
 बंधाय च । इन्द्र विश्वा (१११पृ० २२पं) सुरेज्याय शुक्र
 ज्योति सिताय च । प्रजापते (११ पृ० १६प) ऽथ सौराय
 आय गौ (१८३पृ० १५प) रितिराहवे कतवे ब्रह्म जज्ञानं
 (१०८पृ २६पं) स्वस्वेमन्त्रे प्रतिष्ठिता । एते च प्रायशो
 दशितपत्तिपृष्ठादौ प्रकरणान्तरे उक्तास्तेऽत्र द्रष्टव्या । किन्तु
 शुक्रज्योतिरित्यस्य कुलाप्यनुक्तौ स एवात्राभिधीयत यथा शुक्र
 ज्योतिरित्यस्य प्रजापतिश्च धिर्गणिक कन्द शुक्रो देवता
 शुक्रस्थापन विनियोग इति स्मृत्वा । शुक्रज्योतिश्च चित्र
 ज्योतिश्च सत्यज्योतिश्च ज्योतिष्माय । शुक्रश्च ऋतपाश्चात्यहा ।
 (य० १७अ ८ म) अत्र स्वेस्वर्मन्त्रेरित्युक्ते स्वस्वमन्त्रा आप
 प्रातष्ठाद्या पाठ्यास्ते चावाहनप्रकरणे दर्शिता । अर्थाध
 द्वाटिस्थापनमन्त्रा विधानपारिजात स्कान्दे ग्रहयज्ञोपक्रम
 अथ स्थापनमन्त्राश्च कथयाम्यनुपूर्वश । ईश्वर ताम्रक (५६पृ
 २५प) चेति ओष त चेति (५७पृ० ६पं) पावतौम । यद
 क्रन्द इति (५७पृ १६प०) स्कन्द विष्णु विष्णोरराटत (५७पृ
 २६पं) । आ ब्रह्मन्निति (५८पृ १२प०) ब्रह्माण सजाषे-
 न्द्रति (५८पृ २४प) वासवम । यमाय त्वति (५८पृ ८प०)
 च यम काल कार्ष्णिरोति च (५८पृ० १४प) । चित्रार्वास्ति
 (५८पृ २०पं०) मन्त्रेण चित्रगुप्त नधापयेत् । अग्निं दूत
 मिति (६ पृ० १प०) ह्यग्नेर्वरुणस्य उदुत्तमम् (११२पृ १२प)
 स्योना पृथिवी (८ पृ० २ पं०) मेदिन्या इदं विष्णुस्तु (६१पृ०
 १पं०) विष्णवे । इन्द्रायिन्द्रो (१८३पृ० १६पं) इतीन्द्रस्य
 उत्तानपर्णे (११०पृ ६प) शचोस्थितौ । प्रजापते (११०पृ

११५) प्रजेशस्य एष ब्रह्मेति (१८५ पृ ४ पं) वै विधे । मन्त्रो नमोऽस्तु सपेभ्य (६२ पृ ० १२ पं) सपाणां स्थापने मत । एतं च मन्त्रास्तलादानाद्वावाहनमन्त्रे प्रायश समाना किन्तु क्वचित् विशिष्टास्तऽपि प्रकरणान्तरे चिह्नितपत्रादौ दर्शिता । विनायकादिलोकपालानां स्थापने तु ग्रन्थज्ञे विशेषतो मन्त्रा नभिवानात् तुलादानाद्गमन्त्रा एव ग्राह्या ते च पूर्व (६३ पृ १२ पं अवधि) दर्शिता । दिक्पालानां देवतात्वपक्षेऽपि (६५ पृ १ पं अवधि) प्रववदेव स्थापनम् । तत (७१ पृ १७ पं अवधि) प्रागुक्तदिगा ध्यात्वा इतिगद्दवता दिक्पालमहिता वा षोडशभिरुपचार प्रत्येक पूजयेत् । ग्रहाणां पूजाया चन्दन पुष्प विशिष्टवर्णवस्त्र, धूप, नेवेद्येषु विशेष प्रागुक्तदिशाऽवस्य । तत शान्तिकलसं स्थापयेत् । यथा वेद्या इशानभार्गऽव्रणत्वादिलक्षणापेत तोयजलपूरित पञ्चपल्लवरत्नसृत्तिकासवोपधियुक्त शान्तिकुम्भ (३२ पृ ० १ पं ० अवधि) प्रागुक्तविधिना प्रतिष्ठाप्य तत्र वरुणमावाह्य संपूज्य दध्यक्षतादिशोभित कृत्वा तत्र गङ्गाद्या आवाहयेत् । यथा गङ्गाद्या सरित सर्वा समुद्राश्च मर्गास च । सव समुद्रा सरितस्तीर्थानि जलदा नदा । आयान्तु यजमानस्य दुरितक्षयकारणात् । इत्यावाह्य देवदानवेत्यादिना (३३ पृ २० पं ०) प्रागुक्तं प्राथयेत् । ततो वज्रि मस्कारादिक स्वस्वशास्त्रोक्तविधिना काय्यम् । तत आधाराज्यभागौ हुत्वा प्रधानहोमसकल्पं कुर्यात् । यथा अद्यत्यादिदेशकालकीर्तनान्ते अमुककामनया मत्सर्काल्यतग्रह्यागकर्मणि सूर्यादिनवग्रहरूपप्रधानदेवतानाम इक्ष्वादिनवाधिदैवतानाम अग्न्यादिनवप्रत्यधिदेवतानां गणेशादिपञ्चलोकपालानाञ्च दिक्पालमहितानां वामुकामुकसख्याभिरर्कादिसमिद्धिरेकेकया चाज्याहुत्या एकेकया च चर्वाहुत्या तिलाज्याद्युपकल्पितद्रव्येण

दशभिर्दशभिराहुतिभिरयुतसख्याभिश्च व्यस्तसमस्तमहाव्याहृ-
तिभिस्तिनाज्याहुतिभि शेषेण खिष्टकृतश्च होमकर्माहं करिष्ये
इति सकल्प कृत्वा चरुं अर्पयेत् । तत्र सूर्याय त्वा जुष्ट
पामौत्यादिप्रयोगेण द्वात्रिंशद्देवतानां प्रत्येकं चतुरश्वतुरी
मष्टोऽनं निर्वपेत् । तत्र सूर्याय त्वा जुष्टं प्रोक्षामौत्यादिप्रयो-
गं प्रोक्ष्य सवमेकत्र उदूखले स्थापयित्वा मुषलेणावहृत्य
शूपणं स्फोटयित्वा पुनरङ्गि प्रोक्ष्य समं विभज्य इदममुष्यं सूर्य-
स्येत्यादिप्रयोगेण प्रतिदेवतं निदिशेत् । तत्र क्रमेण द्वात्रिंशत्-
स्थालीषु नवग्रहाणां नवसु स्थालीषु, ईश्वरादीनामन्येषामेक
स्थाल्यामित्यं दशसु स्थालीषु, सवेषां चैकस्थान्या वा स्तोक
स्तोकं पचेत् । ततो वक्त्रा इधं दत्त्वा यजमानः सर्वमव होम-
द्रव्यजातं मनसा देवताश्च ध्यात्वा इदं यथादेवतमस्तु इत्यनेन
त्यजेत् । ततो ग्रहाणामष्टाधिकसहस्रमष्टाधिकशतमष्टाविंशति
वार्कादिसमिधो हुत्वा तदन्येषान्तु ततो न्यूनसख्यया पला-
शादिसमिद्भिर्होमं कुर्यात् । यथा यजमानस्यष्ट आचार्य्य
आधाराज्यभागौ हुत्वा महाव्याहृतिहोमं च विधाय सूर्याद्यु-
द्देशेन प्रादशमात्रं कनिष्ठाङ्गलस्थूला व्रणादिरहिता अर्कादि
समिधस्त्रिमध्वक्ता आकृष्णेनेत्यादिमन्त्रे सकल्पितसख्यानुसारेण
हुत्वा ततो न्यूनसख्ययेश्वराद्युद्देशेन खदिरौदुम्बरपलाशाद्यन्य-
तमसमिधस्तत्तन्मन्त्रैर्जुहुयात् । तत्र सुवेणैकैकाज्याहुति
तत्तन्मन्त्रैः सवभ्यो जुहुयात् । ततोऽवदानधर्मणैवैकैका चर्वा
हुतिं तथैव जुहुयात् । जमदग्नीनां तु धरुं पञ्चावदात् कुर्या-
द्भूति विशेषः । तत्र सर्वचरुनवदाय स्वस्वशास्त्रीयोत्तराङ्ग
कर्मान्तर्गतमन्त्रेण प्रागुक्तेन खिष्टकृतहोमं कुर्यात् । तत्र
कामानुसारेण होमार्थं सकल्पितसर्पियवतिलव्रीह्यादिद्रव्य-
तत्तन्मन्त्रैः प्रत्येकं दश दशाहुती ऋत्विजस्तां तां देवता मनसा

ध्यायन्त उग्राशु जुहुयु । ततो ग्रहाणा दशासंख्यानुसारि
 महस्रमस्थया सूर्यादिग्रहवैदिकमन्त्राणा विशतिसहस्रोत्तर
 नक्षत्रजप जापकै कृते ऋत्विज सावधाना यजमानाभीष्टकाम
 मष्टद्वयार्तामिति ध्यायन्त वागयता आषादिज्ञानपूर्वकमयुत
 मस्थया ओं भूर्भुव स्व स्वाहेति मन्त्रेण समिष्टेऽग्नौ दक्षिण जानु
 पातयित्वा अन्तर्जानुहस्ता यज्ञोपवीतिनस्त्रिमध्वक्तातिलान्यै
 प्रवाहं एव होमं कुर्युः । यावद्दोमसमाप्तिस्तावत् प्रतिदिनं
 हामाद्यन्तयोश्चन्दनपुष्पादिभिर्ग्रहादिदेवता पूजयेयु । अथै
 तेषामाहुतिमन्त्रा प्रमाणतः प्रदर्श्यन्ते । तत्र ग्रहाणा, विधान
 परिजाते स्कान्दे । आ कृष्णेन (१५० पृ० १८५) सहस्रांशो
 र्गिम देवा (१५० पृ० २२५०) स्तथेन्दवे । अग्निमूर्द्धति (१५१ पृ
 ३५) भौमाय उदध्यस्व (१५१ पृ ६५०) वुधाय च । बृहस्पते
 अति (१५१ पृ १२५) गुरो शुक्रायान्नात् परिस्रुत (१५१ पृ
 १०५) । शनैश्चरस्य मन्त्रोऽयं शन्नो देवो (१५१ पृ २२५०)
 रुद्राहृत । कया त इति (१५१ पृ २६५०) राहोश्च कतु
 कृण्वस्तु (१५२ पृ ५५०) केतवे । विष्णुधर्मोत्तरे तु काण्डात्
 काण्डेति राहवे इति विशेष उक्तोऽतस्तत्र यथाचार विकल्पः ।
 काण्डादित्यस्याग्निर्ऋषिरतुष्टुपङ्क्त्यो दूर्वा देवता राहुप्रीत्यथ
 दूर्वासमिद्धोमे वि० । काण्डात् काण्डात् प्ररोहन्ती परुष परुष
 स्परि । एवानु दूर्वे प्रतनु सहस्रेण शतेन च (य० १३ अ०
 २ म) । तत्रैव मातस्ये आवो राजान (१८२ पृ २१५)
 रुद्रस्य वलि होमं समाचरेत् । आपो हिष्ठेत्यु (१८३ पृ० १५)
 मायास्तु स्योनेति (१ ८ पृ० १८५०) मेदिन्यास्तथा । विष्णोरिदं
 विष्णुरिति (१ ८ पृ० ८५) त्वमित्सेति (१ ८ पृ० १२५०)
 स्वयंभुव । इन्द्रमिद्देवतातये (१८३ पृ ११५) इन्द्रस्य जुहु
 यात् पुन । तथा यमस्य चायं गौ (१८३ पृ १५५) ह्रीं

मन्त्रं प्रकीर्तित । कालस्य ब्रह्म जज्ञानमिति (१०८पृ १६५०)
मन्त्रं प्रशस्यते । चित्रगुप्तस्य चाज्ञात (२ २पृ ८५) मन्त्रं
पौगणिका विदुः । अग्नि दूतं वृणीमहे इति (१ ८पृ ८५)
वक्त्रे रुदाहृत । उदुत्तम वरुणेति (१७२पृ १२५) अपा
मन्त्रं प्रकीर्तित । भूमे पृथिव्यन्तरिक्षं (१८४पृ० ८५०)
विष्णो सहस्रशीर्षेति (१८४पृ० १२५) । इन्द्रायेन्दो (१८४पृ
१६५०) इतोन्द्रस्योत्तानपणे (११ पृ० ६५) शचीहुतौ । प्रजा-
पते (११ पृ ११५) प्रजेशस्य चाय गौरिति (११ पृ० १६५०,
मपके । ब्रह्मणो ब्रह्म जज्ञानमिति (११ पृ० २१५) मन्त्रा
क्रमान्नता । आतू न इन्द्र (११ पृ २६५) विघ्नेशे दुगाया
जातवेदस (१११पृ ४५०) आ नो निषुङ्गि (६६५० २५५)
वायोश्च आदितप्रदस्य (१११पृ० १३५) वे दिव । ण्यो उषा
अपृव्यति (१११पृ १७५०) अश्विनोमन्त्र इरित । एतं च
चिह्नितपत्रादिषु प्रागुक्तास्ते चार्थादिस्मरणपूर्वकं प्रणवादि
स्वाहान्ता होमे पाठ्या ।

अथ होमे समिद्धिशेष स्कान्ते । प्रादेशमात्रा अकस्य समि
धश्चार्कसम्भवा । दधिमध्वान्यसंयुक्ता प्रतिदेवञ्च होमयित ।
पालाशीशैव सोमाय स्वादिरीर्लोहिताय च । आपामागीबु धा
येति आश्वत्यीश्च वृहस्पते । औदुम्बरोश्च शुक्राय मन्दाय च
शमीमयी । दौर्वीराहो कुशान कोतोहोममन्त्रास्तत परम ।
समिद्धक्षणे चिन्तामणौ । समिधा लक्षण वक्ष्ये सख्या तासा
तथैव च । विशीर्णा विदला कृत्वा क्रा सशुषिरा कृशा ।
अतिस्थूलातिदीर्घा च समिध कार्यनाशिका । विशीर्णायु-
क्ष्यकरी विदला पुत्रनाशिनी । शुषिरा व्याधिजननी कृशा च
रिपुवर्द्धनी । दीर्घा विदेशगमनी स्थूला चात्मविनाशिनी ।
अकृशा सुसमाऽस्थ ला सार्द्रा च सुपलाशिनी । प्रादेशान्नाधिका

न्यूना समिध सर्वकमणि । अथार्कादीना फल होमसख्या च
तत्रैव दर्शितं यथा । अक्रो नाशयति व्याधिं पलाशं सवका
मद । खदिरश्चाथलाभाय अपामार्गं सुदर्शन । अश्वत्थं सव
कामाय सौभाग्योदुम्बरस्तथा । शमी शमयते पापं दूर्वायुष्म
विवर्द्धिनी । कुशान् धमायकामाना रक्षणे रक्षसा विदुः ।
अष्टोत्तरन्तु साहस्रं शतमष्टाधिकं तु वा । अष्टाविंशतिमष्टौ
वा एकैकस्य तु होमयेत् । देवानामपि संवेषामुपाशु परमार्थवित् ।
स्वेन स्वनैव मन्त्रेण होतव्या समिधं पृथक् । होतव्यं च घृता-
द्यत्र चरुभक्तादिकं पुनः । मन्त्रेर्दंशाद्भुतीदद्याद्दोमो व्याहृतिभि-
स्तुतः ॥ १ ॥ अत्र प्रकृतं सङ्कल्पितोऽयुतहोमो व्याहृतिभि-
कार्थ इत्यर्थः । एवमेव विधानपारिजातादयः ॥ स्कान्दे जन्म
भूर्गोत्रमग्निश्च वर्णस्थाने मुखानि च । योऽज्ज्ञात्वा कुरुते शान्तिं
ग्रहास्तेनावमानिता इत्युक्ते शान्तिकाले तथा जन्मभृम्यादिज्ञा-
नमपेक्षितं तच्च विशेषणं प्राग्दर्शितमपि प्रपञ्चार्थमिहोच्यते ।
तत्र रव्यादीनां जन्मभृम्यादयो यथा तत्रैव । उत्पन्नोऽर्क
कलिङ्गेषु यमुनायाश्च चन्द्रमा । अङ्गारकस्त्ववन्त्या वै मगधाया
हिमाशुजः । सैन्धवेषु गुरुजातः शुक्रो भोजकटे तथा शनैश्चरश्च
सौराष्ट्रे राहुर्वर्वरके पुरे । अन्तर्वेद्या तथा केतुरित्येता ग्रहभू-
मयः ॥ यस्य यस्य च यज्ञोत्रं तत्ते वक्ष्याम्यतः परम । आदित्य
काश्यपे गोत्रे आत्रेयश्चन्द्रमा भवेत् । भारद्वाजो भवेद्भौम
स्तथात्रेयश्च सोमजः । शक्रपूज्योऽङ्गिरोगोत्रः शुक्रो वै भागव
स्तथा । शनि काश्यप एवायं राहु पैठिनसिस्ता । केतवो
जमिनीयाश्च ग्रहाग्निस्तदनन्तरम् । आदित्ये कपिलो नाम
पिङ्गलः सोम उच्यते । धूमकेतुस्तथा भौमे जाठरोऽग्निर्बुधे
ऋतः । गुरौ चैव शिखी नाम शुक्रो भवति हाटकः । शनैश्चरे
महातेजा राहुकेत्वोर्हुताशन इति । इत्यमेव होमकाले तत्त-

दग्निनाम कृत्वा जुहुयात् । अथैषा वर्णादि तत्रेव । भास्करा-
ङ्गारकौ रक्तौ शुक्लौ शुक्लनिशाकरौ । सोमपुत्रो गुरुश्चैव तावुभो
पीतको स्मृतौ । कृष्ण शनैश्चरस्तद्वत् राहुश्चित्राश्च केतव । मध्ये
तु भास्कर विद - शन पूर्वदक्षिणे । दक्षिणे लोहित विद्यात्

पूर्वोत्तरेण तु । उत्तरे तु गुरु विद्यात् पर्वतो भार्गव न्यसेत् ।
पश्चिमेन शनि विद्याद्राहु दक्षिणपश्चिमे , पश्चिमोत्तरत केतु
स्थाप्यो वै शुक्लतण्डुलैः । इति स्थानानि । अथ मुख स्कान्ते ।
शुक्रार्कौ प्राङ्मुखौ ज्येष्ठी गुरुश्चौ तावुदङ्ग खौ । प्रत्यङ्मुख शनि
सोम शेषा दक्षिणतोमुखा । अत्र प्राङ्मुखौ ऊर्ध्वदृष्टौ उद
ङ्मुखौ वामदृष्टौ प्रत्यङ्मुखोऽधोदृष्टौ दक्षिणतोमुखा दक्षिण
दृश्य इति आख्येयम् आदित्याभिमुखत्वा सर्वे इत्यनेन सर्वेषां
सूर्याभिमुखत्वात् इति विधानपाणिजातादयः । वणरूपगुणे-
युक्तान व्याहृत्यावाहयेत्तु तानिति स्कान्दोक्तेरावाहनसमयेऽपि
वणभूम्यादिकोत्तनप्रवक्तव्यान् कार्यमेवमग्रेऽपि होमकाले
तथा स्मरणमिति बोध्यम् ततो होमान्ते ग्रहादिभ्यस्तत्तन्मन्त्रं च
(१४६ पृ २३ प) प्रागुक्तप्रकारेण वन्ति दत्त्वा भो सूर्यग्रहास्त्य
सम यजमानस्त्य आयु कत्तेत्यादि प्राग्वत् प्राथयेत् । एवमन्य
त्रापि ।

तत स्वस्वशास्त्रीयमुत्तराङ्ग कम समाप्य पूर्णाहुति स्वशा
स्त्रीविधिना दत्त्वा स्वशास्त्रीयं शान्तिपाठं कुर्यात् । ततो
वक्त्रे पश्चिमे आसीन सकुटुम्ब यजमान साचार्या ऋत्विज
(२८५ पृ ५ प ०) प्रागुक्ते वैदिके पौराणिके च मन्त्रैरभिषि
ञ्चेयुः । तत सर्वौषधिसन्नातो यजमानो वैति वस्ते परिधाय
चार्यादिभ्यो दक्षिणामभिलप्य दद्यात् । तत्र ग्रहयज्ञे सूच्या
द्युद्देशेन ऋत्विगादिभ्यः (२८४ पृ ६ प) प्रागुक्तदिशा कपि
लादयो दक्षिणात्वेन देयाः । अन्येषाम्नु सुवर्ण तन्मृत्वा वा

देयम् । सामर्थ्यं शय्यारत्नभूमयोऽपि देया । यथा यस्मादशून्यं शयनं केशवस्य शिवस्य च । शय्या ममाप्यशून्यास्तु दत्ता जन्मनि जन्मनि । इत्यनेन शय्याम् । यथा रत्नेषु सवेषु सबे देवा प्रतिष्ठिता । तथा शान्तिं प्रयच्छन्तु रत्नदानेन मे सुरा इत्यनेन रत्नम् । यथा भूमिप्रदानस्य कलां नार्हन्ति षोडशीम् । दानान्यन्यानि मे शान्तिभूमिदानाद्भवेदिह इत्यनेन भूमिं दद्यात् । ततो यजमानोऽग्निं प्रदक्षिणीकृत्य वेदिसमीपे गत्वावाहितं देवतां समर्थं नमस्कुथ्यात् । तत आचार्यं पुष्पाञ्जलिं दत्त्वा उत्तिष्ठ ब्रह्मणस्पते इति (३०५पृ० २३पं०) प्रागुक्तेन यान्तु देवगणा इति (३०६पृ ३प) प्रागुक्तेन च देवता विसर्जयेत् । ततो यजमानः सोपकरणमण्डपादिकमाचार्यायाभिलष्य पूजोपकरणानि तु अभिलापं विनैव दद्यात् । अन्यत् सर्वं पूर्ववत् तत प्रतिदैवतं त्रयस्त्रय एकैको वा ब्राह्मणा भोज्या । भूरि दक्षिणा च देया ।

यत्रैक एव ग्रहोऽनिष्टकरस्तत्र स एव पूज्यः । तत्रापि तदधिदेवतप्रत्यधिदैवतयोर्विनायकादीनां पञ्चानाञ्चावाहनं पूजनहोमादीन् कृत्वा व्याहृतिभिर्युतहोमं कार्यम् । वलिदक्षिणादिकं तु तस्यैव ग्रहस्य दद्यादिति विशेषः । अन्यत् सर्वं समानम् ।

पुत्रकामनया ग्रहयागकरणे तु वक्ष्यमाणविधिना विष्णुयागोऽप्यन्ते कर्तव्यः । किन्तु तत्रादौ अनपत्यतादोषसंस्मृतं दुरितक्षयाय प्रायश्चित्तं विधाय पश्चात् तत्सर्वं कार्यम् ।

अथ प्रायश्चित्तप्रयोगः । स चास्मद्देशे केवलदानमात्रतया अनुष्ठेयमानो दृश्यते तत्र दानादिसाधारणप्रायश्चित्तविधानं सर्वेषां बोधनाय अत्राभिधीयते । प्रायश्चित्तं चिकीर्षुं प्रथमतः सत्येशनामानं विष्णुं शालग्रामशिलाया घटे वा यथार्शक्ति

संपूज्य नारिकेलफल गृहीत्वा तस्य प्रदक्षिणा कार्या । तत
 अपराधसहस्राणि लक्षकोटिशतानि च । नश्यन्ति तत्क्षणादेव
 सत्येश तव सन्निधौ इति पठित्वा नमस्कुर्यात् । पुन प्रदक्षि
 णान्ते अनेकजन्मसम्भूतं पातक यत् मयाजितम् । तत्सर्वं नाश
 यातु सत्येश तव सन्निधौ । इति नमस्कुर्यात् । पुन प्रदक्षि
 णान्ते पापोऽह पापकर्माह पापात्मा पापसम्भव । त्राहि मा
 पुण्डरीकाक्ष सवपापहरो हरि । इति नमस्कुर्यात् । पुन प्रद
 क्षिणान्ते यानि कानि च पापानि ब्रह्महत्याशतानि च ।
 नश्यन्तु तानि सर्वाणि सत्येश तव सन्निधौ । इति नमस्कुर्यात् ।
 पुन प्रदक्षिणान्ते ज्ञानाज्ञानकृत वापि कायिक वाचिक
 तथा । ततस्य नाशमायातु सत्येश तव सन्निधौ । इति नम-
 स्कुर्यात् । तत कस्मिंश्चिद्विसे पञ्च चतुरस्त्रीन वा विदुष
 एक वा अध्यात्मविदमुपवेश्य सचेल स्नात्वा मौनी क्लिन्नवासा
 अभुञ्जानस्तान प्रदक्षिणीकृत्य हृदयेन दूयमानोऽवनौ माष्टाङ्ग
 प्रणम्य प्राथयेत् । आब्रह्मस्तम्बपर्यन्त भवद्वयमिदं जगत् ।
 यत्तत्तत् पिशाचादिसदेवासुरमानुषम् । सर्वे धर्मविवेक्तार
 सर्वे च शासकानघा । मम देहस्य सशुद्धिं कुर्वन्तु द्विज
 सत्तमा । पूज्यै कृत पवित्रोऽह भविष्याम्यनघो यथा ।
 प्रसादं क्रियतां मद्य तथानुज्ञा प्रयच्छथ । पुरा कृत मया
 घोरं ज्ञानाज्ञानेन किल्बिषम् । जन्मतोऽद्य दिनं यावत् तस्मात्
 पापात् पुनीत् मामिति । ततस्तै किं ते कार्यमित्यादिष्टे पष
 दग्रे गोवृषौ तत्प्रत्याम्नायत्वेन तन्मूल्यं वर्णरूप्यादि वा यथा
 शक्तिं स्थापयित्वा बन्धत्वबालनाशादिजन्यदुःखेनातिपीडितस्य
 मे चिकीर्षिते विष्णुयागसाहितग्रहयागादावधिकारितासिद्धार्थं
 जन्मान्तरीणानपत्यतादोषनिमित्तदुरितनिरासाय प्रायश्चित्त
 मुपदिश्य मामनुगृह्यन्तु भवन्त इति निवेद्य पुन प्रणम्य ॥

गतञ्च प्रकृतानुसारि अन्यत्र यथायथ तत्तददुर्गितनिरासार्थं
मित्यूह्यम । ततस्त सभ्यास्तमुत्थाप्य तस्य शरीरद्रव्यशक्तिमनु
सृत्योत्तममध्यमाधमपक्षाश्च विचार्य अस्मिन् पक्षेऽय समथ
इति निश्चित्य पुस्तकवाचनपूर्वकं कथयेयु । कृत्वा तु चन्दन
पुष्पादिभिः पुस्तकं सभ्याश्च संपूज्य निबन्धपूजाहं किञ्चिद
द्रव्यं यथाशक्ति सभ्याग्रे निधाय कृताञ्जलिपुटो नम्रास्तिष्ठन्
तदुपदिष्टं शृणुयात् । सभ्याश्च साध्यानुसारेण षडब्दादिचान्द्रा
यणात्तषु कञ्चन पक्षं यथाशास्त्रमुपदिशेयु । उपदेशश्च सर्वानु
मत्येकमेव कार्यं इदं प्रायश्चित्तं साङ्गेऽस्मिन्ननुष्ठिते कृतार्थो
भविष्यतीति । व्रताद्यशक्तौ तु तत्प्रत्यक्षान्नायत्वेन होमगवादि-
कमुपकल्पयेयु । एतैरुपदिष्टं प्रायश्चित्तं भवदनुग्रह इत्यङ्गी
कृत्य सम्मानपूर्वकं प्रणम्य सभ्यानं विसर्जयेत् । तस्मिन् दिने
चोपवासं कार्योऽशक्तौ हविष्यमग्नौयात् । ततो विरिक्ताया
मष्टमोरहिताया तिथौ कृतमाध्याह्निकं माय गङ्गादौ वाहं
नगरं गत्वा देशकालकीर्त्तनान्ते अन्यजन्माजितानपत्यत्वादि
कारणोभूतदुर्गितप्रशमनाय करिष्यमाणविष्णुयागसंहितनवग्रह
यागकर्मणि अधिकारितासिद्धयर्थममुकं प्रायश्चित्तममुकप्रत्या
न्नायतया यथाशक्ति श्वं करिष्ये इति सकल्पं कुर्यात् । अन्यत्र
यथायथ दुर्गितविशेषनाशार्थमिति कामनाया निवेश्यम् । एव
प्रधानसकल्पविधाय अद्येत्यादि कौर्त्तनान्ते वपनदन्तधावन
भस्मगोमयमृदारिपञ्चगव्यस्नानानि पञ्चगव्यप्राशनादीनि च
तदङ्गानि करिष्ये इति सकल्पं यानि कानि च पापानि ब्रह्म-
हत्यासमानि च । केशानाञ्चित्यं तिष्ठन्ति तस्मात् केशान
वपाम्यहमिति पठित्वा शिखाकक्षोपस्थवज्ज केशनखलोमानि
वापयेत् । स्त्रियास्तु द्व्यङ्गुलमात्रवपनम् । केशधारणेच्छायान्तु
द्विगुणं प्रायश्चित्तम् । तत्रापि महापातकिगोघ्नादेर्वपनमत्य-

न्तावश्यकम् । मतो द्वादशाङ्गल क्षीरिहृत्तादिभ्यो दन्तकाष्ठ
मादाय अन्नादाय व्यूहध्व सोमो राजायमागमत । तस्मै मुख
प्रमाच्छे ते यशसा च भगेन च । आयुर्वल यशो वच प्रजा
पशधनानि च । ब्रह्म प्रज्ञाञ्च मेधाञ्च तन्नो धर्हि धनस्यते इत्य
नन दन्तान् शोधयेत् । ततो मौना स्नात्वा भस्मादिस्नान
कुप्यात् । तत्राय क्रमः । ओं ततपुरुषाय इति मुखे । ओ
अघोराय नम इति हृदये । ओं वामदेवाय नम इति गुह्ये ।
मध्यो जाताय नम इति पादयोः । ओमिति सर्वाङ्गे । अग्नि
रिति भस्म जलमिति भस्म स्थलमिति भस्म वायुरिति भस्म
व्योमिति भस्म सव ह वा इदं भस्मति मन्त्रेर्वा भस्मानुलिप्य
स्नायात् । १ ॥ अथ गोमयेन गन्धद्वारमिति (२३७पृ ४५०)
प्रागुक्तेन श्रग्रमग्र चरन्तीनामोषधीना वने वने । तस्मादृषभ
पत्नोना पवित्र कायशोधनम् । तस्मै रोगाश्च शोकाश्च नुद
गोमय सर्वदेति मन्त्रेण च सवाङ्गे तदनुलिप्य स्नायात् ॥ २ ॥

अथ मृदा स्नानम् । तत्र वलित्येत्यस्यात्रेयो भूमि ऋषि-
रनुष्टुप छन्दः पृथिवी देवता भूमिप्रार्थने वि । वलित्या
पवतानां छिद्रं विभर्षि पृथिवि । प्र या भूमि प्रवत्वतिमङ्गो
जिनोषि महिनि (१ म० ऋ ५८४ सू) इत्यनेन पृथिवी
प्राथ्य मा वो ऋषदित्यस्य बभ्रुऋषिरनुष्टुप छन्दः ओषधयो
देवता भूमिस्वनने वि । मा वो ऋषतः खनिता यस्मै चाह
खनामि व । द्विपाञ्चतुष्पादस्माकं सवमस्वनातुरम (य०
१२ अ० ८५ क) भूमिं खनित्वा स्थोना पृथिवीत्यादिना
(८ पृ० २ प) प्रागुक्तेन मृदं गृहीत्वा काण्डादित्यादिना
(३१४पृ १८५०) प्रागुक्तेन दूर्वा गृहीत्वा गायत्र्या अभ्युच्य
भूमौ निधायान्नस्य मृदं कुशोदकेनाभ्युक्षेत । ततो दिक्षु
त्रातारमित्यादिना (१५६प ८५) प्रागुक्तेन प्राच्याम्, यमाय

त्वित्यादिना (१५६ पृ० १६ पं०) प्रागुक्तेन दक्षिणतं तत्त्वा
यामीत्यादिना (८७ प ११ प०) प्रागुक्तेन पश्चात् वय सीमे
व्यादिना (१४७ प ६ प) प्रागुक्तेनोत्तरतः, तत्सूर्यमित्यस्य
व्यश्वपत्र ऋषिरुणिक छन्द मित्रावरुणौ देवते सृत्तिकाक्षेपणे
वि । तत्सूर्य रोदसी उभे दोष वस्तोरुपभुवे । भोजेष्वम्ना
अभ्यञ्जर मदा (ऋ० ८म० २५ सू २१ म) इत्यनेनोपरिष्ठाञ्च
सृत् क्षिपेत् । तत् पुरुषसूक्तेन (१२५ पृ २६ पं) प्रागुक्तेन गात्रो
वत्तन कुप्यात् । तत् अश्वक्रान्ते रथक्रान्ते विष्णुक्रान्ते वसुन्धर ।
सृत्तिके हर मे पाप यन्मया दुष्कृतं कृतम् । उद्धृतासि वरा
ह्निष्ण कृष्णेन शतबाहुना । आरुह्य मम गात्राणि सर्वपाप
प्रमोचय । नमस्ते सर्वभूताना प्रभवाविनि सुव्रते इत्यनेन
सतिलदूर्वा ऋद शिरमि दद्यात् । इति सृदा स्नानम् ३ ।
नतो जलस्नानाय तोय प्राथयेत् । गङ्गे च यमुने चैव गोदावरि
सरस्वति । नर्मदे सिन्धु कावेरि जलेऽस्मिन् सन्निधिं कुरु
इति । विष्णो पादप्रसूतासि वैष्णवी विष्णुपूजिता । पाहि
नस्त्वं नसस्तस्मादाजन्ममरणान्तिकात् । तिम्र कोट्यर्द्धकोटी च
तोथाना वायुरब्रवीत् । दिवि भुव्यन्तरिक्षे च तानि ते भन्ति
जाह्नवि । नन्दिनीत्येव ते नाम देवेषु नलिनीति च । वृन्दा
पृथ्वी च सुभगा विश्वकाया शिवा सिता । विद्याधरी सुप्रसन्ना
तथा लोकप्रसादिनी । क्षमा च जाह्नवी चैव शान्ता शान्ति
प्रदायिनो । एतानि पुण्यनामानि स्नानकाले प्रकीर्तयेत् ।
भवेत् सन्निहिता गङ्गा नत्र त्रिपथगामिनी । इति पठेत् ।
तत् सुमित्रिया इत्यस्य प्रजापतिऋषिश्छन्दोऽभाव वरुणो
ऽवता जलस्पर्शं वि० । सुमित्रिया न आप ओषधयः सन्तु
दुमित्रियास्तस्मै सन्तु योऽस्मान् हेष्टि यश्च वयं द्विभ (य०
७ अ० २२ क) इति । समुद्रज्येष्ठा इति चतुर्ह्वयस्य वसिष्ठ

ऋषिस्त्रिष्टुप कृन्द आपो देवता अभिषेके वि । समुद्रज्जेषा
मलिलस्य मध्यात् पुनाना यन्त्यनिविशमाना । इन्द्रो या वज्री
वृषभो रराद ता आपो देवीरिह मामवन्तु ॥ १ ॥ या आपो
वि उत वा स्रवन्ति खनित्रिमा उत वा या स्वयजा । समु
द्र या या शुचय पावकास्ता आपो देवीरिह मामवन्तु ॥ २ ॥
यामा राजा वरुणो याति मध्ये सत्यान्तुत अवपश्यन् जनानाम् ।
मधुश्रुत शुचयो या पावकास्ता आपो देवीरिह मामवन्तु ॥ ३ ॥
यासु राजा वरुणो यासु सोमो विश्वे देवा यासूर्ज मदन्ति ।
वेश्मानरो यास्वग्नि प्रविष्टस्ता आपो देवीरिह मामवन्तु ॥
(ऋ ७म ५ सू०) इति चतुऋचम । पावमानसूक्तान्तर्गत
(२५८प १प) प्रागुक्तं तत्तत्तममन्दीति सूक्तम् । आपो हिष्ठति
तृच च पटित्वा मार्जनं कृत्वा गायत्र्या जलमालोच्य ऋतं च
सत्यञ्चति सन्ध्याप्रयोगान्तर्गतं तृचं जपेत् । ततः शुद्धोदकेन
स्नानम् ॥ ४ ॥

अथ पञ्चगव्येन स्नानम् । तत्र गायत्र्या गोमूत्रेण, ५ । गन्ध
द्वारामिति (२३७पृ ४प) प्रागुक्तेन गोमयेन, ६ । आप्या
यस्वेत्यादिना (१ ६पृ ५प) प्रागुक्तेन क्षीरेण, ७ । दधिक्राव्ण
इत्यादिना (२१पृ १६प ०) प्रागुक्तेन दध्ना ८ । तजोऽसीत्यादिना
(२१पृ १८प) प्रागुक्तेन घृतेन ९ । देवस्य त्वेत्यादिना
(२१पृ २३प ०) प्रागुक्तेन कुशोदकेन च स्नानं कुर्यात् १० ।
एव दश स्नानानि विधाय धौते वाससी परिधाय द्विराचम्य
विष्णुद्देशेन आहुतं गोदानं च विधाय स्वर्गलोकादिशाग्निमाधा-
याज्येन व्याहृतिभिरष्टोत्तरशतं जुहुयात् । ततः ब्रह्मकूर्चाख्यं
पञ्चगव्यं शोधयेत् । यथा सुवर्णादिपात्रे पद्मादिपात्रे वा ताम्र-
वणाया गोस्त्रिपलं मूत्रं गायत्र्या, श्वेताया गोर्गोमयमङ्गुष्ठार्धं
परिमितं गन्धद्वारामित्यनेन, कपिलाया गो सप्तपलं क्षीरमा

प्यायस्वेति मन्त्रेण नीलाया गो मसपल दधि दधिक्रावण
 इत्यादिना कृष्णाया गोऽतमेकपल तेजोऽमीत्यादिना च सशोध्य
 तत्रेकपल कुशोदकमापोहिष्ठेत्यादिना दत्त्वा प्रणवेनालोढ्य
 तनव निमथ्य तेनैव अभिमन्त्र्य तानि एकवीकृत्य सप्तपत्रेहरितै
 कुशदशाहुतीजह्यात् । तत्र दशाहुती मन्त्रा । इरावतीत्यस्य
 ऋषिष्ठ ऋषिस्त्रिष्टप कृन्द पथिवी देवता कूचहोमे वि । इरा
 वतो वेनुमती हि भूत स्यवमिनो मनवे दशस्था । ध्यास्वभ्रा
 रोदसी विष्णवेते दाधथ पथिवीमभितो मयूखे स्वाहा ॥१॥
 (य ५ अ १६ म) । इति पथिव्य १ । इद विष्णुरिति
 (७ प १७ प) प्रागुक्त न स्वाहान्तन विष्णवे २ । मा नस्तोक्त
 इत्यादिना (२१ प ७ प ०) प्रागुक्त न स्वाहान्तनेन रुद्राय । २ ।
 ब्रह्म जज्ञानमित्यादिना (७ प ८ प) प्रागुक्तेन तथैव
 ब्रह्मण ४ । अग्नि दृतमित्यादिना (६ पृ १ प) प्रागुक्त न
 स्वाहान्तेन अग्नये ॥ ५ ॥ वय सोमित्यादिना (६७ पृ ८ प ०)
 प्रागुक्तेन स्वाहान्तनेन सोमाय, ६ । गायत्र्या स्वाहान्ताय सूच्याय
 ७ । प्रणवेन स्वाहान्तनेन प्रजापतये ८ । भूर्भुव स्व स्वाहेति
 च प्रजापतय ९ । अग्नये स्विष्टकृते स्वाहेति स्विष्टकृते अग्नये
 १० । इत्येवमेताभ्यो दशाहुतोर्दद्यात् । तत देशकालकी
 त्तनान्ते श्व कत्तव्यामुकप्रायश्चित्तार्थमद्य साय व्रतग्रहण
 करिष्ये इति सकल्प्य द्विजान प्रति पृष्टे द्विजश्च कुरुष्वेति
 प्रत्युक्त प्रणवेन होमावशिष्ट सर्वमशक्तो किञ्चिन्मात्रे वा पिवेत् ।
 एव कृत्वा गृहमागत्य विष्णु स्मरन् मौनी निशामतिवाह्य
 परदिर्न प्रातर्ब्रतानुकल्पधेनुदानादिरूप प्रायश्चित्त सकल्पपूर्वक
 कृत्वा दक्षिणा दत्त्वा शुद्धय पावणश्राद्ध कुर्यात् । पावणश्रा-
 द्धप्रयोगस्तु मत्कृतगयाश्राद्धादिपद्धतौ अनुसन्धय । केचित्त्वत्र
 विष्णूद् श्रेय आह कार्यमित्यूचिरे । यथा कुलाचारश्च तत् अनु-

श्रेयम् । ततो व्याहृतिभिः पूर्ववदेव होमं कुर्यात् । ततो दश दानानि अभिलष्य सभ्याय प्रतिपादयेत् । तत्र दश दानान्युक्तानि विधानपारिजाते । गोभूतिलहिरण्याज्यवासोधान्यं च । रोष्य लवणमित्याहुदश दानान्यनुक्रमात् । ततः मन्त्रहीनं क्रियाहीनं भक्तिहीनं यदर्पितम् । सर्वं तत् पूजयित्वा भास्करस्य प्रसादत इति पठित्वा अर्च्छिद्रावधारणं विधाय विष्णुं स्मरत । ततो यथाशक्ति ब्राह्मणान् भोजयेत् । ततः परगवे घामादिग्रासं दद्यादिति प्रायश्चित्तप्रयोगः ।

अथ विष्णुयागः । नवग्रहसंहितं विष्णुयागं चिकीर्षुः पृवाक्तविधिना प्रायश्चित्तं कृत्वा कृतपापक्षयो मलमासशक्तास्तादिर्वर्जिते काले पृवाक्तमण्डपादिसम्भारान् विधाय देशकालान्तिकीतनान्ते मम अनपत्यत्वमृतापत्यत्वदोषनिशान्दुरितक्षयद्वारा अस्याश्च भार्ययायतुविधबन्ध्यात्वनिदानदुरितक्षयद्वारा बहुदोर्घायुसुपुत्रप्राप्तिकामनया अनया भार्यया मह्ययाशक्तिं नवग्रहयागसंहितं विष्णुयागं करिष्ये इति सकल्प्य इमं श्लोकं पठेत् । आत्मनो बहुसहस्रदीर्घायुपुत्रलब्धये । गम्भदोषापहृतये विष्णुयागं समारभे । ततः पूर्वोक्तदिशा नवग्रहयागं कृत्वा वेदिमध्ये सर्वतोभद्रमण्डलं विलिख्य तत्र देवानावाह्यं पूजयित्वा तदुपरि वस्त्रं प्रसार्य तन्मध्ये धान्यं राशौ स्वर्णादिकलसं (३१४ १५५०) प्राग्वत् स्थापयित्वा चन्दनकुङ्कुमादिलिखिते अष्टदले निष्केण तदर्धेन वा सुवर्णान् यथाशक्ति निर्मितं सगरुडासनं सलक्ष्माकं विष्णुमग्न्युत्तारणादिना संस्कृत्य तत्र स्थापयेत् । तस्य सव्यदक्षिणयोर्धान्यं राशिस्थकलसद्वये सौवर्णं रुद्रं ब्रह्माणश्च तथैव संस्कृत्य स्थापयेत् । तत्पुरतस्त्रिलमाषयवव्रीहिकङ्कुश्यामाकमुद्गरूपाणि सप्त धान्यानि प्रत्येकं द्रोणमितानि यथाशक्ति वा स्थापयेत् । तेषां

पुरत इशानादिषु तण्डुलपुष्पेषु वक्ष्यमाणा देवता स्थापयेत् ।
 यथा स्कन्द वलि व्यास स्वयम्भू श्रीशनस क्रतु, दक्ष
 प्रजापति, भोष्म कपिल, अवन, अर्जुन, पुलस्त्य पुलह
 अगस्त्य वसिष्ठ, आथर्वण, रुक्माङ्गद, भरत धौम्य, सुमन्द
 नन्दवर्धन प्रह्लाद नारद, वेत्य, नन्दन, वायुनन्दन
 विश्वकसेन जय, भद्र सुग्रीव विभीषणश्चेति । पृर्वादिषु
 इन्द्रादिलोकपाला उत्तरस्था दुर्गा क्षेत्रपाल गणपतिश्च
 स्वस्वमन्त्रे स्थाप्या । विष्णो पुरतो गरुड स्थापयेत् ।

अथ न्यास । सहस्रशीर्षेति (१६३पृ० १३प०) वामकर
 पुरुष एवेति (१६३पृ १५प०) दक्षिणकर एतावानस्येति
 (१६३पृ १६प) वामपादे, त्रिपादूर्ध्व इति (१६३पृ० १८प०)
 दक्षिणपादे ततो विराडिति (१६३पृ २०प) वामजानौ,
 यतपुरुषेणेति (१६४पृ ८प०) दक्षिणजानौ त यज्ञमिति
 (१६३प २६प) वामकव्याम, तस्मादयज्ञादिति (१६३प०
 २३प) दक्षिणकव्याम तस्मादयज्ञादिति (१६३पृ० २१प)
 नाभौ, तस्मादश्वा इति (१६३पृ २४प) हृदये, यतपुरुष
 मिति (१६४पृ० १प०) कण्ठे, ब्राह्मणोऽस्येति (१६४ पृ०
 ३प०) वामबाह्वौ, चन्द्रमा इति (१६४ पृ० ५ प)
 दक्षिणबाह्वौ नाभ्या इति (१६४ पृ० ६ प) आस्ये सप्ता
 स्येति (१६४पृ ८प०) नेत्रयो यज्ञेनेति (१६४पृ ११प)
 मूर्ध्नि न्यसेत् । अथ पञ्चाङ्गन्यास । ब्राह्मणोऽस्येति (१६४पृ
 ३ प) हृदयाय नमः, चन्द्रमा मनस इति (१६४पृ ५प०)
 शिरसे स्वाहा, नाभ्या इति (१६४पृ० ६प०) इति शिखायै
 वषट् सप्तास्येति (१६४पृ ८प०) कवचाय हु यज्ञेनेति
 (१६४पृ० ११प०) अस्त्राय फट्, एवं न्यस्य पूर्वोक्ता पौठ-
 देवता संपूज्य ध्यायेत् । यथा नमस्तुभ्य महाविष्णु सस्मरेत्

क्षीरसागरम् । क्षीरसागरमध्ये स्थं श्वेतद्वीपं विचिन्तयेत् ।
 कोटियोजनविस्तोऽणं भानुकोटिसमप्रभम् । तन्मध्ये तु महा-
 दिव्यं प्रासादं रत्ननिर्मितम् । प्रासादमध्ये चन्द्राभं सिंहासन-
 मत्नमम् । तस्योपरि महानागं शेषाश्वं मणिमण्डितम् ।
 तदासने महाविष्णुं तत्फणाव्याप्तमस्तकम् । वेदसूक्तैः स्तूय-
 मानं नानारत्नविभूषितम् । घननीलतनुं देवमम्बरगणसेवि-
 तम् । तृणादिब्रह्मपर्यन्तविश्वं विश्वसाक्षिणम् । चराचर-
 गुरुं देवघनश्यामं चतुर्भुजम् । ब्रह्माद्यैरचितं विश्वकं सर्वा-
 भरणभूषितम् । एव ध्यायेत् महाविष्णुं गदाभासिसुशङ्ककम् ।
 वामभागे स्थिता देवी नीलकुञ्चितमूर्द्धाजाम् । हेमरविन्दप्र-
 तिमा मौक्तिकाभरणोज्ज्वलाम् । दाडिमं मय्यहस्ते तु दक्षिणा-
 लिङ्गासन्ततिम् । ओविष्णुभिमुखं ध्यायेद्भक्ताभीष्टफलप्रदम् ।
 इति ध्यानम् । एतस्य फलं विधानपारिजाते । इदं ध्यानं कृतं
 येन यथा भीष्मोऽभवद्हरः । यथा पृथात्मजो जिष्णुस्तथा पुत्रो
 भवेत्तत इति एव ध्यात्वा मानसैः संपूज्य आवाहयेत् । सहस्र-
 शीर्षेत्यादि (१६३ पृ १३५) पठित्वा आगच्छ भगवन्
 विष्णोः स्थाने चात्र सुरैः सह । यावत् कर्म समाप्येत तावत्त्वं
 सन्निधौ भवेति । ततो मनोजूतिरित्यादिना (३३५ १७५)
 प्राणप्रतिष्ठा विधाय आसनादीनुपचारान् दद्यात् । तत्वासनम् ।
 पुरुष एवेति (१६३ पृ ० १५५ ०) शेषमञ्चं महादिव्यं फणाम-
 णिसहस्रकम् । कोटिसूर्यप्रतीकाशं बृहन्नासनामीश्वर इति च
 पठित्वा दद्यादेव सर्वत्र । एतावानस्येति (१६३ पृ ० १६५)
 नमस्ते पञ्चजाराय नमस्ते विश्ववन्दित । पादं बृहन् देवेश
 घननीलप्रभाकर इति चोक्ता पादम् । त्रिपादूर्ध्व इति (१६३ पृ ०
 १८५) श्रीमत् कृष्णाय देवाय क्षीराब्धिप्रथनाय च । इदमप्य-
 मया दत्तं ब्रह्मायै सहिताय च । इति आर्घ्यम् । ततो विरा-

डिति (१६३ पृ २० प ०) सुवर्णकलमेनेवाचमन कुरु कशव ।
 पद्महस्तधरो देव कृपालो परमेश्वर । इत्याचमनम् । अथ
 पञ्चासृतस्नानम् तत्र आप्यायस्वेति (१०६ पृ ० ५ प) पठित्वा
 चन्दनादिभि पञ्चोपचारे सपूज्य । ओं भूर्भुव स्वगिति पष्ठ्य
 धिकशतत्रयपलेन पयसा स्नपयेत् एव सवत्र स्नान दधि
 क्रावण इति । २१ पृ १५ प ०) दध्ना तजोऽमीति (२१ पृ १६ प ०)
 घृतेन मधुवाता इति (११ पृ ८ प) मधुना अपा रममित्यस्य
 वृहस्पतीन्द्रावृषी अनुष्टप छन्द शकरा देवता ततस्नपने विनि
 योग इति स्मृत्वा । अपा रममुदयस सूय्य सन्त ममाहितम् ।
 अपा रमस्य यो रमस्त वो वो गृह्णाम्यत्तमम् (य ८ अ ३ म)
 इति शकण्या, स्नानम् तत यतपुरुषेणेति (१६० पृ ८ प)
 गङ्गा च यमुना चैव कृष्णा भीमरथा तथा एतासा पुण्यते यन
 स्नान कुरु कृपाणव इति पुरुषसूक्तन च समग्रण शुद्धात्कन
 स्नानम् । पुनराचमन दत्त्वा त यज्ञमिति (१६३ प ० १६१)
 यज्ञोपवीत परम पवित्र कर्मसाधनम् । गृह्णाण पुण्ड्रोदात्त
 भक्त्या तुभ्य समर्पितम् । इति यज्ञोपवीतम् । तस्माद्यज्ञादिति
 (१६३ पृ २१ प) पीत वामो जगन्नाथ पीताम्बरधराव्यय ।
 गृह्णाण देवदेवेश रमया सङ्गतानघ । इति वस्त्रम् । तस्माद्य
 ज्ञादिति (१६३ पृ २३ प) मुद्रिकासमलङ्कारैरङ्गदेवाहुभूपणै ।
 सहित चन्दन दत्त स्मरतोऽनुगृह्णाण म । गन्धमलङ्काराश्च ।
 तस्मादश्वा इति (१६३ पृ २४ प ०) चम्पकेवकुलैर्नाग पुन्नागै
 कनकैर्दले । शतपत्रमल्लिकाभि पूजये जगदीश्वर इति
 पुष्पाणि । यतपुरुषमिति (१६४ पृ १ प ०) वनस्पतिरसो
 दिव्यो गन्धाढ्य सुमनोहर । आप्तेय सवदेवाना धूपो गृह्णा
 ताम् । इति धूपम् । ब्राह्मणोऽस्येति (१६४ पृ ० ३ प) कीटि
 भानुप्रतीकाशो विधुज्योति प्रकाशक । अनेकरत्नरङ्गाशो दीपो

ऽयं प्रतिगृह्यताम् । इति दीपम् । चन्द्रमा इति (१६४ प
 ५ प) शकगावण्डपक्वान्न दधिक्षीरघृतानि च । षडरम्
 भक्तिसयुक्तं नेवेद्यं प्रतिगृह्यताम् । इति नेवेद्यम् । पनराच
 मनं च नाभ्या अमसौदिति (१६५ प ६ प) नारिकेल
 मखरूर द्राक्षाचतुफलदिकम् । कदल्यादिफलं तुभ्यं दत्तं
 श्रीपुरुषोत्तम इति फलानि । मप्तास्येति (१६४ प
 ८ प) प्रगोफनं सङ्गादिव्यं नागवल्लोदनेयुतम् । कपूरे
 नाफनेयुक्तं ताम्बूलं प्रतिगृह्यताम् । इति ताम्बूलम् ।
 यज्ञनेति (१६६ प ११ प) निरुणगम्भ इति (३२ प १५ प)
 इत्युताभ्यां दक्षिणाम् श्रिये इत्यस्य प्रजापतिः प्रिस्विष्टप
 क्कन्दं श्रोदवता नीराजने विनयाग इति मत्वा श्रिये
 जातं कियं आनिरियाय श्रियं वयो जरितभ्यो दधाति ।
 श्रियं वमाना अमृतत्वमायनं भवन्ति सत्यानं समि
 धामितद्रो (ऋ ८ म ८४ सू ४ म) इति नीराजनम् ।
 कृष्णाय रामभद्राय जगन्नाथाय धन्विने । प्रणतक्षेत्रनाशाय
 गोविन्दाय नमो नम इति पुष्पाञ्जलिवयं दद्यात् । नारायण
 सहस्राक्षं नरकार्णवतारकम् । वन्दे तं जगदात्मानं वासुदेवं
 सनातनम् । इति साष्टाङ्गप्रणामः । कृष्णेति कृष्णं कृष्णाति
 कृष्णं रामं हरेऽच्युत । प्रदक्षिणीकृतात् पुण्यात्तष्टम्बं कृपया
 भव । इति प्रदक्षिणा । गोप्रियं व्यजनेनाथं चामरेणातप
 त्वतं गान्धर्वगीतवाद्येन प्रीता भव रमाप्रिय । इति भजनादि ।
 कृष्णाय गोकुलेशाय वशरक्षाकराय च । यशोदानन्दं भद्राय
 नमोऽस्तु गुणसिन्धवे । सुतानं देहि सुतानं देहि त्वं पूजाक्षय
 पुण्यतः । वासुदेवं जगन्नाथं कृपालो भक्तवत्सल । इति प्राथना ।
 ततो वामकलसोपरि रुद्रं त्र्यम्बकमिति (५६ पृ २५ प ०) मन्त्रेण
 दक्षिणकलसोपरि च ब्रह्माणं ब्रह्मं जज्ञानमिति (७ पृ ० ८ प ०)

मन्त्रेण षोडशभिरूपचारैः संपूज्य ध्रुवादिपीठदेवता यथाशक्ति
 संपूजयेत् । ततः पुरुषसूक्तेन प्रणमेत् । ततः स्थापितवह्नी
 स्वर्गहोक्तविधिना विष्णुमुद्दिश्य चरुं पृथक् अपयित्वा चरुणा
 अश्वत्थसमिद्धिस्तिलाज्येन च प्रतिद्रव्यमिदं विष्णुरिति (७ पृ०
 १७५०) मन्त्रेण अष्टाधिकसहस्रं जुहुयात् । चरुहोमं समिद्धोम-
 स्तिलाज्यहोमश्चेति त्रिधा होमः कार्यः । केचित्तु भारती-
 विष्णुसहस्रनामभिः विष्णुरित्यादिभिः सर्वप्रहरणायुध इत्यन्तैः
 सहस्रमख्यया उक्तत्रिविधद्रव्येण त्रिधा होमः कार्यः इत्याहुः
 संप्रदायविदस्तु उभयथापि होमः कार्यः इति प्राहुः । एवं रुद्र-
 ब्रह्मणोऽपि यथाशक्ति प्रागुक्तमन्त्राभ्यां होमः कार्यः । ततो
 ध्रुवादीनामपि प्रणवादिस्वाहान्तनाममन्त्रैः यथाशक्ति होम-
 कुर्यात् । ततः प्राग्वत् सर्वमुदीच्य कार्यम् । अत्रायं विशेषः ।
 वेश्मावचरुशेषमितराहारपरिहारपूर्वकं दम्पती पवित्रौ भूत्वा
 भुञ्जीयाताम् । रात्रौ च पत्नी पतिं नारायणरूपतया मनसा
 ध्यात्वा तेन सह उपसङ्गम्य वामपार्श्वशायिनी भवेत् । पतिश्च
 यावद्गर्भाधानमन्या स्त्रियं परिहरेत् । यावत् पुत्रीत्यन्तिर्न
 भवेत् तावत् ब्राह्मणा भोजनादिना प्रतिदिनं तर्पयितव्या
 अमामथ वर्षपर्यन्तम् । एव विष्णुयागस्य फलमपि विधानं
 पारिजातादौ दर्शितं यथा प्राप्नुयाद्दृष्टव्यं पुत्रं चिरायुं सन्तति-
 क्ष्ये । अपुत्रा मृतपुत्रा वा या च कन्या प्रसूयते इति य-
 सिद्धमन्त्रं सततं द्विजेन्द्र संपूज्य विष्णुं विधिवत् सुतार्थी ।
 इदं विधानं विदधाति सम्यक् स पुत्रमाप्नोति हरिप्रसादात्
 इति च । अस्मद्देशीयास्तु एतदज्ञानात् यथाकथञ्चित् प्रकारे-
 णैव विष्णुयागसहितं नवग्रहयागं कुर्वन्ति इत्यतो बहुयत्नेन
 बहुपस्तकदर्शनेन इदं मया तेषां प्रबोधाय समुद्दिष्टम् ।

अविधानेन कर्मभ्यः फलावामिर्लघीयसी । विधानात् फलं

भूयस्त्वमित्युक्तं सर्वाधिर्मया । येषां शास्त्रेषु विश्वासो न च
तत्रास्थनादरः । तेषां समादरो भूयादित्येव प्रार्थना मम ।
एतद्देशेषु या काचित् पद्धतिः परिकल्पिता । न तत्र होम
मन्त्रं देवं च सूक्तादिसंग्रहः । समालोच्य प्रयत्नेन बह्वी
प्राचीनपद्धतोः । वेदेभ्यः सूक्तमन्त्रादीनादायैषा कृता मया ।
सुधियः शोधयन्त्वता विनयाञ्जलियाचिता । मत्प्रयासं
विलोक्यास्य यतश्च सुप्रचारणः । वासुदेवो जगन्नाथो भक्ताभीष्ट
फलप्रदः । अन्नं तोषमाप्नोतु तेनेव मतकृतार्थता । ॐ ततस्त
शुभमस्तु ।

इति श्रीतागनाथतकवाचस्पतिभट्टाचार्यविरचिताया
तुनाङ्गानादिपद्धता तलादानविधानो नाम
प्रथमखण्ड समाप्तः ।

एतत् पुस्तके साङ्केतिक शब्दार्थज्ञापनम् ।

सङ्केतशब्दः	तदर्थ
ऋ०	ऋग्वेदे
(१म) म०	मण्डले
सू	सूक्ते
(२य) म	मन्त्र
य	यजुर्वेदे
अ०	अध्याये
म	मन्त्र
सा	सामार्चिक
प्र	प्रपाठके
द	दशतौ
म	मन्त्र
ब्रा	ब्राह्मणे
गा	गानम
(१म०) अ	अथर्ववेदे
(२य) अ	अध्याये
म	मन्त्र
(१म०) प	पू तौ
पृ	पृष्ठे
(२य) प	पङ्क्तौ

